exceptis excipiendis

Марек
КРАЄВСЬКИЙ

КІНЕЦЬ СВІТУ В БРЕСЛАУ

УДК 821.162.1-31
ББК 84(4ПОЛ)6-44
К 77

Перекладено за виданням:
Marek Krajewski. Koniec świata w Breslau —
Warszawa: Widawnictwo W.A.B. Co Ltd.

Переклад з польської
Божени Антоняк

Цю публікацію було профінансовано
Instytut Książki — Програма перекладів
© POLAND

Copyright © by Marek Krajewski, 2003
Published by permission of Widawnictwo W.A.B. Co Ltd.

ISBN 978-966-359-189-6

© Антоняк Б., переклад, 2007
© Дизайн, макет. «Факт», 2007

Бреслау – дрібний дощ.
Церкви й заводські димарі.
Трагізм цього міста.
Альбер Камю

Нью-Йорк,
неділя 20 листопада 1960 року,
десята година вечора

Чорношкірий таксист Джеймс Майнорс пришвидшив рух «двірників». Дві руки пожадливо згортали з лобового скла сніжинки. «Двірники» були своєрідним метрономом, що підкреслював ритм бігбітової пісні Чака Беррі «Мейбелін», яка лунала з динаміка. Долоні Майнорса витанцьовували на кермі й з лясканням опадали на коліна та стегна. На похмурого пасажира таксі пісня не справляла найменшого враження. Він притиснувся щокою до холодного скла дверцят і намагався читати газету, не пропускаючи жодної світляної плями від ліхтарів чи вітрин магазинів. Коли Майнорс збільшив звук до максимуму, пасажир

посунувся на середину сидіння. Погляди обох чоловіків зустрілися в центрі дзеркала.

– Зроби тихіше й не стрибай за кермом, – у клієнта був виразний німецький акцент. Його похмуре, обрезкле обличчя, затінене крисами старосвітського капелюха, пашіло люттю. – Це тобі не бананова плантація в Африці.

– Расист довбаний, – слова Майнорса повністю заглушив веселий приспів. Він стишив радіо й звернув до бічної вулички, обабіч якої стояли псевдовікторіанські будиночки. Світла тут було небагато. Пасажир старанно склав газету й заховав її до внутрішньої кишені пальта.

– Он там, на розі, – пробурмотів він, намагаючись щось розгледіти крізь брудну пелену снігу з дощем. Таксі зупинилося у вказаному місці. Пасажир щось несхвально буркнув, відчинив дверцята й занурив черевики у в'язку грязюку. Розкрив парасоля і, важко відсапуючись, підійшов до віконця водія.

– Зачекайте, будь ласка.

Майнорс у відповідь потер великим пальцем об вказівний і трохи опустив шибку. Пасажир витяг з гаманця банкноту й тицьнув її водієві в руку. З-за шибки до нього долинув веселий голос, спотворений якимось химерним акцентом:

– Назад почвалаєш пішки, фашист паскудний.

Таксі затанцювало на слизькій дорозі й рушило, ковзаючись і зневажливо скидаючи при

цьому задом. Водій опустив шибку й Чак Беррі на повний голос залунав у тихій вуличці.

Чоловік поволі піднявся східцями на невеликий ґанок, потупав обліпленими снігом черевиками й натиснув на дзвоник. Йому відчинили майже одразу. У дверях стояв молодий священик у масивних рогових окулярах. Мав зачіску в стилі Чака Беррі.

– Пан Герберт Анвальдт? – запитав священик.

– Добрий вечір. Це я, – важко видихнув Анвальдт, розлюченим поглядом проводжаючи таксі, що зникало за рогом. – Чим я тепер доїду додому?

– Священик Тоні Купайоло з парафії святого Станіслава, – відрекомендувався Чак Беррі. – Це я вам телефонував. Заходьте, будь ласка.

Знайоме клацання замка, знайома, заповнена книжками, вітальня й лампа під зеленим абажуром. Не вистачало лише знайомого аромату сигар і знайомого господаря цього дому. Замість нього стривожений священик Купайоло вішав біля вхідних дверей промокле пальто й капелюха Анвальдта, незграбно струшуючи з парасоля липкі снігові плювки. Замість пахощів кубинських сигар ніздрі Анвальдта втягнули різкий пах медикаментів, жалюгідний сморід клоаки, усепроникний запах смерті.

– Ваш друг помирає, – підтвердив священик.

Анвальдт глибоко затягнувся. Зі спальні на першому поверсі вийшла молода медсестра.

Вона з неприхованою гидливістю тримала в руках емальовану посудину, щойно наповнену хворим. Глянула на Анвальдта, який одразу зрозумів, що він їй так само огидний, як і судно в її руках.

– Прошу тут не курити! – Ґудзики фартуха, що туго облягав її груди, мало не повідлітали від неприхованого обурення. Анвальдт очікував саме на таку реакцію й затягнувся ще сильніше.

– Пане Анвальдт, ваш друг помирає від раку легенів, – прошепотів священик Купайоло з ледь помітним докором. – Паління тютюну протипоказане в його домі.

Медсестра увійшла до ванної кімнати. Анвальдт покинув курити й викинув цигарку в камін. Тоді очікувально глянув на священика.

– Шановний пане, медсестра, що доглядає вашого друга, подзвонила мені сьогодні й попросила здійснити над хворим обряд останнього таїнства, – священик Купайоло перевів подих і почувся впевненіше. – Ви ж напевне знаєте, що до нього належить також таїнство святої сповіді. Коли я сів біля хворого, готовий вислухати його гріхи й благословити його в останню путь, пан Мокк сказав мені, що має на совісті якийсь страшний гріх і не признається в ньому, доки ви не прийдете сюди. До сповіді він приступить лише після розмови з вами. Ви буваєте тут майже щоранку, і я міг би зачекати зі сповіддю до завтра, але хворий вимагає сьогодні. *Salus aegroti suprema*

*lex**. Для священика теж. Ідіть зараз до нього. Він вам усе пояснить, – священик Купайоло глянув на годинник. – Не переймайтеся таксі. Боюся, що ви взагалі не потрапите сьогодні додому.

Анвальдт рушив нагору, але напівдорозі повернувся. Здивований священик Купайоло дивився, як Анвальдт підходить до вішалки й витягає з кишені пальта газету. Священик нахилив голову й прочитав німецьку назву. «Що воно таке Süddeutsche? – замислився він на мить, перегортаючи в пам'яті невеликого зошита, що його він колись заповнював у школі німецькими словами, – *deutsche* це німецький, а *süd*? Що б то означало?».

Думки священика полишили німецьку мову, й коли Анвальдт піднімався нагору, повернулися до проблем, якими його щедро наділяли пуерто-ріканські парафіяни. З ванної кімнати долинали звуки блювання й булькання води в бачку. Анвальдт прочинив двері до спальні. Смуга світла поділила ліжко навпіл. Голова Мокка спочивала на вершині гори з білих подушок. Біля ліжка стояла крапельниця й столик, захаращений ліками. Стрункі пляшечки в пергаментних шапочках сусідили із приземкуватими слоїками, наповненими таблетками. Мокк ворухнув поколотою голками долонею та іронічно усміхнувся до Анвальдта.

---

* Благо хворого – найвищий закон *(лат.)*.

– Бачиш, який я паскудний стариган. Не досить, що ти був у мене вранці, то я викликав тебе ще й увечері, – свист повітря, що його видихав Мокк, став чутнішим. – Але ти, напевно, мені вибачиш, коли я скажу, що хотів похвалитися тобі новою доглядальницею. Вона змінює ту, яку ти бачиш щоранку. Ну як, подобається? Тиждень тому закінчила сестринську школу. Її звуть Єва.

– Авжеж, це ім'я їй пасує. – Анвальдт зручно вмостився в кріслі. – Не одного спокусила б своїми райськими яблуками.

На кілька хвилин Мокк зайшовся свистячим сміхом. Зів'яла шкіра напнулася на вилицях. Смуги світла від автомобільних фар ковзнули по стінах спальні й на мить вихопили з напівтемряви план якогось міста, що висів на стіні, оправлений у рамку. Місто було немов оперезане широким, покрученим паском ріки.

– Чому тобі спало на думку це біблійне порівняння? – Мокк уважно глянув на Анвальдта.– Певне, це через священика.

Запанувала тиша. Сестра Єва поперхнулася й закашлялася у ванній.

Анвальдт хвилину вагався й нервово ламав пальці. Тоді розгорнув газету.

– Слухай-но, я хотів тобі дещо прочитати… – Анвальдт почав шукати окуляри. Замість них знайшов портсигар. Згадав про заборону курити й відразу сховав його назад.

– Нічого мені не читай і кури. Кури тут, Герберте, кури, хай йому грець, скільки

заманеться й слухай мою сповідь, – Мокк перевів подих. – Я розповідав тобі про свою першу дружину, Софі, пригадуєш? Власне, мова буде про неї…

– Я, власне кажучи… Хотів… – мовив Анвальдт і замовк. Мокк не почув його й шепотів щось до себе. Анвальдт напружив слух.

– Тридцять три роки тому теж була неділя, і сніг липнув до шибок зовсім так само, як нині.

Бреслау,
неділя 27 листопада 1927 року,
друга година пополудні

Сніг, підхоплений повівами вітру, липнув до шибки. Ебергард Мокк стояв біля вікна й дивився на слизьку від снігу й грязюки Ніколаї-штрасе. Годинник на ратуші вибив другу. Мокк запалив першу цього дня цигарку. Похмілля повернулося несподіваною хвилею нудоти. Картини вчорашньої ночі громадилися перед його очима: ось театр-вар'єте й трійко поліцейських напідпитку – комісар Ебнер у котелку, зсунутому на потилицю, радник Домаґалла, що викурює двадцяту сигару «Султан», і він сам, радник Мокк, що розсуває оксамитну вишневу завісу, яка відокремлює їхню ложу від решти залу. Ось власник готельного ресторану «Резіденц», що із запобігливою усмішкою приносить кухлі пива коштом фірми.

Ось візник, що намагається втихомирити Мокка, який впихає йому до рук відкорковану пляшку горілки. Ось його двадцятип'ятирічна дружина, Софі, чекає на нього в спальні. Розпустивши волосся й розкинувши ноги, вона пильно дивиться, як до спальні вточується п'яна колода. Мокк заходився спокійно гасити цигарку в попільничці у формі підкови. Мимохіть глянув на офіціанта, що саме заходив до вітальні.

Гайнц Раст, офіціант зі «Свидницького льоху», вніс до вітальні тарілки й полумиски. Розставляючи їх на столі, він уважно розглядав усіх присутніх. Він уже знав Франца Мокка, який кілька днів тому несміливо підійшов до його шефа, Макса Клюґе, аби замовити урочистий недільний обід на честь свого брата. Із Растом Франц Мокк не поводився так згідливо, і складаючи меню, сперечався за кожний пфеніг. Сьогодні офіціант познайомився з його дружиною, Ірмґард Мокк, осовілою жінкою з лагідними очима, що приймала від нього великі термоси з їжею й розставляла їх на плиті, у якій палахкотіло вугілля.

– Чудова маринована свиняча голова із кмином. Наша фірмова заливна м'ясна страва, – розхвалював офіціант, не приховуючи захоплення від вигляду стрункої блондинки із сонними, ледь відсутніми очима, яка недбалим рухом подала кришталевий мундштук гімназистові, що сидів біля неї. Гімназист видлубав із мундштука недопалок, що ще димів,

і звернувся до кремезного брюнета років сорока з гаком, який стояв біля вікна.

– Дядьку Ебергарде, просимо до столу. Холодні закуски вже чекають.

Брюнет поцілував у долоню сонноoку молоду жінку й зайняв місце біля неї. Навпроти них сіли Франц та Ірмґард. Гімназист незграбно стирчав край столу. Раст, якого Франц підганяв помахом руки, забіг до кухні й заніс п'ять пузатих пляшок пива з видряпаним на порцелянових кришках написом «E. Haase». Відкрив три й налив пиво до вузьких бокалів. Тоді сів на кухні й крізь зачинені двері став дослухатися до розмови за столом.

– Не варто було витрачатися на цей урочистий обід. Ірмґард так смачно готує, що її страви могли б стати окрасою «Свидницької пивниці», – спокійний бас, всмоктування пивної піни й полегшене зітхання.

– Ми не могли собі дозволити пригощати таку пані, як Софі, нашою домашньою ковбасою із квашеною капустою. А тут маємо те, що їдять у доброму… товаристві, – нервовий баритон, що затинався після кожного слова. – Дякуємо, що ви нарешті вибралися до нас. Для простого майстра – це честь.

– Повірте, Франце, що мені доводилося бачити дам, які вилизували смалець із тарілок. – Мелодійний, тихий і майже дитячий голос. – Хоча я й походжу з аристократичної родини, та вже під час навчання в консерваторії позбулася класових забобонів… – легка нетерплячість. –

Крім того, я не розумію, вашого «нарешті». Наскільки мені відомо, досі мене ніхто сюди не запрошував.

– Ервіне, ти цього року закінчуєш гімназію, – бас, чиркання запалюваного сірника, випущений крізь ніздрі дим. – Які твої плани на майбутнє?

Раст помішав бульйон і розлив його в тарілки. На великому полумиску кельнер повикладав спаржу й полив її розтопленим маслом. Відчинив двері, вніс усе до кімнати й весело повідомив:

– А ось гаряча страва: бульйон із жовтком і спаржа.

Ебергард Мокк загасив цигарку. Його небіж втупився в требницьку гаптовану скатертину та повільно й чітко вимовив:

– Я хочу вивчати германістику в університеті.

– О, це цікаво, – Ебергард Мокк з помітним задоволенням поглинав бульйон. – Пригадую, що не так давно ти хотів бути поліцейським.

– Це було до того, як я відкрив для себе поезію Гайне.

Коли Раст торкнувся полумиска із заливним, аби його прибрати, Франц Мокк притримав кельнера за руку й відкраяв виделкою великий шматок свинячої голови.

– Я заплатив, то і їм, – Франц Мокк зблід на виду й нагадав Растові пияка, що колись у їхньому ресторані одним рухом перекинув стола догори ногами. – Я знаю, що простий

майстер на залізниці не може бути прикладом для мого сина... Але я тобі стільки разів повторював: стань залізничним інженером, будеш добре заробляти, щороку їздитимеш на відпочинок до Сопота... А ти мене не слухаєш і конче хочеш вивчати якогось жида...

– Тату, я поет, – Ервін нервово ламав пальці. – Я хочу робити те, що люблю...

Ірмґард подала Растові знак, аби той вийшов з кімнати. Раст ухопив полумисок із рештками заливного, але Франц Мокк знову притримав його за руку.

– Люблю, люблю, – шматочки м'яса й слини впали на требницьку скатертину. – Ти що, педик якийсь? Поети – це ж суцільні педики й жиди. А ти які вірші пишеш? Щось там про зірки й машини. Чого не напишеш любовного вірша до жінки? А, вже знаю, знаю... То твій новий вчитель німецької літератури... Це він намагається зробити з тебе педика...

– Франце, припини, бо я тобі цього не подарую, – Ірмґард спопелила поглядом спершу чоловіка, а потім кельнера. Той видер у Франца Мокка полумисок із рештками заливної свинячої голови й вибіг до кухні. На великій сковороді розтопив масло й поклав на неї порізану шматочками картоплю. На другій конфорці поставив каструлю з бараниною в густому соусі. У їдальні запанувала тиша, яку за мить порушив голос капризної дитини:

– Ебі, ти колись сам займався латинською літературою. Хотів бути гімназійним вчителем. Хіба ти був гомосексуалістом?

Раст вніс тацю з наступною стравою.

– Пані й панове, ось баранина із прянощами, печена картопля, салат із селери та вишневий компот, – Раст вправно збирав порожній посуд. Сердитий погляд Ірмґард змушував його поквапитися. Він вийшов до кухні й припав вухом до дверей: нічого, крім голосного брязкоту виделок та ножів.

– Люба моя, – пролунав за мить спокійний голос. – Про це тобі краще знати.

– Дядьку Ебі, що поганого у вивченні літератури? – Нервовий тенор часом зривався на фальцет. – Будь ласка, поясніть моєму батькові, що в цьому немає нічого поганого. Ви ж якнайкраще знаєте, скільки хвилин блаженства ми зазнаємо завдяки цьому… Ви ж самі вивчали Горація й написали про нього статтю латиною… Наш викладач латини, директор гімназії Пєхотта, високо цінує ваші зауваження…

– Я гадаю, – сичання газу з відкритої пляшки супроводжувало захриплий голос, надсаджений десятками вчорашніх цигарок, – що освіта й фах, який ми обираємо, не завжди йдуть у парі, що видно на моєму прикладі…

– Припини, Ебі, й говори по-людськи, – притлумлена відрижка. – Ти полишив ці дурощі, про які говорив Ервін, і обрав роботу поліцейського. Кажи-но: ким краще бути хлопцеві, поетом чи залізничним інженером?

– Ну, скажи нам, – капризним голосом озвалася дитина. – Усім нам цікаво, як ти розв'яжеш цю складну дилему.

– Інженером, – останнє слово супроводжувалося голосним ковтком.

Раст відскочив від дверей, які Ервін мало не розтрощив, вибігаючи з кімнати. Гімназист насунув на голову шапку, натяг трохи затісне пальто й вибіг з дому.

– А ось і десерт, шановні пані й панове: сілезький маківник, – Раст подавав солодке й каву. Прибираючи з-перед бюсту Софі непочаті баранячі відбивні, він помітив, як в її руці дрижить мундштук. Глянув на неї й зрозумів, що це ще не кінець неприємностям за обідом.

– Цікаво, я знаю свого чоловіка вже два роки, і сьогодні вперше не впізнаю його, – на щоках Софі з'явився легкий рум'янець. – Де твоя плебейська сила, Ебергарде, що змушує злочинців тремтіти, яка колись примусила мене дуріти від самої думки про тебе? Сьогодні тобі забракло цієї сили, аби захистити цього хлопця? Вдома ти глузуєш з технократів, з людей, чиї горизонти обмежені числами, а тут залізничника поціновуєш вище, аніж поета? Шкода, що твій вразливий брат не бачить тебе, коли ти читаєш Горація й розчулюєшся від «Страждань юного Вертера». Кримінальний радник Мокк засинає в кріслі, у затишному світлі лампи, а на його округле черево, роздуте від голяшки й пива, зсувається шкільне

видання «Од» Горація. Шкільне, зі словничком, бо цей видатний латинський стиліст вже не пам'ятає слів.

– Стули пельку, – тихо вимовив Ебергард Мокк.

– Ти свиня! – Софі рвучко встала з-за столу.

Мокк меланхолійно поглянув на дружину, що вибігла з кімнати, а тоді вслухався в цокотіння її підборів на сходах. Запалив цигарку й усміхнувся до Франца.

– Як звуть того Ервінового викладача? Перевіримо, може, він і справді педик?

Бреслау,
неділя 27 листопада,
опівночі

Мокк непевним кроком вийшов з ресторану «Савой» на Тауенцін-пляц. За ним вибіг хлопчик-служник і подав йому капелюха, якого Мокк не одягнув, дозволивши мокрим сніжинкам осідати на вологому від поту волоссі. Під вікном ресторану Зенґера похитувався самотній п'яниця, який справляння своїх фізіологічних потреб переривав, посвистуючи до візників, що проїжджали повз нього. Свист хлопчика-служника вочевидь був більш переконливим, бо не минуло й хвилини, як перед Мокком зупинився старий обшарпаний екіпаж. П'яниця кинувся до нього, але Мокк був ближче. Він кинув служникові п'ятдесят пфенігів і впав на

сидіння, мало не розчавивши якоїсь дрібної людської істоти.

– Перепрошую шановного пана, ви так швидко сіли, що я не встиг шановному панові повідомити, що в мене вже є пасажир. Я візник Бомбош, а це моя донька Розмарі. Ви сьогодні останній мій клієнт і зараз ми їдемо додому, – візник добродушно підкручував довгі вуса. – Вона така невеличка, що шановному панові напевно не буде тісно. Воно ще таке молоде…

Мокк глянув на трикутне личко своєї супутниці. Великі наївні очі, капелюшок з вуалькою й пальтечко. Дівчині було щонайбільше вісімнадцять років, вона мала худі, сині від холоду долоні й діряві черевики з підбитими підошвами. Усе це Мокк розгледів у світлі ліхтарів навколо «Музею сілезьких старожитностей».

Розмарі розглядала величезну будівлю музею, що пропливала із правого боку вулиці. Мокк уголос лічив забігайлівки на Зонненпляц, Ґребшенер-штрасе і на Редіґер-штрасе, а результати своїх підрахунків радісно повідомляв Розмарі.

Візник зупинився на Редіґер-пляц перед солідною кам'яницею, у якій Мокк разом із дружиною Софі займав п'ятикімнатне помешкання на третьому поверсі. Мокк вивалився з екіпажа й кинув візникові першу-ліпшу зім'яту купюру, яку він витяг з кишені пальта.

– За решту купи черевики й рукавички своїй донечці, – гикнув голосно і, не чуючи

радісних слів подяки візника, широко розправив плечі, нахилив голову й рушив на штурм дверей будинку.

На щастя для Моккової голови, сторож будинку ще не спав і встиг вчасно відчинити двері. Мокк розчулено обійнявся з ним і помаленьку розпочав нелегку подорож сходами, хитаючись поміж Сциллою поручнів і Харибдою стіни, не зважаючи на Цербера, що з виттям і гавкотом кидався із переддвер'я Гадеса за чиїмись зачиненими дверима. Мокк, якого не спинила ані служниця, що виспівувала, немов сирена, намагаючись зняти з нього пальто й капелюха, ані несамовита радість старого собаки Арґоса, досяг нарешті Ітаки своєї спальні, де на нього чекала вірна Пенелопа в мусліновому пеньюарі й туфельках на високих підборах.

Мокк усміхнувся до Софі, яка задумана сиділа, відкинувшись на спинку шезлонга, що стояв біля розстеленого ліжка. Софі злегка потягнулася, і муслін її пеньюара туго напнувся на повних грудях. Мокк зрозумів це однозначно й гарячково почав роздягатися. Він саме змагався із зав'язками кальсонів, коли Софі зітхнула:

– Де ти був?

– У ресторані.

– З ким?

– Я зустрів двох друзів, тих самих, що й учора – Ебнера й Домаґаллу.

Софі встала й залізла під ковдру. Трохи здивувавшись, Мокк зробив те саме й міцно

притулився до спини дружини. Не без зусиль пропхав руку під її пахвою й пожадливо розчепірив пальці на м'яких грудях.

– Я знаю, що ти хочеш попросити пробачення. Чудово знаю. Отож будь і далі гордим, суворим і нічого не кажи. Я пробачаю тобі твою поведінку у Франца. Пробачаю твоє пізнє повернення. Ти хотів напитися, був знервований, – вона говорила монотонним голосом, вдивляючись у дзеркало туалетного столика, що стояв навпроти ліжка. – Ти кажеш, що був із друзями. Охоче вірю. Стовідсотково, що ти не був із жодною жінкою, – Софі підвелася на лікті й поглянула у вічі своєму відображенню. – У такому стані ти не впорався б із жодною жінкою. Останнім часом з тебе катма користі. Ти просто нікчема в ліжку.

– Тепер я можу, можу тебе загнуздати. Будеш благати, аби я припинив, – обличчя Мокка палало, однією рукою він шарпав муслін халатика, другою – бавовняні кальсони. – Сьогодні ми нарешті зачнемо нашу дитину.

Софі повернулася до чоловіка і, торкаючись його губів своїми вустами, мовила голосом сонної дитини:

– Я чекала на тебе вчора, ти був із друзями, чекала на тебе сьогодні – ти теж був із друзями, а тепер хочеш трахатися?

Мокк обожнював, коли вона була вульгарною. У збудженні він розірвав кальсони. Софі сперлася на стіну. З-під її нічної сорочки виднілі дві вузенькі рожеві ступні. Мокк почав

їх пестити й цілувати. Софі розкуйовдила пальцями густе волосся чоловіка й відсунула його голову.

– Хочеш трахатися? – спитала знову.

Мокк заплющив очі й кивнув головою. Софі підтягла ноги до себе й обома ступнями торкнулася грудей чоловіка. Тоді різко випростала їх, зіштовхуючи його з ліжка.

– Із друзями трахайся, – почув він шепіт дружини, падаючи на шорсткий килим.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
друга година ночі

Мокк прочумався за письмовим столом у своєму кабінеті. Його праву долоню вкривали сліди засохлої крові. Лампа освітлювала пляшку рейнського шпетбургундера й напівпорожній келишок. Він придивився до своєї долоні при світлі лампи. До засохлої коричневої плями крові прилипло кілька світлих волосин. Мокк вийшов до кухні, притримуючи роздерті кальсони. Старанно вимив руки в чавунному умивальнику. Потім налив води до емальованої чашки й випив, вслухаючись у шум на подвір'ї, що скидався на металічний скрегіт пружин. Визирнув у вікно. Візник Бомбош насунув коневі на голову мішок з вівсом і гладив його по шиї. Будка хиталася на ресорах на всі боки. Розмарі заробляла на нове пальтечко.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
шоста година ранку

Мокк розплющив очі й хвильку прислухався до настирливих криків молочників, які лунали раз по раз. Вранішній холод проймав його увіпхнуте у фотель тіло. Він насилу розкрив рота й провів пересохлим язиком по шорсткому, як терка, піднебінні. Найменший порух у фотелі завдавав болю, й Мокк вирішив підвестися. Він закутався в халат і зачалапав босими ногами по викладеній плиткою підлозі передпокою. Пес Арґос виявляв бурхливу вранішню радість, якої господар анітрохи не поділяв. У ванній Мокк запхнув щіточку в коробку із зубним порошком «Фенікс» і заходився очищати ротову порожнину. У результаті до кисло-алкогольного присмаку в роті додався ще й терпкий цементний. Мокк розлючено виплюнув до умивальника сіре місиво й пінкою «Пері» намилив великого помазка з борсучої шерсті. Бритва була предметом, яким сьогодні Моккові можна було користуватися хіба що під чиїмось суворим наглядом. Відчувши різкий біль, він зрозумів, що порізався. Тоненька цівочка крові була дуже світлою, світлішою від крові, що текла вчора уночі з носа Софі. Мокк уважно вдивлявся у власне відображення.

– Чому я сміливо можу дивитися тобі в очі? – він витер обличчя й побризкався одеколоном

від Вельцеля. – Тому, що вчора нічого не сталося. Зрештою, я нічого не пам'ятаю.

Служниця Марта Гочолль поралася на кухні, її чоловік, камердинер Адальберт, стояв, прямий як струна, тримаючи в одній руці півтора десятка краваток, а в другій – вішак із костюмом і білою сорочкою. Мокк квапливо одягся й зав'язав навколо шиї бордову краватку. Марта увіпхала її грубий вузол між тугі крильця комірця. Мокк насилу натяг на свої опухлі ноги щойно вичищені Адальбертом черевики, накинув на плечі світле пальто з верблюжої шерсті, насунув капелюха й вийшов із квартири. У коридорі до нього почав лащитися великий шпіц. Мокк погладив собаку. Його господар, адвокат Пачковський, зневажливо поглянув на свого сусіда, від якого, як і щодня, тхнуло мішаниною одеколону й алкоголю.

– Вчора уночі у вас був жахливий галас. Моя дружина не могла заснути до ранку, – процідив Пачковський.

– Я дресирував собаку, – пробелькотів Мокк.

– А мені здалося, що власну дружину, – монокль Пачковського зблиснув у жовтому світлі лампочки. – Ви гадаєте, що вам все дозволено? Той ваш собака репетував людським голосом.

– Деякі тварини розмовляють людським голосом за місяць до святвечора, – Моккові захотілося зіпхнути сусіда зі сходів.

– Невже? – брови Пачковського здивовано вигнулися.

– Я саме й розмовляв з однією із них.

Адвокат стояв, як закам'янілий, і якусь мить вдивлявся в налиті кров'ю білки Моккових очей. Потім поволі зійшов сходами, спромігшись на чергове зневажливе «невже?».

Мокк повернувся до квартири. Упевнившись, що двері спальні замкнено ізсередини, він увіпхався до кухні. Адальберт і Марта сиділи біля столу, страшенно перелякані.

– Ви не поснідали, пане раднику. Я приготувала ясшню з лисичками. Марта усміхнулася, продемонструвавши відсутність кількох зубів.

– Їжте на здоров'я, – Мокк щиро заусміхався у відповідь. – Я лише хотів побажати вам доброго дня. Щоб він був так само добрий, як і вчорашня ніч, ви ж добре спали, правда?

– Так, пане раднику, – Адальбертові ще й зараз здавалося, що він чує пронизливий вереск Софі й тупе дряпання собачих кігтів у зачинені двері спальні.

Зціпивши зуби й зіщуливши очі, Мокк вийшов геть.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
дев'ята година ранку

Кримінальний вахмістр Курт Смолож був одним із кращих працівників бреславського Управління поліції. Злочинці ненавиділи його

за брутальність, а начальство цінувало за лаконічність рапортів. Один з його керівників цінував у ньому ще й іншу рису – кмітливість. Цю рису Смолож виказав того ранку дуже виразно, до того ж двічі. Першого разу, коли увійшов до обличкованого під чорне дерево кабінету Мокка й побачив на чолі шефа червоний слід від персня-печатки – безсумнівний знак того, що радник спирався на нього змученою головою. Смолож не повідомив тоді про жахливий злочин у будинку «Під Грифами», куди вони мали негайно з'явитися за наказом кримінального директора Гайнріха Мюльгауза. Він знав, що в цю хвилину Мокк нічого не зрозуміє.

– Чекатиму на Вас, пане раднику, в машині, – сказав Смолож і вийшов, аби припаркувати свого чорного «адлера» під брамою Управління поліції.

Так швидко вахмістр пішов не лише із цієї причини. Про іншу Мокк дізнався, коли, лаючись, втиснувся на сидіння поруч із водієм. Він побачив вкриту рудими волосками руку Смоложа із пляшкою молока. Мокк відкрив її і пожадливо зробив кілька ковтків. Тепер він був готовий вислухати Смоложеве повідомлення. Машина рушила з місця.

– Будинок «Під Грифами», восьма ранку, – Смолож говорив лаконічно, як і писав рапорти. – Швець Роміґ не витримав смороду й розвалив стіну своєї майстерні. За стіною був труп.

Від Шубрюкке, де знаходилося Управління поліції, до Ринку було недалеко. Мокк допивав останні краплі молока, а Смолож паркував «адлера» під будинком Державної лотереї на Ніколаї-штрасе. За будинком «Під Грифами», у внутрішньому подвір'ї, перед маленькою шевською майстернею очікував поліцейський у мундирі. Побачивши їх, він віддав честь. Біля поліцейського стояв вусатий сухотник, що з героїчними зусиллями тягав на собі шкіряного фартуха, і товстуха, яка ніяк не могла збагнути, чому на брудному подвір'ї немає жодної лавки. Магнієві спалахи щокілька секунд освітлювали вбогу комірку, сповнену смороду прогнилого від поту взуття й кісткового клею.

Мокк і Смолож увійшли досередини й відчули інший, добре їм знайомий сморід, що його ні з чим не можна було сплутати. Липка від клею стійка ділила майстерню на дві частини. Дві стіни прикривали полиці, на яких купами лежало взуття. У третій було невеличке вікно й двері, а від четвертої несло цим знайомим смородом. У стіні був прорубаний неправильних розмірів отвір, десь метр на метр. Перед ним стояв навколішки поліційний фотограф Елерс і запихав свого об'єктива в темну комірчину. Затискаючи носа, Мокк зазирнув досередини. Ліхтарик вихопив з темряви безволосий череп, обтягнутий напіврозкладеною шкірою. Руки й ноги прив'язані були до гаків на протилежній стіні комірчини. Радник іще раз глянув на обличчя трупа й побачив жирного хробака,

що вгризався в залите більмом око. Мокк сягнистими кроками вийшов з майстерні, зняв пальто, кинув його поліцейському і, широко розставивши ноги, виблював, спершися руками об стіну. Смолож, почувши характерні звуки, що їх видавав шеф, не міг собі пробачити того, що він не передбачив таких наслідків поєднання похмілля, молока й напіврозкладеного трупа. Мокк вийняв з кишені брюк хусточку зі своїми ініціалами, вишитими Софі, й витер рота. Тоді підніс обличчя до неба й пожадливо ковтав краплі дощу.

– Візьміть-но кирку, – звернувся він до поліцейського, – і розваліть стіну так, аби звідти можна було витягти цього мерця. Смоложе, зав'яжи собі хусткою рота й носа та обшукай комірчину й кишені трупа, а ти, Елерсе, допоможи Смоложеві.

Мокк одягнув світле пальто, поправив капелюха й розглянувся довкола.

– Перепрошую, хто ви? – спрямував він сяючу усмішку в бік товстої пані, що тупцяла на місці.

– Ернст Роміґ, швець, – запобігливо відрекомендувався сухотник, хоч його ні про що не питали. Він підняв плечі, аби поправити свій шкіряний обладунок.

– Я – управителька будинку, – буркнула пані. З її масного, накрученого на папільотки, волосся, облазила дешева фарба. – Покваптеся, шановний пане, чи ви гадаєте, що я можу тут стояти бозна-скільки й перейматися тим,

скільки доведеться доплатити прибиральниці за миття стіни, яку ви загидили?! Я –Матільде Кюн, представник власника, а хто ви такий?

– Ебергард Мокк, дамський боксер, – відбуркнув кримінальний радник і, рвучко відвернувшись, знову ввалився до комірчини. – Елерсе, наведи тут лад і позбирай все важливе. Смоложе, допитай їх.

Сказавши це, він підтюпцем побіг до вестибюлю, оминаючи Смоложа, що стояв з опитуваними під однією парасолею й намагався вберегтися зміїної отрути й туберкульозних паличок. У брамі Мокк привітався з доктором Лазаріусом з поліцейського моргу. За ним повільно йшло двійко людей з ношами.

Мокк зупинився перед будинком і байдуже споглядав досить жвавий о цій порі вуличний рух. Якісь двоє молодих людей так захоплено дивилися одне на одного, що не помітили його. Юнак ненавмисне штовхнув радника й одразу перепросив, увічливо піднявши капелюха. Дівчина глянула на Мокка й швидко відвернула посіріле від утоми обличчя. Розмарі, очевидно, не на користь пішло нічне колисання в екіпажі.

Мокк роззирнувся навкруги й швидким кроком рушив до квіткової крамниці Апельта. У підмальованих очах пухкої квітникарки він зауважив цікавість. Мокк замовив кошик з п'ятдесятьма чайними трояндами й доручив доправити його за адресою «Софі Мокк, Редіґер-пляц, 2». На кремового кольору картці, що

її він наказав додати до букета, Мокк каліграфічно вивів: «Більше ніколи, Ебергард», заплатив і залишив квітникарку наодинці зі своїм зростаючим здивуванням.

Він замалим не перечепився об якогось продавця газет. Втиснувши хлопцеві кілька пфенігів, Мокк позбувся його і, тримаючи газету під пахвою, навскоси перетнув Ринкову площу. За хвилину він уже сидів в автомобілі, палив першу того дня цигарку й чекав на повернення Смоложа й Елерса. Аби час збігав швидше, читав «Бреслауер Нойєсте Нахріхтен». На одній зі сторінок з оголошеннями його увагу привернув незвичайний малюнок. Мандала, Коло Перемін, оточувала похмурого старого з піднесеним догори пальцем. «Духовний отець, князь Олексій фон Орлофф доводить, що кінець світу близький. Зараз надходить черговий оберт кола історії – повторюються злочини й катаклізми, що сталися кількасот років тому. Запрошуємо на лекцію мудреця із «Сепульхрум Мунді». Неділя 27 листопада, Ґрюн-штрасе, 14–16». Мокк опустив шибку й поцілив недопалком прямісінько в Смоложа, що саме надходив. Той струсив попіл з пальта, збувши мовчанням Моккові вибачення. На заднє сидіння увіпхався обтяжений штативом Елерс та кримінальний асистент Ґустав Майнерер, що спеціалізувався на дактилоскопії.

– Роміґ винайняв майстерню місяць тому, якщо точніше – 24 жовтня, – Смолож відкрив

поліцейського нотатника. – Від липня до кінця жовтня, як сказала товстуха, майстерня була порожньою. Будь-який злочинець міг собі вдертися. Сторож будинку часто спить п'яний, а не пильнує. Зараз він також десь завіявся. Певне, лікує похмілля. Швець від початку скаржився на сморід. Його швагер, муляр, розповів йому про штуку, яку можуть утнути мулярі, якщо їм добре не заплатити. Вмуровують у стіну яйце. Смердить. Роміґ гадав, що за стіною яйце. Нині вранці хотів його прибрати. Розбив стіну киркою. Це все.

– Що ви знайшли? – спитав Мокк.

– Оце. – Смолож вийняв з кишені коричневого конверта, витягнув з нього гаманець із крокодилячої шкіри й подав Моккові.

Мокк переглянув уміст гаманця. У ньому був паспорт на ім'я Еміля Ґельфферта, народженого 17.II.1876 р., музиканта, неодруженого, що проживав на Фрідріх-Вільгельм-штрасе, 21, блокнот з адресами, квитанція з пральні на це ж таки прізвище, читацький квиток до Міської бібліотеки, кілька трамвайних квитків та поштівка з Карконошів з написом: «Моєму любому найкращі побажання з гір, Анна, Єленя Гура, 3. VII. 1925».

– Це все? – Мокк приглядався, як працівники моргу виносять «любого» до припаркованого тут-таки авто.

– Ні, ще ось це. Хтось пришпилив йому це до жилета. – Смолож тримав пінцетом листок з календаря «Універсаль» з датою

12 вересня 1927. Жодного напису, просто звичайнісінький листок з календаря, що їх щодня відривають нещасники, які лічать час. Аркушик був проштрикнутий маленькою шпилькою.

– Жодних відбитків пальців, – докинув Майнерер. – Доктор Лазаріус з моргу встановив, коли могло статися вбивство: десь у серпні-вересні.

– Смоложе, їдьмо на Фрідріх-Вільгельмштрасе, де мешкав музикант. – Мокк з полегшенням відчув, що в шлунку починає посмоктувати. Це означало, що організм був готовий до пива й булки, перекладеної наперченою солониною. – Може, зустрінемо там вірну Анну, що за вишиванням очікує на повернення свого митця з філармонії?

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
десята година ранку

Елізабет Пфлюґер повільно роздягалася, старанно розкладаючи свій гардероб на кріслі. Відстібнула панчохи від підв'язок. Софі Мокк дивувалася, як вправно її вузькі білі долоні поволі скручували панчохи. Елізабет зняла пояс, а потім зсунула шовкові труси. Була зовсім гола. Тонкими пальцями лівої руки вона тримала маленьку срібну коробочку, а у другій долоні погойдувалася різьблена ложечка з довгою

ручкою. Елізабет занурила її в порошку й піднесла до обличчя Софі.

– Це дуже добрий «кокс», – прошепотіла. Софі втягла носом, здригнулася й провела пальцями по оксамитових, ледь почервонілих від кокаїну ніздрях.

– Закрий обличчя вуалькою, – промовила Елізабет. – Сховаєш синець і збережеш *incognito*. Ти не повинна нікому показувати своє обличчя. Усе робитимеш цілком добровільно. Можеш нічого не робити, лише дивитися. Можеш будь-якої миті піти звідси геть. Такі принципи.

Елізабет взяла подругу за руку й відчинила двері, які з будуару вели до спальні в мавританському стилі. Софі стояла трохи безпорадна, тримаючи вільною рукою кошика із чайними трояндами. На ложі, під жовтим балдахіном сидів голий молодий чоловік і пив якийсь настій. У кімнаті пахло м'ятою. Елізабет підійшла до чоловіка й забрала в нього порожню чашку. Із дзбанка, що стояв поруч, налила собі повну чашку настою.

– Це м'ята, – сказала вона до Софі. – Напій Венери.

Венерин напій вочевидь почав діяти на чоловіка.

– Пам'ятай, – Елізабет вдавала, що не бачить цього, й дмухала в чашку. – Можеш будь-якої миті покинути це місце. З будуара можна вийти просто на сходи.

Софі нікуди не вийшла.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
одинадцята година ранку

Ґельфреpт винаймав маленьку кімнатку в мансарді солідного будинку на Фрідріх-Вільгельм-штрасе, 21. У цій кімнаті, окрім табуретки, миски для вмивання, дзеркала, вішака й залізного ліжка було повно пляшок від лікеру з альпійських трав Ґуттентаґа, які стояли під вікном рівними рядками. На підвіконні лежало кілька книжок і футляр з валторною.

– А він був нівроку гурманом, – зауважив Елерс, розкладаючи штатив.

Мокк віддав накази своїм людям, спустився вниз і подався в бік Кеніґс-пляц. Дощ перестав падати, вийшло сонце й осяяло яскраву вивіску шинку Ґренґеля. За мить Мокк поглинав там вимріяну булку з наперченим салом, запиваючи пивом його гострий смак. З полегшенням випив останні краплі пива й відчув легке сп'яніння. Кинувши кілька дрібняків симпатичному бульдогові, який за стійкою витирав кухлі, він зачинився в телефонній кабіні. За хвилину пригадав собі свій власний номер телефону. Адальберт підняв трубку після першого гудка.

– Добрий день, чи пані вдома? – Мокк довго вимовляв склади.

– На жаль, пане раднику, пані Софі вийшла годину тому, – Адальберт говорив дуже швидко, знаючи, що господареві треба доповідати,

не очікуючи запитань. – Вона пішла по крамницях з панною Пфлюґер, невдовзі по тому, як їй доставили кошик троянд. Того кошика взяла із собою.

Мокк поклав трубку й покинув шинок. Його люди сиділи в «адлері» й заповнювали салон тютюновим димом. Мокк приєднався до них.

– Ґельфреріт колись мав наречену, дебелу блондинку десь років під тридцять. Вона приходила до нього із дворічним хлопчиком, – переказував Смолож результати опитування сторожа. – Незаміжня з дитиною. Сторож давно її не бачив. Ґельфреріт працював у якомусь оркестрі. Давав уроки фортепіано. Останнім часом виглядав кепсько. Пив. Ніхто його не відвідував. Сусіди скаржилися, що залишає після себе гівна в нужнику. Більше сторож нічого не розповів.

– Ми знайшли формуляр з Міської бібліотеки, – Елерс підсунув Моккові під ніс клапоть задрукованого паперу. – 10 вересня Ґельфреріт повернув книжку під назвою «Antiquitates Silesicae»*. У бібліотеці йому видали квитанцію, що підтверджувала повернення цієї книжки.

– Тобто 10 вересня він був ще живий. Беручи до уваги висновок доктора Лазаріуса, нашого музику замурували в шевській майстерні у дворі кам'яниці «Під Грифами» десь між 10 і 30 вересня.

---

* «Сілезькі старожитності» *(лат.)*.

– Хтось заманив його туди або притяг непритомного, – Смолож відчинив вікно, щоб впустити трохи свіжого повітря.

– Тоді заткнув йому рота кляпом і прив'язав до гаків на протилежній стіні комірки, так, щоб він не борсався й не розвалив свіжої кладки, – додав Мокк. – Мене одне цікавить: чи наш Синя Борода не боявся, що наступного дня до майстерні прийде новий наймач і побачить щойно замуровану стіну, або, що гірше, почує дивні звуки, які, незважаючи на кляп, видавала жертва?

Чоловіки мовчали. Мокк подумав про черговий кухоль пива, зручно вмостився на пасажирському сидінні й повернувся до поліцейських, що сиділи позаду. Зсунутий на потилицю капелюх надавав йому задерикуватого вигляду.

– Смоложе, з-під землі дістаньте цього п'яничку-сторожа з кам'яниці «Під Грифами» й допитайте його. Перевірте в наших паперах убитого й усіх його знайомих із записника. Ви, Елерсе, візьметеся за минуле Ґельфрерта. Де народився, якого віросповідання й таке інше. Потім допитаєте знайомих небіжчика, які мешкають у Бреслау. Рапорт післязавтра опівдні.

– А що робити мені? – запитав Майнерер. Мокк хвильку розмірковував. Майнерер був амбіційним і злопам'ятним. Колись за чаркою він звірився Елерсові, що не може зрозуміти, чому Мокк надає перевагу такому тупакові, як цей Смолож. Майнерер не усвідомлював, що критика добродушного Смоложа є провиною,

яку Мокк нескоро пробачить. Відтоді у своїй кар'єрі Майнерер наштовхувався на численні перешкоди.

– Вам, Майнерере, я хочу доручити зовсім іншу справу. Я маю підозру, що мій небіж злигався з поганою компанією. Ви маєте стежити за ним протягом двох тижнів, кожного дня. Ервін Мокк, Ніколаї-штрасе, 20, дев'ятнадцять років, гімназист гімназії св. Матвія. – Вдаючи, що не помічає розчарування на обличчі Майнерера, Мокк виліз із машини. – Я піду пішки, мені треба ще дещо залагодити.

Мокк сягнистим кроком рушив у бік шинку Ґренґеля.

– Пане раднику, пане раднику, зачекайте, будь ласка. – почув він за спиною голос Майнерера. Мокк озирнувся і з байдужим виразом обличчя чекав на підлеглого.

– Цей ваш помічник, Смолож, він аж занадто маломовний, – Майнерер тріумфував. – Він не сказав, що на стіні висів календар «Універсаль», такий відривний. Ви знаєте, який аркушик відірвали останнім?

– За 12 вересня? – Мокк з повагою поглянув на Майнерера. Той ствердно кивнув. – Той, який убивця пришпилив до жилета небіжчика? У вас цей календар із собою?

– Так, ось він, – прояснів Майнерер і простягнув Моккові ще одного коричневого конверта.

– Гарна робота. – Мокк сховав його в кишеню пальта. – Я займуся цим. Перевірю, чи

листок, знайдений у жилеті, вирвано саме із цього календаря.

Опісля весело поглянув на мовчазного підлеглого, а потім несподівано поплескав його по щоці.

– Йди й стеж за Ервіном, Майнерере. Мій небіж для мене важливіший, аніж усі замуровані й незамуровані трупи в цьому місті.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
перша година пополудні

Симпатичний бульдог щохвилини полишав своє місце за стійкою, аби докинути в піч вугілля. При цьому він лагідно всміхався й згідливо кивав головою, погоджуючись з усім, що говорив Мокк. Він повністю поділяв антиамериканські й антирадянські погляди свого співрозмовника. Сам він при цьому не вимовив жодного слова.

Мокк вихилив третій за нині кухоль пива й вирішив перейти на міцніші напої. Він не мав звички пити на самоті, тож замовив дві чарки ялівцівки й одну посунув у бік бармена, оскільки в барі не було жодного відвідувача. Бармен схопив чарку брудними пальцями й спорожнив її одним духом.

До шинку увійшов невисокий вуличний торговець із коробкою всілякого дріб'язку.

– Дорогі панове, золінгенські ножі ріжуть все, навіть гвіздки й гаки, – розпочав він свою тираду.

– Тут шинок. Або замовляй щось, або геть звідси, – буркнув бульдог, доводячи, що може говорити.

Торговець сягнув до кишені й, не знайшовши там жодного пфеніга, повернув до виходу.

– Гей-но! – пожвавішав Мокк. – Я цього пана запрошую. Будь ласка, ще по ялівцівці.

Торговець скинув пальто, поставив коробку на підлозі й підсів до Мокка. Бармен виконав свій обов'язок. За мить по чарках залишилися хіба що мокрі сліди на псевдомармуровій стільниці.

– Це й справді чудові ножі, – торговець повернувся до перерваної теми. – Ними можна швидко й добре порізати цибулю, хліб і ковбасу, а також, – тут чоловік змовницьки підморгнув Моккові, – пошаткувати тещу на дрібні кавалки!

Ніхто не засміявся, навіть сам жартівник. Мокк заплатив ще за дві чарки й нахилився до свого сусіда.

– Нічого я у вас не куплю. Ви мені розкажіть, як ваша торгівля, як до вас ставляться люди й таке інше. Я письменник, і мене цікавлять різні історії. – Мокк говорив правду, бо й справді занотовував характеристики осіб, з якими часто зустрічався. Не один мешканець Бреслау дорого заплатив би за інформацію з Моккового «життєпису славетних людей».

– Я розповім вам історію, як ці ножі крають залізо, – торговець не на жарт захопився.

– Але ж ніхто не різатиме ними заліза, – гаркнув люто бармен. – Навіщо комусь такі ножі?! Приходять, зарази, впихають усілякий непотріб. Твоє щастя, що цей пан тебе запросив, бо в мене ти давно б дістав копняка під зад.

Торговець спохмурнів. Мокк підвівся, одягнувся й підійшов до бармена.

– А я кажу, що такі ножі вам можуть знадобитися, – сказав він.

Продавець ножів аж почервонів від задоволення.

– Це ще навіщо? – запитав спантеличений бармен.

– Ними можна зробити харакірі, – і бачачи, що бармен не зрозумів, докинув, – або вичистити бруд з-під нігтів.

Привітний бульдог перестав бути привітним.

Ще менш привітною була погода. Сильний вітер шарпав будки екіпажів, що стояли на Вахт-пляц, і шмагав по них дощем зі снігом. Притримуючи капелюха, Мокк ускочив до екіпажа й звелів їхати на Редіґер-пляц, 2. Візник послинив олівця й повільно записав адресу в брудному зошиті. Тоді натяг на голову старомодного циліндра і вйокнув на коня. Мокк відчував, що настав той момент, коли алкоголь стає найбільш підступним, людина аж не тямиться від ейфорії, водночас почуваючись

тверезою, думає чітко, не белькоче і не хитається. Налий-но собі ще, підказує демон. Мокк помітив у кутку екіпажа троянду на короткому стеблі. Нахилився по неї і наче скам'янів: то була чайна, ледь прив'яла троянда. Тоді роззирнувся навколо в пошуках аркушика з написом «Ніколи більше, Ебергард». Не знайшовши нічого, Мокк по-дружньому поплескав візника по плечу.

– Гей, пане, гарно тут у вашому екіпажі. Навіть квіти є.

Візник щось відповів, але його слова заглушив вітер і трамвай, що сунув гомінкою вулицею біля Фрайбурзького вокзалу. На подив візника, Мокк сів біля нього.

– Ви завжди так прикрашаєте квітами екіпаж? – белькотів він, удаючи п'янішого, аніж був насправді. – Мені це подобається, я гарно заплачу за таку їзду.

– Я сьогодні віз двох клієнток з кошиком тих троянд. Одна, значить, випала, – ґречно відповів візник.

– Зупини-но цю буду, – Мокк тицьнув своє посвідчення під ніс здивованому візникові. Екіпаж звернув праворуч, перекриваючи в'їзд на внутрішнє подвір'я вокзальних приміщень на Зібенгуфенер-штрасе. – Звідки й куди ти віз цих жінок? – Мокк зовсім протверезів і почав розпитувати.

– У район Борк. А звідки? Авжеж звідти, куди ми їдемо – з Редіґер-пляц.

– Точну адресу маєш?

– Так. Мені треба звітувати перед шефом, – візник витяг брудного зошита й слинячи пальці, змагався з листками, що їх шарпав вітер. – Атож, Айхен-алеє, район Борк.

– Як виглядали ці жінки? – Мокк швидко записував адресу до нотатника.

– Одна чорнява, друга білявка. У вуальках. Файні кобіти.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
шоста година пополудні

Мокка розбудили радісні дитячі вигуки. Він засвітив торшер біля ліжка. Протер очі, пригладив волосся й озирнувся по спальні наче в пошуках дітей, які порушили його неспокійний сон після жирного, ситного обіду. Глянув у темне вікно: сипав перший сніг, який немов заохочував дітей погратися на майданчику єврейської народної школи. Зачувши голос Софі, Мокк скинув пікейну хатню куртку, сірі грубі вовняні брюки і знову вдягнув костюм і краватку та шкіряні туфлі, що блищали від крему. Тоді придивився в дзеркалі до свого обличчя із двоповерховими зморшками під очима й сягнув по кухоль з нецукрованою м'ятою, яка, за словами Адальберта, була найкращими ліками від похмілля. Освіжив прив'ялі щоки одеколоном і з кухлем у руках вийшов до передпокою, де зіштовхнувся

з Мартою, яка несла тацю з кавовим сервізом. Мокк пішов за служницею до вітальні. Софі в блакитній сукні сиділа біля столу. Її майже біле волосся, всупереч моді, сягало до плечей, і було таким густим, що для того, аби перев'язати його стрічкою, треба було докласти чимало зусиль. Невеликі зелені очі надавали її обличчю рішучого й ледь іронічного виразу. «Очі шльондри», – подумав Мокк, коли його вперше представили їй на карнавалі в Сілезькому Регентстві три роки тому. Тоді він насилу примусив себе відірвати погляд від її повних грудей. Зараз у Софі були очі змученої жінки, стомленої і розчарованої. Синець навколо одного з них був трохи темнішим, аніж світлі плями голубих тіней для повік. Мокк стояв у дверях і намагався не дивитися на її обличчя. Споглядав вроджену вишуканість її рухів – коли вона граційно нахиляла молочник, дивуючись, як молоко руйнує чорний колір кави, коли граційно підносила до вуст філіжанку, коли з ледь помітним нетерпінням крутила ручку радіо, шукаючи в ефірі улюбленого Бетховена. Мокк сів біля столу й пильно глянув на Софі.

– Більше ніколи, – промовив чітко. – Пробач.

– Ніколи більше – чого? – Софі поволі провела вказівним пальцем туди-сюди по вушку молочника. – Ніколи більше – чого? Пияцтва? Насильства? Намагання зґвалтувати? Вдавання перед братом справжнього чоловіка, який командує власною дружиною?

– Так. Ніколи більше цього всього, – щоб не дивитися на Софі, Мокк розглядав картину, яку він подарував дружині на день народження, коли їй виповнилося двадцять чотири. Це був делікатний пейзаж Еугена Спіро, із присвятою митця: «Всього найкращого меланхолійній Софі».

– Тобі сорок чотири роки. Ти гадаєш, що можеш змінитися? – у погляді Софі не було й сліду меланхолії.

– Ми ніколи не змінимося, якщо житимемо самі, удвох, – Мокк був радий, що Софі взагалі з ним розмовляє. Налив собі м'яти й сягнув до буфета, витяг звідти скриньку із сандалового дерева. Металічний брязкіт щипчиків для обтинання сигар і шерхіт сірника. Мокк намагався м'ятою й ароматним димом сигари від Пшедецького прогнати останні прояви похмілля. – Ми обоє змінимося, коли нас стане троє, коли ти нарешті народиш дитину.

– Я від початку нашого шлюбу мрію про дитину, – Софі провела пальцем по носику молочника. Потім встала і, злегка зітхнувши, притулилася до пічки. Мокк підійшов до неї й упав навколішки. Притис голову до її живота й прошепотів: «Віддаватимешся мені щоночі й зачнеш. Побачиш, щоночі». Софі не відповіла на його обійми. Мокк відчув, як її живіт здригається. Підвівся й поглянув Софі в очі, які від сміху стали ще меншими, аніж завжди.

– Навіть якщо ти питимеш м`яту цистернами, ти не зможеш щоночі мною оволодівати, – Софі витирала сльози сміху з підбитого ока.

– А що, м'ята добре діє на чоловічу силу? – спитав.

– Та начебто, – Софі все ще сміялася.

Мокк повернувся до своєї сигари. Широке кільце диму спустилося на пухнастий килим.

– Звідки ти знаєш? – спитав раптово.

– Десь читала, – Софі перестала сміятися.

– Де?

– У якійсь книжці з твоєї бібліотеки.

– Може, то був Ґален? – Мокк, якому не судилося стати філологом-класиком, мав майже всі видання античних авторів.

– Не пригадую.

– Напевно, це була книга Ґалена.

– Можливо, – Софі сіла й крутила чашкою на блюдечку. У її очах зблиснув гнів. – Що ти собі дозволяєш? Не досить того, що ти знущаєшся з мене фізично, то ще й намагаєшся мучити психічно?

– Пробач, – голос Мокка став покірним. – Я просто хотів покласти край будь-яким непорозумінням. Де ти сьогодні була?

– Я не хочу жодних запитань, жодних підозр. – Софі вставила цигарку в кришталевий мундштук і дозволила Моккові подати їй вогонь. – Тому розповім тобі про свій день як чоловікові, що ступив на стежку виправлення і якому цікаво, як минув день у його коханої дружини, а не як розлюченому й ревнивому

слідчому. Ти ж знаєш, що ми з Елізабет невдовзі виступаємо на передріздвяному концерті. Вона прийшла до мене вранці, невдовзі по тому, як ти надіслав мені троянди. Ми поїхали екіпажем на Айхен-алеє до барона фон Гагеншталя. Це він організує цей концерт і жертвує на нього кошти. Нам треба було отримати від нього повноваження, необхідні для оренди Концертного залу на Ґартен-штрасе. Дорогою до нього ми заїхали до церкви Божого тіла, і я залишила там троянди. Я була на тебе дуже сердита й не хотіла твоїх квітів. Потім ми репетирували з Елізабет. Обідала я в неї. От і все. А зараз вибач. Я втомилася, а Марта приготувала мені ванну. За кілька хвилин я повернуся.

Софі допила каву й вийшла з вітальні. Мокк зазирнув до передпокою й побачив, як вона зачиняє за собою двері ванної. Тоді швидко підійшов до телефону й набрав номер Смоложа, віддавши потому в трубку коротке розпорядження.

Софі сиділа роздягнена на краю ванни й роздумувала, до кого дзвонить Ебергард. Вода набирала рожевого кольору під впливом трояндових солей Гагера, завдяки яким, як розхвалювали свій товар продавці, «тамується біль і зникає втома». Софі не змивала макіяжу. Вона знала, що її чоловік любить, особливо в ліжку, коли жінка має нафарбовані очі. Пучками вона вже відчувала свіжу накрохмалену постіль і близькість Ебергарда. Занури-

лася в ванній, наполовину заповненій водою, і з цікавістю роздивлялася кахлі, на яких веселий мандрівник простував кудись, несучи на палиці невеличкого вузлика. Раптом закусила губи. Трояндові солі викликали легкий біль унизу живота й спогади про сьогоднішній ранок.

– Це була лише помста, – прошепотіла вона мандрівникові. – Якби я не помстилася, то не могла б йому пробачити. А так сьогодні почнемо все спочатку. Щоночі будемо разом.

Почувся гавкіт Арґоса. Софі почула шурхіт і кроки в передпокої, якийсь знайомий чоловічий голос, а потім грюкіт дверей. Тремтячи від хвилювання, вона вийшла з ванни.

– Марто, хто це прийшов?

– Пан радник вийшов із кримінальним вахмістром Смоложем, – відгукнулася служниця. Софі зі злістю змила макіяж.

Бреслау,
понеділок 28 листопада,
сьома година вечора

Мокк і Смолож сиділи в «адлері», припаркованому на Редіґер-пляц під будинком Мокка. Шибки й дах машини швидко вкривалися сніговим килимом. Мокк мовчав, відчуваючи, як його охоплюють ревнощі, Смолож мовчав, бо така була його натура.

– Що ви дізналися? – запитав нарешті Мокк.

– Сторож був п'яний. Ґельфрерта не знав. Ґельфреpт був нацистом…

– Говоріть не про Ґельфрерта. – Мокк щосили затягнувся цигаркою. – Розкажіть про церкву.

– Ніхто до церкви квітів сьогодні не приносив.

Мокк придивився до вікон своєї спальні, у яких хвилину тому саме згасло світло.

– Смоложе, отримуєш нове завдання, – у хвилини збудження Мокк звертався до свого підлеглого на «ти». – Я хочу знати все про такого собі барона фон Ґаґеншталя з Айхеналеє. Залиш справу Ґельфрерта. Я сам нею займуся. Окрім цього, не відходь ані на крок від моєї дружини. Особливо не ховайся. Вона знає лише твоє прізвище й голос. Щовечора о восьмій звітуватимеш у шинку Ґраєка на Ґребшенер-штрасе. – Мокк запалив нову цигарку. – Послухай, Смоложе, моя дружина мені сьогодні сказала, що про м'яту вона читала в Ґаленовій книзі. З моєї бібліотеки. Звичайно, я маю Ґалена у виданні Кюна. Двомовне видання, грецько-латинське. Але моя дружина не знає жодної із цих мов.

Остовпілий Смолож дивився на свого шефа, не розуміючи, про що той говорить. Але ні про що не запитав. Саме за це Мокк його найбільше й цінував.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
сьома година ранку

Мокк проковтнув слину й уперше за багато днів не відчув печіння в горлі й протиалкогольних протестів шлунка. Лише легке відчуття спраги нагадувало йому, що не всі спожиті ним учора напої були такими ж невинними, як свіже молоко, що його він якраз пив і яке ще дихало безпечним коров'ячим теплом. Він поставив чашку, вийшов з їдальні до передпокою й став перед великим дзеркалом. Хмарка одеколону, яку він розбризкав за допомогою гумової помпочки, осіла на його щоках. Тоді прочинилися двері спальні, й Мокк побачив на клямці довгі пальці Софі. Він перестав розтирати по обличчю запашну рідину й швидким рухом схопився за клямку, щоб не дозволити дверям знову зачинитися. Софі навіть не пробувала з ним змагатися. Вона сіла перед масивним туалетним столиком з подвійним дзеркалом і нетерпляче почала розчісувати кістяним гребенем скуйовджене вранці волосся. Світлі пасма спадали навкіс їй на обличчя, затуляючи підбите око.

– Ти гадаєш, я щодня спатиму у своєму кабінеті? – запитав Мокк, підвищивши голос. – Що ти щодня просто зачинятимешся від мене в спальні?

Софі й не глянула на нього. Мокк опанував себе й кахикнув, знаючи, що таким чином надасть своєму голосові тембру, який його дружина так любила: м'якого, але рішучого, дружнього, але не сентиментального.

– Мені треба було на хвилинку вийти. У Смоложа була до мене важлива справа.

Йому здалося, що він помітив у її очах, під якими лягли ледь помітні тіні після недоспаної ночі, іскорку цікавості. Мокк підійшов до неї і ледь сперся долонями на її тендітні плечі, крихкість яких вже вкотре його вражала. Софі рвуцко скинула його долоні, і Мокк відпустив її.

– Я знаю, знаю… Ти мені вибачила. Ти була така великодушна. Мені не слід було нікуди виходити. Ані на мить. Треба було кожну хвилину того вечора провести з тобою. А потім повинна була настати перша з ночей, коли відбудеться зачаття. Але я вийшов. Ненадовго. Така в мене робота.

У передпокої задзвонив телефон.

– От і зараз теж напевне дзвонять до мене. – Мокк злякано подивився в напівзаплющені очі дружини. – Якийсь виклик. Може, труп…

Софі почула, як віддаляються чоловікові кроки, а тоді його голос, що долинав з передпокою:

– Так, зрозумів, Ташен-штрасе, 23–24, квартира на четвертому поверсі.

Брязкіт слухавки, кроки, знову долоні на плечах, гладенько виголена, ледь волога щока біля її щоки.

– Поговоримо увечері, – прошепотів. – Зараз я їду, бо я там потрібен.

– Мені ти не потрібен. Їдь, – Софі довела, що вона все ще володіє даром мови. Підійшла до вікна й почала придивлятися до сніжинок, що кружляли в повітрі. У Мокка розболілася голова. Він повільно почав пригадувати, скільки він учора випив. Виходило, що небагато, як на таке важке похмілля, яке в нього починалося. Обличчя палало, у скронях розмірено постукували крихітні молоточки.

– Ти, шльондро, – він хотів, щоб це прозвучало якомога байдужіше. – Ти мене провокуєш? Що, знову захотіла по морді, га?

Софі й далі дивилася, як витанцьовують за вікном сніжинки.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
пів на восьму ранку

Мокк ще ніколи не бачив четвертованої людини. Він не уявляв собі, що м'язи шиї так щільно стискають із трьох боків тугу, поділену на три сегменти трубку гортані, що в людських суглобах міститься жовтувата липка рідина, що розпиляна кістка так їдко смердить. Досі він не бачив відтятих пальців, що плавали в заповненій кров'ю балії, розпанаханих ребер, м'яса литок, відрізаного від кісток гомілки, розтрощених колінних чашечок, у які

увіпхали сталеві палиці. Мокк ще ніколи не бачив четвертованої людини. Тепер він її побачив.

Побачив і численні цівки крові, що запеклися на стінах, вологі дошки підлоги, нічний горщик, що виднів з-під ліжка, брудну зім'яту постіль, вкриті сажею стільці й липку від засохлого жиру кухонну піч. Не оминув увагою кишеньковий календарик Лібса, що лежав на столі. На даті 17 листопада дві смуги крові утворювали хреста. Не міг не помітити посірілого обличчя Елерса й почервонілих щік свого шефа, кримінального директора Гайнріха Мюльгауза.

Зазвичай добродушне обличчя останнього було цього разу спотворене знущальною посмішкою, яка – і це Мокк чудово знав – була провісником крайнього обурення. Мюльгауз насунув на лоба свого капелюха й, кивнувши головою, наказав Елерсові вийти з кімнати. Коли фотограф звільнив присутніх від вигляду свого зболеного обличчя, Мюльгауз втупив очі в груди Мокка. Це уникання очей Мокка не віщувало нічого хорошого.

– Жахливе вбивство, правда ж, Мокку? – запитав він тихо.

– Справді, *Herr Kriminaldirektor*.

– Вас не дивує моя присутність, Мокку?

– Справді, дивує, *Herr Kriminaldirektor*.

– А вона не повинна вас дивувати, – Мюльгауз вийняв з кишені люльку й почав її натоптувати. Мокк теж закурив. Терпкий запах міцних цигарок «Берґманн Приват» притлумив

сморід порубаного тіла. – Я мусив приїхати, Мокку, – продовжував Мюльгауз, – бо не бачу тут ваших людей. Тут немає ані Смоложа, ані Майнерера. А хтось однак, окрім вас, повинен бути на місці такого жахливого злочину. Хтось повинен допомогти вам у виконанні обов'язків. Особливо, якщо ви з похмілля.

Мюльгауз випустив густу хмаринку диму й підійшов до Мокка, обережно оминаючи балію з пальцями, які вкрилися брудним кривавим желе. Він став так близько від Мокка, що той відчув жар його люльки, прикритої металевим вічком.

– Ви пиячите вже багато днів, Мокку, – тягнув далі байдужим голосом Мюльгауз. – Приймаєте якісь дивні рішення. Ваші люди, за вашим наказом, займаються іншими справами. Якими справами? Може, важливішими за два страхітливі убивства? – Мюльгауз намагався енергійним посмоктуванням знову підпалити загаслий тютюн. Що може бути зараз важливішим від замурованого музиканта Гельфрерта й порубаного на шматки безробітного підмайстра слюсаря Гоннефельдера?

Мокк відкрив рота в німому здивуванні, викликаючи цим злісну веселість на обличчі Мюльгауза.

– Так. Я провів опитування. Я знаю, ким був убитий. – Мюльгауз смоктав згаслу люльку. – Хтось повинен був це зробити. Чому не шеф кримінального відділу.

– *Herr Kriminaldirektor...*

– Замовкніть, Мокку! – гаркнув Мюльгауз. – Годі! Черговий, який сьогодні вранці отримав повідомлення про вбивство, не міг розшукати ані Смоложа, ані Майнерера. Добре, що розшукав радника Ебергарда Мокка, який знемагає від похмілля. Вислухайте мене, Мокку. Мене не цікавлять ваші особисті розслідування. Ви повинні викрити тих, хто вчинив ці два злочини. Цього хоче місто, цього хочуть також ваші й мої друзі. Якщо я ще раз довідаюся, що ви замість того, щоб працювати, йдете на пиво, я зустрінуся з людьми, що мають непорушні моральні принципи, яким ви завдячуєте своєю кар'єрою, і розповім їм таку собі історію про алкоголіка, що лупцює дружину. Як бачите, – додав він спокійним тоном, – мені відомо все.

Мокк старанно затоптав недопалок і подумав про масонів з ложі «Гор», які сприяли йому в його кар'єрі, подумав також про підлеглого Майнерера, який нажалівся Мюльгаузові, відчуваючи, що його недооцінюють. Про відданого Смоложа, що ховався зараз у якомусь екіпажі й утуплював очі, що сльозилися від вітру, у ворота кам'яниці на Редігер-пляц, і про молодого художника Якоба Мюльгауза, якого вигнав з дому морально досконалий батько і який тепер шукав щастя в одностатевому мистецькому товаристві.

– Якщо вам відомо геть усе, *Herr Kriminaldirektor*, – Мокк постукав черговою сигаретою в денце портсигара, – то я охоче дізнаюся

дещо про підмайстра слюсаря Гоннефельдера, перед тим, як він зустрів на своєму шляху ображеного на весь світ дроворуба.

– Цей дроворуб, – Мюльгауз кисло всміхнувся, – судячи з його замилування до календарів, повинен бути непоганим мулярем.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
десята година ранку

Потеплішало, і снігова каша попливла вулицями. Брудні клапті снігу зсувалися будкою екіпажа, до якого сіли Софі та Елізабет Пфлюґер. Обидві жінки були вбрані в шуби, а обличчя ховали за вуальками.

– Прошу їхати на Менцель-штрасе, 49, – наказала Елізабет візникові, а тоді повернулася до Софі. – Не маєш бажання сьогодні повторити?

– Ох, будь ласка, тільки не сьогодні, – помітно знервована Софі думала про чоловіка. – Знаєш, що цей хам сказав мені вранці? Що я зумисне його провокую, щоб дістати по морді. Що мені це повинно подобатися! Він гадає, що я збоченка!

– А хіба він не має трохи рації? – Елізабет поклала голову на плече Софі й дивилася на мокрі грудки снігу, що падали з розлогих каштанів біля школи на Йорк-штрасе. – Хіба ти не маленька збоченка?

– Припини! – Софі рішуче відсунулася від подруги. – Як він сміє так зі мною поводитися? Це його щоденне спілкування із трупами викликає в нього якісь відхилення. Одного дня він мене б'є, другого благає про вибачення, а коли я пробачаю, залишає мене увечері саму, щоб третього дня знову благати прощення, і коли я вже хочу його простити, віддячує мені грубою лайкою. Що мені робити із цим мугирем?

– Помститися, – солодко проказала Елізабет, дивлячись на трамвай, що із дзенькотом сунув по Ґабіц-штрасе. – Адже ти сама зрозуміла, що тобі це допомагає й що завдяки цьому ти можеш терпіти приниження, яких він тобі завдає. Помста – це розкіш богинь.

– Так, але він принижує мене щодня, – Софі дивилася на бідняка, що тягнув до міського складу каменю на Менцель-штрасе візка. – Невже я повинна мститися йому щодня? Тоді помста стане чимсь звичним.

– Тоді ти повинна мститися щоразу сильніше, щоразу витонченіше.

– Але він може навіть цього мене позбавити. Учора він був дуже підозріливий, коли я необачно згадала про настій з м'яти.

– Якщо він позбавить тебе можливості помсти, – серйозно мовила Елізабет, торкаючись парасолькою плеча візника. Екіпаж зупинився перед будинком Елізабет, – то ти залишишся наодинці зі своїм приниженням. Зовсім сама.

Софі розплакалася. Елізабет допомогла подрузі вийти з екіпажа й обійняла її за талію. Входячи до будинку, вони зустрілися із дружнім і сповненим турботи поглядом сторожа Ганса Ґурвіча.

П'ять хвилин потому таким самим поглядом сторож дивився на кремезного рудоволосого чоловіка, що за допомогою десятимаркової купюри намагався отримати від нього інформацію про панну Елізабет Пфлюґер і товариство, до якого вона належала.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
друга година пополудні

У «Єпископській пивниці» на Бішоф-штрасе панувало пожвавлення. Першу залу заповнили череваті власники складів, які зі смаком ковтали величезні галушки, присмачені хрусткими підсмаженими шкварками. Перш ніж Мокк, що сидів неподалік, встиг замислитися над тим, чи це було головною стравою, а чи тільки закускою, ґречний кельнер Макс, стукаючи каблуками, пригладив напомадженого вуса й туго накрохмаленою білою серветкою змів неіснуючі рештки бенкету інших торговців, які хвилину тому піддавали важким випробуванням свої шлунки, заїдаючи пухке тісто хрусткими шкварками. Мокк вирішив ризикнути й за порадою Макса замовив ці

галушки до свинячої печені й тушкованої капусти з густим соусом. Кельнер без зайвих запитань поставив перед кримінальним радником кухоль свидницького пива, чарку чистої горілки й холодець із курки, оздоблений віночком маринованих грибів. Мокк настромив на виделку шматок драглів і розгриз хрустку скоринку булки. Прісне м'ясо курки присмачила краплина оцту, що спливла з капелюшка білого гриба. Тоді Мокк перехилив кухля і з непідробним задоволенням змив стійкий присмак нікотину в роті. Вірний максимі *primum edere deinde philosophari**, він не думав ані про Софі, ані про слідство, і заходився біля политих соусом галушок та чималих шматків печені.

За хвилю Мокк сидів, покурюючи цигарку, з порожньою чаркою й мокрим кухлем, по стінках якого спливала піна. Сягнув по серветку. Витер рота, з унутрішньої кишені піджака дістав записника й почав мережити його сторінки нервовим похилим почерком.

«Два жахливі убивства. Один убивця?» – написав він. Подумки відповів на це запитання ствердно. Головним аргументом, що підтримував цю гіпотезу, була зовсім не жорстокість обох злочинів, і не звиродніла екстравагантність убивці, а пристрасть до датування, бажання позначити в календарі день злочину, спроба занести свій учинок до історії. Як повідомив Моккові начальник складу речових доказів, спеціаліст із наукової криміналістики,

* Спершу їсти, потім філософствувати *(лат.)*.

доктор Фріц Бергер, листок з календаря за 12 вересня 1927 року, який знайшли на Ґельфрерті, було видерто з настінного календаря жертви. Доктор Лазаріус підтвердив, що це могла бути дата смерті Ґельфрерта. Сьогодні в кімнаті двадцятидворічного безробітного слюсаря, Бертольда Гоннефельдера, лежав кишеньковий календарик, у якому вбивця закреслив кров'ю жертви дату 17 листопада. Доктор Лазаріус не мав щонайменшого сумніву, що саме тоді настала смерть Гоннефельдера. «Знайдено двох по-звірячому замордованих людей, – подумки пояснював Мокк потенційному супротивникові. – Біля одного й другого знайдено зазначену в календарі дату смерті. Якщо під час двох таких незвичайних убивств залишено троянду, сторінку з Біблії або календаря, то обидва злочини скоїла та сама людина».

Мокк вдячно прийняв від Макса шарлотку, каву й келишок какаового лікеру. Після попередніх рапортів і перевірок було зрозуміло, що ніщо не пов'язувало замурованого алкоголіка й віртуоза-валторніста, прихильника брунатних сорочок, історика-аматора – з порубаним на шматки непитущим діячем комуністичної партії. Тільки чітка й поспішно позначена убивцею дата смерті. „Убивця хоче нам сказати: «Я убив його саме цього дня. Не пізніше й не раніше. Лише тоді". – думав Мокк, поглинаючи ніжний яблучний бісквіт, вкритий кожушком збитих вершків. – Отож припустімо: людина є випадковою, невипадковою є лише

дата її смерті. Питання: чому вона невипадкова? Чому в одні дні убивця вбиває, а в інші ні? Може, він просто чекає слушної нагоди: наприклад, коли можна перенести зв'язану людину до місця вбивства – повз п'яного сторожа. І тоді, тріумфуючи, залишити листок з календаря, немов бажаючи сказати: „Сьогодні великий день. Сьогодні мені вдалося". Але так насправді, нагода трапляється на кожному кроці. Щодня можна когось убити, приліпити йому на лоба аркушик з календаря і десь замурувати чи порубати. Якщо ця нагода не є чимось незвичайним, то чи варто з гордістю повідомляти світові, коли вона сталася?».

Мокк старанно занотував у записнику свої думки й зрозумів, що повернувся до початку. Та його це не засмутило. Він знав, що очистив поле пошуку й готовий вести слідство. Він відчув збудження мисливця, який на свіжому холодному повітрі заряджає рушницю й одягає пояс із набоями. «Старий Мюльгауз помилявся, – подумав Мокк. – Тут не треба багато людей. Нехай Смолож і Майнерер і далі виконують мої доручення».

Ця думка так його втішила, що після солодкого лікеру він замовив келих сухого червоного вина. Але замість напою Макс подав йому до столу телефон. У слухавці захрипів голос радника Герберта Домаґалли з поліції моралі:

– Ебергарде, приходь негайно до кондитерської. Тут Ебнер, Феллінґер і я. Зіграємо кілька роберів.

Мокк подумав, що до розслідування справи він може з тим самим успіхом повернутися вранці, й вирішив випити сухого вина в кондитерській Шааля.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
друга година пополудні

Зимове сонце наповнювало світлу вітальню. Білі стіни були розкішно оздоблені, меблі виблискували від лаку й спокушали м'якою також білою оббивкою, а блискуче біле фортепіано вигадливо підносило своє крило. Білизну вітальні порушували кремові гобелени на стінах і неприродній рум'янець на щоках Софі, яка із пристрастю вдаряла по клавішах, перетворюючи фортепіано на ударний інструмент. Скрипка Елізабет ридала й скімлила, даремно бажаючи пробитися крізь *crescendo* фортепіано. Їй вторувала безлиста гілка клена, яку шарпав вітер, стукаючи нею у вікно. З вікна спливали жалюгідні рештки снігу. Спливали вони й з погано витертих черевиків сторожа Ґурвіча, який, відчинивши вхідні двері власним ключем, безцеремонно, не постукавши, відкрив двері до вітальні. Жінки з полегшею перервали гру й почали масувати закляклі пальці. Невеличкий брудний візок для вугілля посунув по білому паркету. Сторож відчинив дверцята пічки й щедро сипонув туди

вугілля. Тоді випрямився, як струна, й питально подивився на Елізабет, у якої патьоки болота, що їх залишали на підлозі грубі чоботиська, мало не викликали головного болю. Скрипалька сягнула по гаманець і, подавши Ґурвічеві півмарки, ґречно йому подякувала. Отримавши своє, сторож не мав наміру полишити вітальню.

– Я знаю, панно Пфлюґер, – широко всміхнулася найважливіша особа в будинку, – що півмарки – це досить за принесене вугілля. Я завжди стільки отримую, – пояснив він Софі, – коли панна Пфлюґер відпускає прислугу на вихідні. Але нині, – він знову глянув на Елізабет, – мені належить більше.

– А це ще чому, добродію? – встала від фортепіано роздратована його теревенями Софі.

– Бо нині… – Ґурвіч підкрутив довгого вуса й хтиво глянув на подругу панни Пфлюґер. – Бо нині я міг розповісти багато правди про панну Пфлюґер, а понавигадував самої брехні.

– Як ви смієте! – піднесений тон Софі не справив найменшого враження на поведінку Елізабет, яка швидко запитала:

– Понавигадували? Кому? Хто про мене запитував?

Ґурвіч склав руки на солідному череві й крутив млинка великими пальцями. При цьому він змовницьки підморгував Софі, яку нахабність сторожа поволі виводила з рівноваги. Елізабет знову сягнула по гаманця, і до Ґурвіча повернулося бажання продовжити розмову.

– Розпитував шпиг, що нині вранці приїхав за вами.

– І що ви йому сказали? – допитувалася Елізабет.

– Він питався, хто буває в панни Пфлюґер, чи бувають у неї чоловіки, чи залишаються у неї на ніч, чи панна Пфлюґер п'є, чи нюхає «кокс», у якому стані й о котрій годині повертається додому. Питався також і про другу пані. Чи часто вона приходить до панни Пфлюґер і чи супроводжують її якісь чоловіки, – сторож всміхався до п'ятимаркового папірця, якого пальці Елізабет скрутили у вузеньку трубочку. – І я сказав, що панна Пфлюґер – то дуже порядна панна, і що до неї часом приходить мама.

Ґурвіч простягнув руку по гроші, дивуючись власній передбачливості й розумові, завдяки якому він заробив на тижневе харчування в їдальні.

– Зачекай, – Софі вийняла з долоні подруги скрученого папірця. – Звідки нам знати, що все це не брехня, що наш добродій когось там зустрів, а якщо це й правда, і його розпитував поліцейський, то звідки знати, що він сказав йому саме це, а не щось інше?

– Я не брешу, пануню, – підвищив голос Ґурвіч. – Я знаю цього нишпорку. Він мене колись посадив до арешту, хоч я й не був дуже п'яний. Я його знаю. Його звуть Беднож чи Цеґлож. Так до нього казали інші нишпорки.

– Може, Смолож? – Софі раптово зблідла, втрачаючи тим самим багато в сторожевих очах, який полюбляв великих рум'яних жінок.

– А так, Смолож, Смолож, – сторож швиденько сховав гроші до кишені грубих тикових штанів.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
пів на четверту пополудні

У кондитерській Шааля, що містилася в наріжному будинку кварталу в центрі Ринку, сиділо троє чоловіків. Вони займали великий стіл під вікном, за яким клієнти магазину, зазвичай, поглинали щойно куплені солодощі. Так само чинили Мокк *et consortes** – вони об'їдалися солодощами, запиваючи їх кавою й випалюючи при цьому незліченну кількість цигарок. Шааль привітав себе з тим, що його відвідують такі шановані гості, і коли один з них поскаржився на відсутність поблизу якогось картярського клубу, сам запропонував, аби вони зіграли в нього. Картярі прийняли цю пропозицію з радістю, і з того часу грали в бриджа або ската за шоколадом та лікером, а власник магазину вдоволено потирав руки. Так було й цього разу. Начальник «поліції моралі», тобто Другого відділу Управління полі-

* і компанія *(лат.)*.

ції, давній Мокків колега, радник Герберт Домаґалла згинав і розгинав карти, що слухняно складалися під його долонями правильним стосиком. Комісар Клаус Ебнер, працівник слідчої поліції, перекидав карти з однієї руки до іншої, утворюючи з них віяло. І лише Гельмут Феллінґер, астролог і провидець, з якого кепкувало чимало людей, але чиїми вміннями користувалися мало не всі поліцейські, не тасував і не складав карт. Його руки були зайняті обертанням келиха вина навколо своєї осі, а очі були втуплені у вікно, що виходило на західну частину Ринку.

Мокк щиро привітався із друзями і, повісивши пальто й капелюха на вішалці, підсів до зеленого столика. За мить перед ним стояла чарка горіхового лікеру й лежало тринадцять карт, які вправно відлічив Феллінґер, що в першому робері був його партнером.

– Одна піка, – почав Феллінґер. Ебнер, що сидів праворуч від Мокка, ґречно спасував, а Мокк, побачивши чотири піки з мар'яжем і третього туза з чирвовим валетом, підняв масть партнера до четвертого рівня. Пас Домаґалли закінчив торгівлю. Домаґалла вийшов козирем. Мокк швидко відібрав козирі, заімпасував чирвову даму «до себе» й відкрив супротивникам карти.

– Ось вам у нагороду за гарний напрямок імпасу ваш прогноз, – Феллінґер підсунув у бік Мокка темно-синій конверт, оздоблений

печаткою «Г. Феллінґер. Астрологічні послуги й консультації».

– Спасибі, – всміхнувся Мокк, – за похвалу й за прогноз.

Феллінґер не відгукнувся. Він занепокоєно виглядав з вікна й вистукував пальцями по зеленому оксамиту столика. Мокк заховав конверта до папки з доказовими матеріалами обох злочинів і картонним швидкозшивачем зі звітами своїх підлеглих. Ебнер швидко роздав карти. За мить йому довелося повторити роздачу, бо Феллінґер, помилившись, узяв як свої дві карти Домаґалли.

Спочатку наступили один за одним три паси.

– Дві без козиря, – відкрив Феллінґер. Почувся гомін непідробного подиву.

– Мені давно не приходили карти для такої гарної заявки. На таке *dictum** мені залишається лише «пас», – зітхнув Ебнер.

Мокк уважно придивився до своїх трьох королів і четвертого пікового валета.

– Малий безкозирний шлемик, – завершив він торгівлю, почувши зліва голосну контру. По двох пасах впевнено відповів реконтрою, а після трьох наступних виклав карти на стіл.

Домаґалла завістував піковим королем і взяв на нього взятку. «Чому він не побив? – подумав Мокк. – У нього що, не було козиря?». Домаґалла з усієї сили жбурнув пікового туза. Взявши вирішальну взятку, він недбало кинув

* сказане *(лат.)*.

даму тієї ж масті. Мокк заплющив очі й не розплющував їх до кінця розіграшу.

– Без чотирьох, – підсумував Ебнер. – Чому, на Бога, ви не імпасували чирвової дами, а грали зверху?

Феллінґер знову глянув у вікно.

– Вибачте, пане Мокку, – тихо мовив він. – Мені не слід грати в цьому місці.

– Чому? – зіронізував Домаґалла. – Сюди що, проходять космічні флюїди?

– Ви невіглас у цих справах, Домаґалло. Тому краще помовчте.

– Можна помінятися місцями, і ми гратимемо на короткому столі, – запропонував Ебнер.

– Не йдеться про місце за столом. Йдеться про цю кондитерську.

– Що ви вигадуєте, Феллінґере, – Домаґалла почав тасувати карти. – Ми ж бо не раз грали в Шааля.

– Але то було в підсобці, – Феллінґер розірвав тугого заокругленого комірця й попустив краватку.

– Сьогодні я ваш партнер, Феллінґере, – Мокк закурив гаванську сигару. – Я не збираюся програвати купу грошей тільки через те, що з вами щось не так. Похмілля вас мучить, чи що? Герберте, – звернувся він до Домаґалли, – це ти мене запросив сюди. Може, у тебе виникла геніальна ідея, – тут Мокк почав наслідувати його фальцет, – дамо Моккові нездатного грати партнера, а ми тоді втрьох поділимося грішми. Так? Ви хотіли знайти собі

«лоха», і цим «лохом» сьогодні мав бути Мокк?

Ебнер і Домаґалла вибухнули сміхом, але Феллінґерові було не до жартів.

– Це серйозне звинувачення, – просичав він. – Ви звинувачуєте мене в шахрайстві, Мокку?

– Заспокойтеся, будь ласка, любий пане Феллінґер, – Мокк крутнув у свій бік прикріплену під стільницею попільничку. – Це лише друга роздача. Ви обмовилися. Ви повинні були відкрити «одну без козиря», а не «дві».

– Якщо ми й далі гратимемо тут, я робитиму ще гірші помилки. Оскільки ви мене звинувачуєте, хоч би й жартома, я повинен вам все пояснити. Це через той будинок навпроти. Колись ми тут грали, авжеж, але у підсобці. Звідти я не бачив цього будинку.

Мокк визирнув у вікно й відчув, як щось ніби кольнуло його в груди. Крізь дощ, що спливав по шибці, він побачив кам'яницю «Під Грифами». За столом запанувала тиша. Ніхто з партнерів Феллінґера в глибині душі не нехтував його передчуттів і трансів. Саме завдяки ним вдавалося успішно завершити не одне слідство.

– Феллінґере, дуже вас прошу, розкажіть мені трохи докладніше про цю кам'яницю і про ваш страх, пов'язаний із нею. – Мокк помітно зблід. – Я веду справу про вбивство, яке вчинили в цьому будинку.

– Я читав про це в газеті, – Феллінґер підвівся з-за столу. – Пробачте, панове, але я не можу тут залишатися ані хвилини довше.

Феллінґер вклонився й вийшов до гардеробу.

– Що ж, – після вранішніх відвідин однієї молодої дами, на яку в його архіві було заведено солідну справу, Домаґалла був винятково поблажливий. – Зараз знайдемо четвертого.

– Вам доведеться знайти третього й четвертого, – сказав Мокк і рушив за Феллінґером, супроводжуваний ущипливими зауваженнями Ебнера.

Астролога в кондитерській вже не було. Мокк відкрив гаманця, втиснув якусь монету в руку Шаалю, взяв від нього пальто й капелюха та вибіг на вулицю. Рвучкий вітер шмагонув гострими шпильками дощу. Кримінальний радник розкрив парасольку, та недовго радів цьому захистові. Вітер шарпонув нею й вигнув її в протилежний бік, викручуючи дротяні спиці. Якийсь чоловік у світлому пальті теж змагався з негодою. То був Феллінґер. Мокк підбіг до нього.

– Мені конче треба з вами поговорити, – Мокк намагався перекричати дзенькіт трамвая, що саме завертав за ріг. – Ходімо, зайдемо кудись, звідки ви не бачитимете цього триклятого будинку. Тут є невеличкий шинок. – Мокк показав рукою на перехід на Штокґасе, вкритий склепінням арки.

Ховаючись від вітру, що шаленів у вузьких вуличках біля ратуші, вони увійшли до шинку

на Штокґасе, 10, на якому висіла вивіска «Шинок Петруске». У шинку було повно студентів, візників, злодіїв і злодюжок, яких наче вітром здмухнуло від вигляду Мокка. Для радника в цю хвилину важливим було не те, звідки вони його знали, а те, що вони звільнили один столик. Мокк зайняв за ним місце разом з Феллінґером і кивнув похмурому кельнерові, який свою роботу, очевидно, вважав карою господньою. Він похмуро поставив перед новими клієнтами дві склянки з паруючим грогом і повернувся за стійку, де втупив свій страдницький погляд у великий, наповнений каламутною рідиною, слоїк, у якому плавали оселедці, цибуля й інші закуски, які годі було розпізнати.

– Любий пане Мокку, – Феллінґер з помітним задоволенням смакував напій, що пахнув гвоздикою. – Я приніс вам астрологічний прогноз. Проаналізувавши ваші із дружиною космограми, я визначив декілька дат імовірного зачаття вашого нащадка. Перша з них настане за кілька днів.

– Дуже вам вдячний, – відповів Мокк. – Але повернімося до бриджа й будинку «Під Грифами»…

– Присягаюся, що я ніколи б вас… – Феллінґер не міг вимовити слова «ошукати». – Я б не посмів…

– Припиніть, – перебив його Мокк, – і розкажіть, чому вас так лякає будинок «Під Грифами».

– Уперше я побачив його на фотографії, – Феллінґер ковзнув поглядом по малюнках на стіні, сюжети яких були такими ж зрозумілими, як і вміст слоїка. – Я закінчив гімназію й збирався вивчати медицину в Бреслау. Оскільки я ніколи в цьому місті не був, мені хотілося дізнатися щось про нього. У магазині в Любані я побачив фотоальбом «Старе місто в Бреслау». Коли я побачив будинок «Під Ґрифами», то відчув напад панічного жаху й закрив альбом. Тоді я пережив *déjà vu* і зрозумів, що саме цей будинок я часто бачив у кошмарному сні. Мені часто снилося, що я від когось утікав широкими сходами, а коли вибігав нагору, на дах, і дивився униз, то бачив обриси великих білих птахів, і в мене починала паморочитися голова. Я не падав додолу, але це запаморочення перетворювалося на головний біль, від якого я тоді завжди прокидався. Тож коли я побачив це фото, то відчув, як мене огортає такий жах, що я полишив навіть думку про навчання в цьому місті. Ви ж знаєте, я вчився в Ляйпциґу й Берліні. Але два останні семестри я все таки провів у Бреслау, бо звідси мені було найближче до Любаня, де в страхітливих муках конав мій нині покійний батько. Одного разу я вийшов з винарні «Ламлі» й разом з кількома приятелями чекав на екіпаж. Я був добряче напідпитку, але ніколи не забуду того переляку, коли я збагнув, що стою під цим проклятим будинком. Товариші швидко дізналися про мої страхи й почали з мене глузувати. То вони

мене забалакували й вели просто під цей будинок, то підкидали мені поштівки із зображенням цієї кам'яниці... Я намагався боротися із цим страхом за допомогою самогіпнозу. Все марно. От і все, пане раднику. Я просто боюся цього будинку.

Феллінґер допив рештки вина й почав змагатися з парасолею. Мокк знав, що запитання, з яким він хотів звернутися, поставить під сумнів його здоровий глузд, але не міг втриматися.

– Ви можете якось пояснити свій страх перед цим будинком? – запитав він, очікуючи кпинів з боку астролога, слів співчуття чи, у кращому випадку, повторення слів про безрезультатність самогіпнозу. Почуте його здивувало.

– Так, я можу пояснити це метемпсихозом чи переселенням душ. Очевидно, моя душа перебувала в тілі людини, що впала з цього будинку. Мої кошмари – це спогади з попереднього втілення.

Феллінґер одягнув капелюха й почав застібати пальто.

– Ви щось не договорюєте, – голос Мокка був так само привітним, як фабричний гудок, що скликає робітників на першу зміну. – Я нічого не тямлю в реінкарнації, але чудово бачу, коли хтось намагається щось замовчати. Улітку, здається в липні, ми грали в бридж у Шааля. Ви, якісь двоє ваших знайомих, журналіст, викладач гімназії та я. Ми сиділи за тим самим столиком, що й нині, під вікном, і у вас не було жодних нападів страху. Я чудово

пригадую ті три без козирів, які ви психологічно розіграли. У вас не було трефового затримання, а після якогось досить вдалого для вас вісту ви розіграли власне трефу. Суперники взяли, і не бажаючи грати в масть, яку ви начебто розробляли, пішли в бічну масть, і дозволили нам виграти цей божевільний контракт. Ви пригадуєте цей чудовий психологічний розіграш?

– Авжеж, так і було, – погодився знічений Феллінґер. Він зняв з голови капелюха й почав ним обмахуватися наче віялом. – Справді... Знаєте, що? Може, захоплений грою, я не подивився у вікно... Просто...

– Просто ви хотіли сьогодні з мене зробити лоха, Феллінґере, – Мокк глузливо всміхнувся. – І це після стількох років знайомства, спільних перемог і поразок.

– Повірте мені! – вигукнув астролог. – Я не брешу, не вигадую собі виправдань *ex post**! Покличмо Ебнера й Домаґаллу й зіграймо тут, за цим столиком. Ви побачите, що я гратиму без грубих помилок. До біса, я не знаю, чому в липні я не боявся цього будинку, а сьогодні... не відрізняв фігур від дрібних карт. Може, тому, що восени я почуваюся більш вразливим, легко впадаю в меланхолію...

Не чекаючи відповіді Мокка, Феллінґер підвівся, кивнув йому, відчинив двері шинку й вийшов у буревій, дощ та імлу, що поволі сповивала меланхолійне місто.

---

* по всьому *(лат.)*.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
п'ята година пополудні

Смуги тютюнового диму повільно танули в снопах світла, що струменіли із кінопроектора. На екрані спершу з'явився напис «Розстріл російських шпигунів», а потім шерег людей у білих сорочках. Усі мали зв'язані руки. Вони бігли, підкидаючи ноги, в прискореному темпі. У схожому ритмі рухалися солдати в касках із шишаками. Вони підштовхували в'язнів прикладами в бік низенької критої соломою хати. Ув'язнені не встигли навіть стати під стіною, коли гримнули постріли. Жоден з розстріляних не впав ані долілиць, ані навзнак. Усі лягали, немов маріонетки, у яких раптом перерізали мотузки. Пішов крупний план. Один із солдатів підійшов до вбитого, підняв голову трупа й вставив йому до рота запалену цигарку.

Молодий брюнет, що зручно вмостився в кріслі перед проектором, вибухнув сміхом. Старий з колючою бородою, що сидів поруч, не засміявся.

– Вам весело, бароне? – запитав старий.

– А вам, князю, хіба ні? – барон пильно вдивлявся в прострілене око трупа. – Може, через те, що вбиті – ваші співвітчизники? Якщо так, то перепрошую.

– Ви помиляєтесь, – мовив князь. – Це черговий злочин, який уже колись відбувся. Я показую вам його, аби вас переконати…

– Я не вірю у вашу теорію. Вона мене просто смішить. І ваші фільмики теж мене смішать. Завдяки вам я не нудьгую… А ви, – барон звернувся до третього чоловіка, що сидів у кімнаті й вражено вдивлявся в екран, щосили стискаючи міцні кістляві пальці, – а ви, докторе, ви як відомий історик, вірите в цю теорію… Ви можете навести якісь докази на її користь?

– Як і ви, пане бароне, я ставлюся до неї емоційно, – відказав той. – Вас вона смішить, мене – вражає. Я тепер не історик, я – прихильник…

Шанувальники німого кіно не звернули уваги на тихі кроки, притлумлені грубим килимом. Барон здригнувся лише тоді, коли побачив у себе перед носом телефон. Одна велика долоня тримала апарат, друга – слухавку.

– Алло? – барон наголосив останній склад. Проектор, вимкнений людиною з великими долонями, перестав потріскувати, і тепер зі слухавки чітко долинув жіночий голос. Не настільки чітко, щоб розслаблений від вишуканих розваг мозок міг все добре збагнути.

– Повторіть, будь ласка, – буркнув він. – Курт Смолож, так? Не переймайтеся нічим.

Він поклав слухавку й уважно глянув на лису голову та великі вуса атлета, зодягненого в трико.

– Ти чув, Моріце? Поліцейський Курт Смолож, невисокий, міцно збудований, рудуватий.

– Я все чув, пане бароне, – відрапортував Моріц. – І знаю, що треба робити.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
шоста година пополудні

Засмучений бармен із шинку Петруске поставив перед Мокком тарілку із чималими шматками підсмаженої грудинки. Коли Мокк тицьнув пальцем на свій порожній кухоль, той скривився, мов людина, якій щось страшенно докучає. Мокк вирішив скривдити його ще дужче й зажадав хліба та хрону. Бармена охопила вселенська журба.

Мокк відчував дію алкоголю й бачив лють в очах злиденно вбраних п'яниць, що юрмилися біля столів і під стінами. Найприємнішою людиною в шинку видався Моккові сліпий акордеоніст, що вигравав якусь сентиментальну мелодію. Якби він не був сліпим, то дивився б на Мокка так само привітно, як робітники з будови, візники й бандити, що ними кишів шинок.

Мокк відвів погляд від товаришів по алкогольному нещастю й заходився біля їжі. Спершу оздобив шматки грудинки гірками хрону, а тоді за допомогою ножа перетворив усе це на однорідне місиво. Потому злегка зітхнувши, почав поглинати підкопчене й підсмажене м'ясо із хроном, заїдаючи його чорним житнім хлібом. Пиво Гаазе змило різкий смак хрону й вудженини.

Розглядаючись по ганделику налитими кров'ю очима, Мокк слухав лайку й прокльони. Найбільш красномовними були безробітні та ображені на весь світ робітники. Раптом до їхнього лементу долучився якийсь різник, скаржачись на

капіталістів-експлуататорів, які ніяк не хотіли належно поцінувати його рідкісне вміння одним махом відрубувати коров'ячу голову від тулуба.

Мокка осяяло: вечеря була несмачною не тому, що це було кепське, погано приготоване їдло, а тому, що його мучило почуття провини за невиконаний обов'язок. Слова безробітного різника вплинули на нього так само, як і прочухан від Мюльгауза: вони стали знаком і спонукою до дії.

Мокк сплюнув на підлогу гірку слину, що наповнювала вуста, витяг поліцейського нотатника й авторучку й узявся до роботи, не зважаючи на легке сп'яніння та завсідників шинку, у яких вже не було жодних сумнівів щодо професії цього елегантного кремезного брюнета з густим хвилястим волоссям.

Він глянув на нотатки, що їх він робив у «Єпископській пивниці». Прочитав ще раз: «Отож припустімо: людина є випадковою, невипадковою є лише дата її смерті. Питання: чому вона невипадкова? Чому в одні дні він убиває, а в інші ні?».

– Ці злочини не є випадковими, бо їх чинять у ті, а не інші дні, – прошепотів він до себе, – ніщо не є випадковим. Те, що я зустрів Софі на балу в Регентстві, те, що в нас досі немає дітей, – він подумав про прогноз астролога Феллінгера. – Астрологи вважають, що випадковостей не буває. Феллінгер, хоча й не певен, чому цього будинку він боїться більше восени, аніж улітку, впевнений в одному: це не випадок. У страхах Феллінгера необхідними елементами є місце й час, оскільки цей будинок лякає його часом

більше, часом менше. Сам Феллінґер теж не є випадковою людиною – ясновидець, сомнамбула, людина, що отримує не знані іншим сигнали.

Мокк відчував, що наближається довгоочікувана мить осяяння, що він, як колись Декарт, саме переживає свою філософську ніч і філософський ранок, коли після глупого, важкого мороку все раптом постає в яскравому світлі дійсності. «У світогляді Феллінґера ці три елементи – людина, місце й час – є невипадковими, вони закономірні, – швидко нотував він у записнику. – Чи мій випадок, справа Гельфрерта-Гоннефельдера, може мати лише один закономірний елемент, час? Жертви не мають між собою нічого спільного: член гітлерівської партії і комуніст, делікатний музикант і слюсар, любитель історії і неписьменний! Це я знаю від моїх людей і від Мюльгауза. Отож людина, жертва злочину, на цьому етапі слідства є чимось неважливим. Якщо припустити, що убивця нас не ошукує, тоді ми напевно знаємо, що важливою є дата, бо на неї сам убивця звертає нашу увагу».

Рука в брудному нарукавнику поставила перед Мокком замовлений кухоль пива. Мокк перегорнув сторінку й миттєво заповнив її двома словами: «А місце? А місце? А місце? А місце? А місце?».

– Воно не може бути випадковим, – мовив він барменові, якого мучив *Weltschmerz**. До дідька, місця убивств не бувають випадковими.

---

* світовий біль *(нім.)*.

Бреслау,
вівторок 29 листопада,
восьма година вечора

Ресторан Ґраєка на Ґребшенер-штрасе нічим не нагадував «Шинок Петруске». Це був солідний і порядний заклад, зазвичай переповнений спрацьованими міщанами й виснаженими повіями. О цій відносно ранній порі діви Коринфу ще не були втомленими, а навпаки, свіжими, напахченими, сповненими надій і щонайкращих планів на майбутнє. Дві з них зазнали гіркого розчарування, оскільки Мокк і Смолож, знехтувавши їхніми принадами, розмовляли біля вікна за столиком, прикрашеним двома кулястими чарками коньяку. Одна зі знехтуваних повій сіла недалеко від них і намагалася дослухатися до розмови чоловіків.

Мокк слухав, Смолож говорив:

– З дев'ятої до другої ваша дружина перебувала в панни Пфлюґер. Грали. До них заходив будинковий сторож, такий собі Ґурвіч. Маємо на нього дещо. Торгує кокаїном. Колись я його посадив. Він був п'яний. Не певен, чи він мене не впізнав. За його словами Пфлюґер – то цнотлива Сусанна. У неї не буває жодних чоловіків, лише часом мати. З третьої до восьмої пані була вдома. Грала. Так минув день.

– Певне, ти не мав часу, щоб довідатись щось про барона фон Гаґеншталя.

– Я – ні. Але мій кузен Віллі – так. (Мокк подумки привітав себе з тим, що колись порекомендував безробітного шахтаря Вільгельма Смоложа

на місце регулювальника руху в старій частині міста). Барон Філіпп фон Гагеншталь – багатій, – Смолож зазирнув до своїх нотаток. – У нього палац у районі Борк, на Айхен-алеє, вілла в Карловицях на Ан дер Клоштермауер, земельні володіння під Стжеліном і стайня скакових коней, які часто виграють на перегонах. Організатор доброчинних балів. Холостяк. Доктор філософії. Майже бездоганна репутація. Псує її хіба що колишній цирковий атлет Моріц Стжельчик. Два роки тому депортований до Польщі. Повернувся. Добряча тварюка. Підозрюваний у вбивстві. Завжди супроводжує Гагеншталя. Ми отримали зізнання однієї шльондри. Стжельчик її побив. Зламав пальці. Наступного дня вона забрала заяву.

Чоловіки замовкли, роздумуючи про невідлучного супутника фон Гагеншталя і про те, як ускладнити йому життя. Та цього вечора Моріц Стжельчик не супроводжував свого господаря. Він стояв під монастирем і церквою Єлизаветинок на Ґребшенер-штрасе й спостерігав за освітленими вікнами ресторану Ґраєка.

Бреслау,
середа 30 листопада,
дев'ята година ранку

Софі ліниво потягнулася, визираючи з вікна спальні. Хвора на артрит старенька, що мешкала у флігелі, з'явилася на хіднику перед будинком. Її чималий живіт підтримував великий дерев'яний

лоток, краї якого були огороджені бортиками. Складна система мотузок, що охоплювали шию й плечі, підтримувала лоток у горизонтальному положенні. Під скатертиною, далеко не першої свіжості, вистигали пончики-берлінки, посипані цукровою пудрою. Старенька почалапала в бік Редігер-штрасе, розхвалюючи свою домашню випічку. Та ніхто не звертав на неї уваги. Хворобливі старі тягли свої спотворені подагрою ноги, дрібні п'янички перераховували пфеніги, візники посипали піском кінські кізяки. Ніхто не хотів купувати берлінок.

Сонце струменіло просто у вікно, вигравaючи в крихітних краплинах – слідах нічного дощу. Від раннього снігу на тротуарах залишилися лише брудні спогади. Софі замугикала під носом сентиментальне танго «Ich hab dich einmal geküsst*» і вийшла до передпокою. Марта була на базарі, Адальберт насипав вугілля до льоху, Аргос куняв під дверима. Софі не могла надивуватися красі цього сонного ранку. Вона ще й зараз відчувала вранішні поцілунки й дещо грубуваті пестощі чоловіка, ще й зараз її вуста смакували хрумку скоринку булок, куплених у Фромля, а її гладенька шкіра ніби відгукувалася на приємне тепло трояндової купелі. Вона вирішила поділитися з Елізабет своєю нестримною радістю. Софі сіла до крісла в передпокої й набрала номер подруги. Вона наперед раділа, що зможе досхочу нащебетатися з Елізабет.

– Алло? – почувся нетерплячий голос Елізабет.

---

* Одного разу я тебе поцілував *(нім.)*.

– Доброго ранку, люба, я хотіла тобі розповісти, як мені гарно, – Софі перевела подих. – Ебергард сьогодні вранці поводився так, наче це наша перша шлюбна ніч. Був несміливий, обіймав мене так пристрасно, наче це востаннє. Був одночасно сильний і трішечки *brute**, якщо ти розумієш, про що я…

– То й добре, – зітхнула Елізабет. – Аби цей стан тривав якнайдовше. Боюся, люба, що це просто чергова вершина, після якої ти знову опинишся в темному похмурому проваллі.

– Найтемніші урвища ніщо порівняно з такими вершинами, – замріяно мовила Софі. – Крім того, Ебі дещо мені обіцяв. Він покине пити й проводитиме зі мною вечори. Не полишить мене ані на мить. Сподіваюся, він дотримає обітниці.

– Ти ж знаєш, моя люба, що коли опинишся в біді, можеш на мене розраховувати. Пам'ятай, якщо цей твій чоловіченько знову тебе принизить, я до твоїх послуг. Я завжди чекатиму на твій дзвінок, незалежно, щаслива ти чи засмучена.

– Спасибі тобі, Елізабет. Якщо він мене скривдить, я зустрінуся з тобою і з бароном. Помщуся йому. Після помсти я почуваюся чистою внутрішньо. Моє серце стає тоді таким невинним, що я не можу гніватися й прощаю його. – Софі тихо засміялася. – Уяви собі, що ці розпусні речі, які ми виробляли, зробили з мене таку собі доброчесну християнку. Без цього я була б злючою, знервованою, замкнутою в собі *Hausfrau***…

---

* брутальний *(фр.)*.

** домогосподаркою *(нім.)*.

– Я рада, що ти сприймаєш це як терапію. Ох, це жахливо, Софі, але я хотіла б колись повторити ще раз те, що ми робили в барона… – голос Елізабет затремтів. – Тобто я бажала, щоб у тебе не складалося із чоловіком… Ах, це жахливо…

– Прошу тебе, припини!

– Не можу припинити, – Елізабет розплакалася. – Бо тепер, якщо я скажу тобі щось погане про Ебергарда, ти подумаєш, що я говорю неправду, що мені йдеться лише про повторення понеділка. А я не можу промовчати, коли знаю, що тобі заподіяно кривду… А крім того, ти негарно зі мною поводишся. Вчора ти почувалася скривдженою, тебе вразило, коли сторож сказав, що той Смолож стежить за нами, а сьогодні вранці віддалася чоловікові… Виявляється, тобі не потрібна жодна психотерапія!

– Ну, ти не повинна почувати докорів сумління, – у Софі розболілася голова від слів подруги. Відчула, як у ній закипає злість. – Не розумію, про що тобі йдеться. Ти чіпляєшся, бо я сьогодні була щаслива, а ти завжди нещасна, і не маєш нікого, з ким тобі було б добре й безпечно? Окрім того, наскільки я пригадую, Смолож запитував про тебе й твоїх коханців, а не про мене. Тож я не можу сердитися на Ебергарда, що він за мною стежить, бо не знаю цього напевно.

– Помиляєшся, – вигукнула Елізабет, – якщо думаєш, що Мокк за тобою не стежить. Увечері він зустрічався із цим чоловіком, Смоложем, у ресторані. Я знаю про це від барона.

– Ну, то й що, – глузливо мовила Софі. – Смолож його підлеглий. Він може зустрічатися з ним, де захоче.

– Ти нічого не розумієш! Вислухай мене уважно. Моріц заплатив одній жінці з того ресторану, щоб вона їх підслуховувала. Вона чула небагато, але дещо запам'ятала. Знаєш, які слова повторював цей підлеглий? Хочеш знати?

– Так, – Софі відчула, як земля наче втікає з-під її ніг. – Я хочу знати.

– Цей чоловік кілька разів повторив «ваша дружина», – Елізабет аж захлиналася від обурення. – Зрозуміла? Вони говорили про тебе. Смолож стежив за тобою й доповідав про те, що бачив учора.

Софі також захлинулася й поклала слухавку на столик. Ранок був так само чудовим, як і хвилину тому, Арґос спокійно спав, сонце ані на мить не переставало сяяти, і тільки Софі не відчувала більше наслідків любовного пробудження, смаку хрусткої булки й благотворної дії теплої ванни. Вона піднесла слухавку до вуха.

– Ти зустрічаєшся сьогодні з бароном? – спитала спокійно.

– Так. Моріц приїде до мене за півгодини. – Елізабет теж заспокоїлася. – Ми збираємося поплавати.

– Я люблю плавати, – прошепотіла Софі.

Бреслау,
середа 30 листопада,
за чверть десята ранку

Покручена артритом старенька вже втрачала надію продати свої *spécialité de la maison**. А даремно. Бо з чорного «адлера», що стояв біля бордюру висунулася рука із двома виставленими пальцями. Зраділа старенька вручила два пончики Куртові Смоложу. Кримінальний вахмістр заплатив, відкоркував термос і налив собі трохи кави, яка була достатньо доброю, щоб забити дріжджовий присмак недопечених берлінок.

Смолож почав жувати повільніше, коли під будинок під'їхав «мерседес» пісочного кольору, з якого вистрибнула Елізабет Пфлюґер. Смоложа захопила грація, з якою вона погойдувала стегнами так, що дивом уникнула зіткнення з одвірком. За хвилю обидві подруги, одна весела, інша замислена й сумна, заповнили ароматом парфумів салон «мерседеса». Барон фон Ґаґеншталь, який був за кермом автомобіля, підніс до вуст долоню Софі й увімкнув двигуна. Смолож без жалю відклав на пасажирське сидіння надкушену берлінку. Барон різко рушив на переповнену Редіґерштрасе. Смолож якусь хвилину стояв, не в змозі влитися в рух. Врешті добачив вільне місце, ревнув двигуном і ледь не збив переляканого коня, що сахнувся на бордюр. Смолож засміявся, бо розлючений візник шмагонув батогом по даховi «адлера», а тоді додав газу й звернув праворуч,

* домашні вироби *(франц.)*.

на Ґребшенер-штрасе і в'їхав під залізничний віадук. За екіпажами й фургонами доставників товарів він побачив пісочний «мерседес», який саме минав перехрестя з Гогенцоллерн-штрасе. Регулювальник затримав рух транспорту з боку віадука, «адлер» зупинився. Смолож гарячково намагався проаналізувати, чи зможе він наздогнати «мерседес». Він припустив, що барон зверне на Зоннен-пляц, праворуч, й вирішив проїхати біля цирку Буша, аби наздогнати переслідуваних біля Концертного залу на Ґартен-штрасе. Та це виявилося зайвим. «Мерседес» зупинився на розі Ґребшенер-штрасе й Цітен-штрасе.

Регулювальник дав сигнал, що «дорога вільна». Смолож повільно рушив. Барон знову сів до авто, ховаючи коробку із сигарами до кишені пальта. Смолож пригальмував й опинився просто за запасним колесом у пісочному чохлі. На Зоннен-пляц він дозволив старому «даймлерові» втиснутися між собою й «мерседесом». Той різко збільшив швидкість на Нойє-Ґраупнер-штрасе, звернув праворуч і поїхав уздовж староміського рову. Увага Смоложа роздвоювалася між «мерседесом» і величезною новобудовою Управління поліції на Швайдніцер Штадтґрабен. Перед універмагом Вертгайма барон фон Гаґенштальь завернув ліворуч, а перед церквою Божого Тіла – праворуч. Проминувши торгівельний клуб, він зупинився перед Купальнями на Цвінґерштрасе. Смолож різко загальмував перед клубом і в'їхав на його стоянку. Захряснув дверцята авто, пробіг метрів сто і, важко дихаючи, сховався за

живоплотом, що оточував дитячий майданчик. Крізь безлисті гілки він спостерігав за критою галереєю перед під'їздом масивного будинку Міських купалень, у якій хвилину тому зникли барон фон Гаґеншталь разом із Софі Мокк та Елізабет Пфлюґер. Смолож увійшов до вестибюля й озирнувся довкола. Хол купалень був порожній. Білетер в уніформі одразу його зауважив. Він швидко підійшов до Смоложа й повідомив:

– Басейн номер один винайняла приватна особа. До дванадцятої. До басейну номер два зараз прийдуть учні реальної школи. Може, ви бажаєте до лазні?

Смолож повернувся й вийшов. Було холодно. Бруківка Цвінґер-штрасе вкривалася вологою. З боку Пагорба Лібіха наближалася, вишикувана парами, колона учнів, яку замикав стрункий чоловік, на вигляд – вчитель гімнастики. Учні підійшли до арки й заповнили її, порушуючи свої стрункі ряди. Смолож підійшов до вчителя й показав йому посвідчення бреславського Управління поліції.

– Я зайду з вами, – сказав він. Учитель анітрохи не здивувався.

Смолож так і вчинив, і за кілька хвилин опинився в чоловічій роздягальні басейну номер два. Залишивши там пальто, капелюха й парасольку, він вийшов на сходову клітку й обережно озирнувся, чи немає поблизу білетера. Той саме пояснював якомусь клієнтові з бичачою потилицею, де знаходиться роздягальня клієнтів парової лазні. Смолож швиденько пробіг оздобленою колонами галереєю й зупинився перед дверми, що

провадили до басейну номер один. Вони виявилися зачиненими. Він витяг відмичку й скористався нею. Опинившись на галереї для глядачів, Смолож злегка вихилився й оглянув басейн. Серед голих тіл, що хлюпалися у воді, він не побачив ані Софі Мокк, ані Елізабет Пфлюґер. Піднявшися кількома сходинками догори, він розглянувся навколо. Він був на галереї, що вела вздовж басейну. Справа від нього тягнулася низка дверей до роздягалень, зліва був бар'єр, що захищав від падіння у воду. Галерея провадила до невеликого гімнастичного залу. Звідти чутно було звуки фортепіано й скрипки. Це приміщення особливо зацікавило Смоложа, бо він помітив у ньому голі тіла двох музиканток. Пройти непоміченим до гімнастичного залу було б дивом. Якби він рушив галереєю, то його було б видно як на долоні як тим, хто був у залі, так і тим, хто плавав у басейні. Смолож вирішив заховатися на галереї для глядачів і чекати на появу дружини свого шефа.

На жаль, і це виявилося нездійснимим. Ззаду дорогу перегороджував лисий вусатий велетень, у здоровенній долоні якого ховалося дуло довоєнного «люґера». Смолож вилаяв себе за недоумкуватість. Він і не подумав, з якого то дива барон сьогодні сам провадив своє авто, і куди подівся його водій.

– Я з поліції, – вахмістр промовив це дуже повільно. – Зараз я витягну посвідчення з кишені.

– Нічого ти не витягнеш, брате, – велет лагідно посміхнувся. – Йди прямо до того гімнастичного залу. Дивись тільки, щоб не впасти до

басейну. Дуже легко втонути. Особливо обтяженому свинцем.

Смолож не ворухнувся. Він був упевнений, що лисий не ризикне вистрілити.

– Я з поліції, – повторив він. – Мій шеф знає, що я тут.

Велетень зробив різкий рух. Смолож побачив його розчепірену долоню на своєму жилеті й відчув, що його сильно пхнули. Він упав на холодні кахлі галереї. Нападник замахнувся ногою, і Смолож відчув, що сунеться по кахляній підлозі в бік гімнастичного залу. Він намагався підвестися, схопитися за бар'єр або двері роздягальні. Черговий удар у пах зробив його намагання марними. Обидві долоні Смолож затис на побитих яйцях. Велет продовжував гатити його ногами. Смолож котився, як куля в кегельбані по траєкторії між бар'єром і стіною роздягальні. Докотившись до гімнастичного залу, він упевнився, що мав-таки рацію: лисий не ризикнув стріляти серед рикошетуючих стін.

Бреслау,
середа 30 листопада,
полудень

Через бічні двері Мокк вийшов з Будівельного архіву Бреслау на Россмаркт і потягнувся так, що в нього аж хруснули суглоби. Він стояв на тротуарі вузенької вулички й роздратовано вдивлявся в глибокі калюжі, що їх нещадно шмагав дощ.

Мокк відкрив парасольку й перебіг через жваву Шлосс-штрасе, забруднюючи грязюкою щойно почищені зимові черевики. Стиха прокляв даремні сподівання на сніг і зиму й глянув на годинника. Голод нагадав йому, що настала обідня пора, і це його роздратувало ще більше. Він голосно вилаявся й рушив далі вздовж східного боку Блюхер-пляц у напрямку Ринку, просуваючись у жвавому потоці перехожих, які притримували капелюхи або метушилися серед яток, рятуючи вигнуті вітром парасольки. Коли він опинився на Шмідебрюкке, вітер став не таким дошкульним. Мокк звернув на Урсулінен-штрасе й увійшов до Управління поліції.

Важко відсапуючись, він піднявся широкими сходами на четвертий поверх, де за скляною перегородкою знаходилися два кабінети: Мюльгауза та його власний. Блідий секретар, практикант Ернст фон Штеттен, побачивши Мокка, послужливо підхопився.

– Щось було? – запитав Мокк, вішаючи промоклий одяг у приймальні.

– Елерс залишив для вас усі фотографії. Окрім цього більше нічого, – відказав фон Штеттен, ставлячи парасольку Мокка до стійки з темного дерева.

– Більше нічого, більше нічого, – передражнив його Мокк, увійшовши до кабінету. – У розслідуванні теж жодних новин. Я й на крок не просунувся в справі Ґельфрерта-Гоннефельдера.

Мокк запалив сигару й підбив підсумки сьогоднішнього ранку, заповненого пилом старих

будівельних документів, схемами санвузлів, невтіленими проектами пасажирських і вантажних ліфтів, а також сухими поясненнями архітекторів та інженерів. Протягом трьох годин він не знайшов нічого, що допомогло б йому в подальшому розслідуванні. Найгіршим у всьому цьому було те, що Мокк власне й сам не знав, чого він шукає.

– Що ти скажеш Мюльгаузові, – роздратовано говорив він собі, – коли той тебе запитає, чим ти сьогодні займався?

Якраз на це запитання відповідь була очевидною: переглянув всі документи, що стосувалися обох місць злочину. Ознайомився з планами всіх приміщень, включно з підвалом і горищем. Дізнався, що було раніше на місці обох будинків, як нашаровувалися на себе фундаменти, хто й кому продавав земельні ділянки під забудову. Та Мюльгауз міг поставити гірше запитання: навіщо? Тоді йому довелося б вислухати складні філософські розумування про тріаду «особа-час-місце». Жертви випадкові, час невипадковий. Отож перевірити залишається тільки місце. Воно не може бути випадковим. «Щось повинно об'єднувати ці два місця, – таку відповідь почув би Мюльгауз. – Та попри те, що я перевернув догори дном Будівельний архів, я все ще не знаю, що саме». Моккові не треба було надто напружуватися, щоб уявити іронічний сміх Мюльгауза. Тут він собі пригадав, що Мюльгауз перебував на нараді в начальника Управління поліції Кляйбемера й було малоймовірно, що сьогодні він

зустрінеться з Мокком і поставить йому це складне запитання.

Слідчий полегшено зітхнув і за допомогою залізної ручки на віконній рамі відчинив кватирку. Тоді зняв піджака, розстебнув тугого комірця і, сівши за письмовий стіл, почав видруковувати на новій друкарській машинці «Олімпія» неіснуючі слова – випадкові комбінації літер. Моккові найкраще думалося під це ритмічне постукування клавіш. На папері з'явилися слова з п'яти літер. П'ять ударів – пробіл. П'ять ударів – пробіл. Ернст фон Штеттен знав, що доки машинка «Олімпія» вистукуватиме цей дивний ритм, Мокка ні для кого немає, за винятком хіба що його чарівної дружини Софі й старого Мюльгауза.

Це тривало доволі довго. Секретар вже відправив кількох відвідувачів, ще кільком збрехав, інших ґречно перепросив. Враз із двома ударами годинника на університетській церкві фон Штеттен почув викручування паперу з валика працьовитої машинки. Запала тиша.

– Старий думав і надумав, – зробив висновок фон Штеттен.

Він мав рацію. Мокк сидів серед розкиданих аркушів, задрукованих рівними відрізками літер, і, вмочаючи перо у велику чорнильницю, писав на звороті одного з них: «Досліджено місця убивств з точки зору будівництва, – маленькі літери вкривали папір. – Це помилка. Яке пояснення може бути в планах і схемах? Важлива історія будинку. Не історія труб, цегли, підвалів, цементу,

ремонтів і перебудов. Важлива історія людей, які там живуть і жили».

– То мені що, досліджувати генеалогічні дерева пожильців? Коли тітонька Труда познайомилася з дядечком Йоргом? – спитав він себе.

За мить Мокк кинувся до чорнильниці й аркушів паперу, що блищали свіжим чорнилом. «Чому хтось по-звірячому вбиває цього дня? Саме цього визначеного дня? Тому, що цей день для нього важливий. Може, він мститься за щось, що сталося саме в цей день? За що мститься ця людина? За щось погане, що з ним сталося. За що ця людина мститься по-звірячому? За щось дуже погане, що з ним сталося».

Хтось постукав у двері.

– Хвилинку! Прошу почекати! – гукнув Мокк і заходився писати. – «Звідки можна довідатися про дуже погані речі? – невиразно занотував він. – З поліційної картотеки». Перо зламалося. Фон Штеттен постукав ще раз. Мокк невдоволено буркнув щось, дивлячись, як краплинки чорнила розпливаються на манжетах його сорочки. Секретар зрозумів це буркотіння як згоду й увійшов до кабінету.

– Пане раднику, дзвонить ваша дружина, – фон Штеттен знав, що зараз побачить усмішку на обличчі свого шефа. Він не помилився.

Мокк узяв трубку й почув солодкий голос Софі.

– Здрастуй, коханий.

– Здрастуй. Звідки ти дзвониш?

– З дому. Я хотіла тобі нагадати про сьогоднішній благодійний концерт. Початок о восьмій.

Я поїду трохи раніше разом з Елізабет. Нам треба ще порепетирувати одне місце з Бетховена. Ми граємо на самому початку.

– Добре. Дякую, що нагадала. Ти вже обідала? Що Марта приготувала сьогодні?

– Я обідала в Елізабет. Ми репетирували цілий ранок до полудня. Марта нині не готувала обіду. Ти ж їй сказав уранці, що з'їси щось у місті.

– Зрозуміло. Я забув.

– Ну, все, – Мокк почув вагання в голосі Софі. – Знаєш, я так хвилююсь…

– Заспокойся. Я ж бо з тобою.

– Ти говориш так зрозуміло й просто… Так упевнено…

Мокк мовчав. Перед очима промайнули картини вранішніх любощів. Він розчулився й раптова хвиля щастя накрила його з головою.

– Я знаю, знаю, любий, мені треба закінчувати.

– Так, Софі. Так, кохана, – мовив він м'яко. – У мене багато важливих справ. Зустрінемося на концерті.

Мокк поклав слухавку. За мить знову її підніс. Йому здавалося, що крізь монотонний гудок він чує вранішні зітхання Софі.

Мокк відігнав спогади, застібнув комірця й затягнув краватку.

– Фон Штеттене! – крикнув він. – Зайдіть, будь ласка!

Блідий секретар безгучно увійшов. У руках він тримав записника й чекав розпоряджень.

– Записуйте. – Мокк заклав руки за потилицю. – Перше. Від сьогодні протягом кількох наступних днів я муситиму працювати допізна в нашому архіві. Прошу написати відповідного листа в цій справі до Клюксена, адміністратора будинку. Архіваріус Шайєр повинен якомога швидше принести мені запасний ключ від архіву, щоб я міг там працювати вдень і вночі. Зразок листа пошукайте серед документів у справі Леберсвайлера від грудня двадцять п'ятого року. Друге. Завтра, о восьмій ранку, у мене повинні бути Кляйнфельд і Райнерт, довірені люди Мюльгауза. Вони працюватимуть зі мною в архіві. Вранці запитайте про дозвіл у нашого шефа. Я впевнений, що він нічого проти не матиме, але *pro forma*...* Третє. Передайте моєму служникові Адальбертові два розпорядження. Треба забрати замовлене норкове манто з магазину Бекке і мій фрак із чистки на Топфкрам. Він повинен привезти мені це на сьому. Четверте. Купіть мені щось перекусити й принесіть до архіву. Я буду там. Все.

Бреслау,
середа 30 листопада,
за чверть сьома вечора

Мокк сів до таксі на Блюхер-пляц і наказав їхати до Концертного залу на Гартен-штрасе. Таксиста мало тішила така коротка поїздка, тому

* задля годиться *(лат.)*.

він навіть не намагався розважити пасажира балачкою. Зрештою, це і так було б намарне. Мокк, затягнутий у дещо затісний фрак і роздратований результатами архівних пошуків, був охочий до балачок так само, як і його чичероне. Настрою Мокка не покращив навіть рішучий наступ зими. Вдивляючись у засипаний снігом дах Міського театру, він роздумував над результатами своїх пошуків. У поліцейському архіві було близько тисячі течок зі справами про вбивства. Мокк переглянув майже сотню з них. Це була копітка й малорезультативна робота. Ніхто з поліцейських архіваріусів ніколи не припускав, що хтось може шукати в картотеці якісь топоніми, тож справи не супроводжувалися реєстрами назв міст і вулиць. Окрім переліку прізвищ, складеного недавно найнятими для цього архіваріусами, дослідникові архіву ніщо не могло стати в пригоді. Отож Мокк змушений був переглядати справи, сподіваючись натрапити на адресу Ринок, 2 або Ташен-штрасе, 23–24 і знайти дату якогось злочину, про який пригадали роком пізніше. Він лише раз зустрів адресу будинку, в якому мешкав Ґельфреріт. У документах йшлося про справу педофіла, що зґвалтував восьмилітню дівчинку в підвалі в Котячому провулку. Цей збоченець мешкав на першому поверсі будинку на Фрідріх-Вільгельм-штрасе, 21, тобто був Ґельфрертовим сусідою. Більше Мокк не знайшов нічого.

Зараз, коли він їхав засніженим містом, його огортали суперечливі почуття. Його дратували власна цікавість і допитливість, що скеровували

його думки в бік давніх злочинів і нещасть, разом з тим він досліджував їх так завзято, що забув про справу Ґельфрерта-Гоннефельдера. Він усоте лаяв себе сьогодні за те, що керувався якимись псевдофілософськими, детерміністськими припущеннями, базуючи всю справу на докладному аналізі того, що може бути випадковим, а що закономірним. Мокк лютував на самого себе за те, що вів слідство, у якому предмет пошуку не був чітко визначеним. Окрім того, йому не давав спокою вирок пруської Феміди – п'ятнадцять років ув'язнення для того педофіла. Була ще одна причина нервувань Мокка: сьогодні він не мав у роті ані краплини алкоголю.

Нічого дивного, що в такому стані він не дав жодного пфеніга на чай похмурому таксистові, який зупинився на Ґартен-штрасе навпроти Концертного залу, прикрашеного великим написом «Передріздвяний благодійний концерт». Несучи під пахвою коробку з подарунком для Софі, Мокк увійшов до просторого холу чудової будівлі, спорудженої недавно за проектом Ганса Пельціга. Залишивши верхній одяг і подарунок у гардеробі, він рушив у бік дверей, біля яких вичепурені білетери сварилися з якимось чоловіком.

– У вас немає іменного запрошення! – кричав білетер. – Будь ласка, відійдіть геть!

– Вам не залежить на моїх грошах? – Мокк упізнав голос Смоложа. Вони гірші за гроші інших людей? Може, залишити їх вам, щоби ви собі пішли випити пива? Може, вам не до вподоби, що я без фрака?

Мокк підскочив до Смоложа й узяв його під лікоть.

– Цей пан вам не довіряє, – Мокк, якого ця ситуація несподівано розвеселила, кинув глузливий погляд на білетерів. – Схоже, слушно, бо судячи з ваших пик, вам уже в дитинстві давали горілку замість риб'ячого жиру.

Мокк відтягнув Смоложа вбік, не звертаючи уваги на спантеличених білетерів.

– І що? – запитав він.

– Все гаразд. До обіду в панни Пфлюґер. Потім у себе вдома. Обидві. Весь час репетирували, – затинаючись, белькотів Смолож.

– Спасибі вам, Смоложе, – Мокк привітно глянув на підлеглого. – Ще якісь два тижні. Витримайте. А тоді в нагороду за гарну роботу отримаєте понадплановий тиждень відпустки. Перед самими святами.

Смолож підніс капелюха й, човгаючи ногами, посунув до виходу, за яким блищали сніжно-білі накрохмалені манишки, гаптовані блискітками вечірні сукні, китайські віяла й кольорові пера. Мокк витяг запрошення й прилаштувався в черзі за якоюсь худорлявою дамою, що в одній руці тримала лорнет, а в іншій – довгого мундштука із запаленою сигаретою. Білетери не вимагали в неї запрошення, навпаки, сповнені поваги, злегка вклонилися.

– О, кого я бачу?! – скрикнула дама. – Це справді ви, маркізе? Ах, яка честь! – екзальтована дама обернулася до тих, хто стояв за нею, аби поділитися з ними своїм чудовим відкриттям.

Її увагу привернув Мокк. – Це неймовірно, любий пане, – тут дама помилилася й замість лорнета піднесла до очей мундштук. – Білетер на сьогоднішньому концерті ніхто інший, як сам маркіз Жоржик де Лешамп-Бріє!

Вочевидь ображена тим, що на Мокка її повідомлення не справило великого враження, дама попливла в бік фойє, оточуючи себе хмарами диму неначе паротяг, а сам Жоржик, що його Мокк звинуватив у споживанні горілки в дитинстві, з погордою глянув на його запрошення.

– А вам, вельмишановний пане кримінальний радник, – Жоржик повільно читав титул на запрошенні, – той скандаліст, що намагався пройти без запрошення, передав свій благодійний внесок?

– Авжеж, я ж бо непитущий, – відказав Мокк, минаючи невдоволеного Жоржика.

Бреслау,
середа 30 листопада,
дев'ята година вечора

Благодійний концерт добігав кінця. Софі, що раділа оплескам, відсутності запаху перегару в чоловіка й захопленим словам, якими її обдаровував під час антракту бреславський бомонд, зсунула з долоні рукавичку й дозволила сухим і сильним пальцям Ебергарда легенько мандрувати гладенькою шкірою її долоні.

Мокк заплющив очі й згадував виступ Софі, її незворушний спокій за фортепіано, її поведінку,

сповнену скромної вишуканості, без екзальтації й несамовитого скидання головою. Він захоплювався не стільки грою дружини, скільки лініями її тіла, яке облягала чорна концертна сукня. Мокк захоплювався профілем Софі з гордо зачесаним у кок волоссям, лінією шиї, тендітністю плечей, округлістю сідниць. Його переповнювали гордощі самця. Під час антракту він згорда дивився на інших чоловіків і ні на крок не відступав від дружини, немов промовляючи: «Не наближатися – це моя територія».

Залунали останні акорди «Післяполуденного відпочинку фавна» Дебюссі. Залунали оплески. Замість того, щоб дивитися на музикантів, Мокк захоплювався грацією, з якою Софі складала долоні для оплесків, підносячи їх високо на головою. Прошепотівши їй кілька слів на вухо, він швидко вийшов із зали. Побіг до гардеробу, взяв і поклав на стійку хутро й капелюшок дружини, а також своє пальто й капелюха. Відкрив коробку з норковим манто й заховав його в рукаві шуби Софі, що пахла її парфумами. Тоді одягнувся і став чекати, тримаючи її шубу на руці. За мить вона з'явилася. Випнувши повні груди, вона увіпхала руки в рукави шуби, що її подав Ебергард.

– Це не моє, – сказала вона перелякано, виймаючи манто з рукава. – Ебі, швейцар помилився. У мене не було манто.

– Це твоя шуба, – обличчя Мокка нагадувало обличчя гімназиста, що підклав кнопки на стілець ненависному вчителеві. – І твоє манто.

– Дякую, любий, – Софі подала йому руку для поцілунку.

Мокк обійняв її за талію й вони вийшли з Концертного залу. Озирнувся навколо й побачив припаркованого «адлера». Захряснувши дверцята за Софі, він сів на місце водія. Софі пучками пестила манто. Мокк обійняв дружину й пристрасно поцілував. Вона відповіла на поцілунок, а тоді відхилилася й вибухнула нестримним сміхом.

– Влучно ти покепкував із цього Лешамп-Бріє, – у Софі від сміху на очі набігли сльози. – І уяви, ти вгадав. Він і справді добряче п'є... Тепер у Бреслау ні про що інше не говоритимуть... Лише про твоє *bon mot**... Жоржик пив у садочку горілку замість риб'ячого жиру... Усі ще у фойє з цього реготалися.

Не тямлячись, Мокк притис Софі до себе так міцно, що крізь м'яке манто відчув її крихітне вухо.

– Давай зробимо це в машині, – прошепотів він.

– Ти збожеволів, тут так зимно, – вона лагідно задихала йому у вухо. – Їдьмо додому. Я обіцяю тобі щось особливе.

Авто насилу зрушило з вологої липкої снігової постелі. Мокк дуже повільно їхав Гефхенштрасе, сунучи за важким фургоном, з якого якийсь закутаний у шинелю чоловік сипав пісок на дорогу. Мокк обігнав його лише перед перехрестям із Моріц-штрасе і, ковзаючись по

* влучне слівце *(фр.)*.

втоптаній кінськими копитами Аугуст-штрасе, безпечно дістався Редіґер-пляц.

Сніг перестав падати. Мокк вистрибнув з машини й відчинив дверцята з боку Софі. Його дружина боязко поставила ногу в туфельці на блискучий холодний сніг. Й відразу прибрала ногу назад.

– Зараз я принесу тобі щось тепліше на ноги, кохана, – Мокк побіг до під'їзду будинку. Але не увійшов, а повернувся й підійшов знову до машини. Відчинив дверцята й присів. Одну руку він підклав під коліна Софі, другою охопив її спину. Софі розсміялася, обіймаючи його за шию. Мокк видихнув і легко підняв дружину. Похитнувшись під її вагою, він якусь хвилю шукав рівноваги, широко розставивши ноги. Коли йому це вдалося, він заніс Софі до під'їзду й поставив її на сходинці з написом *Cave canem**. Зачинивши авто, він повернувся до дружини. На мить занурився в її м'яке хутро й притис до бежевих кахлів ніжне тіло. Сильні стегна Софі обійняли його ноги, а на його шиї опинилося її манто.

Враз спалахнуло світло, й почувся гавкіт собаки доктора Пачковського. Подружжя Мокків піднялося на свій третій поверх, шокуючи адвоката, що виходив із собакою: вона обсмикувала додолу сукню зі стегон, він пригладжував волосся й стягав із шиї манто.

Марта відчинила двері й, побачивши їхній настрій, негайно повернулася до своєї кімнатки, звідки розлягалося Адальбертове хропіння.

---

* стережися собаки *(лат.)*.

Ебергард і Софі буквально вкотилися до спальні в обіймах одне одного. Спантеличений пес спершу зрадів, а потім, побачивши щось на зразок боротьби, став гарчати. Софі зачинила йому двері перед носом, штовхнула чоловіка на диван і заходилася розстібати численні гудзики його одягу. Почала від пальта. Потому в бік дверей полетів капелюх. І коли надійшла черга брюк, задзеленчав телефон.

– Марта візьме слухавку, – прошепотіла Софі. – Вона знає, чим ми займаємося й напевне скаже, що нас немає вдома. – Телефон вперто дзвонив. Марта слухавку не брала.

– Зараз немає нікого важливішого за тебе, – шепнув Мокк. – Хто б не дзвонив, я його відшию.

Він підвівся й вийшов до передпокою. Мовчки підніс слухавку.

– Добрий вечір, будь ласка, радника Мокка, – почув він незнайомий голос.

– Це я, – буркнув Мокк.

– Пане раднику, це Віллібальд Геннес із казино готелю «Чотири пори року», – тепер Мокк упізнав спотворений телефоном голос одного зі своїх інформаторів. – Тут якийсь п'яний молодик. Багато програє в рулетку. Назвався Ервіном Мокком. Стверджує, що він ваш небіж. На цій підставі він отримав кредит. Якщо він і далі так гратиме, це погано закінчиться. Схоже, він програє гроші, яких у нього немає.

– Слухай, Геннесе, – Мокк витяг пістолета зі стінної шафки й поклав його до внутрішньої кишені пальта. – Зроби так, щоб він не грав.

У найгіршому випадку вріж йому в пику так, щоб він знепритомнів. Я зараз приїду.

Мокк увійшов до спальні й сягнув по капелюха, що лежав на підлозі, збуджуючи посилену цікавість Арґоса.

– Я зараз повернуся. Ервін потрапив у велику небезпеку.

Софі знімала сукню. Патьоки тушу для вій спливали по її щоці.

– Можеш не повертатися, – її голос звучав так, наче вона зовсім не плакала.

Бреслау,
середа 30 листопада,
пів на десяту вечора

Віллібальд Геннес, охоронець у казино готелю «Чотири пори року» на Ґартен-штрасе, 66/70 послухався вказівок Мокка, але витяг Ервіна із гри без застосування сили. Він вчинив дуже просто – підсипав йому до пива блювотний засіб. Тож коли Мокк у розпанаханому пальті увірвався до казино і, керуючись поясненнями швейцара й мавпоподібного охоронця, вбіг до чоловічого туалету, хлопець стояв навколішки біля унітаза, а його голова спочивала в дбайливих Геннесових долонях. Це видовище трохи заспокоїло Мокка. Він запалив сигарету й запитав, за яким столом грав Ервін.

– За четвертим, дядечку, – почулася відповідь з глибини унітаза.

– Зараз повернуся, – Мокк пхнув Геннесові десятимаркового папірця до кишені.

Вийшовши з туалету, він підійшов до охоронця, що стояв у вестибюлі біля величезного фонтану між двох високих пальм. Жодне інше місце йому б так не пасувало. Мавпа втупилася в Мокка маленькими очицями.

– Я хотів би побачитися з директором казино, – мовив Мокк і машинально сягнув по своє посвідчення, але зупинився: він не хотів відкривати усі свої карти. – Мене звуть Ебергард Мокк. Де я можу його знайти?

– Скарги подають за гральним столом. Треба було викликати шефа туди, – буркнув охоронець. – Приходьте завтра по третій.

– У мене інша справа. Дуже пильна.

Сказавши це, Мокк застосував перевірений метод заспокоєння нервів: почав подумки декламувати оду Горація *Exegi monumentum...**. Під низьким лобом охоронця напружено працював маленький мозок. Коли Мокк дійшов до славетного *non omnis moriar***, охоронець мовив:

– Скажіть, яка це справа. Я передам шефові й, може, він вас прийме…

– Нічого ти не передаси, – відказав Мокк. – Бо тобі довелося б запам'ятати десяток слів, а це значно перевищує твої розумові можливості.

– Гуляй звідси. І то вже, – охоронець насупив брови й стиснув важкі кулаки. Ще трішки, і він почав би ляскати ними себе по випнутих грудях.

Мокк подумки декламував славетну оду про безсмертя обранця муз. Раптом затнувся, бо тепер

---

* «Звів я пам'ятник свій...» *(пер. з лат. А. Содомори).*

** «Смерті весь не скорюсь...» *(пер. з лат. А. Содомори).*

і сам не знав, хто мовчки йтиме до Капітолію: жрець чи весталка? Тоді різко повернувся й упівоберта завдав першого удару. Приголомшений охоронець схопився за щелепу й утратив рівновагу. Моккові цього було достатньо. Він нахилився, схопив супротивника за щиколотки й рвонув до себе. Бризки води засвідчили, де саме опинився охоронець. Вода вихлюпнулася з фонтану й вилилася на червону доріжку. Охоронець безпорадно борсався в мармуровому басейні. Він сперся на руки й спробував сісти. Водоспад стікав по його білій сорочці й заливав йому очі. Мокк, пригадуючи наступні рядки Горація про бурхливу річку Авфід, дістав кастета й зацідив охоронцеві в підборіддя. Лікоть охоронця ковзнув по дну басейну, і його голова знову опинилася під водою. Мокк скинув пальто, ще раз схопив його за щиколотки й рвучким рухом витягнув з басейну. Мавпяча голова вдарилася об кам'яний бортик фонтану, після чого тіло опинилося на м'якій доріжці. Спершись однією рукою на пальму, Мокк заходився стусати ногою лежачого. Це було зайвим. Витягнутий з фонтану охоронець уже знепритомнів.

Мокк роздратовано подивився на свої промоклі рукави й забруднені кров'ю штани. Зрозумів, що в роті у нього досі стирчить згаслий недопалок. Сплюнувши його у фонтан, він пильно глянув на відвідувачів казино, що повиходили із зали й приголомшено дивилися на непритомного охоронця. Схоже, їхні почуття поділяв і швейцар, який випередивши Моккове запитання, мовив:

– Кабінет директора на другому поверсі. Кімната 104.

Кімната номер 104 здавалася затісною для масивного, жирного тіла, увінчаного лисою головою, яке розвалилося в кріслі й уважно переглядало звіти круп'є. Статура Норберта Ріссе викликала невимовну радість власників ресторанів та кравців. Обіди з десятка страв і сувої тканин, що йшли на його вишукані вбрання, давали можливість представникам цих професій хоч на мить забути про свої матеріальні проблеми.

Професія Мокка була зовсім іншою, тому вигляд Ріссе не викликав у нього таких почуттів. Ще менше зацікавила його шовкова хустка на шиї директора казино, його пікейний халат, і вже зовсім залишив байдужим китайський порцеляновий сервіз на кофейному столику та отупілий папуга, що розумів лише мову жестів.

– Мене звуть Ебергард Мокк, – мовив він. – Кримінальний радник Ебергард Мокк. Я до вас із проханням. Невеличким проханням.

Ріссе уважно глянув на промоклий одяг Мокка, що стояв, переступаючи з ноги на ногу. Задзвонив телефон, директор підніс слухавку і якусь хвилину слухав швидке, уривчасте повідомлення. Тоді зблід, поклав трубку й вказав гостеві на крісло.

– Прохання може й невеличке, але ви доволі нетерплячий, – зауважив Ріссе. – Слухаю вас, пане раднику.

– Мій небіж, Ервін Мокк, програв сьогодні у вашому казино трохи грошей. Я хотів би знати,

скільки, – Мокк заходився скручувати цигарку. – Від цього залежатимуть мої подальші прохання.

Ріссе підсунув Моккові порцелянову китайську скриньку, заповнену цигарками в блакитні смужечки. Мокк закурив одну з них і задивився на чудовий кавовий сервіз. Вишуканий мотив бамбукових пагонів, що прикрашали чашечки, кавник і цукорницю, нагадав йому про його колишні орієнтальні захоплення. Кавник спокусливо парував.

– Вашому небожеві сьогодні не поталанило. Він програв тисячу марок. Узяв на них кредит, посилаючись на те, що він є вашим родичем. А кредит ми даємо лише тоді, коли впевнені, що його буде сплачено найпізніше наступного дня.

– Картярський борг – це борг честі, – Мокк крутив у руках капелюха. – Я не певен, що мені вдасться сплатити його вже завтра. Я прошу продовжити термін сплати, – він знову пригадав, що має ще заплатити Бекке за манто. – Борг мого небожа я сплачу післязавтра.

– Ми славимося тим, пане раднику, – у Ріссе задрижали щоки й підборіддя, – що не дозволяємо нашим клієнтам відтерміновувати строки сплати. Уявіть собі, що ця жорстокість є нашим козирем. Клієнти опиняються віч-на-віч зі своєю долею, з викликом, з уявним супротивником, як вам більше до вподоби, і знають, що цей супротивник жорстокий і невблаганний. Супротивник, з яким треба грати з відкритим забороном. Минулого тижня в нас був граф Герман III фон Кауніц, який позичив у нас певну суму, а невдовзі її програв. Ми

позичаємо лише раз. Фон Кауніц грав у суботу, а в неділю не працює жоден банк. *A conto** сплати боргу він мусив залишити в нас трохи фамільних коштовностей. А що може залишити в заставу ваш небіж? Добре, що ви прийшли. Мої люди дуже суворі з клієнтами, що неспроможні заплатити.

– Ви не почастуєте мене кавою? – Мокк більше не декламував подумки Горація. – Мені треба обдумати рекламні гасла, які я щойно від вас почув.

Ріссе засопів у відповідь і навіть не поворухнувся. Мокк сам налив філіжанку кави й підійшов до вікна.

– Я не насмілюся ламати такі святі принципи, – сказав він. – Ви, Ріссе, просто позичите мені цю суму. Приватно. Як доброму знайомому. А я віддам її вам протягом тижня й ніколи не забуду цього дружнього вчинку.

– Я дуже хотів би бути вашим добрим знайомим, пане раднику, – всміхнувся Ріссе. – Але наразі я ним не є.

Мокк повільно посьорбував каву й походжав кімнатою. Його увагу привернула японська картина із зображенням двобою самураїв.

– Ви знаєте, що відбувається під час обшуку, який я проводжу? – спитав він. – Я проводжу його дуже ретельно. Якщо я чогось не можу знайти, то нервуюся й мушу дати вихід власному роздратуванню. Знаєте, як? Я просто все нищу. Руйную.

---

* у рахунок *(лат.)*.

Мокк підійшов до столика й узяв кавник. Налив собі трохи кави й додав цукру.

– А зараз я дуже рознервований, – сказав він, тримаючи в одній руці філіжанку, а в іншій кавник.

– Але це не обшук, – чемно зауважив Ріссе.

Мокк хряснув філіжанкою об кахляну піч. Ріссе змінився на обличчі, але не поворухнувся. Мокк наступив черевиком на черепки філіжанки і з хрускотом розчавив їх.

– Завтра я принесу тобі датований заднім числом ордер на обшук, – Мокк щосили розмахнувся. – Витримаєш це, Ріссе? Дозволиш, мені розхряскати цього кавника?

Ріссе натис на кнопку під столом. Побачивши це, Мокк з усієї сили жбурнув кавником об стіну, по якій попливли чорні патьоки кави. Тоді витяг пружинного ножа й підскочив до картини. Приклав вістря до ока одного із самураїв. До кабінету вбігло троє охоронців. Ріссе витер сльози, що спливали складками його обличчя й подав їм знак, аби вийшли. Тоді заходився виписувати чек.

Бреслау,
середа 30 листопада,
пів на одинадцяту вечора

«Адлер» зупинився на Ніколаї-штрасе, перед будинком, у якому мешкав Франц Мокк. Ервін уже опритомнів. Він був майже тверезим, але горло перехоплювала п'яна гикавка.

– Дядечку, – гикнув він. – Пробачте. Я вам поверну ці гроші. Спасибі за порятунок. Я мусив здобути гроші, щоб декому допомогти. Одній людині, яка опинилася у великій скруті.

– Йди додому й нічого не кажи батькові, – буркнув Мокк.

– Але ж, – щось не давало Ервінові спокою, – ви могли спитати… ги-и-ик… людину, що мені допомогла, де кабінет директора. Не треба було бити… ги-и-ик… і топити цього охоронця у фонтані.

Мокк мовчав.

– Я розумію, – мовив Ервін. – Вам треба було комусь… ги-и-ик… врізати. Чудово вас розумію.

Мокк запустив двигуна. Ервін вийшов.

«Адлер» поволі сунув засніженим містом. Чоловік, що провадив його, знав, що повернувшись до сонного дому, він застане зачинену на ключ спальню й норкове манто на клямці вхідних дверей. Він помилився. Манто лежало на килимку для витирання ніг.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
восьма година ранку

Поліційний архів містився в підвалах Управління поліції на Шубрюкке, 49. Широке вікно під стелею виходило на бруковане подвір'я. Поліцейські Едуард Райнерт та Гайнц Кляйнфельд з невідомих причин не увімкнули світла й сиділи, спираючись підборіддями на долоні. До них

долинало форкання коней, брязкіт лопат, якими відгортали сніг, іноді дзенькіт кайданів в'язня з камери попереднього ув'язнення й лайка наглядача. Раптом почувся новий звук: шум автомобільного двигуна. Гримнули двері й заскрипів сніг під ногами. У темному віконці з'явилися спершу ноги, а за мить й обличчя Мокка. За якусь хвилю перед поліцейськими стояв увесь кримінальний радник, від якого долинали два запахи. Перший, перегару, свідчив про проведену в товаристві пляшки ніч, другий, одеколону – про невдалу спробу притлумити перший запах. Райнерт, обдарований унікальним нюхом, почув ще інший запах – аромат жіночих парфумів. Перед очима Райнерта постала картина: п'яний Мокк в обіймах дорогої повії. Та ця картина не мала нічого спільного з дійсністю. Гаданий *rex vivendi** провів ніч із пляшкою горілки, загорнувшись у норкове манто, від якого віяло делікатним ароматом парфумів «Тоска».

Радник увімкнув світло й привітався з обома поліцейськими, які формально були Мюльгаузовими підлеглими. Це були кмітливі й неговіркі інспектори, що їх Мюльгауз використовував для особливих доручень. Завдання, поставлене зараз Мокком, передусім вимагало терпіння й витривалості.

– Я знаю, мої дорогі, – Мокк почав говорити, як університетський викладач, хоча його захриплий баритон радше навіював інші, не пов'язані

* король життя *(лат.)*.

з навчанням, асоціації, – що я образив би вас, якби просив переглянути цілі річні підшивки справ у пошуках двох адрес, не обґрунтовуючи мети цих пошуків.

Мокк запалив сигару й підсунув до себе величезну, як полумисок, попільницю. Він чекав якоїсь реакції слухачів. Її не було. Моккові це дуже сподобалося.

– Ви, певно, чули про справу Ґельфрерта-Гоннефельдера. Обох убито в дуже незвичайний спосіб: Ґельфрерта прив'язали до гаків у невеличкій комірці в шевській майстерні, а потім замурували. Натомість Гоннефельдера почетвертували у власній квартирі. Ґельфреpт був самотнім музикантом, що зловживав алкоголем, членом гітлерівської партії. Гоннефельдер – безробітним слюсарем і затятим комуністом. Їх відрізняло все: вік, освіта, суспільний статус і політичні погляди. Та щось їх об'єднувало, про що сказав сам убивця. Ґельфертові він причепив до жилета листок з датою 12 вересня цього року. Це був аркушик зі стінного календаря Ґельфрерта, і тому доктор Лазаріус був схильний уважати, що саме тоді його було вбито. Убивця побував у Ґельфрерта вдома, видер листок з календаря, а тоді запросив або заманив того до цієї майстерні, там оглушив і замурував живцем. Про обставини смерті Гоннефельдера нам відомо лише те, що я щойно сказав. Убивця знову залишив нам слід. На столі лежав кишеньковий календарик з перекресленою датою 17 листопада. Доктор Лазаріус упевнений, що саме тоді

Гоннефельдера було вбито. Напевно, у вас немає сумнівів, що обидва вбивства здійснено однією людиною.

У Кляйнфельда і Райнерта сумнівів не було.

– Отож, як бачите, – тягнув Мокк далі, не помітивши Мюльгауза, який, стоячи у дверях, прислухався до його висновків, – ця тварюка нам каже: я вбив тоді, а не в інший час. Я це інтерпретую таким чином: убив тоді, бо лише тоді й міг убити. «Міг» не значить «був спроможний». Воно означає «саме тоді обставини дозволили мені це зробити». Які обставини? На це питання ми й повинні відповісти. – Мокк загасив сигару й вклонився Мюльгаузові. – Панове, обидва вбивства не об'єднують особи жертв (вони, напевне, невинні), їх об'єднує лише особа вбивці. У нас не було б жодної зачіпки, якби не знаки, що їх подає сам злочинець. Та хоч би як ми аналізували дати цих злочинів, переставляли їх, додавали цифри, то й так не просунемося в слідстві. Мені спало на думку, що убивства можуть бути нагадуванням про те, що сталося тими днями й місяцями, але раніше, у попередні роки. Убивця, мабуть, хоче нам сказати, аби ми відшукали якусь стару справу, якесь слідство, яке могло дати хибний результат або просто було закрите. Це, звісно, сталося в цих місцях, за цими адресами. Тож шукайте в справах адреси злочинів. Якщо вам вдасться віднайти якусь згадку про них, докладно реєструйте, чого злочин стосується. Нас цікавить, що там сталося, а передусім – коли! Це все ми повинні тут відшукати.

Мокк глянув на замисленого Мюльгауза, підвівся й підійшов до стіни зі стелажами, прикритими дерев'яними ролетами. Провів по них долонею.

– Ви обоє випускники класичної гімназії, отож вам відомі різні види обставин. Є обставини місця, часу, причини, умови й допустові. Нас цікавлять три перші. Ми не встановимо причину, якщо не вивчимо часу й місця. Є якісь питання?

– Пане раднику, – мовив Кляйнфельд. – Ви говорили про якісь адреси. Просимо їх подати.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
десята година ранку

Доволі рівний ряд будинків на Ґрюн-штрасе між Пальм-штрасе й Форверк-штрасе раптово уривався. Утворювалося заглиблення, у якому міг би стати якраз один будинок. Цю нішу почасти заповнювала невелика двоповерхова кам'яниця, відокремлена від вулиці двометровим муром і воротами із двома вежами. Задня частина кам'яниці немов тулилася до задньої частини великого будинку, фасад якого виходив на подвір'я найближчого кварталу. Ця незвичайна споруда мала два маленькі віконця на першому й другому поверсі, і до неї вели масивні двері, над якими виднів напис «Бреславське моністичне товариство». Із бреславськими моністами, які окрім переконання про духовну й матеріальну єдність людини та світу,

проголошували необхідність природного виховання молоді, моральність вільну від релігії, пацифізм і симпатії до соціалізму, пов'язані були різноманітні секти й угруповання, зокрема «Бреславське товариство парапсихічних досліджень».

Цей будинок віддавна цікавив таємну поліцію, особливо невеликий відділ, що займався релігійними рухами й парарелігіями, який підлягав безпосередньо комісарові Клаусу Ебнеру. Інформація, яку назбирали його люди про цей будинок, була небагатою. Довелося задовольнитися заведенням справи на відомого парапсихолога і ясновидця Теодора Вайнпфордта, засновника «Бреславського товариства парапсихічних досліджень». З цієї інформації випливало, що будинок охороняє четверо охоронців, що працюють позмінно по двоє. Окрім них, це місце двічі на місяць відвідує кільканадцять осіб. Вони проводять там від п'яти до двадцяти годин, проводячи час – згідно статуту товариства – на спіритичних сеансах. Інколи організовують відкриті лекції на окультні й астрологічні теми. Працівники Ебнера занесли до справи дивні свідчення. Їхні інформатори стверджували, що відвідувачів будинку іноді супроводжують діти. Поліція дійшла до висновку, що члени товариства втаємничують їх у своє мистецтво. Ознайомившись зі звітами своїх працівників, Ебнер вирішив перевірити, чи дітей, бува, не приводять туди з якоюсь ницою метою. Його підозра зросла, коли виявилося, що то були виключно дівчатка із сиротинця, директор якого є членом товариства. Докладне слідство

встановило, що дівчаток піддавали гіпнозові знані лікарі, і що їм не було завдано жодної шкоди. Ебнер з радістю відклав справу будинку на Ґрюн-штрасе *ad acta** й повернувся до стеження за комуністами й гітлерівцями. Секретарка передрукувала справу й передала її до відділу моралі. Його начальник, кримінальний радник Герберт Домаґалла, не добачивши в діяльності товариства нічого, що суперечило б закону, зайнявся своїми щоденними справами, тобто масовим вербуванням агенток серед повій. Дівчаток із сиротинця й далі приводили до будинку на Ґрюн-штрасе.

Були вони тут і зараз. Зодягнені в білі шати й немов загіпнотизовані чи одурманені чимось, вони стояли довкола великої канапи, на якій лежали три жінки. Крізь маленьке віконце вливалося скупе зимове світло, що відбивалося в білих, нічим не оздоблених стінах зали, з якої винесли стільці. Світло зимового ранку змішувалося з теплим блиском кількох десятків свічок, розставлених де-не-де в лекційній залі. На подіумі, за кафедрою викладача, стояв голий бородатий старець і тихо читав з невеличкої книжки, оправленої в білу шкіру. Дві розпашілі печі випромінювали хвилі гарячого повітря.

Дівчатка обсипали голі тіла жінок білими пелюстками квітів, що ковзали по гладенькій шкірі й з ледь чутним шурхотінням спадали на накрохмалені простирадла. Деякі з них залишалися непорушно лежати в заглибинах і на опуклостях тіл. Одна з жінок, світловолоса, лежала непорушно,

* в архів *(лат.)*.

а дві інші, темноволоса й руда, пестили її тіло, що засвідчувало їхню неабияку вправність в *ars amandi**. Коли темноволоса вирішила, що нерухома блондинка вже достатньо підготована до подальших дій, вона припинила свої рухи й погамувала запал рудої товаришки, а тоді кивнула головою старому. То було виразне запрошення. Старого не довелося довго вмовляти.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
пів на одинадцяту ранку

У Мокка тріщала голова. Надмір тютюну, чорної кави, зайва пляшка горілки вчора, зайві два пива нині, напружені нерви, стос папок, зруйноване подружнє життя, похилий почерк звітів і справ, уперте пробігання очима абзаців у пошуках слів, які закінчувалися б на *-штрасе*, брудні стрічечки, якими зав'язували папки, відмирання почуттів, роздмухана пилюка, почуття безнадії й безрезультатності архівних пошуків – усе це впливало на здатність Мокка мислити чітко, хоча ще кілька годин тому він вихвалявся перед Райнертом і Кляйнфельдом бездоганною логікою розслідування.

Зараз він стискав скроні й намагався не допустити, аби голову розвалив глухий, тупий біль. Та за мить він відірвав долоні від скроней, аби взяти в архіваріуса Шайєра телефон і слухавку.

* мистецтво кохання *(лат.)*.

– Добрий день, пане раднику, говорить Майнерер…

– Де ви?

– Біля гімназії св. Матвія, але пане раднику…

– Ви повинні бути в мене через хвилину.

Мокк поклав трубку, важко підвівся з-за столу й згасив лампу. Райнерт глянув на нього відсутнім поглядом, Кляйнфельд уперто слинив брудного пальця. Мокк почовгав сходами до свого кабінету. Потрапив до нього за десять хвилин, бо загаявся в місці, де справляють природні потреби. Тоді люто штовхнув двері кабінету. У засклених дверях забряжчали шибки, Майнерер схопився на ноги, а фон Штеттен зробив гримасу, яка означала «старий дуже сердитий».

Мокк махнув рукою й увійшов до кабінету, пропускаючи наперед Майнерера. Той не встиг зробити й двох кроків, як несподіваний сильний удар у спину кинув його вперед, і він упав на підлогу. Майнерер швидко підвівся й сів, люто міряючи поглядом Мокка, що встиг уже зайняти своє місце за письмовим столом.

– Це за мого небожа Ервіна, – солодкуватим тоном проказав Мокк. – Ти повинен був стежити за ним вдень і вночі. І що? І вчора мій небіж замалим не програвся дощенту в казино, граючи в кредит. Він опинився в небезпеці, бо не мав що лишити в заставу. Чому ти мені про це не повідомив?

Мокк нахилився над столом і простягнув руку вперед. Гучний ляпас відбився на Майнереровій

щоці. Майнерер відсахнувся й більше не міряв свого кривдника лютим поглядом.

– Вислухай мене, Майнерере, – тон Мокка був і далі солодкуватим. – Ти кмітливий настільки, що мені не доведеться утруднювати себе, розповідаючи тобі байки про людей, яким я, – хоч і любив їх більше, ніж тебе, – повністю зіпсував кар'єру. Тож скажу коротко: якщо ти ще раз проґавиш Ервіна, тебе буде переведено до відділу моралі. Займатимешся там переконуванням старих хвойд, аби вони регулярно проходили венерологічні огляди. Крім того, на тебе чекає ще одне не менш цікаве завдання: шантажувати альфонсів. А їх не так легко шантажувати, бо проти них ти нічого не знайдеш. Їхні курви всі як одна мовчать про вразливі місця своїх покровителів. Тож будеш з ними воловодитися й вислуховуватимеш лайку на свою адресу. День за днем. А результати будуть мізерними. Догана. Одна, друга… мій друг Герберт Домаґалла не шкодуватиме тебе. І кінець, Майнерере. Таким буде твій кінець. Ти з полегшенням займеш місце регулювальника руху на Ринку, щоби тільки не бачити більше цього смороду, розпаду й сифілісу.

– Що мені робити? – спитав Майнерер. Його голос не вивляв жодних емоцій, і це занепокоїло Мокка.

– Ти повинен і надалі стежити за моїм небожем. Від хвилини, коли він полишає стіни гімназії. – Мокк витяг із жилета кишенькового годинника на ланцюжку й нахилив голову. Відчув, як у скронях стукають маленькі молоточки. – Але

зараз тільки одинадцята. Тож у тебе ще є час. Підеш до кримінального радника Домаґалли і знайдеш мені якийсь компромат на директора казино в готелі «Чотири пори року», Норберта Ріссе. Ну, що таке? Йди і подивись, як виглядає майбутнє місце твоєї праці.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
полудень

Старий видав останній любовний стогін. Софі голосно й хрипко скрикнула. Міцно заплющила очі й лежала так довший час, зітхнувши, що звільнилась від тягаря чоловічого тіла. Вона почула човгання босих ніг старого. Не розплющуючи очей, погладила себе по шиї, де його колюча борода залишила червоні сверблячі сліди. Канапа здригалася під вагою мускулястого тіла барона фон Гаґеншталя, яке передавало свою кінетичну енергію рудій повії, а тоді – за її допомогою – тілу Елізабет, що лежала внизу цієї складної піраміди.

Софі розплющила очі. Біля ліжка стояли дві дівчинки. Вони дивилися вже притомними очима, у яких не було й сліду дурману чи гіпнотичного заціпеніння. Тоді барон ударив рудоволосу повію по обличчю. На її щоці з'явилася виразна червона пляма. Барон фон Гаґеншталь знову замахнувся. Дівчатка затремтіли. На їхніх очах з'явилися сльози. Безпорадні й перелякані, вони

тримали в затиснених кулачках білі пелюстки троянд.

– Треба ще сипати? – спитала одна з них.

Софі розридалась.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
друга година пополудні

– І що? – спитав Мокк.

Гайнц Кляйнфельд протер окуляри й глянув на Мокка змученими короткозорими очима. У його погляді чаїлася меланхолія, спритність і біблійна мудрість.

Едуард Райнерт теж припинив читання справ і сперся підборіддям на кулаки. Вираз його обличчя був стриманим, і почуття не так виразно відбивалися на ньому. Жодному з поліцейських не треба було відповідати на Моккове запитання. Кримінальний радник і так знав результати архівних пошуків.

– Підіть щось перекусіть і повернетеся за годину, – сказав Мокк і поскладав справи, які він переглядав, рівним стосиком. Наступні кілька хвилин він займався своїм волоссям, яке вперто куйовдилося між зубцями кістяного гребінця. Він нікуди не поспішав, хоча кілька хвилин тому Мюльгауз по телефону наказав йому негайно з'явитися до нього. Він причепурився, вийшов з архіву й розпочав нескінченну мандрівку сходами й коридорами. Робив усе, аби лише відтягнути

час зустрічі із шефом: розчавлював носком черевика давно згаслі недопалки, видивлявся знайомих, з якими можна було б погомоніти, не минав жодної плювальниці. Він не поспішав постати перед розлюченим Мюльгаузом і почути слова, уникнути яких не було жодної можливості.

Мюльгауз і справді був розлючений. Спершись широко розставленими руками на письмовий стіл, він вистукував товстими пальцями монотонний ритм на темно-зеленій стільниці. Скуті крижаним гнівом щелепи стискали мундштук люльки, а з рота й ніздрів бухали хмари диму. Мюльгауз аж нетямився від люті.

Мокк сів навпроти свого шефа й заходився заповнювати велику попільницю у формі підкови.

– Мокку, завтра у ваші двері постукає посланець, – голос Мюльгауза тремтів від збудження, – і принесе вам запрошення на позачергове засідання ложі «Гор». І знаєте, яким буде другий пункт порядку денного? «Справа виключення Ебергарда Мокка з ложі». Саме так. Цей пункт я запропонував і я про це доповім. Може, ви ще пригадуєте, що я секретар ложі?

Він замовк і поглянув на Мокка. Та не помітив на його обличчі нічого, окрім втоми.

– А яка причина виключення? – Мокк загасив цигарку об денце попільнички.

– Скоєння кримінального злочину, – аби заспокоїтися, Мюльгауз заходився длубати залізною шпичкою в гарячому цибухові. – За таке виключають і з поліції. Ви догралися, Мокку.

– А який злочин я вчинив? – спитав Мокк.

– Ви дійсно недоумок, чи лише прикидаєтеся? – Мюльгауз з усіх сил стримував крик. – Учора в присутності десятка свідків ви побили кастетом працівника казино, Вернера Каля. Каль нещодавно опритомнів. Тоді розчерепили коштовний китайський порцеляновий сервіз директора казино, Норберта Ріссе, намагаючись примусити його продовжити термін сплати боргу вашого небожа. Це бачили троє свідків. Черговому повідомили про злочин. Невдовзі з'явиться звинувачення в побитті й знищенні цінного майна, тоді ви постанете перед судом. А ваші шанси нульові. Ложа випереджає події й усуває зі своїх рядів потенційних злочинців. Начальник поліції відсторонить вас від обов'язків. І тоді ми з вами попрощаємося.

– *Herr Kriminaldirektor*, – після такого офіційного звертання Мокк замовк і якусь мить вслухався в гомін за вікном: дзеленчання трамвая на Шубрюкке, хлюпотіння відлиги, цокання кінських копит по мокрій бруківці, човгання ніг студентів, що поспішали на лекції. – Напевно, ще не все вирішено. Цей охоронець вилаяв мене й першим накинувся, а я лише захищався. Це підтвердить мій небіж і такий собі Віллібальд Геннес, працівник казино. Ріссе я б не довіряв. Він пригостив мене кавою, у мене впала чашка. А сам, як я бачу, подав скаргу, що я розтовк йому цілий китайський сервіз. Дивно, що він не поскаржився, що я згвалтував його папугу.

Мюльгауз підняв плечі й з усієї сили грюкнув кулаками об стіл. Підскочила чорнильниця,

покотилася ручка, посипався пісок з надщербленої канцелярської пісочниці.

– Чорт забирай! – гаркнув Мюльгауз. – Я хочу від тебе дізнатися, що сталося! А ти замість пояснень плетеш мені нісенітниці про папугу. Завтра мене викличуть до начальника поліції Кляйбемера. Коли він мене запитає, що ти можеш сказати на своє виправдання, я скажу: Мокк захищається відповіддю «Я б не довіряв Ріссе».

– Єдине виправдання – це родинні зв'язки, – мовив Мокк. – Мій небіж – це моя кров. Для нього я готовий на все. Більше мені нічим виправдатися.

– Еге ж, я так і скажу завтра старому: поклик родинної крові, – іронізував Мюльгауз. Він уже заспокоївся, запалив люльку і свердлив підлеглого шпарками очей. Моккові стало його шкода. Він придивлявся до лисини, вкритої ріденькими пасмами волосся, довгої бороди, товстих, як сардельки, пальців, що нервово крутили теплий цибух. Він знав, що Мюльгауз повернеться нині увечері додому після звичної партії в скат, вдома йому подасть обід його висхла дружина, що старіється з ним вже чверть століття, і що вони розмовлятимуть про що завгодно, але не про свого сина Якоба, після якого залишилася порожня, холодна кімната.

– *Herr Kriminaldirektor*, справді не слід довіряти Ріссе. Директор казино – педераст, що був замішаний у «справі чотирьох матросів». Що важать його слова проти моїх?

– Вони нічого б не важили за нормальних обставин. Але ви перестаралися, Мокку, і влаштували справжній вестерн на очах численних свідків. Мені відомо, що Ріссе готується сьогодні дати інтерв'ю до «Бреслауер Нойєсте Нахріхтен». Боюся, що навіть у начальника поліції замало зв'язків, щоб вас захистити й не допустити до появи сенсаційного матеріалу в пресі.

– Але є дехто, хто може це зробити, – Мокк усе ще сподівався, що йому не доведеться ділитися з Мюльгаузом інформацією, отриманою від Майнерера. – Це кримінальний директор Гайнріх Мюльгауз.

– Справді? – Мюльгауз високо підняв брови, від чого у нього випав монокль. – Може, ви й маєте рацію, та я не хочу вам допомагати. Я маю вас досить, Мокку.

Мокк добре знав тональності Мюльгаузового голосу. Таку він чув уперше: у ній відчувалися іронія, погорда й задума. Це могло означати: шеф ухвалив остаточне рішення. Мокк повинен був скористатися найважливішим аргументом.

– Ви й справді нічого не зробите і дозволите, щоб Ріссе переміг? Щоб переміг гомосексуальний меценат митців, які віддані йому всім серцем і тілом? Серед них є й молодий художник, що має псевдо Джакоппо Роґодомі.

Мюльгауз відвернувся до вікна, показуючи Моккові сутулу, згорблену спину. Обоє знали, який псевдонім має Якоб Мюльгауз, блудний Гайнріхів син. Минали хвилини. Дощ застукотів

по шибці, завила поліцейська сирена, забамкав годинник на церкві св. Матвія.

– *Herr Kriminalrat*, – Мюльгауз не обертався від вікна. – Не буде жодного позачергового засідання ложі «Гор».

Бреслау,
четвер 1 грудня,
пів на восьму вечора

Небо було безхмарним і зоряним. Брався легенький морозець. Бруківка вулиць вкрилася тонкою крижаною кіркою. Мокк сів до «адлера» й виїхав з подвір'я Управління поліції. Попрощався зі швейцаром, що зачиняв ворота й звернув ліворуч біля будинку «Під Двома Поляками» на Шмідебрюкке. Згорблений вугляр вів за вуздечку худющу коняку, яка так важко переставляла копита, що фургон із вугіллям, до якого вона була запряжена, на кілька хвилин перегородив вулицю. Це змусило Мокка їхати повільніше. Голова кримінального радника була порожньою, наче вся та інформація з поліційних справ, десятки назв і рапортів про злочини, кривди й розпач вимели з неї все інше. Він не міг ні про що думати, у нього навіть не стало сили розсердитися на вугляра. Він потихеньку додавав газу й розглядав у неоновому світлі перехожих, вивіски й вітрини. Із шинку Ноака вийшов розгніваний молодик у капелюсі й намагався щось розтлумачити заплаканій вагітній дівчині. Світло, що падало з вітрин універмагу

Мессова й Вальдшмідта, освітлювало двох листонош, які запекло сперечалися про топографію міста. Огрядність одного з них виразно свідчила про те, що його знання суто теоретичні та є наслідком тривалих подорожей пальцем по мапі. Із прохідного двору біля магазину, де продавалися різноманітні джеми, викотився п'яний медик чи акушер, що тягнув лікарського саквояжа, такого великого, що окрім лікарських інструментів у ньому легко помістилася би вся його професійна етика.

Мокк із полегшенням проминув сухотного візника, повернув праворуч і рушив уздовж північного боку Ринку. Озирнувшись через ліве плече, він зі здивуванням угледів пані Сомме, дружину ювеліра, одного із братів Сомме.

– Так пізно? – здивувався він і раптово дещо собі пригадав. Зупинив авто, вийшов, перетнув жваву вулицю й швидким кроком підійшов до магазину.

– Доброго вечора, пані Сомме, – гукнув він. – Бачу, що у вас ще відчинено. Я хотів би глянути на кольє, про яке я говорив із вашим чоловіком, те з рубінами.

– Будь ласка, пане раднику, – пані Сомме оголила у звабній посмішці рожеві ясна. – Я гадала, що ви вже не прийдете, ось, будь ласка, я поклала його до футляра вишневого кольору. Воно чудово пасує до зелених очей…

Вони увійшли до магазину. Пані Сомме подала Моккові кольє, перехилившись через прилавок. Мокк ковзнув поглядом по її зграбній

фігурі тридцятирічної жінки й заходився розглядати коштовність. Повз його вуха линув потік слів і зітхань з вуст дружини ювеліра. На нього спадали цілі водоспади дзвінкого щебету й заповнювали його свідомість, та за мить до них долучився інший звук. Він уважно прислухався: з-за дверей, що вели до підсобних приміщень, чувся веселий чоловічий голос, що наспівував куплет Оттона Ройттера «Wie reizend sind die Frauen*».

– …рідкісний випадок. Жінка, яку так кохають, має бути дійсно щасливою, – щебетала пані Сомме. – Ах, ви завжди пам'ятаєте про вашу дружину, а ви ж такий зайнятий, так дбаєте про нашу безпеку…

Слова пані Сомме нагадали Моккові, що недавно він подбав про безпеку свого небожа, і гроші, за які він хотів купити кольє, призначалися на сплату Ервінового боргу. Пригадав собі й те, що сьогодні необов'язково купувати кольє, що день зачаття, визначений астрологом Феллінґером, настане лише завтра, і що тоді він візьме в обійми свою дружину, вбрану в самі лише рубіни… Він підняв капелюха й пообіцяв, що завтра напевне купить кольє, промимрив якісь слова вибачення дружині ювеліра, яка саме говорила:

– … якби ж то всі подружжя були такими…

Мокк вийшов, роздумуючи, де б йому знайти гроші на кольє.

---

* «Які чарівні ці жінки» *(нім.)*.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
за чверть восьма вечора

Елізабет Пфлюґер саме розучувала партію першої скрипки із квартету «Дівчина і смерть» Шуберта, коли її служниця нечутно увійшла до вітальні й поклала біля вази з білими хризантемами напахченого конверта з монограмою С. М. Елізабет припинила грати, схопила конверт і вляглась на шезлонгу, підібгавши стрункі ноги. Тремтячими руками витягла листа й заглибилася в читання волошкових сторінок, списаних округлим почерком.

Люба Елізабет, я розумію, що те, що я пишу, може викликати в Тебе сльози. Я ж бо знаю, наскільки Ти мені віддана. Та не можна допустити, щоб високе почуття, яке нас єднає, стало могилою для мого шлюбу.

Люба моя, не дорікай собі. Мене ніхто не примушував брати участь у зустрічах з бароном, які приносять Тобі стільки радості. Я брала в них участь із власної волі, і так само із власної волі відмовляюся від них. Так, моя люба, я мушу полишити Ваше товариство, та це не означає, що лист, який я пишу до Тебе, є прощальним. Нас поєднує те, що триватиме довгі роки, чого не знищить ані людська злість, ані заздрощі, бо що ж може розділити двох жриць, які служать одній володарці – Музиці. У її тихій святині ми насолоджуватимемося духовними радощами.

Наша дружба буде незмінною, а кількість наших зустрічей зменшиться лише на кількість зустрічей з бароном.

З мого боку було б неввічливим, якби я не розповіла Тобі, чому я пориваю з бароном та його друзями. Тобі відомо, що ці зустрічі очищували мене духовно. Я надто горда, щоб дозволити Ебергардові мене принижувати. А кожна хвилина його вільного часу, яку він проводить без мене, є для мене приниженням. Кожна мить, якої він мене добровільно покидає, це для мене найболючіша образа. Він ображає мене, коли докоряє, б'є мене, звинувачує в безплідності або, охоплений жаданням, благає мене любити його. Духовні удари для мене найгірші, вони найжорстокіші та найболючіші. Але ж Ти знаєш, моя найдорожча, що я не можу жити без нього, без його зневіри, його цинізму, плебейської сили, ліризму й розпачу. Якби в мене цього не було, мені не було б заради чого жити.

Люба моя, Ти чудово знаєш, що наші зустрічі з бароном були для мене протиотрутою від усіх кривд, яких я зазнавала від Ебергарда. Після приниження відбувалася наша зустріч, а враз із тим надходила блаженна мить помсти. Потім, чиста й невинна, наче очищена в джерельній воді, я кидалася на шию Ебергардові й віддавалася йому, прагнучи, аби врешті відбулося зачаття, яке змінить наше життя. Зачаття не було, і не було жодних змін. Ебергард у розпачі розпочинав алкогольну дискусію із власними кошмарами, а тоді принижував мене, і в мене з'являвся новий привід для

помсти. Я телефонувала Тобі, і Ти, така дивовижно зіпсована, повертала мені колишню невинність.

Та цей ритм урвався. Сьогодні вранці я пережила жахливі хвилини в цьому огидному порожньому будинку, глянувши в очі дівчинки, що вийшла з гіпнозу й перелякано споглядала на Твою найвищу насолоду. Цю маленьку сирітку, що стояла біля нашого ложа, було найогиднішим чином розбещено, бо вона побачила те, чого не забуде до кінця життя. Я цілком у цьому переконана, бо й сама стала свідком подібної сцени у виконанні моїх батьків, і її тваринність глибоко вразила мою чутливу душу. Найсумніше те, що сирітка дивилася зі страхітливим переляком і безпорадністю у мої очі, в очі жінки, яка могла б бути, ба, прагнула бути її матір'ю. Сьогодні я не очистилася, сьогодні за жодні скарби я не можу віддатися Ебергардові. Замість помсти я потонула в розпачі. Я нечиста й погана. Не знаю навіть, що може мене очистити. Хіба що смерть.

Це все, люба моя, завершую цього сумного листа й цілую Тебе, бажаючи Тобі щастя.

Твоя Софі

Бреслау,
четвер 1 грудня,
восьма година вечора

У ресторані Ґраєка, як завжди, панував вечірній спокій. Нічні метелики марно пускали бісики до втомлених роботою міщан, а ті топили погля-

ди в спітнілих кухлях пива. Один з них робив це вже вдесяте. То був кримінальний вахмістр Курт Смолож. Побачивши свого шефа, він криво всміхнувся, що викликало в Мокка невиразні підозри щодо тверезості свого підлеглого. Золотавий напій подіяв *in plus** на міміку Смоложевого обличчя, але не збагатив його й без того скупого синтаксису.

– Як звичайно, – вахмістр намагався говорити дуже чітко. – Десята – друга: панна Пфлюґер, музика, із другої – удома.

– Як звичайно, кажете, – Мокк насупився і прийняв з кельнерових рук чарку коньяку й каву. – Але є щось, що не є звичайним. Це ваш стан. Відколи це ви знову почали пити?

– Кілька днів тому.

– Що сталося? Ви ж не пили від «справи чотирьох матросів».

– Нічого.

– Якісь проблеми?

– Ні.

– Що ви пили?

– Пиво.

– Скільки?

– П'ять.

– Сидите тут і п'єте, замість того, аби стежити за моєю дружиною?

– Перепрошую, *Herr Kriminalrat*, але я сюди забігав на одне пиво й далі собі стояв під вікном. Вашим вікном. Так вийшло п'ять пив.

---

* позитивно *(лат.)*.

В іншому залі хтось із клієнтів дорвався до піаніно. Гра свідчила, що «піаніст» нащодень був різником. Він звично розрубував туші на клавішах.

Мокк зосереджено випускав кільця диму. Він добре знав свого підлеглого і знав, що п'ять пив не викликають на його похмурому обличчі усмішки. А ця гримаса, якою Смолож зреагував на його появу, без суміву, була усмішкою. Отже, він повинен був випити більше. Смолож підвівся, натяг на голову капелюха й вклонився якомога чемніше.

– Ви із цими своїми кніксенами могли б виступати на шкільному урочистому концерті, – буркнув Мокк і не подав звично руки Смоложеві. Проводжаючи поглядом його вайлувату постать, він роздумував, чому його підвладний порушив обіцянку не пити, і чому брехав про кількість випитого. Він підвівся, підійшов до бару й кивнув пальцем до помітно підтоптаної буфетниці. Та жваво крутнулася на підборах й запитально подивилася на порожню Моккову чарку.

– Ні, дякую, – він поклав на стійку п'ятимаркову монету, яка прискорила рухи буфетниці й калатання сердець самотніх дівчат, що сиділи навколо. – Я хочу про дещо спитати.

– Авжеж, – буфетниця старанно увіпхнула монету поміж груди. То була зручна й безпечна схованка.

– Цей чоловік, з яким я балакав, як довго він тут сидів і скільки випив пива? – тихо запитав Мокк.

– Сидів від третьої, випив чотири великі кухлі, – буфетниця відповідала так само тихо.

– Кудись виходив?

– Нікуди. Йому не хотілося нікуди виходити. З усього було видно, що йому дуже кепсько.

– Звідки ви це знаєте?

– Важко мені це пояснити. Я працюю в барі вже років двадцять й одразу бачу клієнтів, які п'ють, аби про щось забути. – Буфетниця не брехала. Вона могла нічого не знати, але про чоловіків вона знала все. – Цей ваш знайомий вдавав крутого, але в душі він зовсім розклеївся.

Мокк не став чекати на психологічне розчленування власної особи, він глянув у її мудрі й зухвалі очі, підніс капелюха, заплатив за коньяк і вийшов на вулицю. «Навіть він мені бреше, – подумав про Смоложа. – Навіть він, для якого я стільки зробив. Коли він тут пиячив, Софі могла робити все, що завгодно».

На землю спадали легенькі снігові пластівці. Мокк сів у свого «адлера» й рушив у бік віддаленого за сто метрів Редігер-пляц. Він нетямився від люті. Відчував, як кров молоточками стукає в скронях і тиск здавлює потилицю. Зупинився перед будинком і відчинив віконце у дверцятах машини. Морозяне повітря й сніг трохи охолодили Моккові емоції. Він пригадав учорашній вечір, пристрасні обійми на сходах, порятунок Ервіна від небезпеки, норкове манто на килимку для взуття, безжально зачинену спальню й пекучі ковтки горілки, що спливала до шлунка. «Цю ніч я проведу, притулившись до Софі, – гадалося

йому. – Лежатимемо поруч. Надмір алкоголю може мені сьогодні зашкодити, а завтра я буду сповнений чоловічої сили й подарую їй кольє. Чи й справді завтра?»

Він сягнув до течки і, витягши прогноз астролога Феллінґера, почав розглядати його в голубуватому світлі газового ліхтаря. Ковзнув очима по космограмах і характеристиках подружжя Мокків. Його увагу поглинули прогностичні розважання. Раптом у вухах йому зашумувала кров. Він здмухнув сніжинки, що густо вкривали аркуш паперу і, вражений, прочитав: «найкращий день для зачаття – 1.XII. 1927». Мокк щосили заплющив повіки й уявив собі Софі, що чекає на нього в їдальні. Вона затята й холодна, та за мить її обличчя проясніє від вигляду рубінового кольє. Вона поцілує його, легенько пестячи долонею його широкі плечі.

Мокк витяг зі срібного візитівника візитку ювеліра Сомме й уважно прочитав адресу: «Бреслау, Драбіціус-штрасе, 4». Не зачиняючи віконця, він увімкнув двигуна й різко рушив. Його чекала подорож через усе засніжене місто.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
дев'ята година вечора

Ювелір Пауль Сомме насилу проковтнув слину, яка боляче подразнювала його набрякле горло. Він відчував, як у нього починається гарячка.

У такі хвилини заспокоєння він віднаходив лише в одному: переглядав свою нумізматичну колекцію. Отож він лежав, загорнувшись у темно-синій халат з пурпуровими вилогами й переглядав колекцію старовинних монет. Його блискуче від сильної гарячки око знавця, озброєне потужною лупою, пестило гданські гульдени сімнадцятого сторіччя, сілезькі гривни й царські імперіали. Він уявляв собі своїх предків, як вони нагромаджують у мішечках гори золота, а тоді купують маєтки, фільварки, жінок і титули. Уявляв собі їхній ситий, спокійний сон під час воєн і погромів у Росії та Польщі, який охороняли щедро оплачувані стражники, юристи й поліцейські. Представники цих професій завжди викликали в Сомме приязні почуття. Навіть зараз, коли він, важко хворий, милувався своєю колекцією, і несподіваний дзвоник відірвав його від предмета його пристрасті, він із задоволенням прийняв з рук камердинера візитку кримінального радника Ебергарда Мокка.

– Запросіть, – звелів він служникові, і з полегшею вклав своє змучене лихоманкою тіло на м'які подушки шезлонга.

Поява квадратної Моккової постаті сповнила його не меншим задоволенням, ніж його візитка. Він цінував кримінального радника із двох причин: по-перше, Мокк був поліцейським, по-друге, він був чоловіком вродливої, примхливої й на двадцять років молодшої жінки, чиї мінливі почуття часто змушували Мокка до відвідин ювелірного салону. Сам ювелір, старший від своєї

дружини на тридцять з гаком років, чудово розумів, що означають жіночі капризи, меланхолії й мігрені. Це об'єднувало його з Мокком, але він по-іншому реагував на ці явища. На відміну від кримінального радника, Сомме був мудрим і поблажливим.

– Будь ласка, не виправдовуйтесь, пане радник, – попри пекучий біль у горлі, Сомме не дозволив Моккові заговорити першим. – Я лягаю спати пізно, а крім, того, ваш візит ніколи не є невчасним. Чим можу вам прислужитися?

– Любий пане Сомме, – Мокк не міг отямитись від враження, яке завжди справляли на нього картини голландських майстрів на стінах кабінету ювеліра. – Я хотів би зараз купити те рубінове кольє, про яке ми нещодавно говорили. Мені воно конче потрібне нині, але заплатити я можу лише завтра або післязавтра. Дуже вас прошу зробити мені таку послугу. Я неодмінно заплачу.

– Я знаю, що можу вам повністю довіряти, – ювелір завагався. Гарячка спотворювала в його очах обриси предметів. Йому здавалося, що картини розглядають двоє Мокків. – Але я трохи прихворів, у мене сильна гарячка… Це головна завада…

Мокк глянув на картини й пригадав учорашній вечір у кабінеті Ріссе та самурая з ножем біля ока.

– Я справді хотів би виконати ваше прохання, я дійсно не шукаю виправдань, – голос Сомме зривався від надмірного хвилювання.

Його голова впала в розпалену вологу заглибину подушки. – Ми можемо подзвонити моєму лікареві, докторові Ґрюнберґові, і він підтвердить, що заборонив мені виходити з дому.

Побачивши, що вираз Моккового обличчя змінюється, Сомме рвучко підвівся із шезлонга. Голова в нього пішла обертом, а на обличчі, вкритому червоними плямами, виступили краплинки поту, викликані недугою й страхом втратити клієнта. Він важко сперся на стіл і прошепотів:

– Та це нічого. Зачекайте хвилинку, будь ласка, я зараз буду готовий.

Ювелір рушив у бік дверей своєї спальні. На мокру лисину він натяг старомодного нічного ковпака.

– Пане Сомме, – зупинив його Мокк. – А чи не могла б зі мною поїхати до магазину ваша дружина? Ви й справді хворі. Мені б не хотілося наражати вас на небезпеку.

– Ах, пане раднику, ви такий турботливий, – ювелір випромінював непідробне захоплення. – Та це неможливо. Моя кохана Едіт сьогодні вранці поїхала на аукціон антикварного срібла до Ляйпциґа. За її відсутності й моєї хвороби в магазині розпоряджається наша довірена особа. Але й це ні до чого. Тобто вам ця особа нічим не допоможе. Лише мені відомий шифр від сейфу, у якому лежить це кольє. Зараз я одягнуся, і ми поїдемо.

Сомме вийшов до сусідньої з кабінетом спальні й повільно зачинив двері. Мокк почув характерний звук тіла, що падало на підлогу й грюкіт

від падіння на паркет стільця чи столика. Він швидко вбіг до спальні й побачив непритомного ювеліра, що лежав на підлозі. Мокк перевернув його на спину й ударив долонею по палаючому обличчю. Сомме опритомнів і всміхнувся до своїх видінь. Йому здавалося, що він бачить свою кохану Едіт з розвіяним волоссям під час останньої відпустки в Совиних горах. Видіння Мокка було зовсім іншим: Едіт Сомме, у коштовностях, позичених з вітрини, а її шию прикрашає вимріяне ним кольє. Вона лежить розімліла, розкинувши ноги на маленькому диванчику в задній кімнатці ювелірного магазину, а породистий самець, наситившись її тілом, на повний голос горланить Ройттерові куплети.

– От тобі й довірена особа, – подумав Мокк, залишаючи Сомме, який все ще марив, під опікою служника.

Бреслау,
четвер 1 грудня,
десята година вечора

Мокк увійшов до помешкання й окинув оком передпокій. Він був здивований тишею й порожнечею, що панували навколо. Окрім собаки, ніхто його не привітав і не зрадів його поверненню, ніхто на нього не чекав. Так було завжди, коли прислуга мала вихідний. Марта поїхала до рідні біля Ополе, а Адальберт, страждаючи на ту саму хворобу, що й ювелір Сомме, лежав у своїй

кімнатці. Мокк зняв пальто й капелюха та натиснув на клямку дверей спальні. Софі спала, загорнувшись у ковдру. Голову вона закривала руками, наче хотіла захистити себе від удару, а руки стискала в кулаки. Мокк десь читав, що така несвідома поза означає непевність і безпорадність. Він розчулився, і в пам'яті постав спогад: Софі й Ебергард на вокзалі. Він їде до Берліна по медаль, яку отримав за розслідування однієї важкої справи, вона ніжно з ним прощається. Поцілунок і прохання: «Якщо повернешся вночі, розбуди мене. Ти знаєш, як».

Мокк ще й зараз чув цей тихий розпусний сміх Софі. Він чув його у ванній, коли замикав двері до спальні й закривався на ключ ізсередини. Він лунав у його вухах, коли лягав біля дружини й починав будити її так, як вона найдужче любила. Софі зітхнула й ледь відсунулася від чоловіка. Та він був настирливим і відновив свої намагання. Софі повністю прокинулася й глянула в затуманені очі Мокка.

– Сьогодні цей день, – прошепотів він. – День зачаття нашої дитини.

– І ти віриш у цю маячню? – сонно спитала вона.

– Сьогодні цей день, – повторив він. – Пробач за вчорашнє. Я повинен був допомогти Ервінові.

– Мене це зовсім не цікавить, – Софі відсторонила наполегливі чоловікові руки й насупилася. – Мене не обходить ані Ервін, ані цей астрологічний прогноз. Я погано почуваюся. Дай мені спокійно заснути.

– Кохана, завтра я подарую тобі рубінове кольє, – вона відчувала гарячий Мокків подих на своїй шиї. Софі встала й сіла у фотелі під вікном, підгортаючи під себе шовкову нічну сорочку. Глянула на ліжко й пригадала старого з колючою бородою.

– Ти мене маєш за повію, – Софі уважно розглядала щось над Мокковою головою, – чию любов можна купити за кольє?

– Ти ж знаєш, що я страшенно люблю, – Мокк по-змовницьки всміхнувся, – коли ти вдаєш продажну дівчину.

– Ти говориш лише про себе. Лише «я» та «я», – тон голосу Софі був розпусним і заохочував. – І що «я люблю», що «мене цікавить» і таке інше. Мене ти ніколи не питаєш, що я люблю, і що я хотіла б робити. Весь світ мусить догоджати тобі.

– А що ти найбільше любиш робити? – Мокк відповів на її заохочувальну посмішку.

Софі сіла біля чоловіка й погладила долонею його широкі плечі.

– Вдавати продажну дівку, – відповіла вона.

Мокк напружився. Він ще й зараз чув її вульгарне «хочеш трахатися?», відчував дотик її ніжних ніг, якими вона зіштовхнула його з ліжка на підлогу того недільного вечора.

– От і вдавай її, – сухо наказав він.

Одягнена в біле маленька дівчинка перелякано дивилася на барона фон Гаґеншталя, який бив руду повію. «Треба ще сипати?» – спитала вона.

Софі відчула страшенну втому. Ледь непевним кроком вона підійшла до ліжка.

– Не можу я вдавати продажну дівку, – зітхнула вона, залазячи під ковдру, – бо тобі нічим заплатити. У тебе немає кольє.

– Завтра буде, – Мокк притулився до дружининої спини. – Я можу тобі заплатити стільки, скільки беруть дорогі повії. Грішми.

– А я особлива повія, – Софі притримала його за зап'ястя й відвернулася до стіни. – Від клієнтів я приймаю лише коштовні подарунки.

– Добре, – сопів Мокк. – Ти вдаватимеш, що ти повія, а я – що плачу тобі рубінами.

Софі підвелася на лікті й відгорнула волосся з обличчя.

– Припини нарешті! – крикнула вона. – Дай мені спокій! З мене досить цієї забави! Я втомилася й хочу спати. Ти так само добре можеш і сам себе вдовольнити, вдаючи, що кохаєшся зі мною. Просто вдавай.

Мокк засопів голосніше й притис її до ліжка всією своєю вагою. М'язи обличчя Софі розпружилися, а її щоки ледь посунулися до порожевілих вух. Із заплющеними очима вона була схожою на маленьку дівчинку, що вдає, ніби спить, але вже за мить вибухне реготом, щоб показати схиленому над нею батькові, який чудовий жарт вона утнула. Софі не була дитиною, Мокк – батьком, а те, що між ними відбувалося, аж ніяк не нагадувало невинної дитячої забави. Софі думала про маленьку дівчинку в білому платтячку, про її повні сліз очі, про її судомно затиснені

кулачки із трояндовими пелюстками, про її переляк від вигляду оскаженілих від хіті самиць. Мокк думав про космограми, зірки й малого, ще ненародженого Герберта Мокка, що недільного ранку їде на поні Південним парком.

– Сьогодні день зачаття, – шепотів він. – Ти ж знаєш, що повій часто ґвалтують.

– Ти, сучий сину! Ти, хаме! – вереснула Софі. – Ти, мугиряка! Не роби цього, бо пошкодуєш!

Мокк зробив. А потім пошкодував.

Бреслау,
п'ятниця 2 грудня,
сьома година ранку

Мокк дуже шкодував. Він сидів голий у зачиненій на ключ спальні, біля холодної пічки й притискав до обличчя нічну сорочку Софі. Тканина була подерта в кількох місцях. Біля ніг Мокка лежав напахчений ясмином папір для листів, списаний круглим почерком.

Ти, негіднику й нікчемо, за те, що зґвалтував мене, ти відповіси на Божому суді. Зараз, за життя, ти лише втратиш свою нікчемну репутацію...

Він поклав на зім'яту постіль нічну сорочку дружини й роззирнувся по кімнаті. Дивився на порожній туалетний столик, на відчинену, оголену від одягу шафу, завіси якої нещодавно змастив Адальберт. Провів язиком по піднебінню. Воно не було сухим і шорстким. Учора вночі він

не торкнувся алкоголю. Якби він напився, то не сидів би зараз біля пічки. Його язик не мандрував би ротовою порожниною в пошуках алкогольних спогадів. Він був би затиснений у зубах повішеного.

Ти, безплідний імпотенте, ти довго пам'ятатимеш цей день – 1 грудня 1927 року. Цього дня я закінчила писати свого щоденника, розпачливе волання про повагу до гідності дружини й жінки. Я докладно описала насильство, яке ти вчинив наді мною...

Мокк лежав на дивані й при світлі нічника придивлявся до кількох світлих волосин Софі, що їх він накрутив на палець. Перший ранок без дружини. Перший ранок без похмілля.

Він сповз із дивана на підлогу. Лежав на животі на пухнастому килимі й пригортав руками купу речей, яку Софі насипала, наче поховальне вогнище. Там були шуби, які на його прохання Софі одягала на голе тіло, коштовності, парфуми, навіть шовкові панчохи.

Мені не потрібні жодні твої подарунки. Це єдине, що ти можеш – відкривати свого гаманця й купувати собі пробачення й кохання. Але за моє ти більше не заплатиш.

Ти старий, жалюгідний алкоголіку, ти не міг задовольняти молодої жінки. Твій член замалий. Але в цьому місті є ті, хто міг мене вдовольнити. Ти й не уявляєш, скільки разів і яким чином я зазнавала тілесної втіхи цього тижня, який ти закінчив, ґвалтуючи мене. Тобі й уявити важко. Хочеш знати? Невдовзі довідаєшся про

все із цього щоденника, який я потай видам, а мої друзі поширять його по всіх будинках розпусти Німеччини. Ти ще не знаєш, на що я здатна. Зі щоденника довідаєшся, скільки життя я висотала з Роберта, нашого колишнього служника.

Мокк притис обличчя до подушки, яку вчора кусала Софі. За свою кар'єру поліцейського він вів чотири справи, які стосувалися вбивства дружин. У трьох із них приводом для злочину було висміювання дружинами сексуальної неспроможності чоловіків. Жертви, знущаючись із малих розмірів чоловікового прутня, стверджували, що втіхи вони зазнавали в обіймах інших мужчин. Мокк перевірив ці розповіді. Це були без винятку вигадані історії, фантазії, остання зброя, по яку сягали ці вбиті жінки. Він пригадав собі безсоромні погляди, які кидав на Софі їхній колишній камердинер Роберт. Пригадував запах дружининих парфумів у кімнатці служника й запевнення камердинера, що це запах вуличної дівчини.

Кримінальний радник схопився за голову. Чи погрози Софі були зовсім безпідставними? Чи й справді вона написала щоденник, у якому є про «тілесні втіхи, яких вона зазнавала з іншими»? Це було б чтиво якраз для завсідників борделів, з їхніми специфічними смаками. Чи ці порнографічні фантазії були реальністю, а чи вигадками аристократки, яку принижував чоловік-плебей, мистецької натури, яку пригнічував брутальний міщанин, готової до материнства жінки, яку

марно силував безплідний самець? На це запитання знала відповідь лише одна людина, яка минулого тижня мала стежити за кожним кроком Софі Мокк.

Бреслау,
п'ятниця 2 грудня,
восьма година ранку

Мокк вийшов з Головного вокзалу через задні двері. Пройшов повз дирекцію залізниці, проминув укриті інеєм дерева Тайхекпарку й перейшов через Ґустав-Фрайтаґ-штрасе. Зупинився у сквері навпроти гімназії св. Єлизавети. Там він купив цигарки в кіоску й сів на вкриту паморозззю лавку. Йому треба було перевести подих, пов'язати причини й наслідки.

Ти ніколи мене не знайдеш. Нарешті я вільна. Вільна від тебе й цієї смердючої сілезької провінції. Я від'їжджаю назавжди.

Його підозри справдилися. Касир нічної зміни, глянувши на фото Софі, упізнав у ній жінку, яка десь опівночі купувала квиток на нічний потяг до Берліна.

Мокк привертав погляди гімназистів, що квапилися до школи, на нього кокетливо дивилася продавчиня з кіоску, де торгували газетами й тютюном, зі стовпа з оголошеннями його пронизував поглядом похмурий старий, під чиїм зображенням виднівся напис: «Отець, князь Олексій фон Орлофф, провіщає швидке пришестя

Антихриста. Свідчення цього – повторення злочинів і катаклізмів».

«Цей отець має рацію, – подумав Мокк. – Повторюються злочини й катаклізми. Мене знову покинула жінка, а Смолож знову почав пити».

Згадка про кримінального вахмістра нагадала, чому він примандрував, до цих не дуже приємних кварталів за Головним вокзалом. Мокк пішов просто Мальтезер-штрасе, повз гімназію св. Єлизавети та будівлю народної школи із червоної цегли і звернув праворуч, на Лемґрубенштрасе. Перетнув її навкоси, щоб не потрапити під трамвай шостого маршруту, і увійшов до брами будинку номер 25, що стояв навпроти церкви св. Гайнріха. На п'ятому поверсі в бічному крилі будинку мешкала Франціска Мірґа, молода чеська циганка, чий п'ятирічний син мав гарне сілезьке ім'я Гельмут Смолож.

На п'ятому поверсі, навпроти дверей циганки Франціски, у відчиненому навстіж туалеті сиділа опасиста стара. Інтимність, вочевидь, не була тим, чого вона найбільше прагнула. Її спідниці спадали складками обік унітаза, руки спиралися на одвірок, а очі уважно стежили за засапаним Мокком. Той, перш ніж постукати до дверей Франціски, пригадав собі поширену думку про циганську правдивість і вирішив зробити зі старенької свою інформаторку.

– А скажіть-но, бабцю, – крикнув він, затискаючи носа, – чи вчора хтось відвідував панну Мірґу?

– Аякже, були в неї, були, – у старенької заблищали очі. – Самі військові й один цивільний.

– А генерала серед них не було?

– Аякже, певне що був. Самі військові ще й один цивільний.

*Volens nolens** Мокк був змушений довіритися сумнівній циганській правдивості. Він постукав у двері Франціски так голосно, що аж зрушив з місця передріздвяний вінок з ялинкових гілок. У шпарині над ланцюжком, що не давав увійти, з'явилося обличчя молодої жінки. Побачивши посвідчення поліцейського, Франціска спохмурніла й відчинила. Мокк опинився в кухні. На пічці стояла каструля з молоком і чайник. Пара осідала на дитячих сорочечках, що сушилися біля печі, на старанно складеному стосику трісок для розпалювання, на відрі з вугіллям і стінах, пофарбованих зеленою олійною фарбою. Він зняв капелюха й розстібнув пальто.

– Будемо тут розмовляти? – роздратовано спитав Мокк.

Франціска прочинила двері до кімнати, поділеної завісою з намальованим на ній заходом сонця над морем і кораблями, що гойдалися на хвилях. Куток за завісою повністю займали буфет, тристулкова шафа, стіл і стільці. На одному з них сидів маленький хлопчик і з апетитом наминав манну кашу. Якби Курт Смолож хотів відмовитися від батьківства, йому б довелося помінятися з ким-небудь головами, настільки хлопець був до нього подібний.

---

* хоч-не-хоч *(лат.)*.

Малий перелякано дивився на Мокка. Поліцейський сів і погладив його руду, неслухняну чуприну. Він знав, що знайшов інформатора. Дослухаючись, як його мати бряжчить каструлями, він тихо спитав:

– А скажи-но мені, Гельмуте, татко був тут учора?

Франціска була насторожі. Вона зняла з вогню молоко й глянула на Мокка з ненавистю. Хлопчик вочевидь вже наївся. Він нічого не відповів, зістрибнув зі стільця й сховався за завісою. Мокк почув характерний шелест, який свідчив, що хлопчик скочив на перину. Всміхнувся, пригадуючи собі стрибки малого Ебергарда з печі на купу перин, що вкривали батьківське ліжко в маленькому будиночку у Валбжиху.

Раптом усмішка застигла на його вустах. Малий Гельмут вибухнув плачем. Крик то голоснішав, то завмирав. Франціска зайшла за завісу й сказала синові щось чеською. Хлопчина й далі плакав, але вже не кричав. Мати кілька разів повторила свої слова.

Рік тому Мокк провів два тижні в Празі, де проводив навчання поліцейських із кримінального відділу тамтешнього Управління поліції. Усі поліцейські вправно користувалися німецькою з австрійським акцентом. Отож Мокк не вивчив жодного чеського дієслова, крім одного, яке чеські поліцейські часто повторювали з різними закінченнями. Це було слово «zabit» (убити). І зараз саме воно долинало з-поза завіси в одній зі своїх форм, із запереченням «ne», а до цього

додавалося пестливе міжнародне «papa» (татко). Мокк напружив свої філологічні здібності. «Татко» може бути або підметом, або додатком. У першому випадку речення, сказане Франціскою, слід було б розуміти як «татко не вбиває», «татко не вбив» або «татко не вб'є». У другому – «не вбиває татка», «не вбив татка» або «не вб'є татка». Мокк виключив першу можливість, оскільки важко було б повірити, щоб мати заспокоювала дитину таким незвичайним ствердженням, що «татко не вб'є», і прийняв другу можливість. Франціска Мірґа могла заспокоювати сина лише запевненням «не вб'є татка».

Дитина припинила плакати, а жінка стала перед завісою й виклично дивилася на Мокка.

– Був тут учора Курт Смолож? – запитав він знову.

– Ні. Його давно тут не було. Певне, він у жінки.

– Брехня. Раніше, коли він напивався, то завжди приходив до тебе. Вчора він теж був п'яний. Кажи, чи був він тут, і де він зараз.

Франціска мовчала. Моккові раптом стало гаряче. Сім років тому, ще працюючи у відділі моралі, він допитував одну повію, яка не хотіла розповісти, де переховувався її альфонс, що його підозрювали в торгівлі живим товаром. Роздратований тодішній начальник Мокка виставив за вікно її річну дитину. Материнська любов перемогла любов до сутенера.

Він відчував, як у потилицю йому стукає крихітний молоточок. Витяг записника й швидко

написав на листку: «Говори, де він, бо інакше скажу малому, що вб'ю татка» й підсунув листок жінці. З лютого виразу обличчя Франціски Мокк зрозумів, що він добре розшифрував чеське речення, яким вона заспокоювала дитину.

– Я нічого вам не скажу, – тепер вона була переляканою.

На кухні з чайника виривалася пара. Мокк підвівся й рушив у бік завіси. Зупинився перед нею, витяг з кишені картату хустку й витер нею спітнілу потилицю. Не дивлячись на Франціску, звернув до кухні й вийшов з помешкання.

Стара, що досі сиділа в туалеті, поманила його пальцем. Коли він підійшов, прошепотіла:

– Усі були. Самі військові, навіть один генерал.

Моккові закортіло сказати старій щось негарне. Але доводилося берегти нерви. Цей день він проведе, мандруючи забігайлівками й «малинами» в пошуках новоспеченого алкоголіка.

Бреслау,
п'ятниця 2 грудня,
восьма година вечора

Карл Урбанек уже чотири роки працював гардеробником у вар'єте «Ваппенгофф» і щодня, розпочинаючи чергування, він проказував вдячні молитви, дякуючи Богові за свою гарну посаду. Мало не годину він намагався надіслати до небес щоденну порцію молитов, але сьогодні йому це не вдавалося. Цього разу йому завадив хлопчик-

посильний Єґер. Коли Урбанек дійшов до п'ятого «Отче наш», до вестибюлю вбіг цей хлопець і посковзнувся на блискучій мармуровій підлозі, виконуючи щось на зразок танцювального па. Розлючений Урбанек припинив молитися й розкрив рота, аби гаркнути на хлопця, який, як гадав швейцар, замість статечно виконувати свої обов'язки, ковзався на мармурі, наче на ковзанці. Все ж невдоволений Урбанек стримав свій гнів, бо через кілька секунд йому стало зрозуміло, що Єґер ковзався підлогою зовсім не заради розваги. Надірваний комір його уніформи, оздобленої символами вар'єте «Ваппенгофф» і відсутність кашкета виразно свідчили, що своє робоче місце на тротуарі перед входом до вар'єте той полишив не з власної волі. Спричинився до цього – і тут в Урбанека не виникало найменших сумнівів – міцно збудований незнайомець, який саме жбурнув на підлогу кашкет Єґера й увічливо пропустив у дверях кремезного брюнета, який струшував сніг зі свого капелюха, й невисокого, дрібного чоловічка з вузьким лисячим обличчям.

– Я намагався пояснити цим панам, що на сьогоднішній виступ вже немає місць… – пищав хлопець, підносячи свого кашкета.

– Для мене немає місця? – перепитав брюнет й уважно глянув на гардеробника. – Скажи-но, Урбанек, чи справді в цьому закладі немає місць для мене й моїх друзів?

Швейцар якусь мить придивлявся до новоприбулих і через кілька секунд у його очах блиснув вогник.

– Та що ви! – скрикнув гардеробник і суворо поглянув на Єґера. – Пан кримінальний радник Мокк та його друзі для нас завжди бажані гості. Прошу вибачити цього недоумка. Він працює віднедавна й зовсім не дорожить своїм місцем. Моя службова ложа завжди до послуг пана радника… Ай, як давно ви у нас не були, пане раднику, мабуть, років зо два…

Урбанек почав підстрибувати навколо Мокка та його друзів, силкуючись узяти в них пальта, але жоден із трьох чоловіків, вочевидь, не мав наміру роздягатися.

– Слушно, Урбанек, – Мокк дружньо сперся на плече гардеробника й овіяв його міцним запахом перегару. – Я три роки тут не був… Але ложі нам не треба. Я лише хотів про дещо спитати…

– Я вас уважно слухаю, пане раднику, – Урбанек знову зайшов за гардеробну стійку й подав Єґерові знак, щоб той повертався на своє місце на тротуарі.

– Ти бачив тут сьогодні кримінального вахмістра Курта Смоложа? – спитав Мокк.

– Я не знаю, хто це.

– Цікаво, що ти не знаєш, хто це такий, – Мокк пильно приглядався до важкої завіси, що відокремлювала вестибюль від входу до зали. – Я розумію, що твій шеф не дозволяє розповідати про гостей, але я знаю твого шефа й переконаний, що він похвалить тебе за допомогу мені.

Завіса кілька разів ворухнулася. З-за неї долинали приглушені бравурні звуки. Мокк підійшов

до завіси й різко її розчахнув. Приглушені завісою слова пісеньки відразу зазвучали виразно, й усі впізнали відомий шлягер про двох нерозлучних подруг, який співали в берлінських кабаре Марлен Дітріх та Клер Вальдофф. За завісою стояла дівчина, що продавала цигарки. Побачивши Мокка, вона швидко сховала щось до кишені білого фартушка і, знічена, підійшла до гардеробної стійки. Одягнена була як покоївка з готелю, власник якого вирішив заощадити на одязі для жіночого персоналу. Тоді як Мокк, вражений її куцою спідничкою, роздумував, що б сталося, якби дівчині раптом довелося нахилитися, не згинаючи ноги в колінах, Урбанек видавав їй нову порцію цигарок. Холодний протяг від вхідних дверей, мабуть, був їй не на користь, бо щохвилини вона шморгала почервонілим носом.

– Як ти з нею ділишся? – спитав він у швейцара, коли дівчина знову опинилася в залі, заповненій густим тютюновим димом. – Пів на пів?

– Не розумію, про що це ви, пане раднику, – вираз Урбанекового обличчя був невинним.

– Думаєш, я не здогадався, що вона сховала у фартушок? – Мокк криво всміхнувся. – Гадаєш, я не знаю, що ти продаєш наліво власні цигарки, а тоді віддаєш дівчині її долю? І як? Їй вистачає на «кокс»?

Запала тиша. «Господь, вочевидь, сьогодні не на моєму боці, – подумав Урбанек. – Образився на мене. Це тому, що я не встиг Йому нині подякувати за моє місце». Він пригадав собі своє попереднє місце – захаращену комірчину в друкарні

Бема і Таузіґа, колег-бухгалтерів у поїдених міллю фартухах, які читали «Капітал» Маркса, нічогісінько в ньому не тямлячи. А тоді повторювали гнівні гасла в маленьких задимлених залах, заповнених розлюченими безробітними, чиї хворі на сухоти діти звично бавилися на подвір'ї, сифілітичними алкоголіками, кишеньковими злодюжками, які за вкрадені копійки купували собі прихильність сухотних принцес ночі, чиї уявлення про гігієну зводилися до мідного тазика й пооббиваного нічного горщика. Увесь цей натовп, який наче губка всотував тьмяні тавтології демагогів, наскрізь контролювався поліційними агентами, що пильно спостерігали за слабинками своїх імовірних співпрацівників. Саме на подібних зборах один із них звернув увагу на Карла Урбанека. Урбанек, якого вдалося переконати почасти грішми, почасти обіцянками й релігійними аргументами, швидко почав збагачувати свої мізки бухгалтера проблемами базису, надбудови, засобів продукції й праці в процесі перетворення мавпи на людину. Через кілька місяців напруженого навчання, Карл опинився в приміщенні покинутого складу річкової верфі на Ан дер Фівайде, зіп'явся на ящик від пива, а його гучний голос був сповнений такої ненависті до капіталістів і буржуїв, що товариші слухали його в екстазі, а поліційні агенти почали замислюватися, чи його діяльність не спричиниться до наслідків цілком протилежних, аніж гадалося. За кілька тижнів агент, що завербував Урбанека, вітав себе із вдалим вибором. Нова зірка на комуністичному

небосхилі користувалася такою довірою товаришів, що ті після партійних мітингів розкривали йому в ганделиках усі свої таємні наміри. У 1925 році Урбанек відвернув замах на керівника міської комендатури Штальгельму, капітана Бута, зрадивши його учасників і спричинив хвилю арештів членів бреславського відділу Комуністичної партії Німеччини, яких звинуватили в приналежності до терористичної організації. До рук поліції потрапили тоді запальники, запальні шнури, ручні гранати й вибухові матеріали з таємничими назвами аммоніт-5, ромперит-С та хлоратит-3. У подяку Карл за протекцією поліції отримав посаду швейцара у вар'єте «Ваппенгофф» і дуже швидко забув тісну комірчину, у якій смерділо рідиною від щурів. Зараз, після слів Мокка, він знову відчув цей запах. Якусь мить він роздумував, чи погодився б він на співпрацю із кримінальним радником, якби той не викрив невеличкої таємниці, яка єднала його із продавчинею цигарок. Він глянув на вперте й ледь повеселіле обличчя Мокка й подумки відповів собі ствердно.

– Як той пан виглядає? – спитав.

– Середнього зросту, рудий, кремезний, – Мокк зосередився, силкуючись віднайти в пам'яті якусь особливу прикмету Смоложа. – У старому пом'ятому капелюсі. Він був п'яний або принаймні напідпитку.

– Так, я бачив сьогодні такого чоловіка, близько шостої, – Урбанек вдруге нині переживав платонівський анамнез. – Він був у Міці.

– В якому номері працює та Міці? – Мокк витяг з кишені пом'яту цигарку й намагався надати їй правильної форми.

– Зараз вона із клієнтом, – швейцар завагався й додав опанованим лагідним тоном, супроводжуючи свої слова широчезною усмішкою, яка оголювала його великі криві зуби. – Шановні панове, подивіться нашу чудову мистецьку програму. За кілька хвилин виступатиме бреславська Джозефін Бейкер. З оголеним бюстом. Є на що подивитися. Коли Міці звільниться, я пришлю по вас хлопця. Будь ласка, займіть мою службову ложу. Офіціант вас проведе. А може, ви не відмовитеся замовити шнапс за мій рахунок? І дуже вас прошу, пане раднику, не говоріть нікому про ті цигарки. Ми хочемо трохи підзаробити… Дівчина збирає гроші на краще майбутнє… Вона варта кращого майбутнього… Справді…

– Буде добре, якщо назбирає на венеролога, – буркнув Мокк і відсунув завісу. Урбанек ковзнув по ньому байдужим поглядом і повернувся до своїх молитов.

До службової ложі Мокка й двійко його товаришів провів послужливий офіціант, який всю свою зарплатню витрачав, мабуть, на помаду для вусів. Не здіймаючи капелюхів та пальт, чоловіки почали розглядати клієнтів вар'єте. На сцені танцювали, обнімаючи одна одну дві акторки у високо задертих сукенках. Деякі гості були так збуджені, що жваво їм підспівували. Якийсь опасистий літній чоловік похитувався на всі боки й, диригуючи величезною сигарою, співав з таким

запалом, що золотий ланцюжок для годинника мало не луснув на його товстому череві. Але він пам'ятав лише перші слова пісеньки: *«Wenn die beste Freundin mit 'ner besten Freundin...»**

Офіціанти крутилися, як мухи в окропі, розносячи кільця свинячих сосисок і грона пляшок. Напомаджений офіціант змахнув штивним накрохмаленим рушником і поставив перед Мокком пляшку сілезької горілки, тарілку з паруючою картоплею й полумисок, на якому лежала порізана на шматки качина грудинка в журавлинному соусі. Він вправно поклав чоловікам по кілька шматків і вийшов пританцьовуючи. Акторки збирали овації, глядачі диміли сигарами, а Мокк заходився коло качки, щохвилини доливаючи собі охолодженої горілки. Цупіца, міцно збудований супутник кримінального радника, не відставав від нього, натомість Вірт, невисокий чоловік з лисячим обличчям, не випив і краплини. Це була людина із сильно розвиненою уявою. Щойно він відчував запах алкоголю, перед очима в нього поставав ганделик, у якому він забагато випив, і замість утікати, здуру повівся на зачіпку італійських матросів. Життям він завдячував своєму другові, німому Цупіці. Почувши горілчаний запах, він пригадував собі портові кубла, у яких вони разом із Цупіцею збирали данину з контрабандистів, і борделі, де їх через їхню щедрість приймали з розкритими обіймами. Сьогодні у своїй фірмі в надодерському річковому

* «Коли найкраща подруга із найкращою подругою...» *(нім.)*.

порту, яка була лише прикриттям для бандитських справ, він не дозволяв пити жодному з підлеглих. Тож Цупіца квапливо використовував нагоду й перехиляв чарку за чаркою.

Раптом світло згасло й долинув відгомін тамтамів. Звук гучнішав, а рефлектори вмикалися поодинці й заливали світлом стелю, яка на взірець берлінського «Вінтерґартен», зображувала нічне небо з намальованими срібними зірками. Як за командою, рефлектори одночасно осяяли всю сцену. У снопах світла стриміли пальми, а танцюристка, вбрана лише в спідничку з листя, підстрибувала в шаленому темпі. Її пофарбована в чорний колір шкіра швидко вкрилася краплинками поту. Великі груди погойдувалися в такт із ритмом її тіла й залишали незабутній слід у пам'яті бреславських міщан. Ніхто не звертав уваги на дешевенький псевдоекзотичний реквізит. Кожен подумки притискав танцюристку до пальми, починав рухати стегнами й ґвалтував її. Усе це супроводжувалося мавпячим вереском, що долинав з великих труб патефонів, які стояли на сцені.

Шепіт хлопця повернув Мокка до дійсності. Він кивнув пальцем і ще раз прислухався. «Номер 12», – запам'ятав Мокк і подав знак Віртові й Цупіці. Вони вийшли з ложі, полишаючи качку, що вистигала, горілку, що грілася, і розпалених хіттю статечних батьків родин. Коли вони опинилися біля гардеробу, Урбанек кинувся до них перелякано й розвів руки у вибачливому жесті.

– Я дуже перепрошую, – він мало не плакав. – Цей хлопець, Єґер, сказав вам, що Міці звільнилася, а тим часом клієнт вийшов і заплатив за додаткові півгодини. Я не міг йому відмовити, це дуже хороший клієнт… Він п'яний і певне не вдовольнив палку Міці… Панове, прошу вас, розважайтеся, випийте ще трохи…

Мокк відсунув Урбанека й почав підніматися по сходах, що провадили до кімнат. Гардеробник глянув на Вірта й Цупіцу і втратив бажання сперечатися. У коридорі, вистеленому червоною доріжкою, панувала тиша. Мокк голосно постукав у двері кімнати номер 12.

– Зайнято! – почувся жіночий голос.

Мокк постукав удруге.

– Відчепіться! Я заплатив! – клієнт, певне, був дуже ввічливою людиною, яка забагато випила, про що свідчило його ледь зрозуміле белькотіння.

На Мокків знак Цупіца відійшов до стіни й кинувся уперед, вдаряючи плечем у двері. Почувся тріск, посипався тиньк, але двері не піддалися. Цупіца не повторив спроби, бо до них підбіг Урбанек і відімкнув двері запасним ключем. Картина, яку вони побачили, була жалюгідною. П'яний як чіп підліток підтягав кальсони, а Міці в підкасаній комбінації сиділа на краю залізного ліжка й байдуже палила цигарку в довгому мундштуці. Побачивши Мокка, вона закрила свої округлі стегна покривалом. Мокк увійшов до кімнати й втягнув носом запах пилюки й поту.

Зачинив двері. Вірт і Цупіца залишилися в коридорі.

– Кримінальна поліція, – мовив він доволі тихо, бачачи, що нікого не мусить лякати своєю владою. Хлопчина заплутався в холошах штанів і безпорадно розглядався доокруж. Радник не раз бував у борделях і чудово знав, як виглядають злякані очі клієнтів, яких зрадила їхня чоловіча снага.

– Ну що там, Віллі? – залунали крики за вікном. – Ти її, певне, так пораєш, що аж стіни тріщать?

– Це мої товариші, – хлопчина натягав затісні черевики й тверезів з кожною хвилиною. – Зробили мені подарунок. Заплатили за дівчину, а я не можу. Забагато випив.

– Скільки тобі років? – спитав його Мокк, сідаючи поряд з Міці на ліжко.

– Сімнадцять.

– Ти ходиш до гімназії?

– Ні, – відповів хлопець і одяг піджака. Він все ще похитувався на ногах. – Я вчився на кравця. Сьогодні склав іспит на підмайстра. У мене немає більше грошей.

– І це мав бути подарунок за складений екзамен? – Мокк сплюнув на підлогу недопалок і глянув на хлопчину. Той кивнув. – Нині ти мав стати справжнім мужчиною, еге ж? Якщо цього не станеться, твої друзяки тебе висміють?

Хлопець завмер і сховав обличчя в долонях. Міці голосно розреготалася й грайливо глянула на Мокка, очікуючи від нього того самого.

– Кричи, – тихо мовив Мокк.

– Чого іще? – від здивування пофарбовані чорні брови Міці підскочили вгору аж до коренів волосся. – Яке ще гівно ти придумав?

– Це ти гівно, – прошепотів Мокк, уважно глянувши на її почервонілі ніздрі. – А я поліцейський. Кричи так, наче тобі цей малий добряче догоджає.

Цього разу Міці анітрохи не здивувалася. Видлубала цигарку з мундштука й почала голосний концерт. Її горло роздирали стогони й скрики. Вона клякнула на ліжку й почала на ньому стрибати, не припиняючи видавати пристрасні зойки. Покривало сповзло з її округлих стегон. З вулиці долинули схвальні вигуки. Мокк заплющив очі й ліг навзнак на зім'ятій постелі. Біля нього стрибала Міці. Ліжко хиталося на всі боки, як екіпаж, яким він мчав уночі через Щитницький парк.

Літо добігало кінця. Софі була одягнена у світло-зелену сукенку, а він у білий тенісний костюм. Мокк підганяв візника й щохвилини впихав йому до кишені жмені банкнотів. Віяв сильний, але теплий вітер. Софі напівлежала в кріслі екіпажа, стискаючи в лівій руці пляшку шампанського, а її волосся важкими пасмами спадало на п'яні очі. Першого разу Софі застогнала біля Японського саду. Візник занепокоївся, але не оглянувся. Софі не панувала над собою, та й не бажала панувати. Візник затис зуби й люто шмагонув коня. У порожньому екіпажі почулися гортанні жіночі скрики, які, відлунюючи від кам'яних арок, трохи перелякали коня, якого раз у раз періщили батогом.

Софі вустами торкнулася горла пляшки, кінь кинувся убік, і решта шампанського забулькотіла в її горлянці. Краплини благородного напою потрапили в трахею і бронхи. Софі задерев'яніла й почала кашляти. Переляканий Мокк застебнув штани й почав робити їй штучне дихання. Останнє, що він пам'ятав: Павільйон Століття та нерухома Софі. Він не пригадував дороги до лікарні, не пам'ятав реанімації, яку негайно зробили його дружині, забув, як виглядав екіпаж і понівечений кінь. Пам'ятав лише візника, старого єврея, вдячного за величезну суму й приниженого любовними криками Софі. Він покірно витирав з коня піну.

Мокк розплющив очі й подав знак Міці, аби припинила. Вона застогнала й затихла. З подвір'я долинули схвальні вигуки.

– Забирайся, – наказав Мокк кравчукові. – Не витріщайся на мене й не дякуй. Просто забирайся… Не зачиняй дверей і скажи, щоб мої люди увійшли.

Вірт і Цупіца увійшли до кімнати. Побачивши їх, Міці відчула сором і знову затулила покривалом свої *pudenda**. Обидва чоловіки стояли у дверях і спантеличено дивилися на радника, який продовжував лежати біля повії на пропаленій недопалками постелі.

Не підводячись, Мокк повернув голову до Міці й запитав:

– У тебе сьогодні був рудий п'яний чоловік. Що він говорив і куди пішов?

---

* соромітні місця *(лат.)*.

– У мене було п'ятеро клієнтів, і жоден з них не був рудим, – повільно відповіла Міці.

Мокка раптом огорнула нудьга. Він почував себе, наче робітник, який всоте підходить до того ж верстата, всоте вкладає в лещата ті самі деталі, знерухомлює їх і затискає. Скільки разів йому доводилося бачити зухвалі погляди альфонсів і нерухомі – бандитів, важкі повіки убивць, бігаючі очі злодіїв, і всі вони говорили: «Відчепися, нишпорко, я й так нічого тобі не скажу!». Тоді Мокк озброювався залізною палицею або кастетом, знімав сурдута, підкочував рукави, натягав нарукавники й гумового фартуха, аби не забруднитися кров'ю. Зазвичай таких приготувань було замало. Тоді він починав переконувати допитуваних сентиментальними аргументами. Сідав біля них і, граючись палицею чи кастетом, говорив про їхніх хворих дітей, дружин, наречених, про їхні вбогі родини й братів, що сидять у в'язниці. Обіцяв допомогу поліції й звільнення від найнагальніших матеріальних потреб. Декого вдавалося переконати, і тоді вони, похмуро втупивши очі в жерстяний умивальник, єдиний предмет, на якому можна було спинити погляд, пошепки виказували таємниці, а Мокк, немов чуйний сповідник, потому довго розмовляв із ними, даючи розгрішення. Та багатьох не вдавалось переконати сентиментами. Тоді, відмовившись від своїх намірів, кримінальний радник знімав своє катівське вбрання, і помічав, як у зухвалих очах альфонсів, нерухомих баньках бандитів, під важкими повіками убивць зблискували іскри тріумфу.

Зрештою, вони швидко згасали, коли Мокк ставав далеко від допитуваних і ледь чутним шепотом повідомляв найвагоміші аргументи. Це були мальовничі історії їхнього подальшого життя, справжнісінькі епоси братовбивчої злочинної боротьби, тривожні пророкування приниження й ґвалтувань, які закінчувалися майстерно описаною смертю десь на смітнику або в темних водах Одеру, де очі покійникам виїдали риби. Коли й цього виявлялося не досить, Мокк виходив з кімнати, передаючи знаряддя тортур до рук кількох кремезних працівників, які майже ніколи не знімали гумових фартухів. За кілька годин Мокк повертався, і знову розпочинав переконувати то лагідними, то грізними словами. Він розпачливо дивився на очі, що губилися на запухлому обличчі, й чекав, доки їхні горла, за словами Поета, «наповнить угода липка».

Зараз йому було нудно, бо Міці не дозволила ошукати себе звичайним твердженням: «Ти шльондра, а я – поліцейський», звичайною констатацією, яка у випадку повій зазвичай приносила миттєвий ефект. Моккові довелося перейти до вищих, більш похмурих форм переконання, і всоте звернутися до притлумленої свідомості. Він ще раз глянув ув очі Міці, й помітив у них упертість і насмішкуватість. Так дивилася на нього Софі, коли він благав її про хвилини кохання. Так складала вуста його дружина, випускаючи тютюновий дим. Так, певне, вона робить і зараз, сидячи в якомусь паскудному берлінському готелику,

прикриваючи стрункі стегна простирадлами, пропаленими недопалками.

Мокк рвучко підвівся, міцно схопив Міці за плече й випровадив її в коридор, де полишив під опікою Цупіци. Сам повернувся до кімнати й звернувся до Вірта:

– Добре обшукай цю кімнату. Палка Міці, напевне, втамовує чимсь свій жар.

Минуло трохи часу, доки Вірт збагнув, чого хоче від нього поліційний опікун і патрон. Він гарячково розпочав свої пошуки. Мокк став біля вікна й приглядався до п'яних молодиків, які, гигочучи, поплескували свого приятеля по плечах. Обійнявшись і спотикаючись у снігових заметах, вони рушили через подвір'я до валів над Одером. Галас у кімнаті теж затих. Мокк обернувся й побачив під носом бляшане пуделко від мазі для мозолів, яке Вірт тримав у своїх покручених пальцях. У пуделку був білий порошок.

– Я знайшов «кокс», – прошепелявив Вірт.

– Приведи її, – кинув Мокк.

Очі Міці тепер були сповнені покори. Вона сіла на ліжку й зітхнула аж ніяк не пристрасно. Навпаки, вона дрижала від страху.

– Знаєш, що я тепер з тобою зроблю? Висиплю порошок за вікно й запроторю тебе надовго до в'язниці. Це буде мій добрий вчинок, я вилікую тебе від кокаїнізму, – Мокк відчув у шлунку важке м'ясо качки. – А може, ти не хочеш, аби тебе вилікували й тобі залежить на товарові? А може, розповіси мені щось про рудого п'яного

чоловіка, який був у тебе сьогодні? Що він говорив і куди пішов, золотко?

– Він був тут близько шостої. Займався цим зі мною, а тоді спитав, де тепер Анна Золота Рибка, – Міці була вже не такою переляканою, зате більш балакучою. – Я йому сказала, що вона тепер сидить у ганделику в Ґабі Зельт. Певне, він пішов туди.

– Він пояснив тобі, навіщо шукає Анну Золоту Рибку?

– Такі, як він, нічого не пояснюють.

Мокк кивнув Віртові й Цупіці, й полишив Міці саму зі своїми докорами сумління. Відчуття нудьги минуло. Його розпирала гордість від володіння такими справними лещатами, з яких не втік ще ніхто: ані Урбанек, ані Міці, ані колись Вірт і Цупіца, які не кажучи ані слова, супроводжували його під час цієї одіссеї по ганделиках і забігайлівках. Збігаючи сходами, Мокк побачив перелякане обличчя Урбанека. Зупинився. Кожен різкий рух нагадував йому про залиту горілкою качку. Раптом він усвідомив, що лише одна особа не піддалася лещатам, лише одна особа не могла знайти собі місця в його упорядкованому, педантичному світі.

– Цей «кокс», що, досі в тебе? – запитав у Вірта.

– Так, – пролунала відповідь.

– Віддай його їй, – повільно мовив Мокк. – Не намагайся зробити світ кращим. Ти для цього не досить вправний.

За мить троє чоловіків сиділи в машині. Цупіца спитав щось на мигах у Вірта. Вірт махнув на нього рукою й запустив двигуна.

– Чого він хоче? – Мокк очима показав на Цупіцу.

Якусь хвилину Вірт вагався, чи сказані ним слова не зашкодять авторитету радника, і переклав запитання Цупіци, намагаючись пом'якшити його різкість:

– Він питається, чому цей швейцар і шльондра були такі зухвалі й не боялися вас.

– Скажи йому, що вони не знали, хто я такий і покладалися на свого шефа, у якого гарні зв'язки в поліції, і думали, що той мені не по зубах.

Вірт переклав, і Мокк зауважив зневажливу посмішку на обличчі бандита, що вів машину.

– А зараз переклади йому докладно кожне моє слово, – Мокк примружив очі. – Я добре знаю шефа цього борделю. У суботу й у вівторок ми з ним грали в бриджа. Дівка й швейцар вже мене добре знають. А твій Цупіца теж хоче зі мною ближче познайомитися? Якщо ні, нехай припинить свої насмішки.

Вірт переклав, і Цупіца, одразу змінившись на виду, почав дивитися ліворуч, на порожній зимовий пляж над Олау.

– Але дівчата в нього, є на що глянути, – Вірт намагався розпружити атмосферу. – Ота Міці була нічогенька…

– На дівках він знається дуже добре. Щодня має з ними справи, – відказав Мокк, силкуючись пригадати, як виглядала Міці.

Бреслау,
п'ятниця 2 грудня,
десята година вечора

Забігайлівку Труша в кам'яниці «Під Чорним Цапом» на Крулль-штрасе напроти пічної майстерні Лібхена прозивали за прізвищем енергійної управительки «ганделиком Ґабі Зельт». Віконниці будинку завжди були зачинені, що пояснювалося передусім бажанням зберегти спокій та непомітність. Власниці не залежало на нових клієнтах, а крім того, вона хотіла уникнути цікавських поглядів дітлахів з навколишніх подвір'їв і дружин, що шукали пропалих чоловіків. Клієнтура була постійною: дрібні злочинці, вічно п'яні колишні поліцейські, молоді дами з вищого товариства, які шукали нових вражень, а також більш чи менш таємничі «королі життя». Усіх їх поєднувала сильна пристрасть до білого порошку, точно відміряні дози якого, загорнуті в білий пергаментний папір, продавці носили за внутрішніми стрічками капелюхів. Тож капелюх був ознакою дилерів, які щодня у туалеті здійснювали близько десяти оборудок. Саме «кокс» був основним товаром у ганделику Ґабі Зельт. Колишня «мадам», яка носила це прізвище, була лише фігуранткою, яка за чималі гроші позичала своє ім'я справжньому власникові фірми, аптекареві Вільфрідові Гельмові, головному виробникові кокаїну в Бреслау. Поліція закривала очі на торгівлю, що квітнула в Ґабі Зельт тоді, коли завдяки інформаторам вдавалося схопити якогось

незалежного від Гельма торговця кокаїном або злочинця, який вирішив витратити тяжко зароблені гроші на наркоту. Коли ж інформатори мовчали задовго, поліцейські з комісії по наркотиках влаштовували на відвідувачів ганделика справжню облаву, що дозволяло спіймати хіба що дрібну рибку з півсвіту. Тоді вони могли спокійно поповнювати свої картотеки, а Ґабі Зельт і аптекар Гельм полегшено переводили подих, бо такі облави додавали їм поваги в очах підземного світу.

Мокк про все це чудово знав, але будучи шефом іншого відділу, не втручався в справи поліцейських, що займалися наркотиками. Тож у Ґабі Зельт його не знали, і ніхто не мав би звертати на нього надмірної уваги. Одначе тут Мокк помилився. Невдовзі потому, як вони опинилися за дверима, прикрашеними вивіскою з рекламним написом «*Das beste aller Welt, der letzte Schluck bei Gabi Zelt*»*, і сіли на довгій лаві з погано обструганих дощок, до Мокка підійшов елегантний чоловік і провів наманікюреним пальцем по носі. Хоча Моккові цей знак був відомим, на його обличчі відбився подив: вперше в житті його прийняли за торговця кокаїном. Він швидко зрозумів причину: він забув зняти капелюха. Мокк зняв капелюха й відіслав чоловіка помахом руки. Спантеличений наркоман запитально глянув на Вірта й Цупіцу, але не помітив у їхніх поглядах навіть сліду зацікавлення.

Іще один чоловік сидів у капелюсі, та він був так зайнятий розвагами з дебелою жінкою, що

* «Найкраща річ на світі – останній ковток у Ґабі Зельт» *(нім.)*.

важко було припустити, наче він прийшов до забігайлівки з якоюсь іншою метою. Цей добродій щохвилини сягав до великого акваріума й витягав з нього рибку. Тоді підносив її до грудей своєї подружки, а вона приймала тріпотливе створіння між свої великі голі груди. Тоді чоловік із тріумфальним вигуком занурював руку поміж цицьками й витягав звідти рибку. Кілька п'яничок і слізливий мандолініст мляво аплодували цьому видовищу. Оплески були ріденькими, бо цей номер жінка демонструвала вже років із двадцять, і всі бувальці поганеньких ганделиків знали його аж надто добре. Від цього й повелося її прізвисько «Анна Золота Рибка». Мокк теж не вперше побачив цей жарт із «цицькатим дивом», а в любителеві риболовлі він безпомильно упізнав кримінального вахмістра Курта Смоложа, новоспеченого алкоголіка.

Мокк виплюнув на підлогу ковток паскудного пива, яке ледь чутно відгонило бензином, запалив цигарку й став чекати, коли Смолож його помітить. Невдовзі так і сталося. Смолож, повертаючись від акваріума, весело глянув на трьох чоловіків, які пильно приглядалися до нього, і його грайливий настрій де й подівся. Мокк підвівся, проминув Смоложа і, не кажучи й слова, рушив у бік туалетів, що містилися в темному коридорчику, захаращеному ящиками від пива й горілки. У кінці коридорчика були масивні двері. Мокк відчинив їх й опинився на крихітному подвір'ячку, на дні темного колодязя, за чиї стіни правили позбавлені вікон стіни трьох будинків. Він відхи-

лився й підніс обличчя до захмареного неба, звідки повільно спадав білий пух. За мить біля нього стояв Смолож. Вірт і Цупіца залишилися в приміщенні, виконуючи наказ радника, який не бажав мати жодних свідків під час розмови з підлеглим. Мокк поклав Смоложеві руки на плечі і, незважаючи на сморід перегару, наблизив до нього обличчя.

– У мене сьогодні був важкий день. Уночі мене покинула дружина. Мій близький співробітник, що мав за нею стежити, цього не зробив. Єдина особа, якій я довіряв, не виконала мого таємного наказу. Натомість вона порушила урочисту, складену в церкві обітницю більше ніколи не пити.

Мокк не витримав смороду перегару й відвернув обличчя від Смоложа, встромивши тому в рота цигарку. Вахмістр захитався навсібіч, і неминуче впав би, якби не сперся спиною на цегляну стіну.

– Моя дружина мене зраджувала. Мій колега щось знає про це, але не хоче признатися, – продовжував Мокк. – Але зараз він мені про все розповість, а також про те, чому він почав знову пити.

Смолож провів пальцями по обличчю й відгорнув з чола вологі від снігу пасма волосся. Він марно силкувався їх зачесати. На його обличчі годі було щось прочитати.

– У мене був нині важкий день, – голос Мокка переходив на шепіт. – У моїх лещатах була циганка, гардеробник, шльондра й бандит. Я втомився,

і мені набридло шантажувати людей. Не примушуй мене, аби я це робив. Я почуватимусь паскудно, коли притисну когось, хто був чи є мені близький. Позбав мене цього, прошу тебе…

Смолож добре знав, що Мокків шепіт віщує найвищий рівень допиту, зараз пролунають незаперечні аргументи. Згадка про Франціску підтвердила Смоложеві, що Мокк такими аргументами володіє.

– Тааак, – видушив він. – Оргії. Барон фон Гаґенштальь, Елізабет Пфлюґер і ваша дружина. Вони з бароном і між собою. «Кокс».

Розум Мокка у важких ситуаціях шукав підтримки в тому, що було вічним і незнищенним. Він пригадав собі найкращі молоді літа: університет, старих сивих професорів, які вічно сварилися між собою, запах промоклих пальт, семінари, на яких дискутували латиною, й цілі сторінки визубрених напам'ять античних віршів. Пригадувалося одне місце з Лукреція, у якому йшлося про «палаючі стіни світу». Зараз палав мур, що оточував подвір'я. Цегла, на яку він сперся долонями, горіла, а сніжинки падали йому на голову, пекучі, як краплини киплячої олії. «В іншому місці Лукрецій писав, – подумав Мокк, – про кохання як трагічне й вічне прагнення, яке неможливо втамувати. Про коханців, які кусають одне одного, аби за мить знову мріяти про нові укуси». Він пригадав собі історію безнадійно закоханого римського поета, одного з перших *poètes maudits**,

* проклятих поетів *(франц.)*.

який вчинив самогубство у віці сорока чотирьох років. Подумав про свої сорок чотири і про маленького вальтера, що обтяжував внутрішню кишеню його піджака. Світ палав, а серед *flammantia moenia mundi** стояв зраджений чоловік, жалюгідний рогоносець, нещасний і безплідний нікчемник.

– У басейні, – белькотів далі Смолож. – Баронів охоронець схопив мене. Я мусив роздягнутися. Гімнастичний зал. Стінка. Там мене сфотографували. Я голий із прутнем у лапі. Тоді на тлі тієї ж стінки ваша дружина з розкритим ротом. Сказали: «Припини стежити, бо інакше Мокк отримає фотографію. Фотомонтаж. На ньому його дружина й ти…»

Світ палав, коханці розгризали одне одному вуста, віроломні дружини зраджували чоловіків у басейнах, музикальні блондинки з ніжним дитячим голосом ставали навколішки перед аристократами, що шукали собі розваг, а друзі забували про дружбу. Світ палав, а Лукрецій, співець вогню, вживав якийсь наркотик, що мав зробити його привабливішим для його холодної обранки, а натомість став причиною його божевілля. Світ палав, а байдужі боги сиділи мляві й бездіяльні на своїх комфортабельних небесах.

Мокк витяг вальтера й приставив до злиплого від снігу Смоложевого волосся. Той повернувся обличчям до стіни. Мокк зняв вальтера із запобіжника. У вбогій кімнатці рудоволосий малюк їв

---

* палаючих стін світу *(лат.)*.

манну кашу. «Він уб'є татка?» – спитав він почеськи молоду циганку. Мокк заховав пістолета до кишені й сів на сніг. Він був п'яний, а кишеню йому відтягував важкий вальтер. Темний колодязь поволі вкривався сніговим килимом. Смолож чекав на виконання вироку, а Мокк ліг на землю й притис до неї обличчя. За п'ять хвилин він підвівся й наказав Смоложеві відвернутися. Підлеглий тремтів від страху.

– У мене нічого з нею не було. Це фотомонтаж, – прохрипів він.

– Вислухайте мене, Смоложе, – Мокк струсив сніг з пальта. – Припиніть пиячити й стежте далі за Гаґеншталем. Можливо, моя дружина підтримуватиме з ним зв'язок. Навіть якщо барон вас зауважить і виконає свою погрозу, можете бути спокійні. Я просто отримаю фотомонтаж. Я вже про це знаю і нічого вам не зроблю. А тепер протвережуйтесь і стежте за кожним кроком барона фон Гаґеншталя. Все.

Смоложеві вдалося пальцями причесати волосся. Він запнув піджака, поправив перехнябленого капелюха й повернувся до забігайлівки. У темному коридорі його перепинила дужа рука Цупіци. Вірт вийшов на подвір'я й підійшов до Мокка.

– Відпустити його? – спитав він.

– Так, не треба за ним стежити. Його переслідуватиме власне сумління.

Вірт подав Цупіці відповідний знак.

Бреслау,
п'ятниця 9 грудня,
сьома година ранку

Усю середу й до полудня четверга падав сніг. Місто було сповите легким, м'яким серпанком. Замість цокотіння коней, запряжених в екіпажі, мешканці Бреслау чули легкий шум саней, що сунули вулицями. Замість стукоту каблучків жіночих черевичків чутно було скрип снігу, замість хлюпотіння брудної води – сухе морозяне потріскування. Шибки вкрилися льодяними квітами, з коминів бухала кіптява, ковзанярі змагалися на замерзлому ставку біля будинку Сілезького Регентства, служники чистили снігом килими, а візники дихали горілчаним перегаром. Пополудні в четвер сніг перестав падати. Мороз посилився. Легенькі й товсті снігові перинки перетворилися на грубі, шорсткі брили. Їхню білу поверхню було закаляно собачою сечею й кінськими кізяками. У провулках біля Соляного ринку бездомні вкладалися в позах, у яких вони хотіли б померти, а злочинці зачинялися у своїх безпечних, теплих і смердючих норах десь між Нойвельтґасе й Вайсгербергасе. Ґазети повідомляли про шахрайства Віллі Ванґа, який, переодягшись у гусарський мундир, обкрадав закоханих у нього служниць і статечних пань, а також про два жахливі й витончені вбивства. Убивця зацікавив лише журналістів і вже отримав від них кілька психологічних характеристик.

Про все це не знав той, кого газети називали «зіркою бреславської кримінальної поліції» або «гончаком, наділеним непомильним інстинктом». «Геній криміналістики» уже втретє підставляв голову, що дудніла після пиятики, під струмінь крижаної води, а служник Адальберт витирав шорстким рушником його скуйовджене волосся й почервонілу потилицю.

Не дивлячись у дзеркало, Мокк розчесав волосся кістяним гребінцем, насилу запнув тугого комірця й перейшов до їдальні, де на столі парував дзбанок з кавою, порічковий джем солодко розтікався на хрумкій скоринці білих булочок, а яйце спокушало тремтінням жовтка в слизькій оболонці білка. Але апетиту в Мокка не було, і то не через надмірне уживання портвейну, який учора добряче порушив рівновагу рідин у його шлунку. Причина таїлась у присутності кримінального директора Мюльгауза. Той сидів за столом і ласо споглядав на сніданок, завзято копирсаючи шпичкою в цибухові забитої люльки. Мокк привітався з начальником і сів до столу. Налив собі й гостеві кави. Запала мовчанка.

– Перепрошую вас, Мокку, за це раннє вторгнення, – Мюльгауз нарешті прочистив люльку й порушив мовчанку. – Сподіваюсь, я не розбудив мадам Софі.

Мокк не відповідав, розтираючи язиком по піднебінню жовток, смак якого відгонив залізом.

– У середу Смолож не вийшов на роботу, – продовжував далі Мюльгауз. – Вам відомо, чому?

Мокк відпив кави, яка свинцем лягала в його шлунку. Пошарпані краї хрумкої булки-кайзерки ранили йому ясна, наче сталеві ошурки.

– Що ж, мовчіть і далі, – Мюльгауз зітхнув і підвівся зі стільця. – Ви помовчте, випийте горілки й пригадайте старі добрі часи… Вони вже минають… Без вороття…

Мюльгауз поправив котелка, заховав люльку в шкіряний футляр і ліниво підвівся з-за столу.

– Адальберте! – гукнув Мокк. – Сніданок для пана кримінального директора.

Тоді випив великий ковток кави й відчув дивну гармонію смаків: добре просмажених кавових зерен й ледь припаленого присмаку міцного вина, яке ще й досі подразнювало його шлунок.

– Усе, що минуло, минуло без вороття, – Мокк глянув на Мюльгауза, що знову зручно вмощувався за столом. – Це найрозумніша тавтологія, яку я будь-коли зустрічав.

– Сенеці це було відоме краще, – перед Мюльгаузом бряжчали тарілки й прибори, які вправно розкладав Адальберт. – *Quod retro est, mors tenet**.

– Сенека був надто мудрим, аби ототожнювати смерть із забуттям, – Мокк провів язиком по шорсткому піднебінню.

– Можливо, – Мюльгауз колупав у яйці ложечкою так само, як перед тим у цибухові, а булка-кайзерка хрумтіла на його попсованих зубах. – Але це вже вам краще знати.

---

* Усе, що минуло, належить смерті *(лат.)*.

– Так, я знаю. Тим, що проминуло, володіє не лише смерть. Воно опиняється й у скарбниці моєї пам'яті, – Мокк запалив цигарку із золотистим мундштуком. Над столом попливли хмаринки диму. – А над пам'яттю, як і над смертю, ми не пануємо. Хоча й не повністю. Вчиняючи самогубство, я обираю вид смерті, а під час бою вирішую, померти гідно чи ні. Пам'ять сильніша за смерть, на відміну від неї, вона не дає жодного вибору й усупереч моїй волі підсуває мені перед очі картини з минулого. Я не можу очистити свою пам'ять, якщо не хочу опинитися в божевільні…

Мокк раптово замовк і зім'яв цигарку в попільничці. Мюльгауз розумів, що надходить мить, яка вирішить усе. Або Мокк усе розповість і тим самим звільнить Мюльгауза від прийняття будь-яких рішень, або ж він нічого не скаже й муситиме заповнити сухий формуляр, останній документ у його поліційній особовій справі.

– Я прошу надати мені місячну відпустку власним коштом, *Herr Kriminaldirektor*, – Мокк крутив у руках ножика для обрізання сигар.

– Навіщо? – Мюльгауз завершив сніданок і проковтнув залишки кави, задерши голову так рвучко, наче вихиляв чарку горілки.

Запанувала мовчанка. Мокк мусив вибрати: або допомога Мюльгауза, або відставка.

– Я повинен розшукати дружину. Вона мене покинула. Втекла. Зараз вона, певне, у Берліні, – Мокк зробив свій вибір.

Мюльгауз підійшов до вікна й махнув рукою.

– Чудовий сніданок, – мовив він, розпалюючи люльку. – Але нам треба вже йти. Вбито радника Едуарда Ґайссена.

Мокк добре знав міського радника Ґайссена, людину, чия порядність не викликала найменших сумнівів. Понад усе він любив опери Ваґнера й кожне засідання Сілезького Ландтаґу завершував драматичними закликами до будівництва літньої опери.

– Де? – Мокк швидко запинав бурштинові запонки.

– У борделі, – Мюльгауз натягав перед дзеркалом затісного капелюха.

– Якому? – Мокк запихав руки до рукавів пальта, яке тримав Адальберт.

– На Бурґфельд, біля старої каретні, – Мюльгауз відчиняв двері, за ним тягнувся шлейф ароматного диму.

– Як? – Мокк погладив Арґоса й рушив сходами.

– Хтось повісив його головою додолу, – Мюльгауз загупав каблуками черевиків по дерев'яних сходах. – Ногу Ґайссена вбивця запхав у петлю, зроблену зі струни фортепіано, а другий кінець прив'язав до люстри. Коли Ґайссенові кров прилила до голови, злочинець перетяв стегнову артерію. Найімовірніше багнетом. Ґайссен стік кров'ю.

– Де була його шльондра?

– Поруч. Зарізана тим самим багнетом. – Мюльгауз пропустив у дверях якогось лисого чоловіка в пенсне, який кинув на Мокка недоброзичливий погляд. Радник пригадав собі блиск

цього пенсне: першого разу, коли він намагався притиснути до стіни свою дружину, яка охоплювала його стегнами, а потім тієї злопам'ятної четвергової ночі, коли зґвалтована Софі в паніці збігала східцями, постукуючи підборами. Тепер пенсне зблискувало затятим безсонням, зневагою й знущанням. Вражений спогадами Мокк, рвучко, зупинився на тротуарі.

– Я мушу розшукати дружину.

Над'їхали сани й зупинилися біля них. Від коня віяло стайнею, від візника – самогонним перегаром. У санях сидів молодик у котелку й курив сигару. Кінь нетерпляче бив копитом по замерзлих снігових брилах.

– Її відшукає інший, – Мюльгауз показав на чоловіка в санях. – Хтось, кого вона не знає.

– Вона всіх знає, – відповів Мокк. – Усіх чоловіків і всіх жінок. Але цього, певне, ні. Не чув, аби вона мала справу з педиками.

Мюльгауз узяв Мокка під лікоть і легенько підштовхнув до саней. Молодик усміхнувся у відповідь на привітання й приклав пальці до крисів котелка, як це заведено у військових. Мокк відсалютував навзаєм.

– Познайомтеся, пане раднику, – мовив Мюльгауз. – Це приватний детектив з Берліна, пан Райнер Кнюфер.

– Ви давно мешкаєте в Берліні? – Мокк простяг руку детективові.

– Від народження, – Кнюфер поспішно потис Моккову правицю й вручив йому свою візитку. – І знаю це місто так само гарно, як

і власне помешкання. Я знайду в ньому будь-яку блощицю.

Ніхто не засміявся, окрім самого детектива Кнюфера. Сани рушили. Сніг затріщав під полозами, затріщала Моккова голова, затиснена лещатами похмілля. Коні били копитами в його скроні, а під повіки потрапив сніг, змішаний із сіллю й піском. Незважаючи на шпаркий мороз, радник зняв капелюха й помахав ним перед обличчям, наче віялом. А тоді рвучким рухом схопив Кнюфера за горло.

– Кажеш, знайдеш будь-яку блощицю? – він глянув на Кнюфера свинцевим поглядом. – Сучий сину, моя дружина – не блощиця, що залізла під твої шпалери.

Мюльгауз шарпнув його за плече. Мокк упав на заднє сидіння саней. Кнюфер прокашлявся й викинув недопалок сигари. Стара продавчиня помаранчів, голосно лаючись, почала шукати недопалок між замерзлими фруктами. Мюльгауз притримував Мокка за плече, а Кнюфер байдуже проводжав поглядом собаку, що перебігав Аугуст-штрасе. Мокк зручно всівся й почав розтирати почервонілі вуха.

– Я знайду вашу дружину, – сухо проказав Кнюфер. – Кажучи про блощицю, я мав на увазі, звісно, власне помешкання, а не Берлін. Прошу вибачення.

– І *vice versa**, – відповів Мокк. – Які відомості про мою дружину вас цікавлять?

---

* взаємно *(лат.)*.

– Будь-які. Найбільше справ, які мені доводиться вести, стосується саме пропаж. – Кнюфер витяг бланк, надрукований на грубому папері. – Я опрацював спеціальну анкету. Деякі запитання інтимні й незручні, але ви повинні на них відповісти хоча б «не знаю». Прошу також дати мені недавнє фото дружини й все це надіслати мені до готелю «Кенігсгоф» на Клаазен-штрасе до другої години. О чверть на третю зателефонуйте. У мене можуть виникнути до вас якісь додаткові запитання. Номер готелю на звороті візитки. О третій у мене потяг до Берліна.

Сани зупинилися, пропускаючи якусь селянську підводу.

– А зараз – до побачення. – Кнюфер граційно вистрибнув, розігнався, наче хлопчак і ковзаючись, рушив замерзлими калюжами повз тютюнову лавку Шпінгарна на розі будинку, де зазвичай розкладали свій товар вуличні продавці. Зараз замість них там було кілька підлітків у дірявих кашкетах, залатаних светрах і в'язаних рукавичках. Кандидати в злочинці виробляли на ковзанах викрутаси на ковзанці. Кнюфер досяг протилежного боку калюжі й опинився просто коло бляшаної скрині, під якою палав вогонь. Детектив сягнув до кишені пальта, а продавець підняв кришку скрині й дістав з окропу товсту сардельку, яку увіткнув Кнюферові просто в руку.

– А ці хлопці не повинні бути в школі? – поцікавився Мюльгауз, зиркнувши на годинника.

– Не знаю. Але знаю, що вони воліють бути на ковзанці, аніж під наглядом вчителя або п'яного

батька, – Мокк витяг з кишені вовняну пов'язку й затулив нею вуха. – Ви про все знали. От звідки блискавично взявся детектив-професіонал з Берліна. Все це сталося всього кілька днів тому. Дружина втекла від мене, а тут уже й цей Кнюфер… Як ви довідались?

– Стіни мають вуха, Мокку, – трохи повагавшись, відповів Мюльгауз. – А найчутливіші вуха мають стіни маленького подвір'ячка за ганделиком Ґабі Зельт.

– Спасибі. Справді, буде краще, якщо її шукатиме хтось, кого вона не знає.

Обидва замовкли й примружилися від нещадних сонячних променів, що розтоплювали бурульки під дахом Слідчої в'язниці на Нойє-Ґраупнер-штрасе. Мокк глянув на анкету й витяг з кишені пальта гострого олівця. Швидкими рухами він наче оголив сутність своєї віроломної дружини. Почав від зовнішніх ознак.

«Вік: 24; зріст: 166 см; вага: близько 60 кг; колір волосся: світло-русяве; колір очей: зелені; особливі прикмети: великі груди».

Вони під'їжджали до Миколаївсього передмістя, яке століттями славилося храмами Афродити. Проминули казарми на Швайдніцер Штадтґрабен, Кеніґс-пляц й опинилися між шпиталем «Всіх Святих» і Арсеналом. Мокк дивився на анкету й пригадував минуле Софі: ось старий зубожілий барон з Пассау підкидає догори свою п'яту доню, ось ця п'ята доня, принцеса, татова мазунка, молиться в родинній капличці, а її русяве волосся зачесане у вигадливу корону, ось вона

сидить на веранді, оповитій диким виноградом і тулиться обличчям до шерсті великого сенбернара.

«Місце народження: Пассау; акцент: ледь помітний баварський; віросповідання: римо-католицьке; релігійність: залишкова, обрядова; контакти з родичами: жодних; місце проживання родичів: Пассау, Мюнхен; контакти із друзями: барон Філіпп фон Гаґеншталь, аристократ, Елізабет Пфлюґер, скрипалька».

Мюльгауз і Мокк увійшли на брудне подвір'я на Бурґфельд. Мокк, який донедавна працював у Другому відділі бреславського Управління поліції, дуже добре знав, що власник одноповерхового будинку, перебудованого з колишньої каретні, надовго виїхав до Америки, винаймаючи віллу одному угорцеві, який мав різні справи з Віртом і Цуліцею. Передусім він робив гроші на старому, як світ, занятті.

У дверях будинку стояв кремезний поліцейський, одягнений у сіро-зелену шинелю. З розкритої кобури грізно стирчав маузер восьмого калібру. Побачивши Мюльгауза й Мокка, поліцейський приклав два пальці до дашка форменого кашкета, прикрашеного посередині багатокутною зіркою.

– Вахмістр Круммгельц із п'ятого відділку готовий до виконання наказів.

– Ви вільні, Круммгельце, – мовив Мюльгауз. – І мовчіть про те, що ви тут побачили. Справою займеться Комісія в справах убивств з Управління поліції.

– Я взагалі небалакучий, – серйозно відповів Круммгельц.

– Ось і добре, – Мюльгауз подав руку Круммгельцові й увійшов до будинку. На канапах і диванах сиділи дівчата в комбінаціях, пеньюарах і папільотках. По змучених очах однієї з них Мокк зауважив, що вона упізнала його. Елерс стояв на сходах і записував їхні свідчення. Втомленим голосом він повторював одні й ті ж сухі запитання й отримував відповіді, сповнені безнадійних епіфор: «Я спала. Не знаю», «Я ніколи про це не запитувала. Не знаю», «Це неможливо. Не знаю». «Не знаю, не знаю, – думки Мокка повернулися до наступних питань Кнюферової анкети. – Мовчазна вона чи балакуча, імпульсивна чи врівноважена… Я нічого не знаю про найближчу мені людину…»

Мюльгауз і Мокк простували вузьким коридором. Уздовж нього тягнулися двері, що були свідками численних людських принижень. Мюльгауз штовхнув одні з них.

«Знаю, напевне знаю, – Мокк втупився в наступні запитання, що мали пролити світло на складний психологічний світ його дружини. – Вона не розумна, натомість ревнива й брехлива… Ймовірно, вживає кокаїн. Вона гідна, щоб її кохали й убили. Протягом усіх спільно прожитих років я не помітив, що вона кокаїністка… Я просто її не знав, я знав лише мою ідеальну Софі, а не живу жінку із плоті й крові, яка – тут йому згадалася одна цитата – «Не є метеликом, що пурхає в рожевому тумані, і час від часу ходить у туалет».

Лисина патологоанатома доктора Лазаріуса блищала від поту. Відповідно до слідчих інструкцій, він не міг відслонити штори на вікнах, а єдине, чого він міг торкатися, були тіла вбитих. Ці двоє були ще теплими. Тримаючи в зубах ліхтарика, Лазаріус нотував у записнику свої спостереження. Тіло радника Едуарда Ґайссена висіло на люстрі, що нагадувала величезного павука з позліплюваними воском ніжками. До однієї з них фортепіанною струною й було прив'язано жертву. Руки були зв'язані такою самою струною. Друга нога звисала під дивним кутом і виглядала так, наче її виламали зі стегнового суглоба. У зубах стирчав шматок роздертого простирадла. На голові зяяла велика рана. Зарослі волоссям спина й сідниці були посмуговані синіми набряками й опухлостями. Мокк глянув на мертву дівчину й одразу збагнув, що ці рани залишив шпіцрутен, що його вона затискала в правій руці. Мокк підійшов до мертвої повії. Знайоме, ледь випнуте підборіддя. Намагався пригадати, звідки він її знає.

«Сексуальні уподобання й імовірні збочення: бісексуалізм, перевдягання повією, одягання коштовностей на голе тіло, тривалі пестощі перед статевим актом».

На столі стояв величезний патефон із платівкою. Голка патефону, потріскуючи, робила невеликі оберти. Дівчина сиділа на канапі, розкинувши руки й ноги. Її голова виявилася майже повністю відтятою, а потилиця спиралася на худеньких лопатках. Очні ямки заповнилися брунатною

кров'ю. Чорна смуга крові липкою масою заливала очі, спливала скронями й вузькими струмочками оточувала її гарні вуста. Усе це жахливо спотворювало її та унеможливлювало розпізнання.

– Він відрубав їй голову багнетом і виколов очі, – мовив Лазаріус і розпочав внутрішнє обстеження. – Вона була венерично хвора. Перед смертю не мала статевого акту. Сліди проникнення відсутні.

«Перенесені та існуючі захворювання: не знаю».

Кров Ґайссена після того, як його прив'язали до люстри, липкою й густою масою наповнила череп. Тиск підвищувався, червоніли скроні, у вухах чимраз швидше пульсувало. Милосердний багнет, спрямований у пахову артерію, поклав кінець стражданням консервативного радника, прихильника міцної батьківської влади, завсідника дешевих мебльованих кімнат і любителя опери.

«Політичні погляди й партійність: прихильниця націонал-соціалістів, власне кажучи, захоплення примітивною силою її членів».

– Вони сконали дві години тому, – порушив мовчанку Мюльгауз. – Я допитав «мадам». Вона не знає, ким був убитий. Його особа відома лише нам: Елерсові, вам і мені. Ага, ще Круммгельц, але той пари з вуст не випустить… У Круммгельца було нічне патрулювання. Він був сам. Це його викликала вражена власниця борделю. Тепер те, що нам відомо: Ґайссен приходив не дуже

часто, але регулярно. Завжди о шостій ранку, коли більшість дівчат спала міцним заслуженим сном. Він хотів зберегти *incognito*. Домовлявся завжди з однією й тією самою дівчиною. По телефону. З цією зустрівся уперше. Вона була новенька. Насолоджувався нею під оперу, – Мюльгауз глянув на платівку «Перстень Нібелунгів». – Отже, нам відомо, що він любив. Оперу. В альковi й поза ним.

«Позасексуальні зацікавлення: музика Малера; улюблені речі й страви: плюшеві ведмедики, берлінська порцеляна, кава навпіл з молоком, маківник, черешневий лікер від Фахе, цигарки «Асторія», сильні чоловіки з різким запахом».

– О шостій ранку, – продовжував Мюльгауз, – у борделі не було жодного іншого клієнта, усі дівчата, окрім цієї, спали. Власниця також. Єдиними, хто не спав, були наші коханці й охоронець Франц Перушка. До його обов'язків належить нагадувати клієнтам, якщо вони перевищують оплачений час. Перушка кілька разів постукав у двері і, не дочекавшись відповіді, увійшов, побачив цю «романтичну сцену» й розбудив власницю. Та в істериці вибігла на вулицю й помітила Круммгельца, що патрулював вулицю. Той зателефонував до Елерса, який чергував сьогодні вночі, а Елерс безуспішно намагався додзвонитися до радника Ебергарда Мокка. Він не знав, що ви не підходите до телефону. Тоді він зателефонував мені. Я приїхав сюди, оглянув місце злочину й поїхав по вас. Ось і все.

– Я сьогодні з похмілля, – Мокк потер пальцями спухлі повіки. – І, певне, тому мені не все зрозуміле. У борделі був ще хтось, хто не спав. Убивця. А може, ні… Може, справді, лише троє не спали.

– Не розумію.

– Це я не розумію ваших дій, *Herr Kriminaldirektor*. Гайссен висить на люстрі. Його повісив там хтось надзвичайно сильний. Окрім радника, єдиним і дуже сильним чоловіком був охоронець Франц «як-там-його». Отож я запитую: чи Франц «як-там-його» сидить у комісаріаті й визнає свою провину? Його взагалі хтось заарештував, *Herr Kriminaldirektor*? Де він?

– У своєї начальниці. Заспокоює її. Він до неї дуже уважний. Можна припускати, що їх пов'язують не лише службові стосунки. Власниця була шокована. А крім того, – Мюльгауз зручно вмостився на канапі просто біля вбитої дівчини. – Ви гадаєте, Мокку, що я підступно вас розбудив і притяг до цього закладу? Подумайте, чи нормально це, коли начальник, його заступник та один із трьох рядових працівників комісії у справах вбивств йдуть на місце злочину й спільно ведуть розслідування? Може, було вже колись таке, га?

– Було минулого тижня, – буркнув Мокк. – Коли ми зустрілися після вбивства Гоннефельдера…

Мюльгауз витяг з течки темно-коричневого конверта, а з нього обережно витяг пінцетом аркушик з відривного календаря датований 9 грудня 1927 року.

– Зап'ясток Ґайссена, – чітко промовив Мюльгауз, – було обв'язано аптекарською гумкою. Під гумку запхали цей листок з календаря.

– Прошу вибачення, – відказав Мокк. – Але охоронець Франц міг убити Ґайссена й підлаштуватися під «убивцю з календаря».

– Прошу вас, Ебергарде, пийте менше, – у голосі Мюльгауза бриніла непідробна стурбованість. – Спиртне не найкраще впливає на вашу уяву. Це гарна назва – «убивця з календаря», але розумуєте ви нелогічно. Про роль календаря в справі Ґельфрерта-Ґоннефельдера-Ґайссена не відомо ані газетам, що спекулюють на цій справі, ані будь-кому, крім наших людей з комісії в справах убивств, – Мюльгауз ляснув по стегну. Мокк міг би заприсягтися, що його шеф ляснув по голому стегну мертву дівчину. – І вже напевне цього не знав Франц Перушка.

– А чому ви впевнені, що убивцею Ґельфрерта, Ґоннефельдера і Ґайссена, – спитав Мокк, – не є саме Франц Перушка?

– З повідомлень кримінального вахмістра Круммгельца відомо, що власниця борделю мала істерику і, забувши, що в будинку є телефон, вибігла на вулицю. Перш ніж опинитися там, вона спіткнулася на виході й упала. Здивований Круммгельц, який саме проходив повз будинок, побачив Перушку, що вибіг за нею. Охоронець кинувся на допомогу літній дамі й зомлів. Прошу вас, продовжуйте, докторе Лазаріусе.

– Перушка страждає на гостру агорафобію, – патолог вклав пальця до рота вбитої. – Опиняючись

поза будинком, на відкритій місцині, втрачає свідомість. Отже, він не міг убити Ґельфрерта й Гоннефельдера, бо йому довелося б покинути цей будинок.

– Лікарю, – Мокк замислено дивився на широку потилицю Лазаріуса. – Невже ця людина народилася в цьому будинку й ніколи з нього не виходила?

– Він може виходити тільки із заплющеними очима. У випадку гострої агорафобії це єдиний спосіб, зрештою, і це не завжди допомагає.

– Отож, якби Перушка був убивцею, він повинен був би мати помічника, який відвіз би його до Ґельфрерта й Гоннефельдера?

– Саме так, – притакнув Лазаріус.

– Як вам вдалося так швидко встановити діагноз? Агорафобія, мабуть, доволі рідкісна хвороба, я ніколи про неї не чув, а ви ж фізіолог, а не психіатр.

– Я б цього ніколи не встановив… – Лазаріус глянув на свої потріскані від формаліну долоні, – але коли охоронець повернувся до тями, він показав мені документ із призовної комісії, у якому його визнають непридатним для військової служби через психічну хворобу. Військовий лікар, так само як і ви, пане раднику, не мав поняття про існування такого захворювання, тому й не міг його визначити. Зате він докладно описав усі його симптоми. Тому я й встановив, що це саме агорафобія. Хворобу докладно описали Оппенгайм і Гохе. Недавно було опубліковано ще одну статтю на цю тему, але я забув прізвище автора…

– Перушка міг улаштувати цирк, вдаючи непритомного, – буркнув досі не переконаний Мокк. – І забезпечити собі чудове алібі… Під час війни не бракувало симулянтів з фальшивими посвідками…

– Не перебирайте міри, Мокку, – розсердився Мюльгауз. – Перушка симулював під час війни, щоб через дванадцять років мати алібі? Ви надто підозріливий.

– Шкода, що лише на роботі… – Мокк запалив цигарку й випустив акуратне кільце. – У цьому борделі платять погодинно. Скільки часу минуло, перш ніж Ґайссен стік кров'ю? – запитав він у Лазаріуса.

– Після того, як людині перерізали стегнову артерію, вона спливає кров'ю за п'ять хвилин, – відповів патолог.

– Отож у вбивці було десять хвилин на те, щоб обох оглушити, запхати Ґайссенові кляп до рота, повісити його вниз головою, перерізати йому артерію, а тоді перерізати горло дівчині. Справжнісінький *Blitzkrieg**. Але вбивця мав з'явитися хоча б через якісь чверть години, коли клієнт настільки розпалиться, що забуде про світ Божий…

– Це й справді триває так довго? – перебив його Мюльгауз із в'їдливою усмішкою.

– Тобто вбивця почав діяти чверть по шостій, коли Ґайссен вже чверть години розважався, – Мокк удав, що не помітив Мюльгаузової іронії. –

---

* блискавична війна *(нім.)*.

Зробив своє за десять хвилин, а тоді чекав, доки Ґайссен спливе кров'ю. П'ять хвилин. Тоді вийшов.

– Як саме?

– Так, як і увійшов – через вікно.

– Я докладно оглянув газон. Жодних слідів на снігу, твердому, але не прим'ятому. Під вікном кімнати є невелика кучугура. Ніхто на неї не стрибав.

– Це міг бути хтось із клієнтів борделю, який прослизнув до кімнати дівчини. Посеред тижня, після робочого дня тут зазвичай багато клієнтів, і хтось із них міг сховатися, не привернувши уваги охоронця…

– Може, й так, але як він вийшов? Франц Перушка присягається, що не зімкнув очей, – Мюльгауз підвівся й застібнув пальто. – Ваш сценарій, окрім того, що злочинець міг увійти й вийти через вікно, виглядає вірогідним. Але в мене сьогодні похмілля немає, і все-таки я не розумію: навіщо убивця чекав, доки жертва спливе кров'ю? Адже після того, як перерізати артерію прив'язаній униз головою людині, вона так чи сяк помре. То навіщо ця тварюка чекала, доки Ґайссен спливе кров'ю? На чому базується ваша версія?

– А ви гляньте на це, – Мокк тримав пінцетом листок з календаря. Якщо вбивця – той самий психопат, що вбив Ґельфрерта й Гоннефельдера, то він повинен чинити так само. Тим двом аркушик він почепив після смерті, я в цьому анітрохи не сумніваюся. Зараз він теж мусив чекати, доки

жертва помре. Потім він вийшов, сховався в коридорі, наприклад, за портьєрою й зачекав, доки Франц нагадає клієнтові, що його час закінчується. Про обов'язки охоронця знає кожний бувалець борделю…

– Справді? – Мюльгауз натоптував люльку.

– Так, пане директоре, убивця мусив бувати в борделях. Отож він зачекав на охоронця, а тоді тихцем вислизнув з будинку.

– Ви починаєте мислити логічно, Мокк. – Мюльгауз глянув на Лазаріуса. – Лікарю, як довго триває похмілля?

– Після портвейну доволі довго, – замислено відповів Мокк.

Бреслау,
п'ятниця 9 грудня,
дев'ята година ранку

Мокк загубився в натовпі, що вирував між ятками на Ноймаркт. Поглянув на годинника. До від'їзду берлінського потяга була ще година. Він мав намір провести її в товаристві пляшки деренівки, яка приємно обтяжувала кишеню пальта.

Довкола було чути, вигуки задоволених покупців і скрики завзятих торгівців. Мокк сперся на огорожу фонтану, що містився посеред площі, і заходився споглядати торговців, іронічно, як Нептун, що височів над фонтаном. Огрядний, червоний від морозу лісник у шапці, з емблемою Милицьких лісів фон Мальцанів, сілезькою

говіркою німецької мови розхвалював свої передріздвяні вінки й приймав замовлення на ялинки. У сусідній ятці опасиста селянка, чий товстий зад здавався ще більшим через безліч накручених на нього смугастих запасок, лаялася по-польськи зі своїм невеличким, миршавим чоловіком, який улесливо всміхався до якоїсь служниці, впихаючи їй до рук плетеного кошика із вгодованою гускою. Поруч вусатий пекар, широко розвівши руки показував на спіральні піраміди печива, посипані цукром і маком.

Мокк пестливо погладив пляшку, спинився біля ятки і з приємністю вслухався в шелестіння польської мови. Софі чудово вміла наслідувати поляків. Та робила вона це неохоче, кажучи, що її болять губи від постійного напруження. Не зважаючи на жінчину лайку, поляк пропонував гуску черговій служниці. Та, повагавшись, купила, зажадавши, аби продавець забив птаха. Той поклав голову гуски на пеньок і витяг сержантського багнета з вигравіюваним написом «*Zur Erinnerung an meine Dienstzeit*»*.

«З часів прусько-французької війни. Певне, ще його діда», – подумав Мокк. Гуска втратила безцінну капітель свого тіла. Багнет відтяв пташину голову, багнет визволив кривавий водоспад із шиї фон Гайссена, багнет відпанахав гарненьку голову публічної дівчини, багнет розірвав сітківку її очей, багнет крутився в слизькій рідині очних ямок. Раптом Мокк пригадав, що не знає

* «На згадку про мою військову службу» *(нім.)*.

навіть прізвища вбитої дівчини. Він не спитав про це Мюльгауза.

Кримінальний радник запалив цигарку. Зупинився між ятками й раптом перестав чути відгомін торгу й рекламні гасла – одноманітні, як удари ціпа. Убита дівчина, зарізана як худобина, справді була для нього безіменним тілом, одним із тих плюгавих вмістищ, у яких убогі й маєтні цього міста позбувалися своїх фрустрацій і залишали ялове насіння, з якого ніщо не народиться. Хоча Мокк знав багатьох повій, він не вірив у існування «шльондр із золотим серцем», просто йому ніколи такі не траплялися. Він багато разів гладив їх по зграбних плечах, які здригалися від ридань і душевного болю, але так само часто бачив, як під алебастровою шкірою напружувалися м'язи під час вправ із клієнтом, багато разів, притуляючись до їх грудей чув швидкі, болісні удари серця, та набагато частіше ті ж груди підстрибували знущально перед його обличчям, а стиснуті губи й заплющені очі легко імітували екстаз.

Убитих повій він досі бачив небагато, але всі вони мали прізвища, завдяки чому він міг їхні особові справи ретельно порозкладати у своїй картотеці, у відповідному ящику, про який доктор Лазаріус говорив, що він «реєструє неприродні, бо не венеричні випадки смерті жриць Венери».

«Ця вбита дівчина виявилася недостойною перебувати навіть у товаристві таких, як вона, навіть після смерті вона опинилася поза своєю брудною кастою, і все лише тому, що я не поцікавився, як її звати, – подумав Мокк. – Все лише

тому, що я ганяюся за іншою курвою, яка має прізвище, аякже – моє прізвище. І лише тому цю розтяту дівчину я позбавив найгіршої честі – перебувати в одній картотеці з усім паскудством цього міста».

Мокк відчув гіркий присмак докорів сумління й повернувся. Він не пішов на вокзал, звідки за півгодини від'їжджав потяг до Берліна, даючи змогу Райнерові Кнюферу самому шукати його віроломну дружину Софі в місті Марлен Дітріх. Він спинився недалеко від ятки, де на зимовому, сліпучому сонці зблискував багнет продавця сілезьких гусей і викинув до смітника квиток на потяг до міста над Шпреє, у якому замість «g» вимовляють «j», і залишився в місті над Одером, в якому на «ліжко» кажуть «Poocht». Він звернув на Мессерштрасе, кинув напівпорожню пляшку деренівки якомусь жебракові, що сидів під кам'яницею «Під Трьома Рожами» й посунув у напрямку Управління поліції, похмурий і мовчазний кримінальний радник, який понад усе цінував порядок у справах.

Бреслау,
п'ятниця 9 грудня,
десята година ранку

У кабінеті Мюльгауза сиділи всі поліцейські з комісії в справах убивств, окрім Смоложа. До групи долучилися Райнерт і Кляйнфельд, детективи в особливих справах, які підлягали безпосередньо Мюльгаузові. У філіжанках парувала кава

й молоко. У сліпучих сонячних променях ліниво здіймалися кільця тютюнового диму.

– Є якісь думки? – спитав Мюльгауз.

Усі мовчали. В їхніх головах ще гуло від Моккових висновків. Спосіб, місце і час. Важливе тільки це. Жертва є неважливою, випадковою. Це була Моккова теза, і ніхто, окрім нього самого, її не сприймав. Втомлений півгодинним даремним переконуванням, думками про Софі, спогадами про криваві рани безіменної повії, кількома добрячими ковтками деренівки, він дивився на Райнерта, Кляйнфельда, Елерса і Майнерера, і помічав у їхніх очах розчарування й нудьгу. Останнє почуття поділяв і старий єврей, стенограф Герман Левін. Він стояв, сплівши руки на животі, і блискавично крутив млинка великими пальцями. Мокк налив собі ще одну філіжанку гарячого молока й простягув руку по шоколадні цукерки, таця з якими стояла на мереживній серветці. Червоні, спухлі повіки Мюльгауза заплющилися. Про те, що в його голові відбувається напружена праця, свідчили лише кільця диму, випущені його люлькою.

– Мені що, викликати вас відповідати, наче учнів? – зловісно прошепотів шеф, розплющивши очі. – Радник Мокк представив свою гіпотезу. Усі з нею згодні? Ні в кого не виникло зауважень? Може, ви прокинетеся, якщо я повторю вам слова обер-бургомістра й начальника поліції, які, довідавшись про смерть радника Ґайссена, втратили терпець? Райнерте, що ви про це думаєте?

– Ви не бійтеся, Райнерте, – промовив Мокк, без видимого задоволення ковтаючи густе молочно-шоколадне місиво. – Якщо ваша думка відрізняється від моєї, кажіть сміливо. Я не тупатиму ногами зі злості.

– Так. У мене інша думка, – чітко проказав Райнерт. – Що з того, що всі жертви мали різні професії, освіту, інтереси й політичні погляди? Існує дещо, що об'єднує людей, незалежно від усього цього. Це пристрасті: згубні, як азарт, збочення, алкоголь, наркотики, або нешкідливі, як, наприклад, всілякі хобі. Ми повинні піти за цим слідом. Перевірити минуле жертв і встановити, що могло їх об'єднувати.

Райнерт замовкнув. Мокк не виявив найменшого бажання сперечатися. Він допивав чергову чашку молока й спостерігав за швидкими рухами ручки, якою стенограф Левін увічнював Райнертові слова.

– Тепер прошу вас, – у люльці Мюльгауза забулькотіла слина, коли він глянув на Кляйнфельда. – Після того, як усі висловляться, я вирішу, що нам робити далі.

– Панове, погляньмо на дати вбивств і на місця, де було вчинено злочин, – Кляйнфельд протирав пенсне. – Але з іншого боку, ніж це зробив радник Мокк. Перший труп, замурований у шевській майстерні, знайти було найважче. Це сталося зовсім випадково, бо хтось сказав шевцеві про смердючі яйця, замуровані в стіну, й той розвалив її киркою. Швець міг махнути на все рукою й працювати надалі в смороді, або знайти собі іншу

майстерню. Наступний ремісник, що винаймав цю нору, міг би вчинити так само. Скарги власникові будинку могли зовсім не привести до знаходження трупа. Власник шукав би щось у каналізації, на цьому все б закінчилося. Врешті, який-небудь ремісник взагалі не зважав би на сморід і спокійно працював, радіючи, що має майстерню в гарному місці. Коротше кажучи, тіло Ґельфферта могли взагалі не знайти. А що, панове, ви скажете про Ґоннефельдера і Ґайссена?

– Авжеж, – Райнерт аж підстрибнув, розхлюпавши каву на блюдечко. – Ґоннефельдера вбили у власному помешканні. Знайти його конче мусили, але це могло статися тільки тоді, коли сморід трупа зробився б нестерпним для сусідів…

– А Ґайссен? – Кляйнфельд затарабанив яструбиними нігтями по стільниці.

– Те, що Ґайссена знайдуть, не було жодних сумнівів, – втрутився Мокк. – Причому через півгодини після вчинення злочину, коли охоронець зайде до кімнати, аби нагадати клієнтові, що його час закінчився…

– Тобто простежується певна закономірність, – Кляйнфельд із помітним задоволенням відреагував на зацікавлення Мокка. – Перше вбивство могли б виявити хіба через тривалий час або й узагалі не виявити, друге – напевне виявити, але через певний час, третє – неодмінно виявити через півгодини. Як можна пояснити це постійне скорочення часу?

– У вас є якісь пропозиції? – Мюльгауз витрушував люльку в кришталеву попільничку.

– Так, – вимовив Кляйнфельд, вагаючись. – Убивця злякався, що ми не знайдемо першої жертви, і тому вбив другу…

– Це очевидно, – перебив його Мокк. – Він хоче привернути нашу увагу до дати. Якби ми не знайшли жертви, ми не зрозуміли б послання убивці на календарних листках.

– Гадаю, що вбивця хоче до нас наблизитися, – незворушно продовжував Кляйнфельд, незважаючи на іронічну посмішку Мокка. – Я колись читав у «Кримінологічному архіві» про серійних убивць в Америці. Дехто з них підсвідомо хотів бути впійманим і покараним за свої злочини. Це зокрема стосується злочинців, яких надто суворо виховували в почутті провини, кари й гріха. Схоже, що наш убивця діє так, наче хоче, щоб ми натрапили на його слід. Але щоб у цьому переконатися напевне, ми повинні вивчити його психіку.

– Але як нам вивчити психіку людини, якої ми взагалі не знаємо? – невважаючи на погано приховане незадоволення Мокка, Майнерер вперше виявив ознаки зацікавлення справою.

– Нам слід попросити якогось психіатра, який мав справи зі злочинцями, аби він висловив свою гіпотезу, спробував написати експертизу, – поволі мовив Кляйнфельд. – Нехай би написав нам щось на зразок рапорта: що може означати згадане мною скорочення часу, чому він убиває таким вигадливим чином, нарешті, що можуть значити ці листки з календаря. У Бреслау досі не було серійних убивць. Треба зробити копії справ серійних

убивць з усієї Німеччини, наприклад, справи Ґроссманна, Гаармана, ганноверського різника та інших. Нехай наш експерт їх прочитає. Може, він побачить якийсь збіг. Це все, *Herr Kriminaldirektor*, що спало мені на думку.

– Не так уже й мало, – зауважив з усмішкою Мюльгауз. – А що скажуть нам найближчі радникові співробітники?

– Нічого такого, чого б не сказав Мокк, – виразно промовляла фізіономія мовчазного Елерса. Натомість Майнерер хотів щось додати.

– Я гадаю, що варто перевірити ці дати з точки зору значення чисел. Може, вони мають якесь символічне значення. Слід доручити це якомусь знавцеві кабалістики.

Чорнильна ляпка капнула на стенограму Левіна. Старий стенограф спершу зітхнув, а тоді простяг руки до неба, волаючи:

– Боже мій, я не витримаю більше таких дурниць! Він хоче, – показав пальцем на Майнерера, – доручити це знавцеві кабали! Та ви взагалі знаєте, що таке кабалістика?

– Вас хтось питав, Левіне? – холодно озвався Майнерер. – Краще зосередьтеся на своїх обов'язках.

– Я щось вам скажу, – голосно розсміявся стенограф, якого Мюльгауз любив за його гострий язик. – Підкажу вам іншу думку. Сполучіть місця злочинів на карті лініями. Напевно у вас вийде який-небудь таємничий знак. Символ секти… То що, спробуймо? – кажучи це, він підійшов до мапи Бреслау, що висіла на стіні.

– Так, спробуймо, – серйозно відповів Мокк. – Ринок, 2, кам'яниця «Під Грифами», Бургфельд, 4 і Ташен-штрасе, 23–24. Ну, що ви так на мене дивитеся, Левіне… Увіткніть у ці місця шпильки…

– Невже в школі ви мали найгіршу оцінку з геометрії, пане раднику? – відгукнувся здивований Левін. – Так чи сяк, вийде трикутник. Три місця – три вершини.

Не зважаючи на буркотіння стенографа, Мокк підійшов до мапи й позначив три місця злочинів шпильками. Утворився тупокутний трикутник. Мокк якусь мить уважно розглядав кольорові голівки шпильок, а тоді підійшов до вішалки, зняв з неї своє пальто й капелюха й попрямував до дверей.

– Мокку, ви це куди? – гаркнув Мюльгауз. – Збори ще не закінчилися.

– Шановні панове, усі ці будинки знаходяться на території, яку оточує старий рів, – тихо вимовив Мокк, вдивляючись у мапу. За мить він вийшов геть з кабінету свого шефа.

Бреслау,
п'ятниця 9 грудня,
полудень

– Пане раднику, – директор Університетської бібліотеки Лео Гартнер ледь помітно всміхнувся. – То й що з того, що всі ці будинки знаходяться на території, яку оточує старий рів?

Мокк підвівся зі старовинного фотеля, який не так давно оббили зеленим плюшем, і почав

нервово проходжуватися Гартнеровим кабінетом. Грубий пурпуровий килим приглушив його кроки, коли він підійшов до вікна й зупинився, дивлячись на голі крони дерев на Пагорбі Гольтайя.

– Пане директоре, – Мокк відвернувся від вікна й сперся на підвіконня. – Нещодавно я просидів майже цілий день у Будівельному архіві, потім у поліційному архіві, шукаючи слідів якогось злочину, чогось, що сталося в цих будинках, бо, як я вам уже казав…

– Атож, ви говорили, що важливими є спосіб, місце й час, – дещо нетерпляче перебив його Гартнер. – Але не жертва…

– Саме так… – Мокк звільнив підвіконня від своєї ваги. – І нічого не знайшов… Знаєте, чому? Тому що архіви, які я досліджував, містять справи переважно з дев'ятнадцятого століття й лише деякі з них походять з попередніх часів. Як повідомили мені працівники архіву, більшість старіших справ знищила повінь у 1854 році. Натомість у міському архіві зберігаються більш ранні справи: кримінальні, будівельні й усякі інші. Можливо, те, що є важливим для нас у цій справі, сталося в цих будинках, але сліди цього з різних причин зникли або ж їх може відшукати лише спеціаліст, який уміє читати старі документи?

– Але я й далі не можу збагнути, чому ви надаєте такого великого значення тому, що ці злочини вчинено в межах старого міського рову.

– Дорогий пане директоре, – Мокк підійшов до мапи Бреслау на стіні й уважно прочитав дату, вміщену внизу, – цю чудову мапу датовано

1831 роком, тобто вона зображує місто в межах, встановлених, певне, на початку 19 століття. Я не помилився?

– Ні, – відповів Гартнер. Він простяг руку до полиці біля столу й витяг якусь книжку. Розкрив її й почав уважно гортати. За кілька хвилин він відшукав те, що було йому потрібне. – Ви не помилилися. У 1808 році до наших територій над Одером було приєднано села Клечків, Щепін та Олбін, а також території вздовж Олау й сучасної Офенер-штрасе. Мапа зображує місто після приєднання до нього цих сіл.

– А коли раніше, до 1808 року, розширювали територію міста? – гостро спитав Мокк, немов на допиті.

Гартнер не звернув уваги на тон радникового голосу й увесь поринув у читання книжки. За мить він відшукав відповідь на це запитання.

– У 1327 році. Тоді до міста приєднали територію так званого Нового міста, тобто місцевість, розташовану за Олау Уфер та Александер-штрасе, – Гартнер підійшов до Мокка, узяв його попід руку, підвів до вікна й показав на висотне будівництво Чекової пошти*.

– А ще раніше? – Мокк розглядав дванадцятиповерхову будівлю, що маячила за деревами Пагорба Гольтайя.

Гартнер зморщив носа, почувши від гостя запах перегару й підійшов до мапи. В одній руці

* Poczta czekowa – калька з німецької. Checkpost – поштове відділення, в якому здійснювали обмін чеків на готівку *(прим. пер.)*.

він тримав книжку, а другу спрямував у бік мапи. Окуляри зсунулися йому на кінчик носа, а коротко стрижене сивувате волосся наїжачилося на потилиці.

– У 1261 році, як пише Марграф у своїй праці про вулиці Бреслау, – Гартнер переводив погляд із книжки на мапу. – До попереднього центру над Одером офіційно приєднали ось ці території…

Директор водив пальцем по мапі, вимальовуючи на ній неправильні, то більші, то менші овали чи еліпси, що їх умовно можна було назвати концентричними, із центром розташованим десь на Ринку. Мокк підійшов до Гартнера й повільно провів пальцем по блакитній змії лінії старого міського рову.

– Йдеться про ці території? – запитав він.

– Так, саме ці терени було приєднано до міста в тринадцятому столітті.

– Територію всередині міського рову, так?

– Так.

– Тобто, ця обмежена ровом місцевість, де вчинено три вбивства, становить, окрім Тумського острова, найдавнішу частину міста?

– Атож.

– Ви вже збагнули, пане директоре? – Мокк міцно схопив Гартнера за палець і вимальовував ним закарлючки на мапі всередині цієї території. – Ви вже розумієте? Я сидів в архівах і шукав слідів якихось подій, що мали б статися того дня й того місяця, який було вказано на листках з календаря, залишених біля жертв. Але всі архіви містять відносно нові дані, тоді як територія, де

вчинено злочин, є найстарішою частиною Бреслау. Отже, я не помиляюся й нічого не вигадую, як вважає мій шеф і мої люди. Мій слід просто… – Мокк замислився, підшуковуючи відповідне слово.

– Слід, яким ви йдете трохи ніби навпомацки, – прийшов на допомогу Гартнер, рішуче відсуваючись від мапи й таким чином отримуючи владу над власним пальцем. – Непевний, з огляду на нечисленну документацію, яку до того ж важко прочитати. Ваш слід малоефективний і не обіцяє жодних успіхів.

– Ви добре все зрозуміли, – Мокк впав у фотель, схрестив випростані ноги й заплющив очі. Він був задоволений, бо йому хотілося спати, а це значило, що над ним змилосердилися всі еринії, усі шльондри, з іменами й без них, живі й мертві, усі хробачливі, розчленовані й безкровні трупи, увесь його світ милостиво дозволяв йому заснути. Мокк відключився, але водночас відчув дивний укол десь чи то в грудях, чи то в серці або в шлунку, відчуття, яке він плекав у собі, особливо, коли прокидався з перепою. Тоді його виснажене похміллям тіло вимагало сну, а здоровий глузд наказував «вставай, у тебе нині купа роботи». Тоді перед його очима поставала якась неприємна картина – розлючений шеф, сповнені безнадії й сірятини поліцейські будні, тупість підлеглих – яку він утримував у свідомості доти, доки не починав відчувати пронизливий біль і неспокій, які вже не давали йому заснути. Тоді він підводив змучену похміллям голову, підставляв

її під струмінь холодної води, проводив мокрими від одеколону пальцями по блідих щоках і припухлих повіках, а тоді, у затісному котелку, краватці, затягнутій наче мотузка, входив до сірих, холодних мурів Управління поліції.

І зараз, сидячи в старовинному фотелі, Мокк відчував такий самий неспокій, але на відміну від похмільних ранків, не міг визначити його джерело. Перед очима не виринали ані оскаженілий Мюльгауз, ані Софі серед недопалків у брудній постелі, ані водоспад шляхетної крові Гайссена. Мокк знав, що повинен відтворити ситуацію, яка викликала неспокій. Він розплющив очі й глянув на Гартнера, який, наче забувши про гостя, замислено крутив ручкою металевої стругалки, пригвинченої до стільниці.

– Пане директоре, – прохрипів він, – будь ласка, повторіть те, що ви щойно сказали.

– Я сказав, – відповів Гартнер, не припиняючи стругати олівця, – що ви просуваєтеся навмання, що у вас замало джерел, аби провадити слідство, що ці джерела важко прочитати й витлумачити, і що я не вірю в успіх цього слідства.

– Все це дуже красиво сформульовано, пане директоре, але поясніть мені, будь ласка, що ви маєте на увазі, кажучи «замало джерел».

– Якщо ви шукаєте чогось, що в минулому сталося в цих місцях або в цих будинках, то ви повинні відшукати якісь джерела, які стосуються історії цих місць, тобто якісь архівні дані, – терпляче пояснював Гартнер. – Ви ж самі сказали, що ті дані, які ви переглянули, стосуються

щонайдавніше початку дев'ятнадцятого століття, а ми щойно переконалися, що історія місць злочинів може бути набагато давнішою, оскільки стосується найстарішої частини міста. Тому я й сказав про нечисленні джерела. Просто справ від тринадцятого до кінця вісімнадцятого століття є небагато.

– Якщо майже немає справ, – Мокк починав дратуватися, – то де можна знайти якусь інформацію про ці місця чи будинки? Де б ви їх шукали як історик?

– Дорогий пане раднику, – Гартнер марно намагався приховати роздратування, – насамперед я дослідник семітських мов…

– Не дражніть мене, пане директоре, – Мокк надзвичайно цінував Гартнерову скромність, рису, рідко притаманну вченим, які не викладали й не могли перевірити слушність своїх висновків на лекціях, під перехресним вогнем запитань студентів. – Як людина, що отримала солідну класичну освіту в минулому столітті, справжньому *saeculum historicum**, ви знаєте, що я сприймаю вас як історика в Геродотовому розумінні…

– Мені надзвичайно приємно, – роздратування Гартнера помалу згасало. – Я спробую вам відповісти на це запитання, але ви повинні чіткіше дещо пояснити. Що значить «інформація про місця»? Незначна кількість справ не позбавляє вас обов'язку їх ретельного вивчення.

* столітті історії *(лат.)*.

Отож, спершу старі справи. Потім слід розпочати пошук назв вулиць і будинків. Як у реєстрі термінів чи ключових слів у підручнику. Але що ми повинні шукати? Вам йдеться про якісь легенди, що стосуються цих місць? Чи про власників цих будинків? Що ви розшукуєте в цих місцях?

– Ще донедавна я гадав, що в архівних справах я шукаю злочин, про який хочуть нагадати через багато років, того ж дня й місяця, коли його було вчинено. Вбиваючи невинних людей, убивця хоче, аби ми відновили якесь старе слідство й знайшли колишнього злочинця. Але про жоден злочин у двох перших місцях – історії третього я ще не вивчав – в архівах немає ніяких записів. Тому гіпотезу відтворення через багато років я відкидаю.

– Так… – перебив Гартнер, мріючи про обід: м'ясний завиванець, червона капуста й картопляні кнедлі. – Злочин як засіб змусити відновити давнє слідство… Це й справді звучить непереконливо…

Мокк одночасно відчув і сонливість, і незрозумілий неспокій. За мить виник потік асоціацій. Неспокій асоціювався з гімназією, із Софі й зі словами «відновлення» та «злочин». Він гарячково намагався пригадати, чи думав він про Софі, коли проходив чи проїжджав якусь школу. За кілька хвилин у пам'яті постала вчорашня картина: стовп із оголошеннями біля гімназії св. Єлизавети.

Духовний отець князь Олексій фон Орлофф доводить, що гряде пришестя Антихриста. «Він

має рацію, цей духовний отець, – подумав Мокк, – злочини й катаклізми повторюються. Мене знову покинула жінка. Смолож знову почав пити».

Мокк побачив себе самого, як він виходить із квіткової крамниці. У малого газетяра купує «Бреслауер Нойєсте Нахріхтен». На одній зі сторінок з оголошеннями його погляд привертає незвичайний малюнок. Мандала, Коло перемін, оточує похмурого старого з піднесеним догори пальцем. «Духовний отець, князь фон Орлофф доводить, що кінець світу наближається. Зараз настає черговий оберт Кола історії, повторюються злочини й катаклізми, що сталися кілька століть тому. Запрошуємо на лекцію мудреця із «Сепульхрум Мунді». Неділя 27 листопада, Ґрюнштрасе, 14–16».

Мокк знову почув Гартнерів голос: «Злочин як засіб змусити відновити давнє слідство… Це й справді звучить непереконливо…»

Мокк похмуро глянув на Гартнера. Він уже знав, навіщо прийшов. За мить директор збагнув, що його мрії про давно очікуваний обід можуть сьогодні не здійснитися.

Бреслау,
п'ятниця 9 грудня,
друга година пополудні

Олівець швидко бігав розлінованими сторінками записника. Гартнер записав останнє Моккове доручення.

– Це все? – запитав він голосом, позбавленим ентузіазму, подумки насолоджуючись смачним завиванцем.

– Так, – Мокк витяг схожого записника, записника мандрівників і поліцейських: чорного, обв'язаного гумкою, із вузеньким паском, до якого було прив'язано олівця. – І ще одне прохання, пане директоре. Прошу не називати вашим працівникам ані мого прізвища, ані посади. Зберегти *incognito* – це найкраще, що можна зробити в ситуації, коли…

– Ви не повинні мені пояснювати, – тихо мовив Гартнер, подумки жуючи политого соусом кнедля, вкритого хрусткими шкварками, й заїдаючи його червоною капустою.

– Прошу мене зрозуміти, – Мокк написав у блокноті заголовок «Убивця з календарем». – Мені вкрай незручно вам наказувати.

– Дорогий раднику, після «справи чотирьох матросів» ви можете віддавати мені накази до кінця життя.

– Так, – олівець потрапив між Моккові зуби. – Отож ви згодні, аби сьогодні я сидів у вашому кабінеті й працював разом із вами навіть до ранку?

– За однієї умови…

– Так?

– Ви дозволите запросити вас на обід… Звісно, спершу я дам відповідні доручення моїм працівникам.

Мокк усміхнувся, кивнув головою, важко підвівся й сів біля вишуканого секретера дев'ятнадцятого століття, за яким Гартнерова секретарка

зазвичай щоранку записувала розпорядження шефа. Гартнер поставив перед ним телефон і відчинив двері до секретарки.

– Панно Гаманн, – звернувся він до неї, вказуючи пальцем на Мокка. – Пан професор – мій співробітник і друг. Протягом кількох найближчих годин, а може, й днів, ми спільно працюватимемо над кількома науковими питаннями. Прошу вважати мій кабінет його кабінетом, а всі його розпорядження – моїми.

Панна Гаманн кивнула й усміхнулася до Мокка. Така ж усмішка, як і в Софі, але колір волосся інший. Мокк набрав номер Майнерера й перш ніж Гартнер встиг зачинити двері, кинув погляд на струнку постать і повний бюст панни Гаманн, а слова директора бібліотеки «усі його розпорядження» викликали в уяві непристойні й бурхливі сцени з ним самим і панною Гаманн у головних ролях.

– Майнерере, – буркнув Мокк, почувши характерний фальцет свого підлеглого. – Прошу прийти до Університетської бібліотеки на Зандштрасе. У секретарки директора Гартнера, панни Гаманн, на вас чекатиме картонна папка із прізвищем адресата. Ви занесете її до готелю «Кенігсгоф» на Клаазен-штрасе. Незалежно від того, які розпорядження ви отримали від Мюльгауза, наказ стежити за Ервіном все ще в силі. За годину в мого небожа закінчаться уроки. Райнерт десь там біля вас? Ні? То прошу його знайти.

Отримавши від Майнерера швидку згоду, Мокк чекав на Райнерта.

– Попросіть до мене доктора Сметану, – із-за зачинених дверей лунав гучний баритон Гартнера. – І нехай він принесе із собою список виданих читачам книжок.

– Райнерте, добре, що ви на місці, – Мокк дивився на нотатки, записані своїм похилим почерком. – Ані на крок не полишайте князя Олексія фон Орлоффа. Ви не знаєте, хто це? Не маю часу вам пояснювати. Інформацію про нього знайдете на будь-якій тумбі з оголошеннями й у будь-якій газеті, також і в «Бреслауер Нойєсте Нахріхтен» за той день, коли ми знайшли замурованого Ґельфрерта. Вашим напарником буде Кляйнфельд.

– Нехай Шпехт із відділу каталогів, – залунав Гартнерів голос, – принесе шухляди тематичного каталогу на слова «Бреслау», «Криміналістика», «Сілезія». Прошу замовити для мене телефонну розмову з директором Міської бібліотеки Теодором Штайном. Так, доктор Теодор Штайн. По обіді, увечері… будь-коли.

Мокк набрав черговий номер і швидко переконав молодика, аби той перервав важливі збори, на яких присутній радник Домаґалла.

– Щиро вітаю, Герберте, – мовив він, почувши ледь роздратований голос свого партнера по бриджу. – Я веду зараз важливу справу. Так, так, я знаю, що завадив тобі, але справа дуже термінова. Мені треба переглянути справи усіх сектантів, якими займалися твої люди. Особливо мене цікавить все про секту «Сепульхрум Мунді» та Олексія фон Орлоффа, який її очолює. Добре,

занотуй… Не знаєш, як написати «Сепульхрум»? А що в тебе було з латини? Я так і гадав…

– З головного читального залу, – у голосі директора вчувалося збудження, – прошу негайно мені принести такі книжки: «Antiquitates Silesiсae» Бартезія і «Злочинний світ давнього Бреслау» Гагена.

Мокк ізнову підняв трубку, але вже не віддавав наказів, а вислуховував Мюльгауза, який виговорював йому на підвищених тонах. За кілька хвилин він відсунув слухавку від вуха, а другою вільною рукою постукав цигаркою об стільницю. Коли голос на кілька секунд замовк, Мокк запалив цигарку й почав дивний діалог, у якому його лаконічні слова щомиті переривалися гнівними й майстерно побудованими фразами шефа.

– Так, я розумію, що повівся як нахаба, полишаючи збори… Це новий слід… Усе поясню завтра… Так, знаю, це останній шанс… Я зловживав вашим терпінням, пане директоре… Знаю… Буду завтра… О восьмій ранку… Так, неодмінно… Дякую й перепрошую…

Мокк поклав трубку й знову тепло подумав про Райнерта й Кляйнфельда. Вони нічого не сказали Мюльгаузові й пішли стежити за фон Орлоффим.

Гартнер саме закінчив віддавати розпорядження й увійшов до кабінету, несучи пальто й капелюх Мокка. За мить обидва рушили в бік дверей. Гартнер пропустив Мокка наперед і радісно всміхнувся до панни Гаманн. Його мрії про завиванець, схоже, збувалися.

Бреслау,
п'ятниця 9 грудня,
десята година вечора

Бреслау тонуло у м'якому пухові снігу. На Занд-штрасе було безвітряно й тихо. Часом долинав гуркіт якогось авто, зрідка дзвонили сани. Навіть дзенькіт останніх трамваїв, що сунули в бік Ноймаркт і Головної пошти, приглушувала м'яка заметіль. Вікна монастиря Норбертинців блищали привітним теплом. Мокк споглядав усе це з вікна старого монастиря Августинів на Піщаному острові, де знаходилася Університетська бібліотека. Він був далекий від настрою радісного святкового очікування, що його, здавалося, випромінювало ціле місто. Його не цікавили ані Піщаний міст, ані гімназія св. Матвія, ані Музей мінералогії. Його цікавили яскраві вогники ялинок у вікнах убогих кам'яниць на Ріттер-пляц, у яких втомлений працею батько, в очікуванні вечері, відкладає люльку з дешевим тютюном і підкидає на колінах дітей, що радісно верещать, а їхні крики не дратують ані батька, ані матері. Підперезана смугастим фартухом, вона саме ставить на гарячу конфорку каструлю із супом для чоловіка. Щодня одне й те ж – крупник з вудженини, задоволена, сита відрижка, поцілунок по вечері, повний диму рот, діти, яких із лайкою заганяють до купелі у величезній паруючій балії, їхні порожевілі від сну личка, чоловікові руки під важкою периною. Щодня одне й те ж – віра, надія, любов.

Мокк підійшов до дверей Гартнерового кабінету й поклав долоню на клямку.

«У цих кам'яницях, – думав він, – у чорних від кіптяви кухнях, під повними блощиць шпалерами живе ще одна чеснота, неєвангельська чеснота, для якої не знайшлося місця в стерильно чистій п'ятикімнатній квартирі на Редіґер-пляц. Цієї чесноти не вдалося туди заманити ані силою, ані лестощами, ані дорогими подарунками, вона не бажала більше там залишатися, вона покинула невдовзі по шлюбі ефемерну дружину й упевненого в собі чоловіка, які не визначилися зі своїми потребами. Вона – бо не вміла, він – бо не хотів. Вона полишила їх на самих себе: її, що гордовито мовчала, і його, що оскаженіло бився об стіну квадратною головою. Як зветься ця чеснота, що погордувала помешканням на Редіґер-пляц?»

Мокк відчинив двері, випустив служника, що тягнув відро з вугіллям і почув Гартнерів голос:

– Так, пане директоре Штайн, мені йдеться про книжкові позиції із загального каталогу, або ж створення тематичного списку за наступними ключовими поняттями: Сілезія, криміналістика, Бреслау. Якби ці поняття перетиналися в якійсь книжці, це було б чудово. Якщо ж ні, то дуже прошу вас надіслати мені список книжок, яких стосується хоч би одне із цих ключових слів. Гадаю, що якби я вирішив згодом ці книжки взяти… Так? Це чудово, дякую за ласкаву згоду…

– Мокк зачинив двері кабінету й пішов до туалету. Минаючи служника, обійняв його за плечі й прошепотів:

– Знаєш, як називається чеснота, яка не побажала оселитися в мене?

– Ні, не знаю, – відповів власник зарослого густим волоссям вуха.

– Вірність, – зітхнув Мокк і увійшов до туалету. Він зачинився в кабінці й докладно оглянув маленьке віконце, за яким засинало місто, повне вірних дружин, дітей, що всміхалися уві сні, й утомлених працею батьків, місто розпашілих печей, вірних собак, що скавучать від радості, дивлячись на господарів мудрими очима. У цьому місті його п'ятикімнатна квартира була дивним *curiosum*, понурою дивовижею.

«Там, по чотирьох кутках кімнат, чаїться злий демон насильства та ще один… – думав Мокк, розстібаючи пасок, – іще один… – повторював він, виконуючи старі як світ дії, що їх засуджує Церква, – демон смерті». Відшукавши потрібне слово, він просунув голову в петлю, змайстровану з паска й прив'язану до віконної клямки, за яким Бреслау ставав білішим за сніг, що його вкривав.

Вісбаден,
вівторок 13 грудня,
перша пополудні

Приватний детектив Райнер Кнюфер вийшов з екіпажа біля Курортного парку й рушив серед чорних безлистих каштанів у бік казино. З-над паркового ставка, між деревами, здійнявся

холодний вітер, повів якого підняв догори стовпи снігової куряви. Кнюфер натяг капелюха, підняв комір пальта і, швидко проминувши припудрені інеєм клумби, увійшов до залитого світлом храму азарту. До нього підскочив служник, енергійно струсив з нього сніг волосяною щіткою і, радісно прийнявши кілька дрібняків, побіг з пальтом і капелюхом клієнта до гардеробу. Кнюфер стояв у фойє і з подивом роздивлявся біло-коричневу шахівницю підлоги, вітраж над входом, вигнуте аркою склепіння й великі статуї попід стінами. Оглянувши весь цей вишуканий інтер'єр, він звернув ліворуч до великої гральної зали. Зупинився на порозі й примружився, засліплений безжальними вогнями канделябрів, що вихоплювали кожну зморшку навколо зморених безсонням та азартом очей гравців, відбивалися в лисинах, укритих потом програшу, підступно видавали фальшиві рум'янці на щоках підстаркуватих аристократок і лисніли на алебастровій шкірі молодих дам, чиї звички були такими ж легкими, як барвисте пір'я, застромлене за пов'язки, що охоплювали їхні рівно підстрижені лискучі зачіски. На одній із молодих дам Кнюфер на кілька секунд зупинив погляд. Він не був упевнений, що знайшов потрібну особу. Згідно опису, отриманого від Мокка, Софі повинна мати довге волосся. Усміхнена світла блондинка мала волосся, підстрижене за останньою модою, коротко й спортивно. Решта опису співпадала. Її груди, які туго облягав шовк сукенки, пишно здіймалися, коли вона

різким і радісним рухом підносила руку догори, і це відповідало влучному описові Мокка: «великий бюст, пружність якого майже відчутна». Її голос розтинав задушливе повітря зали срібною колоратурою. Його сміливо можна було б назвати «перламутровим» (слова Мокка). Він насилу відірвав погляд від блондинки й зазирнув до сусідньої картярської зали. Переконавшись, що більше жодна із дам не відповідає описові, зробленому кримінальним радником, він сів біля сусіднього вільного столика з рулеткою, біля якого стояв на посту старий опасистий круп'є, і поставивши жетони за п'ятдесят марок на червоне, почав вирішувати проблему: чому гіпотетична Софі Мокк поводиться так галасливо. Коли круп'є підсував до нього подвійний стовпчик жетонів, Кнюфер збагнув принаймні дві причини цього. По-перше, блондинка не шкодувала собі шампанського, по-друге, її радісні вигуки й жвава жестикуляція були реакцією на азартні дії маленького чоловічка зі зболеними меланхолійними очима. Кнюфер вирішив грати один до одного. Він знову поставив все на червоне й швидко нотував у пам'яті характеристику невисокого добродія, якому блондинка саме поклала голову на плече, ніжно обіймаючи долонями місце, де у чоловіків зазвичай є біцепси. Гравець лише трохи здіймався над рівнем столу. Він безтурботно підкидав жетони, а ті гарним півколом лягали на шорстке зелене сукно й завжди опинялися на одному із тридцяти шести квадратиків поля.

– Він зовсім не задумується, – прошепотів Кнюферові товстий круп'є. – Він покладається на випадок. Наосліп кидає кілька жетонів і майже завжди поціляє. Якщо жетон впаде, скажімо, на «двадцять два червоне», він ставить або на паристе, або на червоне. Він ніколи не ставить на *en plain*, «коня», або навіть на шість номерів…

– А що станеться, – Кнюфер розділив величенького стовпчика на дві частини й обидві знову поставив на червоне, – коли якийсь жетон впаде на лінію між двома полями? Наприклад, між «вісімнадцять червоне» й «сімнадцять чорне»? На що тоді він ставить?

– Завжди більша частина жетону, – круп'є крутнув рулетку, – опиняється на якомусь полі. Ніколи межа між полями не перетинає жетон рівно навпіл.

– Отже, у нього немає ніякої системи, – Кнюфер байдуже споглядав, як кулька підстрибує й падає в перегородку «двадцять дев'ять червоне».

– Так, справді, – круп'є посунув у бік Кнюфера чотири стовпчики жетонів. – Він не такий забобонний, як інші гравці, не вірить у магічну послідовність чисел, у притягання протилежностей, не носить мідних прикрас, коли Сатурн опиняється навпроти Марса, й не ставить тоді *va banque* на дванадцять, а на *voisons du zéro** на початку місяця. Він вірить, так би мовити, в обумовленість випадковостей.

---

* Ставка в полі зеро. Складається з 9 жетонів, які охоплюють 15 номерів *(прим. пер.)*.

– Хто він? – Кнюфер знову поставив усе на червоне.

– А ви тут вперше, правда? – круп'є крутонув колом ошуканих сподівань. – Це відомий гравець і славетний…

Люба Елізабет,

від п'ятниці я у Вісбадені, у товаристві Бернарда фон Фінкельштейна. Це один з режисерів кіностудії «УФА», відомий на початку двадцятих під псевдонімом Бодо фон Фінкль. Написала Тобі коротенько про своє перебування тут, і руки опустилися. Мені хотілося б Тобі стільки розповісти, не знаю, з чого й почати. Може, з від'їзду із Бреслау? Ні, ні! Не хочу навіть згадувати назви цього міста, де довелося пережити стільки підлоти. Звичайно, не від Тебе, моя найдорожча; усе, що нас єднало, було таким чистим і добрим!

Напишу Тобі тільки про те, що я роблю тут, у Вісбадені, і з ким я тепер. Із фон Фінклем я познайомилася п'ять років тому в Берліні, коли намагалася отримати другорядну роль у фільмі «Втомлена смерть» Фріца Ланга. Мабуть, я справила тоді на нього велике враження, бо того ж дня він запросив мене повечеряти й розчахнув переді мною найпотаємніші куточки своєї душі. Він виявився несміливим чоловіком, який, незважаючи на величезні гроші й чудове положення в мистецькому товаристві, понад усе прагне кохання, кришталево чистого, сповненого пристрасті. Тоді він попрохав мене сповнити одне його ексцентричне інтимне бажання.

а коли я, дещо обурившись (хоч, мушу визнати, мене це неабияк заінтригувало), відмовила йому, благав мене простити йому й присягався, що я отримаю роль, якої мені так хотілося. Тоді я зустрілася з ним іще кілька разів, і незважаючи на його розпачливі й пристрасні наполягання, дозволила йому лише цілувати мої туфельки, що він робив з величезною радістю, виражаючи мені цим шану й захоплення. Фон Фінкль був справжнім джентльменом і причарував мене культурністю, а понад усе – любов'ю до мистецтва. Можливо, я вийшла б за нього заміж, якби у все це не втрутився мій покійний батечко, який саме тоді, після тривалих пошуків, знайшов мене в Берліні, обізвав фон Фінкля паршивим жидом, і забрав мене із собою до Пассау, де до мене сватався один баварський землевласник. Та не судилося мені стати баварською домогосподинею, бо в товаристві одного художника (ах, ця моя любов до мистецтва!), я подалася до Бреслау, де невдовзі опинилася у вишуканому товаристві.

Та повернуся до фон Фінкля. Коли я кілька днів тому приїхала до Берліна, він уже чекав на мене на вокзалі, попереджений моїм нічним телефонним дзвінком (на щастя, я ніколи не викидаю записників з адресами й телефонами). Я подзвонила до нього тієї ж ночі, коли мене зґвалтував Ебергард. Фон Фінкль не змінився, такий самий сумний, позбавлений розуміння оточення, сповнений комплексів і дивних, темних потреб. Я розуміла, що зв'язуючись із ним, муситиму вдовольняти його бажання й вирішила зробити

це вже першого дня. Навіть не питай мене, що це було, може, скажу Тобі колись на вушко. Досить, що фон Фінкль ладен віддати за мене життя. Як легко зробити людину щасливою! Він став упевненим у собі, і заявив, що зі мною може прийняти будь-який виклик. Він хоче здобути багатство, щоб самому фінансувати новий фільм зі мною в головній ролі! Проаналізувавши збіг випадкових обставин, що привели мене знову до нього й дозволили відчути найбільше щастя, Бодо зробив висновок, що існує вища обумовленість випадковостей, а тоді приїхав зі мною сюди, до Вісбадена, щоб здобути гроші й підтвердити свою теорію. Ти тільки уяви собі, він весь час виграє...

– Справді? Це той відомий фон Фінкль? – Кнюфер зсипав до шкатулки з чорного дерева купу жетонів, виграних потому, як круп'є оголосив «двадцять три червоне». Закурив першу того дня сигару. – Як вас звати?

– Ріхтер, шановний пане…

– А скажіть-но, Ріхтере, чому це ви все мені розповідаєте? Адже персоналові казино заборонено розмовляти із клієнтами! Круп'є могли б тоді домовлятися із клієнтами про різні послуги…

– Мені однаково. Я й так втрачу це місце…

– Чому?

– Кожен круп'є приставлений до одного-єдиного стола. – Ріхтер звично крутонув рулеткою, хоч Кнюфер не висловлював жодного бажання грати далі. Пахкаючи сигарою, він силкувався увіпхнути шкатулку до кишені піджака. – Мій

стіл вважається нещасливим, ніхто не хоче за ним грати. А коли ніхто не грає, мені не дістаються чайові, а ми живемо з чайових, бо платня, знаєте… Пробачте, я не хотів вам нічого…

– Відтепер цей стіл уже не можна уважати нещасливим. Я ж бо за ним багацько виграв. – Кнюфер відлічив десять жетонів й увіпхнув їх до кишені фрака круп'є. – Якщо хочеш отримати набагато більше, доповідай мені про все, що робить ця блондинка зі своїм курдуплем.

Він поплескав Ріхтера по плечу й полишив залу. Його проводжали погляди гравців, а блондинку та її низенького супутника дії Кнюфера, здавалося, зацікавили найбільше.

Вісбаден,
вівторок 13 грудня,
п'ята година пополудні

Кнюфер поставив фото Софі біля телефону й роззирнувся по кімнаті. На чому б не зупинився його погляд, чи то на стіні, обклеєній блідо-голубими шпалерами в дрібні квіточки, чи то на покрапаній мухами стелі, чи на ширмі, що відокремлювала залізне ліжко від умивальника, скрізь він бачив її обличчя, що розтавало наче в чорно-біло-сірих барвах негативу.

Кнюфера огорнув незрозумілий неспокій. Він підніс слухавку, що підстрибувала на важелі апарата, приклав її до вуха й почув далекий голос телефоніста, що повідомляв про з'єднання із

бреславським номером 6381. За мить він почув спокійний голос абонента 6381, що подовгу мовчав між словами, натомість у паузах чутно було звуки, які нагадували пахкання люльки.

– Доброго дня, *Herr Kriminaldirektor*, – Кнюфер притис до вуха слухавку й наблизився до мікрофона. – Я знайшов її. Вона у Вісбадені під іменем Ізабель Лебетзайдер, у компанії такого собі Бернарда Фінкельштейна. Так, дещо я про нього знаю. Як дізнався? У мене є співробітники в Берліні, а телеграф працює оперативно. Фінкельштейн на початку двадцятих був відомим режисером… Атож, запевняю вас! Вам відоме прізвище Бодо фон Фінкль? Звичайно, це той самий. Після періоду слави він потрапив у якусь халепу. У берлінській поліції зареєстрований у комісії моралі як азартний гравець. Підозрювався в зніманні порнографічних фільмів. Тут, у Вісбадені, він грає надзвичайно азартно й виграє купу грошей. Софі Мокк або ж Ізабель Лебетзайдер, то, певне, його добра муза.

– А тепер послухайте мене, -- Кнюфер почув звук запалюваного сірника і майже фізично відчув запах тютюну «Австрія». – Ви повинні ізолювати цю жінку.

Голос замовк. Кнюфер теж мовчав.

– Вам незрозуміло? – забулькотіла слина в цибухові. – Ви повинні її викрасти й сховати на місяць або два. До розпорядження. Про гроші прошу не хвилюватися.

– Я дуже добре зрозумів вас, пане директоре Мюльгауз, – Кнюфер поклав слухавку.

Вісбаден,
вівторок 13 грудня,
сьома година вечора

Круп'є Ріхтер радісно підсунув величезну купу жетонів до бездоганно білої манишки фон Фінкля. Режисер не виявив жодних почуттів, вставив турецьку цигарку в довгий мундштук зі слонової кістки й подав його своїй світловолосій супутниці. Софі задумливо прийняла його й повільно розплющила очі. Зелене полум'я її очей ковзнуло по чоловіках, що з'юрмилися навколо столу. Із рукавів смокінгів висунулося кілька сліпучо-білих манжетів, у випещених пальцях зашуміли бензинові запальнички. Пальчики Софі обійняли товсті, червоні пальці, у яких ховався лискучий металевий прямокутник, що потріскував блакитнуватим полум'ям. Власник пальців був так зворушений цим доторком, що майже не відчував болю, яким пройняв його розжарений метал.

За столиком Ріхтера грав лише фон Фінкль. Це був єдиний зайнятий столик у казино. Решта були вільними, бо всі клієнти, що ще недавно сиділи за ними, оточили тепер Ріхтерів столик. Круп'є насолоджувався своїм великим днем і благословляв ту мить, коли жетони Кнюфера лягли на червоно-чорні клітинки на зеленому оксамиті. Це був початок Кнюферових виграшів, про які тепер говорили всі. Останній привернув увагу Бодо фон Фінкля, який протягом кількох годин підтвердив усім клієнтам і персоналові казино,

що лиха слава цього столика, яка відлякувала від нього інших гравців, була дурним забобоном, що його, як гадав Ріхтер, вигадали заздрісні колеги-круп'є.

Юрба густішала навколо столика так, що круп'є, гравцеві та білявій богині гри майже не було чим дихати.

– *S'il vous plaît*, – вигукнув Ріхтер. – *Mes dames, monsieurs, faites vos jeux**.

Фон Фінкль відрахував двадцять десятимаркових жетонів і підсунув стовпчик у бік Софі, яка перехрестила його, викликавши цим обурення нечисленних дам, що спостерігали за грою. Тоді фон Фінкль підкинув один жетон у бік ігрового поля. Більша його частина закрила поле «двадцять вісім червоне». За наказом фон Фінкля Софі поставила дванадцятимарковий стовпчик на поле «двадцять вісім», а решту жетонів, п'ять таких самих стовпчиків – на поле «червоне». Глядачі зітхнули, бо фон Фінкль уперше не поставив «один до одного».

– *Rien ne vas plus**, – Ріхтер крутонув колом рулетки, й у мертвій тиші залунав стукіт кульки, що підстрибувала в перегородках, і ледь чутний свист рулетки. За хвилину коло зупинилося. Шелест захоплених голосів сколихнув юрбою. Софі рвучко піднесла руки догори, оголивши депільовані пахви. Випало «дев'ятнадцять червоне». Стовпчик, що стояв на «двадцять один» помандрував до Ріхтера, натомість жетони, що лежали

---

* Пані, панове, прошу вас, робіть ваші ставки *(франц.)*.

** Ставок більше немає *(франц.)*.

на «червоному» полі, у подвійній кількості – до фон Фінкля. Той з великою повагою поцілував руку своєї супутниці й підкинув черговий жетон, знову дозволивши діяти детермінізмові випадків. Після «благословіння» жетон упав на лінію, що відокремлювала поля «дев'ятнадцять червоне» та «паристе». Софі, фон Фінкль і Ріхтер схилилися над столом, а над ними зімкнулося склепіння голів та плечей. Гравець підвівся, перевів подих і глянув на вболівальників, які неохоче відступали зі своїх позицій:

– А чи не краще вам відійти й дати можливість прийняти рішення, – спокійним голосом мовив він і кинув на Софі запитальний погляд. – Що ви про це скажете, мадам?

– Це, певне, *pair**, – Софі невпевнено глянула на фон Фінкля. – Ні… Я сама не знаю.

Гравець узяв жетон двома пальцями й поклав його до кишені Ріхтерового фрака. Тоді старанно вибрав інший, дозволив почаклувати над ним і підкинув його. Жетон упав, і його більша частина опинилася на «шість чорне». Тоді фон Фінкль поставив на «шість чорне» тисячу марок. Ріхтер вимовив французьке закляття – й кулька почала танок між дерев'яними перегородками рулетки. Фон Фінкль заплющив очі й побачив власне дитинство в смердючій дерев'яній хаті в Бендзіні, яка слугувала його батькові кравецькою майстернею, вісьмом його братам і сестрам – полем безугавних бійок, а міріадам блощиць – зручним сховком.

* паристе *(франц.)*.

Зараз йому вчувалося не стукотіння кульки, а деренчання старої швейної машинки фірми «Зінгер». Він не чув зойку розчарованої публіки, замість нього у вухах лунав крик невдоволеного клієнта кравця. Він відчував не страх Софі, а страх своєї матері перед наступним голодним днем. Фон Фінкль не розплющив очей, коли почув шурхіт жетонів, що віддалялися від нього, коли Софі щосили вп'ялася пальцями в його плече, коли почулося човгання ніг розчарованих уболівальників і коли інші столики ожили від французьких вигуків, а його круп'є відспівав похоронне *Les jeux sons faits**, він розплющив очі лише тоді, коли долоні торкнулося холодне скло. Навпроти нього сидів елегантний сивуватий чоловік і тримав такий самий келих шампанського, який стояв перед ним та Софі.

– Клаус фон Штітенкротт, директор казино, – усміхнувся він. – Дозвольте висловити вам моє захоплення. Я ще ніколи не зустрічав гравця, кожна ставка якого була б грою ва-банк.

– Дякую, – відповів фон Фінкль тремтячим голосом, не наважуючись глянути в бік Софі. – Ваше захоплення – це для мене честь.

– Ні, це честь для мене, – фон Штітенкротт зробив швидкий рух, і два келихи кришталево задзвеніли. – Після такого програшу ви не сказали: «Що мені ваше захоплення!» або «Йдіть до біса!». Ви повелися як справжній джентльмен. А до джентльменів у нашому казино ми ставимося

* Ставки зроблено *(франц.)*.

з повагою й завжди, коли фортуна відвертається від них, пропонуємо їм позичку довільної суми без необхідності залишати що-небудь у заставу. Ви не бажаєте взяти таку позичку?

Бреслау,
вівторок 13 грудня,
одинадцята година вечора

Елізабет Пфлюґер саме скінчила третє «Gnosienne» Еріка Саті, і її біле фортепіано ще бриніло звуками дощових крапель, коли до вітальні увійшла покоївка й повідомила про терміновий дзвінок з Вісбадена, запитуючи, де панна Пфлюґер бажає говорити. Елізабет бажала говорити у вітальні і, схрестивши свої стрункі ноги в шезлонгу, роздратовано спитала в служниці, хто має нахабство турбувати її так пізно. Довідавшись, вона вгамувала свій гнів і приклала слухавку до вуха. Після довгих схлипувань, ридань, запевнень у любові й дружбі, вона почула прохання про допомогу й пораду.

– Благаю тебе, Елізабет, порадь, що мені робити… Він усе програв…

– Цей фон Фінкль, про якого ти писала? Сьогодні посильний забрав листа з Вісбадена й приніс мені…

– Так, фон Фінкль. Директор казино запропонував йому позичку без застави, але він відмовився й попросив обміняти на жетони чеки й векселі, що мав при собі. Коли його прохання

виконали, він знову програв усе. Нічим заплатити за готель. Тоді він прийняв пропозицію казино, але це була вже інша пропозиція… Інша позичка, із заставою… Цією заставою повинна стати я…

Чоловіча долоня натиснула на важіль телефону. Елізабет крізь сльози глянула на барона фон Гаґеншталя і відчула полегшу, що не повинна більше вислуховувати плачу подруги.

– Ти тут нічого не вдієш, – тихо мовив барон. – Зараз допомогти їй можу лише я. Я знаю, що значить у казино застава гарної молодої жінки. Ва-банк.

Вісбаден,
вівторок 13 грудня,
північ

– Фон Штітенкротт виплатив фон Фінклеві за його векселі й чеки тисячу марок, – Ріхтер говорив тихо, боязко озираючись парком навколо казино. – Фон Фінкль поставив як завжди ва-банк і програв. Тоді шеф запропонував йому позичку, але з гарантією. Цією гарантією повинна стати панна Ізабель Лебетзайдер. Шеф оцінив її в три тисячі марок. Така позичка.

– Нічого не розумію, Ріхтере. – Кнюфер дрижав від холоду. – Вони гратимуть на панну Лебетзайдер?

– Так. – Ріхтер натягнув капелюха на очі. – І то завтра, за моїм столом. Опівночі. На одній шальці

фон Фінкль ставить свою подругу, на іншій фон Штітенкротт – три тисячі марок. Якщо режисер виграє, він отримає жетони на цю суму, якщо виграє шеф – панна Лебетзайдер на якийсь час залишиться в нашому казино. Це лише одна гра на чорне-червоне. І все. Одна гра. Ва-банк.

Кнюфер відчув, як у нього задрижали коліна.

– Зимно тут, у цьому парку, – буркнув він. – Ходімо випиймо чогось. Ведіть, Ріхтере.

Круп'є поправив рукавички й швидко побіг парком. За ним рушив Кнюфер. Нічний Вісбаден оздоблювали святкові ліхтарики. Незважаючи на піст, винарня «Енте» у «Нассауер Гоф» вирувала життям. Під пам'ятником імператорові Фрідріху тріскалися від морозу губи якоїсь пари, що безтямно цілувалася. Вусатий обер-поліцмейстер пояснював якомусь добродію напідпитку, як йому пройти до Терм імператора Фрідріха. Ріхтер схопив Кнюфера за рукав і затяг до однієї з брам, де знаходилася кнайпа «Ганкес міт Музік», у якій пахло цибулевим сиром. Вони сіли в якомусь темному кутку й круп'є замовив два кухлі глінтвейну «Аппельвой».

– Скажіть-но мені, Ріхтере, – Кнюфер поклав на стіл десятимарковий папірець, – якщо фон Фінкль програє, як довго панна Лебетзайдер залишатиметься в казино й що вона там робитиме.

– За те, що я вам сказав би, – Ріхтер розчепірив пальці на банкноті. – За те, що я вам скажу, – поправився він, – я можу втратити роботу… До біса! Ви мій добрий дух… У нас є ще одне казино… Неофіційне… У підвалі… Там грають дуже

багаті клієнти. У ролі круп'є – голі вродливі жінки. Якщо гравець виграє дуже велику суму, а її розміри залежать від вміння й азарту гравця, у нагороду він отримає на одну ніч жінку-круп'є, за столиком якої він грав. Ви собі й не уявляєте, що робить хіть із цими чоловіками. Мало кому вдається виграти дівчину, вони програють купу грошей, і все-таки знову приходять… задля панни Лебетзайдер вони гратимуть, як божевільні. Досить на них глянути. Наш шеф знає, що робить…

– Як довго панна Лебетзайдер мала би працювати в таємному казино? – повторив питання Кнюфер.

– Не менше ніж два місяці. Продовження терміну – то вже добровільний вибір нашої білявої Венери.

– Коли відбудеться гра?

– Завтра опівночі. Шеф хоче запросити кількох знайомих журналістів і клієнтів неофіційного казино, які охоче оглянуть новий товар. Гадаю, вас вони теж запросять, ви ж бо чимало виграли за моїм столом.

– Ви не берете до уваги ще одного. – Вихиляючи глінтвейн, що пахнув гвоздикою й корицею, Кнюфер намагався приховати тремтіння рук. – Адже ця панна може відмовитися. До того ж зовсім не означає, що фон Фінкль повинен програти.

– Не думаю, – відказав Ріхтер і заслонив брудну фіранку, котра, якби була цілою, відокремлювала б їхній столик від решти зали. – Я бачив у казино багатьох відчайдухів, які вважали, що

гра – це остання і єдина можливість здобути гроші. Загалом всі вони переховувалися, а їхні імена були такими ж справжніми, як і в того аристократа-режисера, від якого за версту смердить жидом, і цієї псевдоавстріячки з її баварським акцентом. Їм немає чого втрачати, вони на все готові задля ще одного шансу.

– Спасибі вам, Ріхтере, – Кнюфер кинув на стіл ще одну банкноту. Він уже хотів було піти, але круп'є притримав його за рукав. Як на свій вік, він був дуже сильним. Вочевидь, він вправляв м'язи не лише за рулеткою.

– Вони зроблять все і все програють, – круп'є уважно поглянув на Кнюфера. – Всі як один. Без винятку. Пам'ятайте про це.

Вісбаден,
середа 14 грудня,
чверть до півночі

Райнер Кнюфер набрав срібною ложечкою червоного кав'яру й оздобив ним шматочок чорного хліба з борошна грубого помелу. Тоді в половинку цитрини вкрутив кришталевий конус із поздовжньою різьбою, вміщений у круглій формочці. Формочка наповнилася соком. Декілька його крапель присмачило нудний смак кав'яру. Кнюфер запив цей шматок шампанським і знову витяг запрошення, власноруч написане директором.

Маю за честь запросити Шановного Пана на особливу партію 14 грудня ц. р. опівночі, у головній

залі казино. Після партії запрошую на раут, який відбудеться в підвалах казино. Запрошення стосується виключно Шановного Пана Райнера Кнюфера, без супроводжуючих осіб.

З повагою, Клаус фон Штітенкротт, директор.

Кнюфер окинув поглядом ресторан «Кеферс Бістро», що належав до казино, і відчув дрож, що раптово пройняв його. Мати колись пояснювала йому це так: «То смерть зазирнула тобі в очі». Зараз йому у вічі зазирнула надія на забезпечене життя: ось він щодня споживає обіди на цих сніжно-білих скатертинах, ось він сидить на цьому м'якому диванчику оббитому шкірою вишневого кольору, ось розрізає ножем з вигравіруваним на ньому гербом рум'яне порося, відкладає ножа на срібну підставку й подає дівчині, що сидить біля нього, рожевий шматок м'яса із хрусткою шкоринкою. Її світле волосся в золотому німбі павуків-канделябрів різко контрастує із темно-вишневим кольором портьєр. Офіціант низько вклоняється, а удалині усіма барвами веселки міняться напої на трикутних серветках у величезному барі з червоного дерева. Кнюфер кидає ще один погляд на дівчину й думає, хто вона. Детектив струснув головою й відігнав геть заманливі видіння. Він старанно згорнув запрошення, поклав під накрохмалену білу серветку десятимаркову купюру й вийшов у хол казино. Біля входу до головної зали якийсь злинялий блондин зі шпичастою борідкою показував охоронцеві точнісінько таке запрошення,

що лежало в кишені Кнюферового смокінга. Охоронець вклонився, і його долоня в білій рукавичці зробила запрошувальний жест. За мить у головній залі казино опинився й Кнюфер. Він швидко порахував присутніх, чоловіків їх було тридцять вісім. Усі зодягнені у фраки чи смокінги, а їхні манишки випромінювали сліпучу білизну. Круп'є Ріхтер безгучно обертав коло рулетки, гості поправляли циліндри, огортали шиї шовковими шарфами, постукували паличками, дехто – щоб приховати замішання, інші – аби привернути до себе увагу, та більшість – щоб подолати нетерпіння. Минали хвилини. Погляд Кнюфера мандрував кремовими стінами, спалахував в електричному блиску люстр і спочивав на спокійній, шорсткій зелені сукна, що вкривало столи. Шелест нетерпіння голоснішав. Невдовзі він перейшов у привітальні оплески й схвальний гомін. До зали увійшла Софі, а за нею директор фон Штітенкротт і Бодо фон Фінкль. Софі була вбрана в довгу обтислу сукню із чорного атласу й чорні-таки рукавички до ліктів з тієї самої тканини. Кнюфер підійшов до неї впритул, і йому видалося, що він помітив сліди недавніх сліз у її світло-зелених очах. Погляд фон Фінкля видавався незворушним, а його дрібні жовті зуби раз у раз закусували верхню губу. Фон Штітенкротт поправив монокль, підніс догори обидві руки й розпочав промову.

– Вельмишановні панове, цього вечора я маю честь привітати вас на незвичайній грі, єдиній усвоєму роді та другій в історії нашого казино.

Насамперед вітаю головну героїню цієї урочистості, мадам Ізабель Лебетзайдер, – тут фон Штітенкротт підняв циліндра й низько вклонився Софі. – Вітаю представників нашої гессенської шляхти, графа Адріана фон Кноблоха та графа Германна фон унд цум Штайн, людей пера – славетних журналістів нашої газети «Вісбаденер Вохе», і передусім – відомого письменника Маркуса Віландта, який люб'язно погодився – *mutatis mutandis** – описати нашу зустріч у своєму новому романі, який перебуває ще *in statu nascendi***. Окрім того, вітаю – *last but not least**** – усіх присутніх, постійних та нових гостей нашого закладу.

Загриміли оплески, а фон Штітенкротт розкланявся навсібіч.

– Дорогі панове, тепер я оголошу правила сьогоднішньої гри та подальшу програму цього вечора. За мить буде розіграно особливий, унікальний у своєму роді ва-банк: Бодо фон Фінкль проти казино у Вісбадені, яке представляю я. Шановний пан фон Фінкль першим поставить на червоне або чорне чи парне або непарне. Мені, зрозуміло, доведеться поставити на протилежне поле до того, на яке поставить пан фон Фінкль. Моєму шановному суперникові, якщо він виграє, буде анульовано його борг казино. Сума боргу залишиться відомою лише мені та йому. Якщо він програє, мадам Ізабель Лебетзайдер працювати-

---

* змінивши те, що слід змінити *(лат.)*.

** у зародковому стані *(лат.)*.

*** останній за рахунком, але не за важливістю *(англ.)*.

ме в нашому казино щонайменше два місяці. Умови праці та оплати, а також відмови від пропозиції мадам Лебетзайдер відомі. Рулетку розкрутять лише один раз. Подання неофіційних ставок між гостями не забороняється. Їх прийматиме присутній тут круп'є Пауль Ріхтер. Один відсоток від суми неофіційної ставки відраховується на користь казино. Після закінчення гри ва-банк запрошую всіх до підземної зали, де відбудеться раут і такий вид гри в рулетку, який не доступний звичайним бувальцям казино, – тут фон Штітенкротт перевів подих і патетичним тоном спитав:

Чи мадам Лебетзайдер та пан фон Фінкль будуть ласкаві підтвердити при свідках, що сказане мною – правда? – Двічі почувши голосне «так», фон Штітенкротт подав знак Ріхтерові. Той встановив на столі лабораторні терези й на одній шальці поклав кульку, а на іншій – невеличку гирку. Отримавши ідеальну рівновагу, він випростався й голосно вигукнув:

– *Mesdames, Messierurs, s'il vous plaît, faites vos jeux**. Приймаються також неофіційні ставки.

Фон Фінкль підсунув Софі важкого, високого стільця, зайняв місце за столом навпроти директора, витяг з кишені золотого царського імперіала й поклав його перед своєю супутницею для благословення. М'які горбики грудей рвучко здійнялися у викоті сукні, палець в атласній рукавичці перехрестив монету. Фон Фінкль підкинув

* Пані, панове, прошу вас, робіть ваші ставки *(франц.)*.

імперіал над внутрішнім ігровим полем. Монета перевернулася й покотилась за межі поля. Фон Фінкль заплющив повіки і в його уяві постав ряд асоціацій. Восьмеро дітей бендзінського кравця Фінкельштейна, який шиє лапсердаки для бідноти, батьки – запальний сухотник і дбайлива мишка в перехнябленій перуці. Пара смердючих кіз, що зимували разом з людьми. Першотравнева демонстрація у Бендзіні, криваві полотна прапорів, червоне обличчя Шаї Бродського, який обіймає нового скарбника єврейської партії «Бунд», Бернарда Фінкельштейна, а чотири місяці потому відкриває партійну касу й не бачить у ній купи золотих імперіалів. Червоний шарф дорогої повії в лодзькому готелі, червона кров робітників на бендзінській бруківці, чиї внески принесли йому багатство в лодзькому казино у «Гранд Готелі». Фон Фінкль розплющив очі й вимовив:

– Ставлю на червоне.

– Ні! – скрикнула Софі. – Ти повинен поставити на паристе. Це гра на мене, і я теж маю право голосу.

У юрбі чоловіків почувся шелест подиву. Гравці закладалися між собою. Могутній бородань, чия зовнішність та акцент виказували слов'янина, пхнув у Ріхтерову долоню сувій банкнот.

– Чёт! Предчувствует, видать, красавица! – прогримів він.

– Генерал Базедов знає, що робить, – прошепотів шпичастобородий рідковолосий блондин Кнюферові, кидаючи Ріхтерові сто марок. – Паристе!

– На червоне, – Кнюфер кинув на стіл п'ятдесят марок.

Утворився справжній хаос. Чоловіки юрмилися навколо столу й щось вигукували. Жоден не наважився торкнутися Софі. Ріхтер усе записав і підкинув кульку.

– *Les jeux sont faits. Rien ne va plus!**

– Ви, звичайно, згодні з рішенням мадам фон Лебетзайдер? – фон Штітенкротт кинув запитальний погляд на фон Фінкля.

– *Ce que femme veut, Dieu le veut***.

– Пане Ріхтере, прошу, починайте!

Кулька розпочала свій танок в обертах рулетки. Вона зупинилася в перегородці «зеро», а тоді, наче підкинута невидимою пружиною, викотилася й упала в дірку з позначкою «двадцять дев'ять червоне». Рулетка зупинилася, і Ріхтер оголосив результат. Фон Фінкль заплющив очі й побачив карусель кольорів казино: світло-коричневого, зеленого й золотого. Він підвівся з-за столу й вийшов до холу. Софі розплакалася й вибігла за ним. Кнюфер отримав сто марок і непомітно підійшов до дверей зали. Фон Штітенкротт приймав поздоровлення:

– З таким самим успіхом, – мовив собі Кнюфер, – можна було б привітати акулу, яка роздерла тунця.

– Не угадала красавица, – прогримів генерал Базедов, виходячи до холу. – Вот судьба…

---

* Ставки зроблено. Ставок більше немає! *(франц.)*.

** Чого хоче жінка, того хоче Бог *(франц.)*.

«Красавица» стояла біля фон Фінкля й гладила його по щоці. Відомий режисер кусав губи й поволі занурювався в бендзінські спогади. Кнюфер почув запитальний тон її голосу. Він підійшов ближче й почув відповідь фон Фінкля:

– Так, буду.

– Завжди, незважаючи на те, що буде зараз? – ридання спотворили голос Софі.

– Я їду до Берліна і там чекатиму на тебе. За два місяці я щодня виходитиму на перон станції «Зоологічний сад» і чекатиму вечірнього потяга з Вісбадена. Щодня приноситиму тобі букет троянд, – фон Фінкль узяв від хлопчика-служника пальто й капелюха, поцілував Софі в чоло й спокійно вийшов у засніжений парк, що нагадував кладовище замерзлих каштанів. Софі хотіла вийти за ним. Але наштовхнулася на масивну постать охоронця.

– Наскільки мені відомо, мадам, – мовив цербер, – ви повинні бути на роботі.

Бреслау,
четвер 15 грудня,
перша година ночі

Мюльгауз підійшов до дзеркала у ванній і широко роззявив рота. Його верхній лівий зуб був геть розхитаний. Він притис його великим пальцем і витяг з ясен. Тоді клацнув пальцями, і зуб впав до раковини. Мюльгауз відчув присмак крові. Він не без приємності висмоктав її і заходився біля наступного зуба. За мить він уже тримав йо-

го в пальцях і розглядав при світлі коричневі плями зубного каменя. Зуб вдарився об порцелянову раковину й голосно дзеленькнув. Дзеленькав зуб, дзвенів умивальник, дзвонив телефон. Мюльгауз скрикнув і сів на ліжку.

– Може, це Якоб? – у темряві заблищали перелякані очі дружини.

Мюльгауз запхав вказівного пальця до рота і з полегшею виявив, що з його поганими зубами нічого жахливого уночі не сталося. Тоді підняв слухавку й нічого не сказав. Зате його співрозмовник був занадто балакучим.

– Мені потрібні гроші, *Herr Kriminaldirektor*. Дві тисячі. Стільки я повинен заплатити хлопцям з Вісбадена, які мають машину й допоможуть мені вивезти її до Берліна. Там я триматиму її в надійному місці.

– Зараз, – буркнув Мюльгауз. – Хвилинку.

Він одяг халата, капці і, торкаючи кінчиком язика зуба, почалапав до передпокою. Там він важко всівся у фотелі й притис до вуха слухавку паралельного телефону.

– Поясни мені дещо, Кнюфере, – Мюльгауз був іще трохи сонний. – Чому ці дві тисячі потрібні тобі так терміново?

– Хлопці з Вісбадена – то азартні гравці. Сьогодні вони багато програли в казино. Отримали від директора казино позичку. Завтра їм потрібні гроші…

– Вони підуть до казино й програють їх, ідіоте, – пробурчав Мюльгауз. – Програють і нікуди з тобою не поїдуть, а пані Софі Мокк випурхне тобі з-під носа на інший курорт…

– Якщо вони не віддадуть шефові завтра до дванадцятої тисячі марок, можуть до Вісбадена більше не потикатися. А вони живуть з цього міста, з цього казино. Ці гроші для них як «бути чи не бути». Я повинен їм негайно дати відповідь, отримають вони завтра ці гроші, чи ні.

– Послухай-но Кнюфере, – Мюльгауз уже цілком очуняв. – Зараз перша ночі, а твоє повідомлення діє мені на нерви як лайка перекупки. Матимеш ти гроші. Вишлю тобі до запитання. У кожному казино є поштове відділення. Матимеш їх завтра. Ти мені сказав, що ті хлопці багато програли. Я тебе попереджаю, що якщо ти мене ошукуєш, то програєш не стільки, скільки вони. Ти програєш усе.

Мюльгауз поклав трубку й подріботів до спальні. Ліг біля дружини й відчув, що вона не спить.

– Хто це дзвонив? Якоб? – несміливо спитала вона.

– Дантист, – буркнув Мюльгауз, і чорна глуха сонливість відбила йому охоту до подальших, таких самих влучних жартів.

Вісбаден,
четвер 15 грудня,
чверть на другу ночі

Кнюфер витер із чола піт, поклав слухавку й зійшов мармуровими сходами до таємного казино. Там, за важкими дубовими дверима, схованими

за пурпуровими портьєрами, у нього голова пішла обертом від вигляду голих жінок, які з усмішкою пересували стовпчики жетонів по вогнисто-червоному шовку, що ним були оббиті гральні столи. У своєму житті Кнюфер бував у багатьох борделях, у тому числі в кількох дійсно дорогих і вишуканих, де він щасливо відзначав закінчення добре оплачуваних і важких доручень, але ніде ще він не бачив стільки гарних жінок одночасно. Окрім того, він відзначив, що причиною цієї незрозумілої тривоги й збудження були не їхні голі тіла, а їхні усмішки. За ледь розтуленими вустами, що відкривали вологі перлини зубів, приховувалися заохочення й обіцянки, за які треба було платити грішми й честю.

Про те, що платити було варто, свідчила поведінка присутніх у залі чоловіків, які кидали гори жетонів, аби тільки наблизитися до тієї межі, за якою обіцянки перетворюються на дійсність. Тільки фон Штітенкротт та чоловічий персонал, що розносив шампанське й закуски, не брали участі в цій боротьбі, а лише міняли готівку й векселі на жетони. Зробив він це й тоді, коли Кнюфер вручив йому вексель на дві тисячі марок. Директор запросив його до гри, вказуючи на столик, біля якого за біляву «красавицу» змагалися генерал Базедов та ще дюжина розохочених гравців. Софі трохи помилялася, але ніхто із присутніх не мав до неї претензій. Окрім того, її помилки виправляла темноволоса дівчина-круп'є, яка сьогодні мала посвятити новеньку в таємниці цього мистецтва. Вона різнилася від Софі не лише

кольором волосся. Дівчина не була зовсім голою, на ній був коротенький білий крохмальний фартушок, який підкреслював смаглявість її шкіри.

Кнюфер насилу проштовхався до нового робочого місця Софі й запалив цигарку, пильно спостерігаючи, що діється за столом. Він швидко збагнув, що Софі була додатковою нагородою для гравця, який виграє п'ять тисяч марок. Кожну тисячу марок символізував зелений жадеїтовий слоник. Перед генералом Базедовим стояли три такі слоники, перед шпичастобородим – два, інші не мали жодного. Усі грали дуже схоже і не бажали ризикувати. Ставили по сто марок на конкретні числа й постійно програвали. Вони не втрачали дуже багато, зберігаючи можливість гри ва-банк. Останнє стосувалося, зокрема тих, у кого не було жодного слоника. Коли в них залишався один стосик жетонів, вони ставили його на червоне або чорне й вигравали другий, і тоді ставили окремі жетони на конкретні числа. Це було нудно, але не настільки, щоб чудова усмішка Софі кривилася від позіхань.

Кнюфер поставив перед собою п'ять стосиків жетонів по триста марок і заперечно похитав головою, коли темноволоса дівчина хотіла поміняти їх на слоників. Після слів *faites vos jeux**, що їх Софі вимовила так бездоганно, наче все життя провела в Монте-Карло, Кнюфер поставив усе на червоне. Це не справило жодного враження на інших гравців і не вплинуло на їхню гру. Затуркотіла

* робіть ваші ставки *(франц.)*.

кулька й детектив заплющив очі. Розплющивши їх, він побачив усмішку Софі. Нова працівниця підсувала йому його п'ять стосиків і ще п'ять додаткових. Важкі груди колихалися над столом і Кнюфер був готовий заприсягтися, що її соски терлися об ковзкий шовк столу. Він підвівся, кивнув кельнерові й випив два келихи шампанського, один за одним.

– Скільки треба виграти, аби отримати додаткову нагороду? – спитав він у чоловіка, що стояв поряд. Ним виявився шпичастобородий.

– П'ять, – почув він у відповідь і поставив усе на чорне.

– Увага, – заспівала темноволоса дівчина. – Ви ставите на все, що можна здобути. Панове, потому, як цей пан, можливо, виграє, гра за цим столом може закінчитися, якщо клієнт відразу захоче отримати додаткову нагороду. Чи так, шановний пане…

– Кнюфер. Не знаю, – почув він власний захриплий голос. – Я нічого не скажу, щоб не зурочити.

Базедов і шпичастобородий, єдині гравці, які могли собі це дозволити, поставили на червоне, чорне, паристе й непаристе таку суму, яка після виграшу принесла б їм суму в шість тисяч марок. Кнюфер заплющив очі й виключив слух. Та йому не вдалося відключитися настільки, аби не чути бурхливих оплесків, що залунали при столі. Він розплющив очі й отримав нагороду – найчарівнішу усмішку, яку він будь-коли бачив. На жаль, такою ж усмішкою обдарували

й шпичастобородого. Кнюфер глянув на кульку. Вона спочивала в перегородці «два чорне».

– Панове Кнюфер і Влоссок виграли по шість тисяч марок, оскільки пан Кнюфер поставив на чорне, а пан Влоссок на паристе, – загримів голос фон Штітенкротта, що з'явився біля столу Софі, як і решта гостей таємного казино. – Далі мають право грати лише ці двоє добродіїв, а перевага бодай на одну марку дає право отримати додатковий виграш, яким є прихильність мадам Лебетзайдер.

З думкою про затверділі соски Софі на пурпуровому шовку, Кнюфер поставив усе на червоне. Влоссок теж поставив шість тисяч марок, цього разу на паристе. Кнюфер знову заплющив очі й за мить почув оплески. Софі сліпучо всміхалася. Влоссокові.

Вісбаден,
п'ятниця 16 грудня,
пів на восьму вечора

Кнюфер притлумив позіхання й почухав важку від нікотину голову. Хоч спав він з короткими перервами понад тринадцять годин, однак був невиспаний, пом'ятий і переповнений щойно з'їденою вечерею, учорашнім шампанським, шаленим еротичним сном і всеохопним почуттям фрустрації, що переслідувало його від миті, коли Влоссок виграв Софі, а тоді, з повними жетонів кишенями, о п'ятій ранку виходив з нею

з таємного казино. Кнюфер випив тоді пляшку шампанського й потяг до свого номера в «Нассауер Гоф». Під руку його дбайливо підтримував Ріхтер. Зараз він глянув на годинника й зрозумів, що саме минули ті чотирнадцять годин, що їх Влоссок міг провести із Софі, у чому йому самому «Пані Рулетка» відмовила. Кнюфер став перед маленьким дзеркалом на стіні за ширмою, холодною водою з миски вмив обличчя й прилизав волосся, що стирчало навсібіч. Потім поголився, одягнув манишку й смокінг і, смокчучи скаліченого запонкою пальця, зійшов униз, до холу казино, аби там отримати Мюльгаузові гроші.

Отримавши в поштовому відділенні дві тисячі марок, він увійшов до головного холу. Підійшов до охоронця й показав йому вчорашнє запрошення.

– Я до таємного казино, – прошепотів він.

– Будь ласка, – охоронець в уніформі відхилив плюшеву портьєру, за якою виднілися двері до пекла.

Кнюфер підняв руку, вітаючи присутніх, і спустився широкими стрімкими сходами. За мить він опинився в оздобленому пурпуровим шовком приміщенні без вікон, заповненому прекрасними голими сиренами, які манили колисанням стегон, грудей, виспівуючи при цьому своє *faites vos jeux*. Але тієї, про яку він повсякчас думав, там не було. Кнюфер запалив сигару й став чекати. Тоді в його важкій голові залунав голос Мюльгауза: «Попереджаю тебе, що коли ти мене ошукуєш, то програєш не просто багато, як вони. Ти програєш усе».

Кнюфер був такий самий забобонний, як і будь-який азартний гравець. Відсутність Софі біля столу й голос Мюльгауза у вухах він сприйняв як застереження. Йому не слід грати на гроші, отримані від Мюльгауза, бо ці гроші він уже раз програв, учора, і видав на них вексель. Він мусить віддати їх фон Штітенкроттові, винайняти у Вісбадені якусь кімнату й протягом двох місяців не покидати міста, непомітно стежачи за Софі. Завдяки щасливому збігові обставин доручення Мюльгауза уже виконувалося, бо ж фон Штітенкротт успішно «ізолював» Софі на два місяці. Доля виконала Кнюферову роботу, і йому залишається стрибати від радощів і спокійно й весело проводити зимову відпустку на курорті Вісбаден. Але цю недовгу радість затьмарював деренчливий голос, що без угаву повторював: «Попереджаю тебе, що коли ти мене ошукуєш, то програєш не так багато, як вони. Ти програєш усе».

– Програєш усе, якщо хоч на мить втратиш Софі з очей, – сказав до себе Кнюфер і полишив таємне казино, де виспівували голі сирени-працівниці.

Вісбаден,
п'ятниця 16 грудня,
дев'ята година вечора

Фон Штітенкротт насилу тамував лють, що поступово охоплювала його. Він утупив оскаженілі, налиті кров'ю очі в Маркуса Віландта, який

іронічно всміхаючись, випускав ніздрями кільця цигаркового диму, і примусив себе відповідати гречно:

– Любий пане Віландте, ви вже мені це пояснювали. Ви письменник і хотіли б описати психічний стан панни Лебетзайдер наступного дня потому, як ви висловилися, «коли її було спожито як додаткову нагороду в еротичній рулетці». Мене тішить, що ви так серйозно ставитеся до своєї праці, але зараз панна Лебетзайдер погано почувається й не бажає нікого бачити.

– Він її, мабуть, просто замучив у ліжку, – зауважив Віландт, – якщо цілу добу потому вона не в стані стояти біля столу.

Від апоплектичного удару фон Штітенкротта врятував телефонний дзвінок. Директор казино підняв слухавку, вислухав коротке повідомлення й верескнув:

– Давай його сюди, цього швейцара!

Двері відчинилися й до кімнати, заставленої бідермайєрівськими меблями, папороттю й пальмами, ввалилися троє міцно збудованих охоронців і невисокий швейцар в уніформі готелю «Нассауер Гоф».

– Прізвище! – вигукнув фон Штітенкротт, націляючи товстого вказівного пальця в груди швейцара.

– Цайссманн, Гельмут Цайссманн, – відповів той, намагаючись дивитися просто в очі своєму шефові. Він, вочевидь, страждав на хворобу Паркінсона.

– Говоріть, Цайссманне, – директор схопив швейцара за вузькі плечі, – кажіть усе.

– Пан Кнюфер прийшов до мене, – Цайссманна, непорушно застиглого в лещатах директорових рук, здавалося, палили вогняні іскри, що спадали з монокля шефа, – півгодини тому й запитав, чи пан Влоссок у себе. Я відповів йому правду, що той щойно повернувся. Тоді пан Кнюфер пішов до нього й все ще перебуває там.

– Вам відомо, що я розшукую Кнюфера за несплачений вексель?

– Так, відомо, – Цайссманн врешті зважився й підняв голову, що весь час сіпалася, а його сповнені сліз очі дивилися на побуряковіле від люті обличчя фон Штітенкротта. – Я довідався про це за п'ять хвилин перед тим. Тому я одразу подзвонив охоронцям. Двоє з них стоять зараз під Влоссоковими дверима.

– Ви діяли блискавично, Цайссманне, – монокль блиснув задоволено. – За це отримаєте відповідну винагороду. А зараз розкажіть мені все про мадам Лебетзайдер і Влоссока. Скільки разів ви їх сьогодні бачили?

– Двічі, – звільнившись від лещат, Цайссманн почувся вільніше й поляскав себе по кишенях брюк, наче чогось шукаючи. Письменник Віландт подав йому цигарку. – Двічі. Першого разу близько п'ятої ранку. Вона увійшла з паном Влоссоком до його номера. Біля дванадцятої пан Влоссок подзвонив мені й попрохав дізнатися розклад потягів до Бреслау. Я дізнався й передзвонив йому. Через три години, близько третьої,

мадам Лебетзайдер вийшла з готелю. Здавалося, вона хоче погуляти парком. Близько п'ятої пан Влоссок зажадав принести обід, і я особисто його відніс до нього.

– Що, цього не міг зробити хтось із обслуги? – у голосі фон Штітенкротта не було іронії.

– Знаєте, шановний пане директоре, – Цайссманн широко всміхнувся, – я волів зробити це особисто, аби довести, що в нас дуже поважають гостей, які багато виграють.

– Вам перш за все йшлося про чайові, – буркнув фон Штітенкротт. – Далі, кажіть далі.

– Я заніс йому обід о п'ятій. Він був сам. Опісля нікуди не виходив. Півгодини тому його відвідав пан Кнюфер. Невдовзі потому, як він до нього прийшов, пан Влоссок подзвонив мені й зажадав цигарок. Я знову особисто виконав замовлення. Пан Влоссок дуже жваво розмовляв з паном Кнюфером. Тоді я повернувся на своє місце, й подзвонив інтендант казино Гехс, який сказав, що пана Кнюфера шукає пан директор. Я одразу сповістив охоронців, і з цієї миті вони стоять під дверима номера Влоссока й чекають подальших розпоряджень.

– Спасибі вам, Цайссманне, – фон Штітенкротт оголив набір зубів, таких самих справжніх, як і його «фон» перед прізвищем. – Я не забуду цієї послуги. А зараз усім, окрім пана Маркуса Віландта, – вийти!

Коли кабінет спорожнів, директор впав у крісло й високо підніс брови.

– Є запитання, любий пане Віландте?

– Так, – письменник, вочевидь, був чимось занепокоєний. На його обличчі відбилося здивування учня загальної школи, якому звеліли назвати всі основні форми грецького дієслова *gignomai*. – Ніхто з ваших людей не стежив за мадам Лебетзайдер? Єдине, що вам про неї відомо, це слова швейцара Цайссманна? Ви дозволили, аби вона спокійнісінько вийшла прогулятися? А може, її вже немає у Вісбадені? Вам не залежить на такій вродливій працівниці? Таж будь-хто готовий був би заставити дружинин посаг, щоб тільки її здобути!

– Любий пане Віландте, – усміхнувся фон Штітенкротт. – Чи не закохалися ви, бува, у мадам Лебетзайдер і тому боїтеся, що більше її не побачите? – він витяг зі скриньки, зробленої з чорного дерева, сигару, обрізав її щипчиками і посунув скриньку по блискучій стільниці в бік Віландта. – Якби я був таким дурнем, за якого ви мене маєте, то не був би директором казино вже понад двадцять років. Я скажу вам дещо дуже цікаве, – фон Штітенкротт уважно глянув на письменника, який дав слово честі, притиснувши руку до серця. – В угоді, яку підписали ця шльондра та її альфонс, чітко написано, що якщо вона звідси дремене, на мене працюватиме цей режисер з погорілого театру. А за ним весь час стежать мої люди. Я його з рук не випущу…

– То й що? – Віландт голосно засміявся, подумки занотовуючи мовні метаморфози фон Штітенкротта, який з галантного завсідника

салонів, що розсипає чужомовні цитати, перетворюється на вульгарного мугиря. – Голий фон Фінкль лягатиме на рулетковий стіл і пересуватиме лопаткою стосики жетонів? Гідний заступник мадам Лебетзайдер!

– Послухай, єдине, що об'єднуватиме цих двох, це праця в таємному казино. Цей жидок заробить для мене більше, аніж його дама.

– Як голий круп'є? – знову спитав Віландт. Він споважнів і не образився, почувши шепіт фон Штітенкротта:

– Як мій шулер, дурню.

Вісбаден,
п'ятниця 16 грудня,
пів на десяту вечора

Фон Штітенкротт і Віландт йшли коридором до Влоссокового номера. Вони були без пальт і капелюхів, хоча готель «Нассауер Гоф» знаходився на другому боці вулиці. За ними, ритмічно колихаючи животами, йшли череваті охоронці й трюхикав швейцар Цайссманн. Хмара сигарного диму потрапляла у відкриті роти охоронців, сповиваючи голову Цайсманна, який продовжував труситися.

– Зараз ти побачиш, – від сигари фон Штітенкротта відпав стовпчик попелу й полетів на червону килимову доріжку, – що я роблю із сучими синами, які не повертають мені боргів.

Вони зупинилися під дверима номера й фон Штітенкротт кілька разів грюкнув у них кулаком. Двері розчинилися. Директор і письменник увійшли до кімнати. На підлозі на животах лежали Влоссок і Кнюфер, а їхні синюваті обличчя були спрямовані на прибулих. Розплющені очі заливали більма, а напружені кадики замалим не розривали шкіру горлянок.

– *Scheisse**, хтось поскручував їм голови на сто вісімдесят градусів, – буркнув один з охоронців.

Фон Штітенкротт підійшов до трупа Кнюфера й повернув його на спину. Важка голова крутнулася навколо на тонкій мотузці шиї. Фон Штітенкротт сягнув до внутрішньої кишені смокінга небіжчика й витяг сувій банкнот.

– Що ви робите? – вигукнув Віландт. – Не можна нічого рухати, треба викликати поліцію.

– То я маю не брати моїх грошей? – директор загасив сигару в соусі, що плавав ув одній з тарілок на столі. – Решта – справа поліції й ваша. Атож, ваша… – фон Штітенкротт поплескав Віландта по пухкій щоці. – Бачите, пане, у моєму казино тем для письменників ніколи не бракує.

– А що це в них у роті? – спитав один з охоронців, схилившись над трупами.

– Якісь сторінки, – відповів другий. – Схоже на сторінки з календаря.

---

* чорт *(нім.)*.

Бреслау,
понеділок 19 грудня,
шоста година ранку

На Бреслау лягали важкі сірі хмари, з яких сипалися липкі снігові пластівці. Віктор Ціш, помічник адміністратора лікарні св. Юрія на Мельґасе, зняв штивного кашкета, помахав ним перед собою, розстібнув шинель і сперся на лопату для відгортання снігу. Ціш був натурою задумливою і понад усе любив хвилини роздумів, які приходили до нього зненацька, наказуючи припинити роботу й замислитися над навколишнім світом та його мешканцями. Цішеві здавалося, що він проникає поглядом крізь стіни будинків на Мельґасе й бачить їхніх пожильців. Ось перукар Слотош важко прокидається і з жалем покидає безпечні перини, занурює голову в мисці з холодною водою, пригладжує волосся й підкручує вуса, а тоді спускається до своєї перукарні на розі біля бюро реєстрації актів громадянського стану. Кравцева, пані Відеманн висунувши з-під нічної сорочки ніжку, посуває нею повного нічного горщика у бік старої служниці, яка натоптує дровами кухонну піч. За мить униз зійде шинкар Шольц і лаятиме сторожа Ганушку, що той не відгорнув сніг із тротуару перед його шинком. Сторож не очищає від снігу вивіску шинку, бо саме розрубує лопатою старі снігові брили й проганяє бездомного собаку, який у пошуках їжі пхає морду в підвальне віконце й намагається зіп'ятися передніми лапами на краї відер з попелом,

що їх сторож виставив на вулицю. Ціш дивиться вгору, у бік лікарні, й бачить бородатого елегантного добродія, який відчиняє вікно. Ціш майже відчуває пахощі тютюну «Австрія», які плинуть з палати хворого, й замислюється, чи не донести директорові на курильника. Зустрівшись із уважним поглядом добродія, він махає рукою: «Та що мене це обходить!». Добродій повертається до ліжка хворого й бачить, що пацієнт прокинувся.

– Отже, ви прокинулися, Мокку. Ви спали двадцять годин. Раніше іще довше. Цілий тиждень у сплячці. Ви можете говорити?

Мокк ствердно ворухнув головою й зрозумів, що вона стирчить у чомусь жорсткому. Далі він відчув пекучий біль, що розтинав йому шкіру на підборідді. Він заплющив очі й намагався перечекати цей потік болю.

– Ви доволі сильно й глибоко обдерли шкіру, – Мокк почув скрипучий Мюльгаузів голос. – Пряжка від паска розкроїла вам підборіддя. Окрім того, у вас тріснув шийний хребець. Вам одягли корсет, аби ви не рухались. От і все. Це минеться, – у голосі Мюльгауза відчувалася веселість. – Вітаю з поверненням до цього падолу сліз.

Перед Мокком постали наче в сповільненому темпі події останніх днів: хробак, що вгризається в око трупа в шевській майстерні, порубаний на шматки Гоннефельдер, пекуча сухість похмілля, зґвалтування Софі, її втеча, безіменна повія з відтятою головою, синя опухлість на волохатій спині радника Ґайссена, слідство, яке він вів

разом з директором Гартнером, «забудь про цю шльондру, візьмися-но до роботи, аби не думати про неї», щасливі родини в скромних щасливих будинках, біліє Бреслау, стає білішим від снігу, *Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor**.

– Вас урятував швейцар Університетської бібліотеки, такий собі Йозеф Марон, – вів далі Мюльгауз. – Не захотів стати вашим Хароном, – захихотів він.

– Я забув для нього обола, – Мокк заплющив очі й заснув. Та спав він лише якусь хвилину, протягом якої повільний ритм недавніх подій прискорився. Мокк важко повернувся на бік і хлюпонув блювотинням на синій лікарняний лінолеум.

Бреслау,
понеділок 19 грудня,
друга пополудні

Мокк прокинувся того ж дня й відразу сів на ліжку. Кров вдарила йому в голову, шию пронизав дошкульний біль, а обдерте підборіддя боляче вперлося об жорсткий край корсета. Він упав на подушку й відчув, як струмочки поту спливають його обличчям. Тоді повільно підніс руку, натиснув кнопку біля ліжка й за мить побачив у палаті сестру-черницю.

---

* Окропи ж мене гіссопом, Господи, і я очищуся, обмий мене, і стану я білішим за сніг *(лат.)*.

– Чи цей добродій, що був у мене нині вранці, – прошепотів він, – ще десь тут?

– Він тут уже кілька днів, – черниця скромно опустила погляд. – І не відходить від вас. Хіба що до туалету або покурити. Зараз він прийде. Ще щось?

Мокк хотів заперечно похитати головою, але пригадав собі про тріснутий шийний хребець. Отож він нічого не сказав, а черниця розтанула в білості лікарняного інтер'єру. Замість неї з'явився Мюльгауз, який грів змерзлі долоні об цибух люльки.

– О, ви знову прокинулися! – мовив він. – Сподіваюся, що ви більше не відреагуєте на чергове повернення до дійсності з такою огидою.

– До чого ж тут повертатися? – засопів Мокк, заплющуючи очі.

І перед ним постала зовсім інша картина: ніч, Мюльгауз спить на залізному лікарняному стільці, попіл із цибуха розсипався йому на жилет.

– Дякую вам, пане директоре, – Мокк відкрив очі, – за те, що ви тут, біля мене. Це як чергування біля мерця. Остання шана…

– Атож, я чергую біля вас, – повільно відповів Мюльгауз. – Як ваш друг і ваш начальник. Зрештою, одне не заважає іншому. Начальник хоче, аби ви повернулися на роботу. Друг вірить, що праця вас вилікує.

Мокк глянув на предмет у кутку кімнати. Це був латунний столик із двома поличками. На нижній стояв дзбанок з водою. На верхній – миска. Над мискою висіло дзеркальце. Столик був

вигадливо оздоблений візерунком у вигляді скрипкових ключів. Той, хто його виготовив, напевно, був меломаном. На краю миски виднілася піна для гоління із чорними клаптями зголеного заросту. Мокк потер підборіддя й відчув, що воно гладеньке.

– Хто мене тут голить? – прошепотів він.

– Я, – відповів Мюльгауз. – Мені слід було стати перукарем. Із вашим обдертим підборіддям не кожен майстер зміг би впоратися.

– Чому? Чому ви мною так переймаєтеся? Я й так не повернуся. Бо навіщо? – пробурмотів Мокк.

– Ви чекаєте на відповідь начальника чи друга?

– Байдуже.

– Ви повернетеся до роботи й до дружини.

Мокк підвівся, незважаючи на біль, встав і схопився обіруч за корсет, наче збираючись стягти його через голову. Його ноги намагалися намацати черевики, а руки – вивільнитися з рукавів нічної сорочки. За мить він уже не міг змагатися з болем. Упав на ліжко й утупився в Мюльгауза. Той був трохи наляканий поведінкою підлеглого, і пригадав застереження лікаря, що пацієнта не можна дратувати. Тоді вирішив розповісти все.

– Послухайте, Мокку, – Мюльгауз гарячково приминав тютюн у люльці. – Три дні тому я говорив із Кнюфером. Він знайшов вашу дружину у Вісбадені, і сьогодні чи найпізніше завтра вона буде в Берліні. Там Кнюфер помістить її в квартирі, де якісь його приятельки стерегтимуть

її вдень і вночі. Їй нічого не бракуватиме. Щойно ви завершите справу «убивці з календаря», ви заберете її з Берліна, й усе закінчиться. Ваша гіпотеза про повторюваність убивств доволі переконлива.

– І що тепер, Мюльгаузе? – Ще ніколи Мокк не звертався так до свого шефа. – Ви мене тримаєте в руках, га? Знайдіть, Мокку, «вбивцю з календаря», а я скажу вам, де ваша дружина, – він наслідував скрипучий голос Мюльгауза. Тоді знову схопився і сів на ліжку. – А тепер уважно вислухайте мене. Мені до сраки ця робота й цей гад, що вбиває алкоголіків, гітлерівців і скорумпованих політиків. Мене цікавить лише моя дружина, і зараз я підведусь, одягнуся й поїду до Берліна. Знайду Кнюфера, де б він не ховався, і він скаже мені, де Софі. Зрозуміло? Саме це я й зроблю.

– Ви забуваєте, – Мюльгауз схопився за останню рятівну соломинку, – що загинула ще й молода дівчина. Дівка, яка за кілька пфенігів робила все, що тільки забажалося такій сволоті як Ґайссен. А їй було лише дев'ятнадцять, і перш ніж її доконав би сифіліс, вона могла б ще трохи пожити…

– Та що мене обходять безіменні шльондри, – Мокк знову подзвонив по черницю. – Її навіть не запишеш у картотеку. Я їду по іншу шльондру… Я примушу її змінитися… Більше ніколи…

– І що, до дідька, ви зробите з нею, коли нарешті знайдете? – гаркнув Мюльгауз.

– Обійму її за шию, – спокійно відказав Мокк, – і попрохаю…

Увійшла черниця й почала заперечувати, коли пацієнт заявив їй про намір покинути лікарню. Її істеричне сопрано розтинало Мокків бас. Мюльгауз намагався в цьому галасі вхопитися за одну-єдину думку, що не давала йому спокою, яка мала переконати Мокка, що той геть неправий і дечого не врахував. Це не стосувалося Софі, яку Мокк хотів обійняти або задушити, це стосувалося сказаного Мокком перед тим, і те сказане не відповідало правді. Атож, він уже знав, чим переконати Мокка.

– Тихо, до біса! Замовкніть-но, сестро, на хвилину! – гаркнув Мюльгауз, задоволено вслухаючись у лопотіння накрохмаленого фартуха за дверима палати. – Чому ви вважаєте, що повія була безіменною? Її опізнав батько, стривожений її відсутністю на роботі, куди він її сам і привів. Нічого собі сволота, га? Бути альфонсом власної доньки, – Мюльгауз викидав із себе слова зі швидкістю автомата. – Вона працювала в цьому борделі лише три дні, й подруги по роботі знали тільки її прізвисько. Батько опізнав її позавчора. Ви повинні схопити вбивцю цієї дівчини… Вам ця справа найкраще відома… У вас нові ідеї… Ця жертва – то не гітлерівська зараза, не музикант-п'яничка… Це звичайна дівчина, яку власний батько примусив займатися розпустою!

– Ви кажете «власний батько»? – Мокк усе ще сидів на ліжку. – Як її звали, кажіть!

– Розмарі Бомбош.

Почувши це ім'я, Мокк затих. Мюльгауз сопів і шукав сірники. Чирконув сірник, з люльки

посипалися іскри. У дверях стояв лікар, який саме розкрив рота, щоб вилаяти Мюльгауза за куріння. Він не встиг цього зробити, бо раптом Мокк проказав:

– Спасибі вам, пане лікарю, за турботу, але я покидаю вашу лікарню. Я виписуюся!

– Не можна! – молодий лікар підвищив голос. – Ви повинні залишитися ще на кілька днів… З точки зору лікаря не може бути таких важливих справ, які б…

– Є справи важливіші за лікарську точку зору!

– А які ж бо це справи, мій добродію, можуть бути важливішими від здоров'я пацієнта? – лікар іронічно глянув на Мокка, який безпорадно крутив головою в жорсткому корсеті.

– Мені треба вписати одне прізвище до поліційної картотеки, – відповів Мокк. Він встав з ліжка і, заточуючись, підійшов до вікна. Виглянув крізь нього й зустрівся очима з Віктором Цішем, який у черговий раз припинив відгортати сніг, охоплений несподіваним нападом роздумів про світ і людей.

Бреслау,
понеділок 19 грудня,
четверта година пополудні

Гайнріх Мюльгауз сягнув до полиці й витяг невеличкий квадратний стародрук. Якусь мить він зважував його на долоні, уважно приглядався до бібліотечної драбини із двома гаками на кінці.

Її було зачеплено за залізну трубу, що тягнулася вздовж полиці із книжками на висоті десь три метри над землею. Мюльгауза раптово зацікавила кількість щаблів і він почав їх рахувати. Скінчити цю процедуру йому не давалося, бо частину драбини вгорі майже повністю закривав широкий робочий фартух, у який був одягнений його підлеглий, Ебергард Мокк. Кримінальний радник щохвилі поправляв вбрання, запускав руку за хірургічний корсет і чухав під ним шию. А тоді тихим захриплим голосом розпочав нараду в книгосховищі Університетської бібліотеки. Директор Гартнер сидів за столом бібліотекаря Сметани, який несподівано закінчив сьогодні роботу раніше ніж звичайно, і занепокоєно спостерігав, як присутні в сховищі поліцейські мнуть у пальцях цигарки, витягають сірники і, пригадавши про заборону куріння, роздратовано запихають їх у кишені. Він глянув на мапу Бреслау, розстелену на дерев'яному крилі стійки, на три шпильки з червоними голівками, встромлені в серце міста всередині рову, а тоді перевів трохи роздратований погляд на Мюльгауза, який уважно переглядав невеличкий стародрук. Йому було не по собі в цьому місці сховища, біля стіни, що прилягала до церкви Непорочної Діви Марії на Піску. Усі бібліотекарі й працівники сховища уникали перебувати тут, де завжди панували крижані протяги, а з верхніх полиць завжди випадали одні й ті самі книжки.

– Вас, напевно, дивує, – почав Мокк, – що нинішня нарада відбувається в незвичному місці,

до того ж пізно по обіді, коли ви, зазвичай, закінчуєте роботу. Пояснити це можна лише секретністю нашого слідства. Оскільки зі мною стався нещасний випадок і я пошкодив горло, то говоритиму коротко й за кілька хвилин надам вам слово. Я підозрюю, що вбивства Ґельфрерта, Гоннефельдера і Ґайссена, вчинені «календарним убивцею», якимсь чином пов'язані з місцями, де знайдено тіла. Цей зв'язок може бути дуже віддалений у часі. Звідси мої бібліотечні й архівні пошуки, у яких неоціненну допомогу надає мені директор Гартнер. А тепер до діла, – Мокк всівся на передостанньому щаблі драбини й сухо прокашлявся. – Панове, прошу почергово доповісти мені про виконання завдань у світлі сказаного. Райнерте?

– Разом із Кляйнфельдом та Елерсом ми стежимо за фон Орлоффим, – Райнерт глянув на своїх колег, чиї прізвища він щойно назвав. – Ми не дуже розуміємо, навіщо. Отож мені складно будь-що доповісти, бо я поняття не маю, як це завдання стосується того, про що говорив пан радник.

– Я вам допоможу, – буркнув Мокк. – Що говорить фон Орлофф під час своїх сеансів?

– Що наближається кінець світу, – відказав Райнерт.

– Як він це доводить?

– Він стверджує, що здійснюються якісь пророцтва, – озвався Кляйнфельд, – і розповідає про них. Я записав місця з різних святих книг, які він цитував. Мушу сказати, що фрагменти П'ятикнижжя Мойсея він наводить у власному перекладі…

– А його докази стосуються чогось, що може зацікавити нашу комісію в справах убивств? – Мокк махнув рукою, наче відганяючи Кляйнфельдові слова.

Запала тиша. У книгосховищі панувала темрява, яку розсіювало лише слабке світло ламп, що горіли де-не-де. Поліцейські мали вигляд змовників або учасників таємних містерій. Фартух Мокка спливав щаблями драбини додолу урочисто, наче вбрання жерця.

– Так, – у голосі Кляйнфельда захрипотіли тютюнові нотки. – Фон Орлофф наводив також «кримінальні» докази. Начебто зараз повторюються давні злочини… Злочини, вчинені давно…

– Як давно?

– Кількасот років тому, – Елерс ляснув себе по лисому черепу, наче щось пригадуючи.

– А ці злочини повторюються лише в Бреслау? Про це щось наш гуру говорив?

– Так. У Бреслау, у Берліні, у всій Європі й у всьому світі, – Райнерт вочевидь кепсько почував себе в холодному сховищі, де під кам'яною підлогою в криптах спочивали скелети ченців. – Гуру стверджує, що злочини повторюються скрізь, а це означає, що кінець світу наближається…

– Ви чудово це запам'ятали, Райнерте. – Мокк говорив дедалі тихіше. – У Бреслау кількасот років тому вчинено певні злочини, що тепер повторюються або відновлюються, як стверджує фон Орлофф. Кількасот років тому Бреслау було дуже малим і містилося в межах старого міського рову. А тепер, панове, гляньте на мапу… Ґельфферта,

Гоннефельдера і Ґайссена вбито на території, обмеженій старим ровом… Тепер ви зрозуміли мої припущення?

– Так, – Мюльгауз поклав стародрук на місце. – Але в нас немає жодної певності, що вбивства цих трьох людей кількасот років тому мали свої взірці…

– Це завдання моє і доктора Гартнера, – Мокк зліз із драбини й пестливо погладив купу книжок та кілька каталожних шухляд на столі Сметани. – Ви повинні слідувати за фон Орлоффим по п'ятах і спробувати дати відповідь на питання, чи гуру не намагається особисто прискорити кінець світу, повторюючи давні злочини.

– Прошу вибачення, пане раднику, – Кляйнфельд скромно опустив погляд. – Але це завдання не ваше чи доктора Гартнера… Це завдання фон Орлоффа. Це він, бажаючи затягти до своєї секти, повинен довести, що повторюються ці злочини… І він робив це під час виступів. Люди запитували його, які саме злочини повторюються тепер. А він давав приклади убивств із різних частин Європи…

– І з Німеччини?

– Атож. Із Вісбадена, – відповів Кляйнфельд.

– А із Бреслау?

– На лекції, яку я слухав, про Бреслау мови не було.

– А ви чули від нього щось про Бреслау? – Мокк звернувся до Райнерта й Елерса.

– Не пригадуєте, що він говорив? – Мюльгауз підвищив тон. – Навіщо ви взагалі туди ходили?

– Пане директоре, – примирливо сказав Мокк, – вони, напевно, про все гарненько написали у своїх рапортах, еге ж?

Райнерт і Елерс кивнули.

– То принесіть мені свої рапорти! – голос Мокка видавав збудження. – Бігом, до дідька! А крім того перевірте, відколи фон Орлофф діє в Бреслау…

– Ми вже все зрозуміли, – Райнерт неспокійно окинув оком по бібліотечному підвалу, застебнув пальто й натягнув на голову капелюха. – Не варто марнувати час. Ми знаємо наші завдання…

– А яке завдання у Майнерера? – Мюльгауз із цікавістю глянув на Мокка.

– У нього особливе доручення, – спокійно відповів той. – Він допоможе мені в бібліотечних пошуках.

Мюльгауз кивнув трьом поліцейським, й усі рушили до виходу. У темному підвалі залишилися Мокк, Гартнер і Майнерер.

– Хвилинку! – гукнув Мокк і кинувся за Мюльгаузом. – Дайте мені відповідь на запитання, – він притримав свого шефа за рукав. – Чому після моєї спроби самогубства ви дозволили Елерсові, Райнертові і Кляйнфельдові продовжувати робити те, що я їм доручив? Адже я віддав їм накази, не радячись із вами… Самогубства вчиняють божевільні… Чому ви дозволили виконувати накази божевільного?

Мюльгауз глянув на Мокка, а тоді на своїх підлеглих, які з радістю покидали бібліотечно-монастирські катакомби. Коли відгомін їхніх

кроків віддалився в бік сходів, він схилився до Мокка:

– Самогубці не божевільні й зазвичай мають рацію, – мовив він і вийшов зі сховища.

Бреслау,
понеділок 19 грудня,
п'ята година пополудні

Листки пальм у кабінеті Гартнера легенько ворушилися в повівах сигарного диму. Директор бібліотеки й закутий у хірургічний корсет поліцейський мовчали, дивлячись, як помічник і Майнерер приносять зі сховища купи книжок і каталожних карток та складають їх на секретері й письмовому столі директора.

– Дякую вам, Майнерере, – Мокк перервав мовчанку. – Сьогодні ви вже вільні. Але від завра на вас чекає старе завдання…

– Не можна було відразу зустрітися тут? – Майнерер з гуркотом поставив на столі велику коробку з копіями каталожних карток. – Тут що, погані умови для наради? Треба було спускатися в підвал? І чому лише я з-поміж усіх колег мушу тягати це все? Я що, носій якийсь?

Мокк дивився на свого підлеглого. Біль пронизував шию, свердлив між лопатками. Він не міг проковтнути слину або ворухнути головою. Єдине, що він міг зробити, це продовжувати вдивлятися в маленькі Майнерерові очі, а після того, як той вийшов, подзвонити Гербертові До-

маґаллі й запропонувати йому нового працівника комісії в справах моралі – молодого, амбіційного Ґустава Майнерера.

– Ми повинні були зустрітися там, – прошепотів Мокк і відчув, що видається Майнерерові занадто зарозумілим. Він одразу змінив тон. – А тепер заткнись і марш додому… Оскільки латини ти не знаєш, твоя допомога при читанні «Antiquitates Silesiacae» дасть небагато. Все. *Adieu!**

– У свою чергу, – Гартнер встав, заклавши руки за спиною й зачинив двері за Майнерером, який вийшов не прощаючись, – я хотів вас запитати про те саме, пане раднику. Чому ми зустрілися в сховищі?

– У сховищі немає нікого, окрім духів, – Мокк запхав сигару між яснами й щокою, – а вони, навіть якщо й слухали, про що ми говорили й познайомилися з таємницями слідства, не є небезпечними. Це не вони вбили й не вони залишили на місці злочинів листки з календаря… Це зробили люди – історики, ерудити, які можуть докопатися до давніх подій і фактів, ті, які читають старі книжки й хроніки. Таких у бібліотеці чимало. Вчені, а також ваші працівники… Усіх можна підозрювати, й буде краще, коли ніхто не дізнається про нашу розмову…

Мокка страшенно втомила довга розмова. Він голосно сопів і торкався пальцем обдертої бороди. Відчував, як крізь шкіру прокльовується свіжий заріст.

– Ви ж не думаєте, – Гартнер не міг приховати обурення, – що серед моїх людей хтось може…

---

* до побачення *(франц.)*.

– Ми надто довго знайомі, пане директоре, – тихо відповів Мокк. – Не варто вдавати переді мною праведне обурення. Окрім того, з мене досить цієї дискусії… Візьмімося до роботи… Треба зробити список усіх убивств у давньому Бреслау, бо цей фон Орлофф чи якийсь інший прихильник кінця світу може їх наслідувати, і гинутимуть невинні люди…

– Якщо такі ще залишилися в цьому місті, – сухо зауважив Гартнер і подумав про холодну курку під майонезом. Він усівся в кріслі, поправив пенсне й почав читати «Antiquitates Silesiacae» Бартезія. На столі лежав записник і старанно заструганий олівець. Мокк сів біля секретера й почав читати зміст книжки «Злочинний світ давнього Бреслау» Гагена. Під гаслом «убивства» були відсилання до кільканадцяти сторінок. Йдучи за першим, він відкрив сто дванадцяту сторінку. Там було описано сцену бійки кількох розбійників, які не могли дійти згоди, ділячи здобич, і закінчили свою суперечку кривавою різаниною в корчмі «Під Зеленим Оленем» на Ройшер-штрасе. Мокк продовжував мандрівку смердючим світом давнього Бреслау: познайомився із чинбарями, що п'яні втопили в Білій Олау мандрівного крамаря, осквернителями кладовищ, що випорожнювалися серед могил, хворими на сифіліс солдатами, що завзято билися на поєдинках в Особовицькому ліску, єврейськими злодіями, які грабували під час ярмарку своїх одноплеменців, польськими селянами, які за порушення нічного спокою опинялися в карцері ратуші, що

його звали «пташиною кліткою». Усе це здавалося Моккові невинною забавою, іграшками веселунів, хороводом блазнів. Ніщо не нагадувало залитого більмом ока замурованого музиканта, пошарпаних сухожиль почетвертованого слюсаря, пурпурової спухлої голови повішеного за ногу сенатора чи рівно розрубаної шиї молодої повії. Мокк протер очі й повернувся до змісту. Знеохочений, він водив пальцем по різних гаслах і думав про своє помешкання, у якому він не був уже тиждень. Він вирішив занотувати, що в монографії Гагена немає нічого корисного для справи. Через філологічні призвичаєння він вирішив записати докладний бібліографічний опис книжки. Простягнув руку до столу Гартнера й узяв перший-ліпший аркуш з величенької купки. То був чистий формуляр Міської бібліотеки, що опинився серед каталожних шухляд. Моккові вистачило одного погляду, щоб відчути вивітрений запах черешневого лікеру, що панував у кімнаті Ґельфрерта. Запах панував тоді скрізь, він просякав навіть тонкий аркушик паперу, що його Елерс тримав пінцетом, коли вони сиділи в машині, обмінюючись першими враженнями від візиту в Ґельфертовому помешканні.

– Ми знайшли формуляр Міської бібліотеки, – Елерс підсунув під ніс Моккові шматок задрукованого паперу. – 10 вересня Ґельфрерт повернув книжку…

Мокк навіть не намагався пригадати назву книжки. Не збирався напружувати пам'ять. Він підійшов до Гартнерового столу й набрав номер

Управління поліції. Телефоніст з'єднав його з Елерсом. Минуло кілька хвилин, перш ніж Елерс відшукав на столі Мокка справу Ґельфрерта. Він швидко втамував цікавість свого шефа. Мокк не поклав слухавку. Він глянув на книжку, яку вивчав Гартнер, і вголос прочитав назву.

– «Antiquitates Silesiacae» Бартезія?

– Саме так. Це вона, – почувся в слухавці голос Елерса. – Пане раднику, я знайшов на вашому столі течки комісії у справах моралі, які стосуються релігійних сект.

– Принесіть мені їх разом зі своїм рапортом, – Мокк поклав слухавку й усміхнувся до Гартнера. – Якби ж то цей Домаґалла був таким самим спритним у бриджі…

Бреслау,
понеділок 19 грудня,
десята година вечора

Мокк закінчив розповідь про результати своїх п'ятигодинних пошуків. Гартнер налив до келишків вишнівки Купфергаммера й подав один із них Моккові.

– Ви мали рацію. Випиймо за здобуті знання.

– Ми багато знаємо про давні злочини, про які цей шахрай розповідає у своїх проповідях, – Мокк підійшов до вікна й утупив погляд у темний пейзаж над Одером. Йому здавалося, що він чує, як крига треться об опори Піскового мосту. – Та невідомо, як із ним вчинити. Заарештувати його чи чекати, доки він почне діяти. Я на сто

відсотків упевнений, що наш російський князь має незаперечне алібі. Та я не впевнений щодо багатьох інших дрібніших питань. Наприклад, як це можливо, що в Міській бібліотеці звичайному читачеві позичають стародрук вісімнадцятого століття, яким є «Antiquitates Silesiacae»…

– Перепрошую! – вигукнув Гартнер і влив до порожнього шлунка вміст келишка. – Я забув вам сказати… Ви були дуже зайняті, читаючи рапорти ваших підлеглих, коли швейцар Марон переказав мені звістку, передану через посильного директора Міської бібліотеки, Теодора Штайна. Директор пояснює, що дехто із читачів, які представляють якісь установи, можуть за умови високої застави позичати стародруки.

– Чудово, – буркнув Мокк. – Але яку заставу міг мати алкоголік Ґельфреріт і яку установу він представляв?

– Директор Штайн відповів лише на останнє запитання. Ґельфреріт був секретарем «Товариства шанувальників рідного сілезького краю».

– Приємно, що директор Штайн це перевірив.

– Не лише перевірив, – захоплений Гартнер саме вливав у себе ще один келишок. – Він також надіслав мені список членів цього товариства (так сталося, що він є його головою) і витяг з реєстру книговидач…

– Справді? Слухаю вас, пане докторе, продовжуйте…

– З нього випливає, що до Ґельфреріта із працею Бартезія ознайомилися вісім читачів. Усі вони мають незвичайні прізвища…

– А в чому полягає незвичайність?

– У тому, що вони мають прізвища історичних осіб.

– Я охоче із цими прізвищами ознайомлюся.

– Ви можете ознайомитися також з їхніми портретами. Усі вони висять у Леопольдівській залі нашої альма-матер…

– Не розумію, – Мокк крутив келишка й спостерігав, як краплини горілки спливають досередини. – Я нині трохи хворий, трохи сумний, трохи втомлений… Кажіть зрозуміліше.

– Якийсь читач або читачі брали «Antiquitates Silesiacae» Бартезія в читальному залі й записували у формулярі не власні прізвища, а прізвища видатних учених та благодійників нашого університету, прізвища осіб, чиї портрети прикрашають Леопольдівську залу. Хіба що ті читачі справді мали такі прізвища… Хіба що протягом останнього року до читальні Міської бібліотеки завітали Франц Вентцль, Петер Канізій, Йоганн Кармер і Карл фон Гойм, – Гартнер підійшов до Мокка і якусь мить придивлявся до кількох чорних птахів на крижині, що стрімко пливла річкою. – Вам буде що розповісти завтра обер-бургомістрові, якщо Мюльгаузові вдасться домовитися про вашу зустріч. Та випийте ж бо за закінчення гарного дня, якого вдалося так багато з'ясувати…

– Гадаю, що завтра ми обоє звітуватимемо обер-бургомістрові. Ми таки знайшли цю свиню, – тихо сказав Мокк, подав Гартнерові руку і, не пригубивши горілки, покинув кабінет директора.

Бреслау,
вівторок 20 грудня,
восьма година ранку

Служник Мокка, Адальберт Гочолль та його дружина Марта були нині святково вбрані, щоб, як сповістив Адальберт Моккові, розбудивши його, відсвяткувати щасливе одужання свого працедавця. Старий камердинер натяг на себе трохи потертий фрак, а на руки одяг рукавички. Його дружина обв'язалася дюжиною сілезьких запасок. Сніданок вони подавали мовчки, а змучений безсонною ніччю Мокк теж мовчав і напихав шлунок, незважаючи на його протести, яблучним струделем. Марту тішив апетит хазяїна, Адальберта тішила власна кишеня, яку роботодавець щойно наповнив щомісячною платнею, а Мокка радував аскетичний вигляд квартири, вичещеної вчора за його наказом від усього, що нагадувало б про Софі. Радник допив каву й вийшов до передпокою. За допомогою бурштинової ложки взув черевики, узяв від Адальберта пальто й капелюха і, ставши перед дзеркалом, довго приминав і розгладжував криси, аби надати головному уборові відповідного вигляду. Під пахву він запхнув портфеля свого служника, заповненого документами й Мартиним пирогом і, оминувши великий мішок, у якому знаходився його власний портфель, подарований колись Софі, вийшов із квартири. Під будинком вже стояли замовлені Адальбертом сани, а візник балакав з газетярем,

який притупував дірявими черевиками на вкритому крижаною кіркою тротуарі. Пом'ятий дашок кашкета відкривав блідо-зелене обличчя хлопця. Мокк взяв у нього одну «Бреслауер Нойєсте Нахріхтен», давши хлопцеві п'ятимаркову монету й Мартин струдель. Не слухаючи слів подяки, він сів у сани й упав на тверде сидіння. Пронизливий біль у потилиці на якусь мить нагадав йому про існування віроломних дружин, а також швейцарів і хірургів, які рятують людські життя. Візник пригладив пухнасті вуса й замахнувся батогом так, наче хотів прогнати ним всі печалі цього світу. Сховавшись за газетою, Мокк розпочав пошуки інформації про злочини, історію міста й російських аристократів. Замість цього він знайшов оголошення про сьогоднішні збори «Сепульхрум Мунді», про німецько-польські перемовини щодо договору про двосторонню торгівлю та про голод у Китаї. Читання інформації про лекцію фон Орлоффа перебив візник. Вони зупинилися перед палацом Гацфельдів, у якому знаходилася резиденція Сілезького Регентства. Мокк сягнув до кишені, подав візникові стільки ж, скільки чверть години тому газетяреві, й чекав на решту. Отримуючи зліплені від жиру монети, він побачив, як рот візника відкрився і з-за пощерблених зубів до нього долинули докірливі слова:

– А тому ви стільки дали-сьте на горілку… Зимно, пане, та й додому далеко…

Перемагаючи відразу, радник нахилився до візника й прошепотів:

– Він, певне, все проп'є, а ти вклав би гроші у дещо?

– У що, пане? – ворухнулися довгі вуса.

– У нові панчохи з підв'язками для своєї доньки, – гукнув крізь завірюху Мокк і увійшов до палацу.

У холі стояв Мюльгауз, який, побачивши Мокка, кинув погляд на годинника.

– А ви пунктуальні, – сказав він замість привітання. – А цей ваш Гартнер?

– Він запізнюється завжди однаково. Завжди на п'ять хвилин. Та цього разу він прийде вчасно.

Обоє замовкли. Вони знали, що сілезький обер-бургомістр фон Шреттер швидше зрозуміє слабинки Ґайссена, аніж аристократичну непунктуальність Лео Гартнера. Мокк мав рацію. Гартнер і секретар фон Шреттера не запізнилися. Прилизаний чиновник спустився до холу й церемонно запросив їх до кабінету обер-бургомістра. Повз них снували зайняті своїми обов'язками працівники – заклопотані секретарки й більш чи менш поважні особи, що марно шукали щастя в столиці сілезької провінції. Кабінет фон Шреттера був обставлений ґданськими меблями. Обер-бургомістр привітав їх не менш церемонно, аніж його секретар і, пояснюючи брак часу засіданням Сілезького Ландтагу, попрохав якомога швидше перейти до суті. Мюльгауз попросив Мокка представити справу «календарного вбивці».

– Шановний пане обер-бургомістре, – Мокк вирішив не вживати титулу «превосходительство». – У нашому місті з'явився вбивця, який на

місці злочину залишає листки з календаря, і керівник секти, такий собі Олексій фон Орлофф, що провіщає кінець світу. Останній посилається на різні пророцтва, згідно яких кінцеві світу передують жахливі злочини. Вони повторюють злочини, вчинені кількасот років тому – людей убивають за таких самих обставин. Три вбивства – три приклади злочинів, вчинених кілька століть тому…

Обер-бургомістр фон Шреттер відкрив овальну скриньку із сигарами. Усі, крім Мюльгауза, закурили.

– На своїх лекціях фон Орлофф доводить, що він має рацію, – Мокк випустив кільце диму. – Він стверджує, що за останній час повторилися три вбивства, вчинені кілька століть тому. Деталі його промови записали мої люди… А зараз я попрошу нашого експерта, доктора Лео Гартнера, продовжити мою розповідь. Через біль горла я не можу довше говорити…

– Ваше превосходительство, – Гартнер зазирнув до Моккових нотаток. – Шановні панове. Першою фон Орлофф наводить історію «Дзвона грішника». Вона, певне, вам знайома? – І хоча цю історію знала будь-яка німецька дитина, Гартнер не дозволив себе перервати. – Цю історію переказав Вільгельм Мюллер у своєму відомому вірші «Відлив дзвона в Бреслау». Підмайстер одного бреславського ливарника в чотирнадцятому столітті не послухався свого господаря й відлив дзвін для собору св. Марії Магдалини всупереч його наказові. Той так розсердився, що вбив підмайстра…

– Як стверджує фон Орлофф, – втрутився Мокк, – згідно найновіших історичних досліджень, цього підмайстра було замуровано живцем у кам'яниці «Під Грифами» на Ринку. Це сталося 12 вересня, – він зазирнув у Райнертів рапорт, – 1342 року. А тепер повернімося до сучасності. 28 листопада ми знайшли в кам'яниці «Під Грифами» тіло замурованого живцем Еміля Ґельфрерта, музиканта, що працював у Концертному залі. До його жилета було причеплено листок з календаря, датований 12 вересня 1927 року. Поліційний лікар Лазаріус підтвердив, що смерть Ґельфрерта настала в серпні-вересні. У чотирнадцятому сторіччі підмайстер ливарника, тобто хтось, хто слухає й аналізує звучання дзвона, а кілька місяців тому – хтось, хто професійно займається звуком.

– І сенатор Ґайссен теж? – видушив із себе фон Шреттер.

– Далі в хронологічному порядку, – Мокк проігнорував це запитання. – Через якийсь час, 29 листопада, ми знайшли почетвертоване тіло безробітного Бертольда Гоннефельдера. На столі лежав календар із зазначеною датою 17 листопада. Нам не довелося питати доктора Лазаріуса, коли настала смерть…

– Це сталося на Ташен-штрасе, 23/24, – Гартнер обожнював аудиторію, а обер-бургомістр виявився вдячним слухачем, його аж розпирало від цікавості, – там, де колись були міські фортифікаційні укріплення за Олавською брамою. У 1546 році приблизно на цьому місці було

четвертовано такого собі слюсаря Тромбу. Убивця й мотиви нам невідомі. Найгірше те, що убивця з нами грається. Будинок, у якому мешкав Гоннефельдер, це кам'яниця «Під Золотим Серцем Дзвона»…

Запала гнітюча мовчанка.

– Там слюсар, і тут безробітний слюсар Бертольд Гоннефельдер, – перервав мовчанку Мокк, ледь роздратований намаганнями Гартнера торкнутися поліційної справи. – Третя жертва вам знайома. Відомі також обставини вбивства. Сенатора Ґайссена й повію Розмарі Бомбош було вбито точнісінько так, як майже п'ятсот років перед тим камергера австрійського цісаря Альберта II. Цісар обрав Бреслау своєю базою для наступу під час війни з польським королем Казимиром Яґеллончиком за чеський трон. Його камергер…

– Як пише Бартезій, – Гартнер вирішив, що минувшина – це його парафія, і підхопив Моккові слова, – він 9 грудня пішов до якогось лупанару в Миколайському передмісті. Там його вбили й пограбували. Повію також було вбито. На жаль, про деталі в Бартезія не сказано нічого…

– 9 грудня, – закінчив Мокк, – в обіймах повії було вбито радника Ґайссена. Це сталося на Бурґфельд 4, тобто на Миколайському передмісті.

Почувши останні слова Мокка, обер-бургомістр почервонів і витяг коробочку з вічним пером. Він кілька разів відкрив і закрив її, і гості побачили якусь вигравірувану посвяту. Лисина фон Шреттера дедалі червонішала, а тоді стала пурпуровою.

– То що ви, власне кажучи, тут робите! – гаркнув він раптом і рвучко підвівся. – Ви прийшли до мене, аби просити дозволу на арешт якогось російського маркіза?! – Пухкий кулак з усієї сили торохнув об стіл. – Чому ця тварюка ще не сидить у вас на Шубрюкке?! Ви що, хочете дочекатися наступних злочинів?!

– З вашого дозволу, – до розмови вперше втрутився Мюльгауз. – Ваше превосходительство, ви самі зауважили, що про злочини пишуть у газетах, які фон Орлофф, напевне, читає. Свої докази він представляє на лекціях, завжди після скоєння злочину, або ж, як встановили учора в читальному залі радник Мокк і доктор Гартнер, після появи інформації в пресі. Отож, у нас немає жодної зачіпки, щоб його заарештувати. Жоден суддя не оголосить вирок людині лише тому, що якісь убивства та використовує як аргументи наближення кінця світу. Це лише слід, що спрямовує нас до фон Орлоффа й спричиняє, що він або хтось із його секти опиняється під підозрою.

– Так… – фон Шреттер сів за столом і, загасивши сигару в попільничці, якусь мить дивився на розкришений тютюн, який нагадував крила розчавленої страхітливої комахи. – Ваша правда… Жодних підстав для арешту фон Орлоффа немає, але ж ми повинні якось…

– З вашого дозволу, ваше превосходительство, – Мюльгауз вперше цього дня наповнив рота ароматом улюбленого тютюну. – Вихід тут один. Ми повинні встановити дату й місце наступного

вбивства. Таким чином ми захистимо жертву й влаштуємо засідку на вбивцю.

– Як ви збираєтеся це встановити? – спитав фон Шреттер, підносячи чашку до губ.

– Убивства, – Гартнер знову перейшов на менторський тон, – відбуваються в хронологічному порядку. На жаль, ця хронологія стосується лише днів. Тож злочини-зразки могли бути вчинені в різні століття. Перший було вчинено в середні віки, другий – у часи відродження, а третій – це епоха бароко. Тому слід переглянути всі доступні матеріали в пошуках убивств, які було б вчинено, починаючи від… – він завагався. – Яке в нас сьогодні? Так, від 20 грудня… Звертати увагу лише на день, не на рік…

– А хто повинен це зробити? – запитав фон Шреттер.

– Саме тому ми й прийшли до вас, ваше превосходительство, – відповів Мюльгауз. – Треба зібрати групу експертів, які швидко проведуть архівні пошуки.

– Якими якостями повинні володіти ці люди? – Опинившись у ролі організатора, обер-бургомістр відчув себе краще. – І скільки їх повинно бути?

– Вони повинні знати латину, – відповів Гартнер. – Уміти читати рукописи й стародруки, невтомно працювати день і ніч, за що їм слід заплатити відповідний гонорар. Якщо ми хочемо швидко встановити дату наступного вбивства й захистити ймовірну жертву… їх потрібно багато…

– Окрім того, вони повинні бути поза будь-якими підозрами, – докинув Мокк. – Не можна довірити це завдання комусь, хто може виявитися вбивцею. Не слід забувати, що це людина, для якої архіви не становлять жодних таємниць. А ми обиратимемо експертів з-поміж таких людей.

– А хто, власне кажучи, – фон Шреттер поклав перед собою чистий аркуш паперу й щось занотував, – організує таку групу?

– Її керівник, – відказав Мюльгауз. – Доктор Гартнер.

Бреслау,
вівторок 20 грудня,
пів на десяту ранку

Мюльгауз і Мокк попрощалися з Гартнером біля дверей чиновника, що за дорученням обербургомістра повинен був підписати відповідну угоду з новопризначеним керівником групи експертів. Вони мовчки спустилися до вестибюля й вийшли з палацу Гацфельдів. Разом рушили у бік Управління поліції. Сніг збирався на крисах їхніх капелюхів.

– Мене одне цікавить. – Мюльгауз потер долонями вуха, відморожені в окопах на російському фронті над Двіною. – Ці злочини повторюються тільки в Бреслау? А якщо так, то як це пояснює фон Орлофф? Чому кінець світу повинен настати саме в нашому місті?

– Ні, – Мокк уважно спостерігав, як двоє закутаних у шинелі чоловіків кидають на машину замерзлі кінські кізяки. – Не лише в Бреслау, а й у Вісбадені. Мені треба туди подзвонити. Але це гарне запитання. Треба про це поцікавитися у фон Орлоффа.

– Він вам може відповісти, що злочини скоює диявол або ангел смерті, що провіщає кінець світу.

– Якщо кінець світу справді має настати, то в кам'яниці «Під Грифами» мав би жити справжній підмайстер ливарника. А так у нас є такий собі замінник підмайстра – музикант-п'яничка, що його ангел темряви переносить до будинку «Під Грифами»... Цей ангел нагадує мені учня, що списує на іспиті, хоч може й сам чудово відповісти на запитання...

Бреслау,
вівторок 20 грудня,
третя пополудні

У «Свидницькій пивниці» панувало звичайне обіднє пожвавлення. У нішах біля входу, як завжди, продавали булки й ковбаски. Офіціанти, зодягнені, як століття тому, в сутани, шпарко обслуговували клієнтів, підносячи над головами таці з тарілками, супницями, склянками й кухлями. Дехто ніс довгі дерев'яні таці, на яких стояли старі дзбанки, місткістю у дві сілезькі кварти. Вони були наповнені «білим» або «темним

бараном» – так віддавна називали продукт місцевої броварні. У темному приміщенні біліли їхні довгі, до землі, фартухи й серветки, перекинені через зігнуту в лікті руку. На стінах блищали квадрати обшивки. За одним зі столів під гербами студентських корпорацій блищали білі манжети сорочки – чоловік уважно читав документи, час від часу відхиляючи голову, наскільки це дозволяв йому хірургічний корсет, і вдивляючись у стелю. Здавалося, він щось завчав напам'ять. За кілька хвилин він підніс кухоль і допив рештки пива. Офіціант, який не зводив очей з цього чоловіка, одразу послав до читача документів молодшого кельнера із запитанням, чи *Herr Kriminalrat* Мокк не бажає ще чогось. Мокк забажав ще одного «фабіана». Кельнер негайно виконав це прохання, який аж онімів від самої лише думки, що він говорить зі знаменитим поліцейським. Герой Бреслау відсьорбнув великий ковток пива й знову глянув на складений Домаґаллою список членів бреславських окультних товариств. Осіб зі списку супроводжували короткі нотатки: вік, професія й чи потрапляли вони колись у поліційні картотеки. Аналогічні характеристики видніли й на іншому списку, укладеному директором Міської бібліотеки, Теодором Штайном. Однак особи зі Штайнового списку мали зовсім іншу, набагато безпечнішу пристрасть: вони були шанувальниками Сілезії та Бреслау. Моккова підозріливість не дозволяла йому знехтувати жодним списком і постійно підказувала запитання на кшталт: «Чому сорокап`ятирічна домогосподарка,

пані Крістель Бушгорн, захопилася діяльністю розенкрейцерів?» або «Невже вичовгування бреславської бруківки й оглядання міста для тридцятивосьмирічного листоноші Пауля Фінка надихнуло його вступити до „Товариства шанувальників рідного сілезького краю?“.

До столика підійшов Гартнер і привітався з Мокком, перебивши роздуми останнього про джерела людських мотивацій.

– У моїй групі вже дванадцятеро осіб. Переважно вчителі гімназій, – сказав він задоволений, беручи в офіціанта меню. – Ніхто не відмовився. Певне, їх спокусив солідний гонорар. Фон Шреттер дозволив мені залучити лише вісьмох експертів. Отож довелося вигадати якісь критерії відбору. Я зажадав від кожного список публікацій та характеристику власної наукової роботи. Тепер черга за вами, пане раднику. Мені на закуску дві кессельські ковбаски, а тоді телячу відбивну з яйцем і сардельку, – звернувся він до офіціанта, що гречно стояв, чекаючи на Моккове замовлення.

– Тепер ви…

– Та-а-ак… – протягнув радник. – Мені тріску в гірчичному маслі й заливного вугра з печеною картоплею. Так, це все, – він глянув на Гартнера. – Маєте рацію, тепер моя черга. Я розгляну їхні кандидатури, і якщо результат буде негативний, ми не витрачатимемо на них обер-бургомістрових грошей. Але, але… Я сумніваюсь, що ми когось не приймемо до групи. Я сам не знаю, що може слугувати підставою для відмови комусь з викладачів, зібраних вами… Хіба що…

Мокк глянув на Гартнерів список, тоді перечитав списки публікацій і раптом збайдужів до всього на світі. Він не бачив закусок, що їх розставляв перед ним кельнер, не чув брязкоту виделок і ножів, сичання пива, яке розливали з бочок. Він бачив лише два прізвища, що виявилися спільними в обох списках. У цих прізвищах окультизм змішувався з любов'ю до рідного сілезького краю, складні мотивації ставали чіткими й виразними, а людські цілі – однозначно злочинними.

– Послухайте, докторе Гартнер, – Мокк знову опанував себе. – Ви пригадуєте, що, окрім Ґельфрерта, вісім чоловік позичали в Міській бібліотеці «Antiquitates Silesiacae» Бартезія. То були *viri Leopoldini**: Урбан Папст, або ж папа Урбан VIII, Франц Венцль, Петер Канізій, Йоганн Кармер, Карл фон Гойм. А тепер у нас є цікавий кандидат для групи експертів – викладач гімназії Еріх Гоккерманн, член «Товариства шанувальників рідного сілезького краю» і автор монографії про славних мужів, чиїми портретами можна милуватися в Леопольдівській залі. (Як добре, що ви поставили кандидатам вимогу скласти бібліографію своїх праць!). Прізвища цих мужів є в реєстрі випозичених книжок. Чому вони там опинилися? Їх міг написати той, хто про них думає, хто ними займається. А хто ж займається ними більше, аніж автор монографії про них? – Мокк одночасно відчув ріжучий біль у шиї, дертя в горлі та

* Леопольдівські мужі *(лат.)*.

здавлювання корсета. – Гадаю, Гоккерманн читав Бартезія в читальному залі, а не вдома, і підписувався прізвищами Леопольдівських мужів. Якби Гоккерманн хотів узяти Бартезія додому, для нього це було б куди простіше, аніж для Ґельфрерта, якби він підписувався власним прізвищем. Адже він викладач гімназії! Отож, є лише тільки одне пояснення: він не хотів, аби хтось знав, що він вивчає цей стародрук, – Мокк із жалем глянув на охололу тріску й продовжував уже пошепки. – А що стосується працівника Міського архіву Вільгельма Дільзена, то не треба надто напружуватися, аби визнати його підозрілим. Як видно зі списку Домаґалли, він є членом окультного Бреславського товариства парапсихічних досліджень.

Він замовк і заходився коло прохололої риби.

– І що з ними робити? – Гартнер приголомшено вдивлявся у свого співрозмовника. – Не включати їх до групи.

– Звісно, включати, – Моккові в роті танув вугор у густому желе, – але для того, щоб уважно за ними спостерігати. Мої люди не зводитимуть з них очей. Як, зрештою, з усіх ваших експертів. Якщо вони мають щось спільне зі злочинами, то намагатимуться нас ошукати, подати іншу дату, щоб ми не змогли влаштувати засідку на жодного з них. Хтось муситиме щодня повільно й ретельно перевіряти результати їхньої праці… Таємно, поза годинами роботи групи… Та ще й зараз, перед святами…

– Моя дружина сьогодні виїжджає до Польщі, до своїх батьків, – усміхнувся Гартнер, закуривши

пообідню цигарку. – Я повинен приєднатися до них у святвечір. Мені ще одне пиво, – сказав він до кельнера, який пританцьовуючи наблизився до їхнього столика. – Вам теж?

– Ні. – Моккові здавалося, що він чує чужий голос. – Два на сьогодні вистачить. Крім того, я йду на лекцію й не можу бути п'яним.

Бреслау,
вівторок 20 грудня,
шоста година пополудні

Пофарбовані в білий колір стіни аудиторії в «Бреславському моністичному товаристві» на Ґрюн-штрасе не вміщали всіх слухачів, які вірили в апокаліпсис або сумнівалися в ньому. Перші аплодували лекторові, що саме сходив на кафедру, другі зневажливо надимали губи або свистіли. Хоча Мокк чітко ототожнював себе із противниками апокаліпсису, він зі стриманим ентузіазмом аплодував і приглядався до публіки. Більшість цієї публіки складалася із жінок бальзаківського віку. Роздратовані й набурмосені, вони повсякчас повторювали слова «таке життя настало», що мало їх утвердити у власній ненависті до всього, що виходило за межі їхніх звичок і принципів. Нечисленні чоловіки, переважно пенсіонери, голосно сміялися, подумки повторюючи давно вже сформульовані закиди на адресу доповідача. Було ще кілька осіб з видимими ознаками психічної хвороби. Молодий чоловік, який

затулявся коміром пошарпаного картатого пальта, весь час підносив руку, а що слова йому ніхто не давав, він рвучко сідав на стільця, зіщулювався, здіймав догори вузькі похилі плечі й відгороджувався від решти юрби стіною лютих поглядів. Якийсь сивуватий добродій з виразно семітською зовнішністю, що сидів біля Мокка, переглядав свої нотатки, зашифровані складною системою знаків, і кидав ласкаві погляди на сусіда, очікуючи виразів захоплення. Оскільки Мокк зберігав кам'яний вираз обличчя, цей чоловік зневажливо пирхнув і спробував зацікавити своїми таємничими записами сусідку, опасисту стару, чию багатоповерхову зачіску увінчував капелюшок розміром з вітрильник. У кутку, біля розпашілої печі, штовхалися двоє гімназистів у потертих мундирах із нерівними плямами від поту під пахвами. Мокк відчував, що вирізняється з-поміж публіки фон Орлоффа, тому він гарячково обмірковував, як йому замаскуватися. На щастя, усі погляди були спрямовані на Олексія фон Орлоффа.

Доповідач підніс руку й утихомирив аудиторію, що аплодувала й свистіла. Кошлата сива щетина обрамлювала округле плескате обличчя, увінчане монголоїдною складкою. Маленькі, хитрі очиці мандрували обличчями присутніх. Повільно. Від одного слухача до іншого. Коли його погляд затримався на Моккові, той вищирив зуби в захопленій посмішці. Добродій, що сидів поруч, відчув у сусідові братню душу й схилився до нього. Мокк слухав його зрозумінням і кивав

головою на знак схвалення. Подальші вирази симпатії радника перебив гучний вигук. В аудиторії залунав голос пророка.

– Істинно, браття мої, – загув глибокий бас. – Настає кінець. Гнів Господній затопить усіх, і від потопу врятуються лише праведники.

Матрона у вітрильнику на голові піднесла догори короткого пальця й ствердно покивала головою, а молодик, затулений пальтечком, крутнувся й перехрестив присутніх.

– Настає поворот Кола Життя і Смерті, а мандала втілень підходить до кінця, – вже спокійніше продовжував фон Орлофф. – Історія повторюється. Історія зла, убивств і розпачу. Історія різанини, розтління й содомії. О, Содоме, – гаркнув він. – Будь проклятий і згинь…

Мокків сусід мережив сторінки записника дивними значками, гімназисти зробили один одному гримаси «а що я тобі казав?», а Мокк замислився, чи фон Орлофф підготував свій виступ, чи імпровізує. На користь другого припущення свідчив потік асоціацій: від содомії оратор перейшов до Содому.

– О, Содоме, – залунав сценічний шепіт, – обранці покинуть тебе, обранці не озирнуться на тебе. Вони з радістю приймуть хвилі вогню, що спопелить твоє нікчемне тіло. Браття! – вигукнув фон Орлофф. – Будьте з обранцями.

Модуляції голосу оратора спричинилися до того, що якась зморщена бабця, що змагалася з гімназистами за місце біля печі, прокинулася й вибухнула риданням.

– Браття, – фон Орлофф підняв палець, і цей жест повторила за ним більшість дам у залі. – У цілому світі тріумфує злочин. Але злочин відкриває нам своє давнє обличчя, злочин говорить нам: «Я тут уже був, мене вже вчинено колись, сотні років тому», – оратор умовк, шукаючи в очах слухачів розуміння. – Так, браття, давні злочини, що криються в старих хроніках, оживають у Содомі… Це найжахливіші злочини, найжорстокіші, нелюдські… Бо лише вони можуть вразити мешканців Содому, аби вони навернулися… Учора в Буенос-Айресі на смітнику знайдено відірвану дитячу ніжку. Сто років тому іспанський маркіз роздер позашлюбну дитину своєї дочки…

– Де це сталося? – Мокк відчув біля власного вуха чийсь гнилий подих.

– В Аргентині, – досить голосно відповів Мокк, із силою видихнувши повітря.

– Так, любий пане, – гаркнув фон Орлофф до Мокка. – У Буенос-Айресі, в Аргентині. Але жахливі вбивства, убивства з минулого, скоюються й тут. Живцем замурований чоловік у самісінькому серці нашого міста, ще один – почетвертований недалеко звідси, іще один стік кров'ю, повішений догори ногами… Усі ці вбивства вже було колись скоєно… Кількасот років тому… Ви прагнете доказів?

Мокків сусід, гадаючи, що оратор звертається до нього, радісно скочив з місця й вигукнув:

– Так, так! Я прагну доказів!

– Сядь! Тихіше! Ми знаємо ці докази! Вони незаперечні! – заверещала юрба.

Фон Орлофф мовчав. Перерва в лекції дисциплінувала слухачів.

– Та ми ще можемо врятуватися, – заховані під колючими вусами губи розпливлися в широкій посмішці. – Прийде до нас муж святий… Він наш спаситель… Це не я, я лише пророк його, я провіщаю його пришестя й похорон світу, і вічну могилу світу, *sepulchrum mundi**… Я негідний зав'язати ремінці його сандалів… Він порятує всіх і візьме із собою, на сьоме небо… Браття, будьте серед обранців!

– Коли ж він прийде?! – У цьому запитанні, що його вигукнув чоловік у пальтечку, не було цікавості. Було лише спрагле очікування. Мокк подумки всміхнувся, очікуючи якоїсь ухильної відповіді. Та вона виявилася дуже конкретною.

– Муж святий буде зачатий за чотири дні, у святвечір. День народження Христа стане днем зачаття нового спасителя. Народження колишнього збавителя дасть силу зачинателям нового. Христос зачатий був від скромної діви, а отцем його був Господь через свого посередника, Духа Святого… Він з'явився на світ у місці, призначеному для тварин, у цілковитій убогості… Новий пророк буде зачатий у ще більшій убогості… Ось свята книга пророцтв «Сепульхрум Мунді». Послухайте, що каже Вчитель у розмові з Учнем у III книзі, – фон Орлофф відкрив книгу, оправлену

---

* могила світу *(лат.)*.

в білу шкіру, і почав читати, – «Учителю, – запитав Учень, – чому Збавитель повинен бути зачатий вавилонською блудницею? – Істинно кажу тобі, Бог тоді до тебе найближче, коли грішиш ти… Тоді Його сила найбільша, бо вся вона скерована до тебе, аби відвернути тебе від гріха. Тому новий спаситель початий буде в гріху, від грішниці, блудниці вавилонської, бо лише так сила Господня пребуде з ним». Так сказано в книзі пророцтв.

Старець закінчив читати й упав на стілець, що стояв у нього за спиною. Зі свого місця Мокк бачив краплини поту, що вкривали монголоїдну складку. До кафедри підійшов високий молодик, який продавав квитки перед лекцією.

– Шановні пані й панове, – сказав він, – князь чекає на ваші запитання. Прошу запитувати. Це остання нагода. Наступна лекція відбудеться аж у неділю. Князь їде із циклом лекцій до Берліна і в Бреслау буде лише цього дня – у святвечір.

Молодий чоловік у поточеному міллю пальті підняв руку, уже не вперше цього вечора. Фон Орлофф кивнув головою.

– У мене питання, – чоловік кидав на сусідів підозріливі погляди. – Хто запліднить цю блудницю?

– *Spiritus flat ubi vult**,– замислено проказав фон Орлофф.

---

* Дух війне, куди захоче *(лат.)*.

Бреслау,
середа 21 грудня,
третя година пополудні

– *Spiritus flat ubi vult,* – спохмурнів Мюльгауз, коли Мокк закінчив доповідати про лекцію фон Орлоффа. – Ви кажете, саме так він йому відповів…

Запала тиша. Гартнер глянув на кримінального директора й зрозумів, що машинальне повторення латинського вислову, раптова задума й заплющені очі свідчать, що поліцейського чиновника по ситому обіді огорнула розумова млявість. На відміну від Гартнера, усі присутні в Мюльгауза поліцейські звикли до беззмістовних висловлювань свого шефа, до повторень, які можна було б назвати безглуздими, якби вони не свідчили про невпинну роботу мозку, яка зазвичай закінчувалася якоюсь цінною думкою, простим і багатообіцяючим підсумком фактів, висуненням нової гіпотези. Та цього разу було не так. Мюльгауз не висунув жодної вартісної ідеї. Гартнер відчув дошкульне свербіння нижче спини. Йому було знайоме це пекуче відчуття нетерплячості. Він вирішив насолоджуватися здобутими нині знаннями й тішитися дрімучим невіглаством присутніх.

– Що ви про все це думаєте, Мокку? – запитав Мюльгауз.

– Шльондри у святвечір користуватимуться неабияким попитом. Усі прихильники «Сепульхрум Мунді» шукатимуть вавилонську блудницю.

– Залиште для себе ваші дешеві дотепи, – тихо процідив Мюльгауз. Обід відбирав йому бажання реагувати більш рішуче, – і скажіть щось цікавіше для нас.

– Я отримав від кримінального радника Домаґалли короткий рапорт про фон Орлоффа та «Сепульхрум Мунді». – Мокк виконав побажання свого шефа. – Там є біографія цього гуру й дуже стисла інформація про його діяльність у Бреслау, де він перебуває вже рік. Розповісти про це докладно?

Мюльгауз заплющив очі, висловлюючи цим згоду й почав длубатися невеличкою шпичкою в цибуху люльки. Райнерт сперся важкою головою на долоню, розплющивши пухку щоку, Елерс скручував цигарку, а Кляйнфельд прицмокував, силкуючись дістатися кінчиком язика до зіпсованого зуба. З вулиці долинали радісні вигуки дітвори. Мокк підійшов до вікна й побачив санчата, прив'язані до великих саней, візника й заморену шкапу, що саме підняла хвоста, залишивши по собі згадку на вкритій брудним снігом Урсулінен-штрасе. Від групки дітей відокремилася маленька дівчинка, яка, сміючись, підійшла до візника. Її щоки вкривали криваві плями. Мокк відвернувся від вікна. Він не хотів знати, що було на щоках дитини, кров чи звичайнісінький рум'янець, чи цей візник – збоченець-сусід малої, а чи її батько, що за кілька років продасть її в рабство якійсь власниці борделю. Він не бажав нічого знати про холодне, порожнє подружнє ложе, про марні спроби

прислуги не говорити про господиню, його цікавив виключно апокаліпсис, що його проголошував російський аристократ.

– Цим рапортом ми завдячуємо чиновникам з Міністерства закордонних справ. Вони склали його на прохання кримінального радника Герберта Домаґалли. На жаль, у їхньому розпорядженні була лише біографія, яку власноручно написав наш гуру. Граф Олексій Константинович Орлофф народився у 1857 році в маєтку Золоте Село поблизу Кишинева. Походить із заможної аристократичної родини. У 1875 році закінчив кадетський корпус у Санкт-Петербурзі й розпочав військову службу на Кавказі. Несподівано, у 1879 році, після турецької війни, він покинув військову кар'єру й вступив до духовної семінарії в Тифлісі. Звідти його виключили у 1881 році, як він сам написав, за «відсутність покори й розумову самостійність». Наступні десять років він проводить у Москві, де видає роман «Зараза», численні філософські брошури й пише статті до журналів. Можна здогадуватись, що його утримує заможна родина, – Мокк зупинився й уважно глянув на сонних слухачів. – Однією зі своїх статей Орлофф особливо пишався. Домаґалла наказав перекласти її німецькою й додав до рапорту. Вчора я її прочитав. Це, *sit venia verbo**, жахливий релігійний апофеоз зла й приниження, – Мокк гидливо скривився. – Кожен злочинець повинен прочитати це, а тоді вбивати, радіючи, що в момент

* так би мовити *(лат.)*.

убивства він перебуває в майже відчутному контакті з Богом…

Характеристика поглядів фон Орлоффа не справила на слухачів, окрім Гартнера, помітного враження. Мюльгауз длубав шпичкою в люльці, Райнерт дрімав, Елерс курив, а Кляйнфельд з мазохістською приємністю катував язиком зболілого зуба. Гартнер зціплював зуби й тремтів.

– У 1890 році фон Орлофф їде до Варшави, – продовжував Мокк, – і розпочинає там особисту війну з католицизмом. Публікує пасквілі на папу й теологічні статті, у яких полемізує з католицьким поняттям гріха. Одну з них фон Орлофф додав до автобіографії, і тут також є переклад. У цій статті він твердить, що від гріха неможливо втекти, що гріх не можна спокутувати, що із гріхом слід жити й навіть цей гріх плекати. Наш гуру, певне, був агентом охранки, таємної царської поліції, бо в 1905 році його поранили польські бойовики. Поранення було важке і, як він сам пише, лише госпіталізація в Німеччині врятувала йому життя. Того ж року він потрапив до Бреслау, у лікарню «Бетанія». Вийшовши з лікарні, він подорожує Європою й у 1914 повертається до Бреслау. Тут після початку війни його як російського громадянина затримали й кинули до в'язниці на Клечкауерштрасе. Через рік він виходить з в'язниці, засновує в Бреслау секту «Сепульхрум Мунді» й займається, як сам твердить, історіософією. – Мокк замовк і постукав цигаркою по срібному

портсигару. – Ось і вся автобіографія. Тепер рапорти людей Домаґалли. Фон Орлоффом зацікавилися люди з Другого відділу Управління поліції потому, як він налагодив тісні зв'язки із «Бреславським товариством парапсихічних досліджень», яке, як підозрював Домаґалла, (слухайте уважно!) постачало дітей із сиротинця багатим збоченцям. Підозри не підтвердилися, але фон Орлофф опинився в нашій картотеці. Аж до вересня цього року про нього не було чутно. Від жовтня його активність раптово зросла. Щотижня він читає дві лекції, під час яких дуже себе виснажує. От і все, що стосується рапорту Домаґалли. Про вчорашню месу в «Сепульхрум Мунді» я вже розповідав.

Мокк закурив першу цигарку з того часу, як покинув лікарню. Пахучий дим лоскотав легені й наповнював голову легеньким приємним туманом. Він глянув на байдужі обличчя співробітників і, відчувши печію в горлі й поколювання в хребті, сів на своє місце.

– От і все, шановні панове, – Мюльгауз порушив мовчанку. – Можна розходитися по домівках. Ах, перепрошую, докторе Гартнер… Бачу, ви щось хочете додати…

– Так, – Гартнер витяг із жовтої течки, зробленої зі свинячої шкіри, акуратний стосик скріплених аркушів. Говорив він дуже повільно, наперед насолоджуючись тим, скільки запитань і захоплення викличе його вражаюче повідомлення. – Після першого дня роботи міська комісія, якою я керую, отримала цікаві результати.

Як ви знаєте, останнє вбивство сталося 9 грудня. Тож я доручив моїм людям шукати злочин, який було скоєно між 9 грудня та кінцем року. – Як і кожному кабінетному вченому, Гартнерові явно бракувало слухачів. Тому він вирішив сповільненою розповіддю привернути їхню увагу. – Як зауважив пан радник Мокк, останнє вбивство відрізнялося від інших тим, що жертв неодмінно повинні були знайти… Не пригадую ходу ваших думок…

– Отож, – Мокк загасив цигарку, – жертву першого злочину могли взагалі не знайти, якби швець, у чиїй майстерні замурували Ґельфрерта, мав гірший нюх. Гоннефельдера сусіди могли знайти лише через два-три тижні, коли трупний сморід виповзає зі щільно зачиненого помешкання. Ґайссена повинні були знайти дуже швидко, охоронець або наступний клієнт, який зайшов би до кімнати Розмарі Бомбош. Убивця скорочує час між злочином і знаходженням жертви… Якщо це не випадковість, наступне убивство станеться практично на наших очах… Якби ми лише знали, коли й де його буде скоєно...

– Вже знаємо. – Гартнер розтягував слова й насолоджувався виглядом розпашілих щік, блиску в очах і тремтінням рук присутніх. – Отже, знаємо. Наступне вбивство відбудеться у святвечір. А станеться воно на Антонієн-штрасе, 27. Ми знаємо навіть годину. О пів на восьму. У цьому будинку 1757 року цього дня і о цій годині загинули дві особи…

Бреслау,
24 грудня 1757 року,
десята година вечора

Місто огортав дим згарищ і пожеж, які вщухали. Він стелився дахами, а поривчастий вітер заганяв його назад у комини. Пруські найманці, які три дні тому здобули місто, не встигали протверезіти в численних шинках та заїздах. Вітер насував на очі шапку пруському піхотинцеві, який при світлі смолоскипа роздивлявся купця, що сидів на козлах великого фургона. Освітлені свічками вікна мануфактури біля Миколайської брами кидали відблиски на них та озброєного алебардою сержанта, який саме підійшов до фургона. Сержант кивнув головою своїм людям, які ховалися від негоди під невеличкими кам'яними стовпчиками біля круглої башти, й дозволив їхати купцеві, отримавши натомість бочечку меду й маленьку скриньку з галуном. Купець в'їхав у вузьку Ніколаї-штрасе й дозволив коням повільно ступати снігом, змішаним із кінським гноєм. У віконцях наріжного будинку зблискували свічки на прикрашеній яблуками різдвяній ялинці. Пес, що лежав біля будинку, загарчав на купця, але за мить з усією собачою енергією почав дряпати двері й скавуліти. Втомлений кінь потяг фургона вздовж валів і звернув на Антонієн-штрасе, зупинившись біля невеличкого дерев'яного будиночка, у якому не горіла жодна свічка. Флейтист на ратуші заграв до вечірньої.

Купець зліз із козел й увійшов на подвір'я. У занедбаному садку на дерев'яних розпірках висіло сукно, що задубіло від морозу. Він підійшов до маленького дерев'яного флігеля для служби. Двійко підмайстрів сиділо, попиваючи пиво й заїдаючи його булками. Стурбований купець повернувся й увійшов до сіней будиночка. Там ніздрі йому полоскотав запах чорносливу. Він сперся на бочечку з пивом, що стояла біля дверей до хати й відчув, як його огортає сонливість. Відчинивши двері, купець опинився в добре знайомому теплому світі різноманітних хатніх запахів. Біля печі пахло пряниками, з кутка кімнати доходив сморід свинячого гною, з бочки, укопаної в долівку, – приємний запах соленого м'яса. У печі горів вогонь, але дверцята були зачинені, і вогонь випромінював назовні ледь помітне світло. Купець сів біля столу й почав слухати. Він чув шкряботіння мишей, грюкання віконниць, жіночий стогін у бічній кімнаті, шелестіння лапок ласки по соломі, шарудіння соломи в сіннику, скрипіння незнайомих йому сил у колодах стін, знайомі жіночі гортанні крики насолоди, сичання вогню за зачиненими дверцятами печі, сопіння чоловіка, тріск дощок ліжка під ними. Купець нечутно вийшов надвір, підійшов до фургона, погладив ніздрі коня, скинув ряднину, що накривала фургона, й навпомацки почав щось шукати серед мішків солі, бочечок з медом та невеликих сувоїв фламандського сукна. Він знайшов скриньку з ліками. Повернувся до хати й сів біля печі. Від холоду

ноги його задубіли. Зі скриньки він витяг посрібленого шприца й пляшечку з якоюсь рідиною й наповнив шприц. Тоді підійшов до дверей бічної кімнати й швидко зрозумів, що наближаються останні хвилини, коли насолода коханців стає найвищою. Купець увійшов до кімнати й погладив личко немовляти, що спало в колисці. А тоді увесь зосередився на любовній сцені. У слабкому мерехтливому світлі вечірньої зорі він побачив величезний зад, що підстрибував між широко розкиненими ногами. На землі лежав мундир зі шнурами та велика шапка із двома китицями. Мундир належав пруському гусарові. Коліна купця вже не підгиналися. Йому більше не було холодно. Він швидко підскочив до ліжка й усівся на спині чоловіка. Однією рукою притис його потилицю, а другою встромив шприца в його сідницю й вколов увесь його вміст. Гусар скинув із себе купця, зірвався з ліжка й збирався схопити шаблю. А тоді почав задихатися. Жінка перелякано дивилася на свого чоловіка, що тримав у руці шприц, і відчувала наближення невблаганного кінця.

Бреслау,
середа 21 грудня 1927 року,
четверта година пополудні

В універмазі братів Барашів аж роїлося від покупців. Головним чином від дітей, що завзято бігали, незважаючи на струмочки поту, що стікали

з-під їхніх кашкетів та шапочок. У величезному триповерховому приміщенні з двома галереями зі скляної стелі спускалися метрові металеві стрілки, які вказували на прилавки з іграшками. Вони рухалися вертикально на пружинах, що їх накручували найняті на період свят люди. Тож діти чудово знали, де знаходяться добрі Святі Миколаї, які, демонструючи спокусливі товари, примушували крутитися кольорові дзиґи, обережно сідали на коники-гойдалки, розставляли цілі армії олов'яних солдатиків, запихали соски в неслухняні лялькові ротики, дозволяли порцеляновим левам пожирати кістяних жираф і наказували заведенимключиками атлетам, піднімати важезні гирі або долали ті самі траси електричним залізницям.

Мокк розстебнув пальто, зняв капелюха, пригладив неслухняне волосся й сів на диванчику, що складався із двох валиків. Зручно спершись, він почав думати, навіщо сюди прийшов. Він знав лише те, що прийшов сюди, керуючись непогамовним поштовхом, що був результатом попередніх роздумів. Мокк жахнувся, бо виявилося, що він не може пригадати жодного зі своїх розумувань. Тому, аби відновити цей ланцюг асоціацій, йому довелося повернутися до Гартнерової розповіді. Він пригадав свої спроби виправдання віроломної купцевої дружини: вона грішила, отже, її вчинок був таким людським, істинно людським! Ба! Олексій фон Орлофф погодився б, що в момент скоєння гріха вона перебувала дуже близько від Бога! А як оцінив би

російський мудрець вчинок її чоловіка? Коли він її убивав, то теж чинив гріх! Хто з них був ближчим до Бога? Може, той, чий гріх був важчим?

Мокк пригадав свою різку реакцію на цю аксіологію гріха, напад люті, коли він проходив повз ювелірний магазин Сомме. «Чи не краще позбутися гріха, – думав він тоді, – і забути про нього, аніж жити з ним?» Думка про відкидання гріха змінилася іншою. Він згадав свою першу сповідь у величезній церкві Ангелів Охоронців у Валбжиху, спрацьовану долоню свого батька, який потискав йому руку, коли він просив пробачення за свої гріхи. Зрештою, він не знав, за що просить пробачення, він відчував, що не має гріхів, шкодував, що не має їх, гадав, що обманює батька. Ебергард Мокк відчував потиск шорсткої долоні шевця Йоганна Мокка, коли бачив, як діти вириваються від батьків і вбігають під неонову вивіску «Gebr. Barasch». Він уже знав, навіщо прийшов до універмагу. Підвівся й пішов до прилавка з алкоголем, де купив квадратну пляшку горілки Шірдевана, яку так любив його брат Франц.

«Наступне вбивство лише за три дні, – думав він, проходячи в холі повз смичковий квартет, який грав «O, Tanenbaum». – У мене багато часу. Всі мої люди мають час до святвечора. Можу напитися у веселому товаристві, бо чого б це мені сумувати?»

Бреслау,
середа 21 грудня,
пів на п'яту пополудні

Мокк важко піднявся на п'ятий поверх будинку на Ніколаї-штрасе і, голосно відсапуючись, постукав у одні з чотирьох дверей. Йому відчинила Ірмгард, а тоді повернулася й сіла, наче автомат, на табуретці. Забряжчали конфорки. Мокк зазирнув у перелякані очі братової й пішов до кімнати. Залізничний майстер Франц Мокк сидів біля столу в сорочці без комірця. Міцний чорний чай в'їдався в емаль чашки, що стояла перед ним. М'язи рук напнулися, коли він великим і вказівним пальцем стиснув аркуш лінійованого паперу, помережаний рівним почерком. Ебергард поставив горілку на стіл і потягнувся до листка. Франц стиснув папірець ще міцніше й почав голосно й чітко читати:

Люба Мамо, я покидаю Ваш дім назавжди. Він був для мене швидше в'язницею, аніж домом, радше похмурим льохом, аніж спокійною пристанню. А в цьому льосі мене принижував скажений тиран, який не бажав мене розуміти й мав лише тупе уявлення про світ, у якому кожен поет – це жид або гомосексуаліст. Він уважає, що щастя можуть досягти лише інженери на залізниці. Я полишаю гімназію і йду до жінки, з якою хочу прожити до кінця своїх днів. Не шукайте мене. Я люблю Тебе і дядька Ебергарда. Зоставайся здорова й прощавай назавжди.

Твій Ервін.

Франц закінчив читати, підніс голову й глянув на брата. У його очах чаївся вирок.

– Він вважає тебе батьком, – просичав крізь зціплені зуби. – Домігся свого, так, ти, свиняча пико? Виховав мого сина, так? Свого не міг зробити своїм поламаним членом, то взявся виховувати мого…

Ебергард Мокк запнув пальто, підняв комір, натяг на голову капелюха й вийшов геть. За мить він повернувся по квадратну пляшку горілки Шірдевана, що її так любив його старший брат Франц Мокк.

Бреслау,
середа 21 грудня,
за чверть п'ята пополудні

У кондитерській «Сілезія» на Олауер-штрасе було гамірно й тісно. Офіціантки в синіх сукенках з мереживними комірцями, сповиті туманом цигаркового диму, долали трасу від стійки до мармурових столиків, запотілих дзеркал, галасливих торговців, чиновників, що запихалися струделями, та печальних гімназистів, які виливали на паперові серветки свої любовні страждання, якомога довше зволікаючи зі сплатою рахунків.

Один з багатостраждальних Вертерів саме був зайнятий пошуками метафори, яка б найкраще, у манері експресіоністів, передавала Катуллове *odi et amo**, коли на серветку, що її він

* ненавиджу й кохаю *(лат.)*.

помережив проявами своїх суперечливих почуттів, впала тінь. Хлопець підвів голову й упізнав пана Ебергарда Мокка, дядька його друга Ервіна. За інших обставин він щиро зрадів би такій зустрічі. Та зараз, побачивши кримінального радника, хлопець зніяковів, так само як тоді, коли після кількох безплатних уроків латини, на яких Мокк допомагав їм зрозуміти складний стиль Лівія, вони запросили радника саме до цієї кав'ярні й слухали його поліцейські оповідки. Не кажучи ані слова, Мокк сів біля гімназиста й усміхнувся до нього. З кишені пальта він витяг портсигар, замовив у кельнерки каву і шарлотку. Учень теж не озивався й думав, як зробити, щоб мовчанка тривала вічно. Він знав, навіщо прийшов кримінальний радник.

– Скажіть-но мені, Брісскорне, – Мокк підсунув портсигар співрозмовникові, – де мені знайти Ервіна?

– Він повинен бути вдома, – не дивлячись на Мокка, парубок витяг цигарку з-за гумки.

Мокк знав, що Брісскорн говорить неправду, що його слова – це незграбний жарт, такий самий як і той, про який колись розповідав Ервін. Коли латиніст Пєхотта запитав, де в цьому реченні присудок, той відповів, що між першим словом речення і крапкою. Мокк був упевнений, що Брісскорн говорить неправду, бо дядько розпочав би свої пошуки з дому, а не з цієї парилки із тістечками, кавою й теплими липкими лікерами. Про це знав би кожен втаємничений в Ервінову втечу, тож кажучи «Він, певне, удома»,

гімназист сказав: «Я знаю, де він, але вам не скажу».

– Мій любий Брісскорне, – Мокк втупився в співрозмовника, – вам відомо, що викладач Пєхотта це мій товариш ще зі студентських часів? Причому добрий товариш, майже друг. Ми багато разом пережили, випили не одне пиво на студентських вечірках, не раз і не двічі пітніли зі страху на студентській лаві, коли професор Едуард Норден вдивлявся в нас, вибираючи чергову жертву, яка проаналізує метрику якогось хору в Плавта… Так… – він ложечкою поділив шарлотку. – Ми були друзями, такими ж, як і ви з Ервіном, моїм небожем, ми довіряли один одному. Жоден із нас не виказав би іншого. Але якби Фердинанда Пєхотту розшукував у ті сиві часи його родич і друг, аби з ним порозмовляти й запобігти якійсь дурниці, я зламав би слово, дане Пєхотті…

– Ви гадаєте, пане раднику, що я викажу друга, спокусившись такою цікавою пропозицією? – Брісскорн крутив у довгих пальцях чергову цигарку. – Адже я знаю, що Пєхотта мене ненавидить і радше відмовиться від дружби з вами, аніж припинить мене мучити…

– Ви мене ображаєте, – Мокк допив каву, встав з-за столу й уважно намацав пляшку в кишені пальта. – Ви сумніваєтеся в моїх словах… Ви кмітливі й добре зрозуміли, що я вам пропоную, але ви гадаєте, що я хочу вас обдурити, що я дрібний шахрай, такий собі крутій, так? Знаєте, юначе, що таке чоловіча дружба?

– Ервін в Інґе Ґензеріх, – вимовив Бріcскорн, зім'явши в пальцях незапалену цигарку. Світлий тютюн «Джорджія» розсипався по мармуровій стільниці.

– Дякую вам, – Мокк простягнув йому руку. Гімназист схопив її й міцно тримав.

– Чоловіча дружба й чоловіче слово – це, мабуть, щось найпевніше на світі, – мовив Бріcскорн. – Я вірю вам, пане раднику… Те, що я виказав, де є Ервін, не спричиниться до того, що наша дружба вмре…

– Найпевніша річ на світі, – Мокк крутив у руках капелюха, – це смерть. Напиши це своїй Лотті.

Бреслау,
середа 21 грудня,
пів на шосту вечора

Моккові не довелося нікого питати, хто така Інґе Ґензеріх і де вона мешкає. Він чудово знав флігель на Ґартен-штрасе, 35 за галантерейною крамницею Ґартманна. Саме там і мешкала ця відома художниця, яка, як пам'ятав Мокк із картотеки, з'явилася в сілезькій столиці десять років тому. Спершу шукала щастя як модель. Вона славилася тим, що коли погоджувалася позувати якомусь художникові, це означало згоду ділити з ним ліжко. Це «так» не вимовлялося надто часто й значною мірою залежало від гонорару, що їй сплачувався. Отож нічого дивного, що вродлива,

таємнича й небагатослівна Інґе була моделлю й музою виключно найзаможніших художників. Одному з них, такому собі Арно Ґензеріхові, авторові сюрреалістичних морських пейзажів, Інґе відповіла «так» двічі: першого разу, невдовзі по тому, як їх познайомили, удруге – біля вівтаря. Після бучного весілля молодята оселилися на Ґартен-штрасе, 35 і понад рік продовжували ночами весільні прийоми, викликаючи цим переляк і гнів спокійних, запрацьованих сусідів. Там Мокк побачив Інґе вперше, коли 1920 року за дорученням свого тодішнього шефа, обер-поліцмейстера з П'ятого відділу його викликали для вгамування шаленої п'яної оргії, яку влаштували молодята. Моккові добряче далися взнаки художні пристрасті присутніх на прийомі гостей. Він грубо проклинав мистецькі таланти пань та панів, які, одурманені морфієм, порозливали фарби й власними голими тілами змішували їх на палітрі підлоги. Мокк тоді схопив Інґе в обійми, вкрив її ковдрою і почав важку боротьбу, аби винести її з помешкання. Ще й нині, минаючи галантерею Гартманна, він відчував її зуби на своїй долоні, бачив, як вона виливає на його костюм з коштовної бєльської вовни відро блакитної олійної фарби, за допомогою якої її чоловік намагався передати меланхолійність підводного пейзажу. Мокк пригадував і себе, наче з певної віддалі, у сповільненому темпі, коли він піднімав кулак над гарною головою Інґе й завдавав їй удару.

Він відкинув неприємні спогади про знущання з арештованої й почав думати про подальшу

долю Інґе. Пригадав інший виклик, осінню ніч і крісло, у якому Арно Ґензеріх добровільно пішов із життя одразу потому, як побачив свою дружину, яка стрункими стегнами обіймала виголену голову атлета з цирку Буша.

Мокк зупинився між поверхами й відчинив вікно. Незважаючи на холод, він відчував, як струмочки поту спливають йому за хірургічний корсет. На маленькому подвір'ї біля газового ліхтаря ковзалися діти. Їхні радісні крики лякали зграї ворон, які окупували смітники, й змішувалися із двома скреготливими звуками. Перший з них видавав гострильник, який поставивши на подвір'ї свого верстата, гострив ножі, які невдовзі занурюватимуть у м'які животи святочних коропів. Інший скрегіт долинав від помпи. Дівчатко в залатаному пальтечку гойдалося на ній, наповнюючи відро, а її завеликі черевики стукали підошвами по втоптаному снігові в такт поскрипуванню заіржавілої водокачки. Зі старого, без даху, сараю в самому кутку подвір'я вибивався дим. Двійко дітей, переодягнених індіанцями, вкопали в долівку сараю чотири палиці, а потім розвісили на них полатану ковдру. Таким чином було споруджено вігвам, всередині якого палало вогнище. За кілька хвилин з вігваму долинули дикі крики червоношкірих.

Мокк піднімався сходами й відсвіжував у пам'яті інформацію про Інґе. Вернісажі, під час яких її прекрасне тіло було огорнуте самим оксамитом, її коханці – представники усіх можливих

професій, її еротизований образ, який не давав спати спокійним мешканцям Бреслау і її грубезна справа в картотеці архіву комісії з наркотиків, – усе це Мокк ретельно збирав у всіх закутках свого мозку, аби використати як зброю проти спритного суперника. Між поверхами нижче від дверей Інґе хтось стояв. Однією рукою радник сягнув по пістолет, другою запалив запальничку. Вогник освітив коридор. Мокк заховав старого вальтера до кишені, а вільну від його ваги руку подав чоловікові.

– Чудово, Майнерере, – видихнув Мокк. – Ви там, де й повинні бути.

Майнерер мовчки простягнув йому руку. У тиші зимового надвечір'я в сутінках сходової клітки чутні були жіночі стогони, яких не могли заглушити навіть крики індіанців. Ці звуки долинали з-за дверей Інґе Ґензеріх. До них додався голосний скрип пружин ліжка.

– Це мій небіж? – запитав Мокк. Не дочекавшись відповіді, він з турботою глянув на Майнерера. – Ви виглядаєте втомленим. Завтра ви вільні. Післязавтра прийдете до мене о восьмій на нараду… Ви добре впоралися із завданням. Я закриваю справу Ервіна Мокка. Віднині ви ведете з нами справу «календарного вбивці».

Не кажучи ані слова, Майнерер відвернувся й спустився сходами. Мокк і далі всміхався, думаючи про свого небожа, й прислухався далі. Минали хвилини, на сходах спалахувало світло, вбого одягнені мешканці будинку проходили повз Мокка, а один із них, старий залізничник,

намагався його запитати, кого він тут шукає, але посвідчення поліцейського швидко втамувало його цікавість. Жіночий голос кликав дітей додому, вечеряти, вигуки на подвір'ї втихли, замовли стогони Інґе, не скреготіла більше помпа й гострильний верстат, не скрипіло ліжко, на якому Ервін Мокк ставав мужчиною.

Мокк натиснув на дзвоника й став чекати. Довго. Дуже довго. Врешті двері прочинилися, і Мокк побачив обличчя, яке часом снилося йому ночами як еринія, як докір сумління. Інґе знала, хто доводиться дядьком її новому коханцеві, отож Мокків візит не міг бути помилкою. Вона відчинила двері й увійшла до єдиної, як він пригадував, кімнати в цьому помешканні, залишаючи радника самого в темному передпокої. Мокк озирнувся навколо і з подивом помітив, що немає жодного мольберта. Він втягнув носом повітря й не відчув запаху фарб. Мокк здивувався ще більше, коли у величезній кімнаті, окрім страшенного безладу, не побачив нічого, що б свідчило про мистецьку професію господині помешкання. Ервін мовчки сидів на скрипучому ліжку, загорнувшись у простирадло, яке поволі ставало вологим від його поту.

– Як у вас тут гарно, пані Ґензеріх, – мовив Мокк, сідаючи біля столу. Він ледве знайшов місце, щоб покласти лікті на всипаному недопалками столі. – Ви б не могли залишити нас на кілька хвилин удвох?

– Ні, – твердо заперечив Ервін. – Вона залишиться тут.

– Гаразд, – Мокк зняв пальто й капелюха. Оскільки покласти їх не було де, пальто він повісив собі на плече, а капелюха одяг на коліно. – То я скажу дуже коротко. У мене до тебе прохання. Не кидай гімназії. Ти один з кращих учнів. За кілька місяців випускні іспити. Склади їх і вивчай германістику чи ще щось, чого не сприймає твій батько…

– Але ж і ви цього теж не сприймаєте. Два чи три тижні тому ви за обідом сказали…

– Що сказав, те сказав, – розсердився Мокк. – І тепер про це шкодую. Я зовсім так не думав. Я хотів тобі про це сказати, коли забирав тебе з казино, але ти був надто п'яний.

– Вам важко здобутися на слово «пробач», – проказала Інґе. Мокк якусь мить дивився на неї, змагаючись зі своєю злістю, захопленням і бажанням принизити художницю. Врешті захоплення перемогло. Інґе була надто вродлива зі своїм розсипаним темним волоссям. Зрілий самець відчув запах теплої постелі, розпашілого тіла й повного задоволення. Він всміхнувся до неї і знову звернувся до Ервіна.

– Закінчи гімназію й склади іспити. Не хочеш жити з батьком, то живи в мене. Софі дуже тебе любить, – він підійшов до небожа й поплескав його по потилиці. – Вибач. – Він поставив на стіл пляшку з горілкою. – Випиймо разом за примирення.

Ервін відвернувся до вікна, аби приховати зворушення. Інґе приклала до вуст хусточку й закашлялась, а у її звернених до Мокка очах

з'явилися сльози. Мокк дивився на неї, але думав не про неї, а про свої слова «Софі дуже тебе любить», про свою зустріч із дружиною: ось вони знову разом, його кабінет займає Ервін, Софі провідує його в кабінеті свого чоловіка…

– Дядьку, ви повинні й у неї попросити пробачення, – промовив Ервін.

Запанувала мовчанка. На подвір'ї розлігся пронизливий крик і грюкіт чобіт по втоптаному снігові. Хтось спіткнувся або посковзнувся на ковзанці й глухо впав у сніг. Мокк кинувся до вікна й напружив зір. Він нічого не побачив у слабкому світлі газових ліхтарів, окрім юрби, що зібралася навколо сараю. Мокк побіг. Від його стрибків загули дошки передпокою, загули дерев'яні сходи. Він вибіг на подвір'я й побіг ковзанкою. Опинився в натовпі й почав розпихати людей. Люди розступалися мовчки, наче закам'янілі. Мокк відштовхнув останнього чоловіка, що загороджував вхід до сараю. Той обернувся, розлючений. Мокк упізнав його, то був старий залізничник, якого він на сходах налякав посвідченням. На долівці сараю лежала пошарпана ковдра, з якої було збудовано вігвам. З-під ковдри видніли худі як палиці ноги в подертих рейтузах. Свіжі плями крові вкривали рейтузи й вочевидь завеликі черевики. Решту тіла прикривала ковдра. Біля тіла лежало відро й розсипані цукерки.

Мокк сперся на стіну сараю, відкрив рота й ловив губами снігові пластівці. Старий залізничник підійшов до нього й плюнув йому в обличчя.

– Де ти був, – спитав він, – коли вбивали цю дитину?

На подвір'я вбігло двадцятеро поліцейських у мундирах і шапках. Ними командував якийсь поліцмейстер із шаблею при боці. Поліцейські оточили сарай і натовп. Натовп стояв мовчки й дивився на вусаті обличчя стражів закону, на їхні кобури й високі шапки. Мокк усе ще спирався на стіну й відчував, як вологі сніжинки лоскочуть його під хірургічним корсетом. Він не підійшов до поліцейських, не показав посвідчення, він не хотів бути одним із них, прагнув бути залізничником, кравцем, експедитором.

На подвір'я увійшов Майнерер з кількома озброєними регулювальниками руху й ще якимось чоловіком, що тяг штатив фотоапарата. Він перетнув подвір'я навкіс і попрямував до кутка, звідки смерділо гноївкою. Там по всій висоті будинку тяглися маленькі, зафарбовані білою фарбою, віконця вбиралень. До найнижчої з них заходили просто з подвір'я, піднімаючись по кількох сходинках.

– Ось тут я його замкнув, – навіщось вказав пальцем Майнерер.

Регулювальники рушили у вказаному напрямку. Решта розстебнули кобури і з ворожістю дивилися на натовп, який грізно ворухнувся.

– Убити сучого сина! Люди! Убити цього сучого сина! – загарчав залізничник і кинувся на найближчого поліцейського. Той витяг пістолета й вистрілив у повітря. Натовп слухняно зупинився. Мокк відчув дрож у всьому тілі

й заплющив очі. До нього прийшли усі трупи, що він їх колись бачив. Радник Ґайссен частував його сигарою, Ґельфреpт дмухав у валторну, Гоннефельдер кричав «Зіґ хайль!», а Розмарі Бомбош зі спокусливою посмішкою піднімала сукню, показуючи худі стегна. У цьому похмурому сараї до нього підійшов його батько, розіклав інструменти й натяг якогось черевика на шевський копил. І тоді ворухнулася стара ковдра, що правила за індіанський вігвам. З-під неї виповзла дівчинка й приєдналася до решти вампірів. На її шиї був затягнутий в'язаний вовняний шалик, а в боці стирчав добре нагострений ніж.

Мокк накрив ковдрою тіло дівчинки й сягнув по пістолета. Зараз він не хотів бути ремісником або комівояжером. Не хотів бути стражем закону. Він прагнув бути катом.

Витяг з кишені поліційне посвідчення, проштовхався крізь натовп і побіг у бік вбиралень. Двоє регулювальників витягли з неї чоловіка, що був наручниками прикутий до гострильного верстата. Чоловік задубів від холоду, а його сині губи ворушилися, наче він проказував молитву. Його одяг – робочий фартух і комбінезон – були вкриті кров'ю. Поліцейські кинули його на землю. Скронею він ударився об верстат.

Майнерер стояв над зв'язаним убивцею. Фотограф відкрив затвор фотоапарата. Спалахнув стовп магнезії. Високо піднявши руки з пістолетом і посвідченням, Мокк підбіг до вбивці. Поліцейські слухняно розступилися. Радник став на

коліна й приклав пістолет до вкритої кров'ю скроні. Тріск магнію. Усі дивилися. У цю мить Мокк побачив себе, позбавленого роботи в поліції. Він зняв пістолет із запобіжника. І знову побачив себе як підсудного в залі суду, а потім у в'язниці, де на нього з радістю чекають усі, кого він будь-коли засадив за ґрати. Подумки почав повторювати Гораціеве «Odi profanum vulgus»*. Після кількох рядків заховав пістолет до кишені. Він нічого не бачив, нічого не відчував, окрім плювка старого залізничника, що замерзав у нього на скроні.

Бреслау,
четвер 22 грудня,
восьма година ранку

Спеціальне передріздвяне видання «Бреслауер Нойєсте Нахріхтен» від 22 грудня 1927 року, с. 1 – інтерв'ю з начальником Управління поліції Вільгельмом Кляйбемером:

«Що сталося вчора на Гартен-штрасе, 35?

Кляйбемер: Кримінальний вахмістр, чийого прізвища я назвати не можу, виконуючи в цьому будинку завдання слідчого, помітив гострильника, який виходив з подвір'я. Цей чоловік виходив дуже поспішно, тягнучи за собою гострильного верстата. Увагу детектива привернули плями крові на його фартусі. Він затримав

* Ненавиджу неосвічений тлум *(лат.)*.

гострильника й зачинив його у вбиральні на першому поверсі сусіднього будинку. А тоді знайшов у сараї на подвір'ї тіло маленької Ґретхен Каушніц. Побоюючись самосуду з боку мешканців будинку, він викликав значне поліційне підкріплення і під їхнім прикриттям провів арешт *lege artis**.

Хтось намагався перешкодити затриманню.

К.: Це запитання чи ствердження?

У розпорядженні преси є фото, на якому поліцейський високого рангу прикладає пістолет до скроні вбивці. Він збирався вчинити самосуд?

К.: Справді, один з моїх людей так повівся. У випадку такого жахливого злочину його нервова реакція цілком зрозуміла. На щастя, він опанував себе й залишив винесення вироку відповідній судовій інстанції.

Чи убивця, Фріц Роберт, є сексуальним збоченцем?

К.: Так. Він – педофіл. За подібний злочин він уже відбував вирок у в'язниці.

Жертву було зґвалтовано?

К.: Ні.

Роберт признався в скоєному?

К.: Ще ні. Але признається під впливом доказів. На щойно погостреному ножі були його відбитки пальців, а на його фартусі – кров жертви.

Це так швидко вдалося встановити?

---

* згідно із законом *(лат.)*.

К.: Працьовиті люди можуть упродовж однієї ночі зробити багато. А наші техніки працьовиті.

Чи Роберт – психічно хворий?

К.: Мені важко це стверджувати. Я не психіатр.

Яким буде покарання, якщо виявиться, що він психічно хворий?

К.: Його лікуватимуть.

А якщо його вилікують?

К.: Тоді його випустять на волю.

Ви вважаєте, що це справедливо?

К.: Я не коментуватиму статей Кримінального кодексу. Я не законодавець і, мабуть, ніколи ним не буду.

Але ви маєте свою думку щодо цього?

К.: Маю, але ви про це не дізнаєтеся. Ви берете інтерв'ю не в приватної особи, а в начальника бреславської поліції.

Більшість юристів, лікарів, психологів і філософів твердить, що людина винна тоді, коли скоює злочин свідомо. Якщо злочини скоює хвороба, людина не є винною. Чи можна за хворобу засудити до смертної кари?

К.: Я не є представником жодної з названих вами професій.

Дякую вам за розмову».

Мокк відклав газету й довго вдивлявся в портрет свого батька, що висів на стіні. Швець міцно зціплював зуби й уважно дивився на фотографа. Мокк поставив батькові вельми складне запитання й негайно отримав відповідь. Вона була такою, як він і очікував.

Бреслау,
четвер 22 грудня,
дев'ята година ранку

Альфред Зоммербродт із великим задоволенням поглинав сніданок із двох не круто зварених яєць і дивився на дружину, що хазяйнувала на кухні. Із таким самим задоволенням він оглядав чисто вимиту кухню й свій поліційний мундир, що висів на вішалці біля кухонних дверей, які одночасно були виходом з їхнього маленького помешкання позаду велосипедної крамниці Штанґена на Требніцер-штрасе. Зоммерброд радів, що за хвилину він одягне свого мундира, шинель, кашкет, до паска прикріпить палицю, яка зараз лежала на великому електролічильнику, і стане, як і щодня, на Требніцер-пляц, аби керувати рухом. Його дружина раділа значно менше.

– Ніколи не дадуть тобі спокою, – сказала вона злісно.

– Люба, сьогодні дуже напружений передсвятковий день, – мовив Зоммербродт і замислився. Він пив кавовий напій і поплескував гладкий зад дружини, роздумуючи, чи не встигне він перед виходом ще раз її вшанувати. Стукання у двері вибило йому з голови еротичні забаганки. Дружина відчинила, й тієї ж миті її штовхнули так, що вона сіла на стіл. Старенький стіл небезпечно захитався. Чашка з кавою підстрибнула, й кава вихлюпнулася на сорочку Зоммербродта. Той розлючено кинувся на двох прибульців, але

дуло вальтера швидко змусило його втихомиритися. Обидва чоловіки мали обв'язані хустками обличчя. Один з них витяг наручники й запропонував пані Зоммербродт підійти до нього ближче. Коли вона це зробила, він прикував її до труби, що з'єднувала лічильник зі стіною. Поліцейського під дулом пістолета попросили зробити те саме. Його вагання швидко вщухло, коли вальтер з'явився також у руці другого чоловіка. За мить Зоммербродт стояв на колінах поруч із дружиною, прикутий до тієї самої труби. Перший нападник підсунув їм два стільці, а сам всівся на столі й почав безтурботно вимахувати ногами. Другий чоловік роздягся до білизни й натягнув на себе формені сорочку й кашкет. За мить він стягнув із Зоммербродта штани й натяг їх на свої худі стегна. Припасувавши палицю до паска, він вийшов із помешкання. Той, що залишився, підкинув дров у вогонь і поставив на конфорці великий чайник.

Бреслау,
четвер 22 грудня,
друга година пополудні

Біля в'язниці попереднього затримання на Шубрюкке зупинився великий новий «горх 303», з якого вийшло троє чоловіків. Вони увійшли в похмурий будинок, показали посвідчення охоронцеві й почали підніматися на другий поверх до кабінету чергового офіцера.

– Хто з вас професор Нісванд? – запитав черговий.

– Це я, – відказав сивуватий чоловік у яскравій краватці.

– Бачу, не лише я чергую перед святами, – всміхнувся черговий офіцер. – Якби якийсь із психів надумав…

– Вони хворі, а не психи, – сухо зауважив професор.

– А ви довірені особи начальника поліції Вільгельма Кляйбемера, – тон голосу офіцера свідчив, що зауваження Нісванда не справило на нього жодного враження. – Для супроводу в'язня під час перевезення, еге ж? Прошу показати наказ.

Двоє чоловіків кивнули. Один з них витяг із внутрішньої кишені піджака конверт і подав черговому. Той відкрив й неголосно прочитав:

– Таємна інструкція в справі перевезення в'язня Фріца Роберта для психіатричної експертизи… Ага, добре… Гаразд… Підпис, ф'ю-ф'ю-ф'ю… Сам начальник поліції Кляйбемер.

Черговий заховав інструкцію до шухляди письмового стола й підняв слухавку.

– Говорить Есмюллер, – буркнув він. – Негайно доставити Роберта до виходу С. Так. Дотримуватися особливої обережності. Так, чекатиме професор Нісванд, який огляне в'язня у своєму кабінеті на Айнбаум-штрасе. – Він замислено глянув на присутніх у кімнаті. – Панове, до восьмої години в'язень ваш.

Бреслау,
четвер 22 грудня,
пів на третю пополудні

У місті панувало сильне пожвавлення. Оскільки сніг не падав від учора, на дорогах було слизько. Заносило не лише машини, але й сани та екіпажі. У переповнених трамваях тіснилися мешканці Бреслау, обговорюючи високі передсвяткові ціни.

Восьмициліндровому «горху» ніяк не вдавалося набрати високої швидкості, і він їхав дуже повільно, точнісінько як інші автомобілі цього дня. Усередині було душно. Всі чоловіки, крім скутого наручниками в'язня, витирали запотілі шибки. Вони зупинилися на перехресті біля Одерського вокзалу. «Горх» стояв за великою вантажівкою з рекламою гумки «Wrigley», намальованою на брезенті. Така сама вантажівка сунула за «горхом». Поліцейський на перехресті подав знак, і машини рушили. Коли друга вантажівка проїхала перехрестя, поліцейський раптово змінив напрямок руху. Кілька машин різко загальмували. Якийсь водій у картатому кашкеті висунув голову крізь вікно й непривітно дивився на поліцейського. Обидві вантажівки з «горхом» між ними в'їхали під віадук. Інших машин там не було. Усі вже поїхали в бік Ружанського мосту. Перша вантажівка зупинилася. З неї вистрибнуло з десяток озброєних вальтерами чоловіків. Стільки ж так само озброєних

вистрибнуло і з другої вантажівки й зупинилося за автомобілем. Ніхто з пасажирів автомобіля не ворухнувся. Всі мовчали. Рябий велетень підійшов до «горха», відчинив дверцята й схопив водія за комір уніформи. За мить водій опинився на бруківці. Пасажири опинилися там само. Усі, окрім в'язня, стояли біля машини. Люди з карабінами наказали їм залізти в першу вантажівку, і вони почали на неї видряпуватися. На віадуці загуркотів потяг. До автомобіля підійшов невисокий елегантно вдягнений чоловік з довгастим лисячим обличчям. Його супроводжував літній чоловік у кашкеті залізничника. Залізничник підійшов до автомобіля, нахилився, глянув на в'язня й кивнув елегантному чоловікові. Ніхто не промовив ані слова. Лише в'язень почав верещати. Його крик заглушив гуркіт потяга.

Бреслау,
четвер 22 грудня,
восьма година вечора

На трамвайній зупинці на Цвінґер-пляц стояли лише двоє пасажирів. Обидва ховали обличчя за піднятими комірами пальт і насунутими на очі капелюхами. Вищий креслив на свіжому снігові якісь карлючки й нахилявся до нижчого, який шепотів щось до нього, спинаючись навшпиньки. Сніг сипав навкоси, розтинаючи нечітку межу поміж чорним небом і територією, освітленою

газовим ліхтарем. Вищий мовчки вислуховував швидкий звіт.

– Так, як ви й казали, пане раднику. Ми випустили двох нишпорок і цього коновала з дурки через дві години, коли все скінчилося…

– А що із цим регулювальником руху?

– Ми з моїми людьми поїхали до нього й звільнили його та його дружину. Одразу після завершення операції…

– Їх не надто сильно зв'язали?

– Трохи їм затерпли руки. А так все гаразд.

– Вірте, поїдеш зараз до нього, – вищий чоловік витяг із внутрішньої кишені сувій банкнот і вручив його своєму співрозмовникові, – залишиш їм кілька марок. Дай йому ці гроші й нічого не кажи, – він намалював на снігу знак нескінченності. – Ти добре впорався.

– Ви не хочете довідатися, що вони зробили з тією свинею?

– Вони? Вони були лише знаряддям у моїх руках.

Вірт заховав гроші й уважно глянув на радника.

– Це знаряддя трохи вийшло з-під вашого контролю.

Радник простягнув Віртові руку й рушив у бік Міського театру, чиє ледь розмите освітлення маячіло в сніговій імлі. Великі афіші, розвішані на стовпах, запрошували на Вагнерівського «Тангейзера», дохід від продажу квитків з якого призначався на доброчинні цілі. Поодинокі запізнілі глядачі виходили із саней та автомобілів,

поширюючи аромати парфумерного магазину. Радник купив квитка в партер й увійшов до освітленого вестибюля, оздобленого барочною позолотою. Потужні звуки увертюри, незважаючи на свою силу, присипляли товстого гардеробника. З півхвилини послухавши його хропіння, Мокк поторсав його за плече, повертаючи до дійсності. Залишивши в гардеробі засніжене пальто й капелюха, він, постукуючи паличкою, піднявся сходами на другий поверх. Відшукавши ложу номер 12, він легенько натиснув на клямку. Звуки ріжків відтворювали морський пейзаж. У ложі сидів кримінальний директор Мюльгауз, який здригнувся, коли радник сів біля нього. Скрипки зображували купання наяд.

– Тут нас ніхто не почує, Мокку, – сказав Мюльгауз і перевів подих, наче збираючись підхопити хор сирен «Naht euch dem Strande». – Ви знаєте, що Геншер з Четвертого відділу бачив сьогодні ваше фото, на якому ви приклали пістолет до голови Роберта? Вам відомо, що ви головний підозрюваний в організації самосуду над цим нещасним, що страждав на роздвоєння особистості?

Смички витинали безжально, з хірургічною точністю. Труби гули на глибокому чорному фоні басів. І тоді Венера почала спокушати Тангейзера.

– Дякую за пересторогу, – сказав Мокк.

– Застерегти можна від чогось, чого можна уникнути. А я отримав від начальника поліції Кляйбемера наказ відсторонити вас від виконання обов'язків доти, доки Четвертий відділ

завершить слідство в справі самосуду над Робертом, у скоєнні якого вас підозрює Геншер. Це не застереження, це кінець вашої кар'єри.

– Це був би кінець, якби Четвертий відділ довів, що я мав із самосудом щось спільне. А я від самого початку підживлю їхні надії. Скажу, що мене тішить сумний кінець Роберта.

– Ви зовсім не заперечуєте, що маєте із цим щось спільне. Ви лише сумніваєтеся, що проти вас знайдуться докази. Мені ви вже признались, – горлав Мюльгауз, але його голос вторував арії Таннгейзера «Dir töne Lob». – До дідька, цей чоловік міг бути невинним. Убивав не він, а його хвороба! Ви це розумієте, ідіоте ви такий?

– Якщо й так… – тихий голос Мокка дуже виразно долинав крізь сумні звіряння знехтуваної Таннгейзером Венери, – то він був важко хворий, просто-таки смертельно хворий. Хіба можна дивуватися, що смертельно хвора людина вмирає? Хвороба вбила одних, потім убила і його.

Мюльгауз мовчав, а Венера й далі звинувачувала невдячного коханця.

Бреслау,
четвер 22 грудня,
пів на десяту вечора

Бреславське вишукане товариство юрмилося у фойє, випускало дим, пахло парфумами й рясно пітніло. Дами помахували павиними перами й впивалися цим юрмищем, замінником

новорічного балу, якого вони вже ніяк не могли дочекатися. Чоловіки мляво обговорювали наближення свят, пожвавлення торгівлі й збільшення витрат. Пташине щебетання панночок супроводжувалося інтелектуальними зморшками на чолах молодиків, які мали свідчити про свідоме розуміння щойно побаченої інтерпретації Ваґнера.

Мокк витяг з портсигара цигарку «Арістон», розламав її навпіл і вклав до мундштука. Цієї миті в чиїхось пальцях спалахнув жовтий вогник і лизнув пошарпаний край цигарки.

– Доброго вечора, докторе Гартнер, – Мокк затягся димом. – Спасибі за вогника. Я й не знав, що ви любите Ваґнера.

– Нам треба поговорити в якомусь тихому місці, – сивувате волосся Лео Гартнера настовбурчилося, підсвідомо виражаючи пересторогу. У його поведінці відчувалося щось незвичне.

Мокк із розумінням кивнув головою і, заглибившись у юрбу меломанів, легенькими доторками почав торувати в ній дорогу. За ним поспішив Гартнер. Мокк вийшов у коридор і рушив до дверей, позначених золотим трикутником. Якийсь низенький дідок із зусиллями дзюркав у пісуар. Радник увійшов до однієї з кабінок, опустив кришку унітаза й сів на неї. Курячи цигарку, він чув такі самі звуки в кабінці поруч. Пролунав гонг, який, незважаючи на всю свою гучність, не зміг заглушити полегшеного зітхання старенького. Нарешті двері клацнули. Мокк і Гартнер стояли поруч, критично оцінюючи свої відображення

у великому дзеркалі. Мокк повідчиняв усі кабінки, а тоді заблокував двері вбиральні своєю паличкою.

– У моїй групі експертів, – тихо проказав Гартнер, – є убивця.

– Продовжуйте, – Мокк наперед знав, що буде зараз: низка запитань і відповідей, своєрідний стиль розповіді доктора Гартнера, якого неможливо примусити розповідати швидше.

– Кого в моїй групі я підозрюю і чому? – Гартнер не розчарував Мокка. – Дільзен, – радник дмухнув у мундштук, і цигарка сипнула іскрами на дзеркало, – оскільки він працює в Міському архіві і є членом «Бреславського товариства парапсихічних досліджень» та Гоккерманн, який читав ту ж книжку, що й Ґельфреріт, підписуючись у реєстрі прізвищами славних учених мужів, портрети яких прикрашали Леопольдівську залу місцевого університету … Атож. Яким часовим періодом обмежуються дослідження моїх людей? Час обмежується двома-трьома століттями… Не про те йдеться. Я неправильно ставлю запитання. Які дати ми досліджуємо? Від останнього вбивства, тобто від 9 грудня до кінця року… Так. Щоб швидше встановити дату наступного вбивства. І що ми встановили? Що наступне вбивство станеться у святвечір, на Антонієн-штрасе, 27. Ми будемо там і схопимо цю падлюку. Ви встановили навіть годину!.. Боюся, що невдовзі буде скоєно вбивство, – Гартнер заходився доводити свою тезу. – Учора ввечері до мене зателефонував архіваріус із Міського

архіву. Мої люди щодня після роботи повертають справи й книжки, які вони вивчали цього дня. Архіваріус особисто приходить до нас на Ноймаркт. Виявилося, що бракує однієї справи за номером 4536. Ця справа – це без сумніву протокол якогось процесу, бо справи за номерами 4500–4555 – це справи, які закінчилися процесами. Хтось із експертів викрав її.

– Ви повинні були негайно після виявлення крадіжки затримати всіх ваших людей, викликати поліцію й ретельно їх обшукати, – підсумував Мокк.

– Я б так і зробив, якби архіваріус встановив це раніше. Але він не переглядав справи в ратуші. Він встановив це лише в архіві, розкладаючи справи на місця.

Мокк підійшов до умивальника, відкрив кран і підсунув голову під струмінь води. За хвилину витяг голову й відчув, як приємні холодні струмочки стікають йому за корсет. Тоді повільно підійшов до Гартнера й міцно схопив його за плечі.

– Ми його знайшли, Гартнере, – гукнув він і дико зареготав. – Нарешті знайшли! Це хтось із ваших людей! Досить, якщо ми за ними стежитимемо… А якщо це не допоможе, я кожного з них допитаю… А найдокладніше – Дільзена й Гоккерманна.

– Справи повинні стосуватися періоду від 19 грудня, – повільно мовив Гартнер. – Тобто вбивство мало бути скоєне від 19 до 24 грудня. Адже ви самі викрили цю часову градацію. Жертв чергових убивств знаходять чимраз

швидше. Отже, слід очікувати вже зараз, а ви повинні того ж таки дня знайти тіло. Того самого, що й на листку з календаря. Не можете знайти тіло з листком, скажімо, від 12 грудня, завтра, тобто 23 грудня, – Гартнер щиро розсміявся. – Атож, тепер ваша радість мені зрозуміла. Адже від учора всіх моїх експертів, особливо Гоккерманна й Дільзена, супроводжує янгол-охоронець з вашого відділу. Убивцю буде схоплено на гарячому.

Мокк мовчав. Учора, довідавшись, що вбивство станеться на святвечір, він звільнив усіх своїх людей від пообіднього стеження за підозрюваними. Він вийшов із вбиральні, попрощався з Гартнером і побіг до гардеробу. Удруге того вечора розбудив гладкого гардеробника й швидко одягнувся. Надягаючи капелюха, він відчув, як щось стиснуло його скроню. З-за стрічки, якою всередині було обшито капелюх, він витяг маленьку прямокутну коробочку від цигарок «Салем». Останнім часом він поводився дивно: вішався в туалеті, не вживав алкоголю, плазував і просив у молокососа пробачення, на власний розсуд призначав покарання. Але ніколи в житті він не купував ментолових цигарок. Він натяг рукавички, потрусив коробочкою й почув шелест паперу. Відкрив коробочку й витяг з неї маленьку білу візитку: «Доктор Адольф Пінцгоффер, адвокат. Тіргартенштрасе, 32, тел. 34–21». На звороті було старанно виведено: «Я знову це зробив. Парова лазня на Цвінґер-штрасе».

Бреслау,
четвер 22 грудня,
за чверть одинадцята вечора

Цієї пори в купальнях на Цвінґер-штрасе перебували лише чоловіки, спраглі власного товариства. Вони стояли попід стінами, дехто загорнувшись у рушники, інші напіводягнені, деякі, готові до виходу, обвіювалися вологими від поту котелками. Та ніхто не міг вийти з будинку, бо вихід закривав товстий поліцейський, чия постать заповнювала собою весь маленький коридорчик, що вів до ванних кімнат. Повз нього насилу протиснувся радник Мокк. Він повільно рушив у бік служника, який вказав рукою на відчинені двері.

Доктор Адольф Пінцгоффер від шиї до п'ят був щільно обв'язаний шорсткою мотузкою. Він виглядав так, наче хтось увіпхав його в мотузяний кокон. Найпевніше кокон починався від шиї, бо вільний кінець мотузки було кілька разів протягнуто між ступнями та якимось складним вузлом прив'язано до ручки душової установки. Тіло доктора Адольфа Пінцгоффера у вертикальному положенні утримувала мотузка, прив'язана до ніг, а голова трупа, оточена віночком із плаваючого волосся, опинилася в пооббиваному відрі аж по шию. Відро стояло у ванній під самою сіткою душу, з якого текла гаряча вода. Вона спливала тілом, розігріваючи

його *par exellence** до червоності, наповнюючи відро й ванну. У відрі плавав слоїчок, прив'язаний до шиї жертви, а в ньому маленький листок.

Останнє відкриття аніскільки не здивувало Мокка. Він підійшов до ванни і крізь пару, що піднімалася від попареної шкіри, побачив, що вона майже повна – ванну було заткнуто чопиком. Він закрив воду й глянув на служника, який весь час ковтав слину.

– Як довго наповнюється ванна? Коли вода починає виливатися?

– Хіба я знаю? – видушив із себе хлопець, якого помітно нудило. – Може, хвилин із двадцять, півгодини…

Бреслау,
четвер 22 грудня,
північ

Мокк сидів на краю ванни в пальті та капелюсі й вдивлявся в кахлі підлоги. Він чув, як у сусідній ванній кімнаті техніки консервують сліди, як встановлюють металеві таблички біля важливих деталей злочину. Він чув тріск спалахів магнію й біганину сотень ніг коридором. Раптом безладне, здавалося, тупотіння, стало якимось упорядкованим. Почулися спокійні, важкі кроки підбитих металом підборів, які своїм урочистим

* переважно *(франц.)*.

брязкотом заглушували все навколо. Їх супроводжував зловісний свист хворих бронхів. Урочисті кроки зупинилися під дверима ванної, у якій сидів Мокк.

– *Grüss Gott**, Мокку, – глибокий голос пасував до звуку кроків. – Так кажуть у нас у Мюнхені.

– Доброго вечора, пане начальнику поліції, – Мокк підвівся з ванни.

Вільгельм Кляйбемер був одягнений небуденно. Напевне, повертався з опери. Він кинув оком довкола й здригнувся від огиди, побачивши таргана, що прудко біг по стіні.

– Вам дивно, Мокку, що я тут роблю, – носаком черевика він роздушив таргана, – замість того, щоб спати. Це ви останнім часом не даєте мені спати спокійно. Але довго це не триватиме. До кінця року. Лише до кінця року.

Мокк не озвався жодним словом. Він зняв пальто й повісив його на плече.

– Я даю вам час до кінця року, – залунав астматичний свист. – Якщо до кінця року ви не схопите «убивцю з календаря», ваше місце займе Ґустав Майнерер, герой, який заарештував педофіла. Бреслау потребує таких героїв. А не донкіхотів, Мокку. Не донкіхотів.

** Бог у поміч! *(нім.)*.

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
друга година ночі

Свічка, що горіла посеред круглого столу, вихоплювала з темряви лише зосереджені обличчя й заплющені повіки людей, що сиділи навколо. Вони тримали над столом розчепірені долоні, що торкалися великими пальцями, а кожен мізинець торкався мізинного пальця сусіда. На столі нерухомо стояло порцелянове блюдечко. Літня пані раптом розплющила очі й вигукнула:

– Духу, сповісти нам про свій прихід!

Свічка згасла. Жах охопив присутніх. Та це був не дух. Від різко відчинених дверей потягло протягом, якого не витримав слабенький пломінець. Почулося клацання. Клацання вимикача. Безжальне електричне світло позбавило присутніх зосередженого вигляду, оголило зморшки й синці під очима. Воно виявилося так само безжальним і для двох неголених чоловіків, що стояли у дверях кімнати. Біля них дріботіла перелякана служниця.

– Кримінальна поліція, – позіхнув один із прибульців. – Хто з вас власник помешкання, викладач гімназії Еріх Гоккерманн?

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня
друга година ночі

До наріжного будинку з вивіскою «Сиротинець Шіффке» на Цвінґер-штрасе, 4 під'їхав чорний «адлер». Його злегка заносило на втоптаному снігу, і тому припаркували його навскоси, майже впоперек вулиці. З «адлера» вийшло двійко чоловіків, іще двоє залишилися всередині. Одному з них, вочевидь, бракувало місця між шибкою й масивним плечем сусіда. Ті, що вийшли, підійшли до дверей і голосно постукали. Із середини не долинав жоден звук. Один з чоловіків відступив на кілька кроків, задер голову й уважно спостерігав, як у вікнах запалюється світло. Другий повернувся до дверей спиною й тричі грюкнув у них ногою. За заґратованою шибкою з'явилося перелякане обличчя літньої жінки в чепчику. Той, що грюкав ногами, приклав до шибки своє посвідчення. Воно подіяло як ключ.

– Як ви можете, – нарікала жінка, чиє вбрання свідчило, що вона ще не лягала. – Це ж сиротинець. Ви розбудите наших дітей!

– Вільгельм Дільзен тут? – пролунало різке запитання.

– Так, – проказала жінка. – Він допомагає пасторові Фодорффові прикрашати ялинки.

Анітрохи не здивувавшись, чоловіки увійшли досередини.

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
чверть по другій уночі

«Адлер» зупинився на порожній о цій порі Офенер-штрасе біля брами із бляшаною вивіскою «Вірт & К°. Транспорт і супровід». У брамі відсунули засув – і за мить залізні ворота розчинилися настіж. «Адлер» звернув і в'їхав на маленьке бруковане подвір'я. Зупинившись на мить, він знову рушив, звернув ліворуч за високий цегляний мур і зупинився перед триповерховим будинком, який виглядав як склад. Двом пасажирам у наручниках цей будинок видався в'язницею.

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
десята година ранку

На складі, що належав фірмі «Вірт & К°.», одне із приміщень використовувалося рідко. Переважно там було холодно й порожньо. Зрештою, нікого із працівників це не дивувало. Навіть якби їх мучила цікавість, навіщо їхній шеф та його невідлучний охоронець використовують це приміщення, ніхто не насмілився б запитати про це. Працівники фірми цінували добре оплачувану роботу, а принцип ні про що не запитувати вони добре засвоїли, провівши довгі роки у в'язниці.

Цього зимового передсвяткового ранку приміщення не було порожнім. У ньому перебувало шестеро людей. Кляйнфельд, Елерс та Майнерер були одягнені в гумові фартухи, а на їхніх пальцях блищали кастети. Вони сиділи на перекинутих ящиках, тупали від холоду ногами по слизькій від мастила долівці й курили цигарки, придивляючись до Мокка, який походжав навколо двох чоловіків у наручниках. Ці чоловіки були роздягнені до спіднього. Такий одяг негативно впливав на їхній кровообіг за нульової температури. Через півгодини Мокк відчув, що в поведінці чоловіків сталися якісь зміни. Дільзен дрижав і щомиті нахилявся, аби подмухати на зап'ястки, на яких наручники залишили темні смуги. Радник був упевнений, що Дільзен уже готовий до розмови, а Гоккерманн – ні. На відміну від свого товариша, гімназійний вчитель дивився на поліцейського, не змигнувши й оком. На його посинілому від холоду обличчі весь час утримувалася зневажлива посмішка. Але не це дратувало Мокка найдужче. Він не міг збагнути, чому Гоккерманн не дрижить. Поки що він намагався опанувати свій гнів. Він добре розумів, що він буде потрібний йому трохи згодом.

– Ну що ж, панове, – лагідно мовив він, – я розумію, що вам холодно. Тому пропоную невеличкий розігрів.

Він припинив ходити навколо ув'язнених і рушив у куток приміщення. Підніс руку й торкнувся рейки, що виступала зі стіни. Це була рейка

ручного важеля, яка сполучала дві протилежні стіни. Трохи скривившись, Мокк повісив капелюха на заіржавілій віконній клямці. Зняв пальто, дбайливо вивернув його підкладкою догори, аби не забруднити, і повісив на рейці. Подбавши так про свій одяг, він спритно підскочив і вхопився за рейку. Якусь мить висів непорушно, а тоді підтягнувся на ній п'ять разів, аж жили набрякли на чолі. Люди Мокка згасили посмішки, на відміну від Гоккерманна, який голосно тішився. Мокк також засміявся.

– Не той уже вік, пане Гоккерманн, – весело пояснив він. – Колись я міг підтягнутися двадцять разів. Під час війни мені довелося вилізти з пересохлого колодязя, у який я випадково впав, втікаючи від козаків. І знаєте, що? Мені вдалося! Я був у безвихідній ситуації.

Мокк підійшов до в'язнів і присів біля них навпочіпки. Ретельно оглянув і помацав їхні плечі й м'язи, наче работорговець. Результати його не задовольнили.

– Зараз ви теж у безвихідній ситуації, – тихо сказав він. – Мороз, а ви в самих кальсонах. Замерзнете на смерть. Хіба що зробите так, як щойно я, але в кілька разів більше.

Ув'язнені мовчали, а в їхніх очах з'явився подив.

– Так, так. Розігрієтеся, якщо кожен з вас підтягнеться двадцять разів. А тоді я вас заберу назад до вашого теплого льоху. Там трохи смердить, зате тепло, – Мокк голосно засміявся. – Від смороду ще ніхто не вмер. Ну що, готові?

– Ви, певне, збожеволіли, – голос Гоккерманна став серйозним. – Як ви смієте нас тут тримати? Ви що, садист?

Мокк підвівся й пішов до рейки. Одяг пальто, а тоді став поправляти криси капелюха.

– Ходімо, – сказав він своїм людям. – Завтра святвечір. Випиймо чогось, а ці панове нехай подумають до вечора. А тоді зустрінемося знову.

– Пане офіцере! – гукнув Дільзен. Його круглий живіт дещо виступав над зав'язками кальсонів. Вузькі плечі були запалі, а на руках не було й знаку біцепсів. – Я не підтягнуся двадцять разів, але мені не хочеться вмирати тут від холоду!

– *Ut desint vires tamen est laudanda voluntas**, – сказав Мокк.

– Гаразд, – Дільзен зацокотів зубами. – Я спробую.

– Майнерере, зніми з нього наручники!

Звільнений від наручників Дільзен довго розтирав долоні й зап'ястки. Тоді почав підстрибувати й ляскати себе по животі й спині.

– Готовий? – спитав Мокк.

Дільзен кивнув головою й підійшов до рейки. Підстрибнув і за мить вхопився руками за заіржавілу залізяку. Але вже наступної миті Дільзен упав. Засичавши від болю, він став розтирати ногу. Накульгуючи, знову підійшов до рейки, спробував підстрибнути, але тільки жалюгідно сіпнувся.

– Я не можу, я вивихнув ногу, – заскиглив він.

---

* Хоча бракує сил, саме бажання гідне похвали *(лат.)*.

Мокк підійшов до ув'язненого, підхопив його за пояс і спробував підняти. Тіло Дільзена, невважаючи на холод, було вкрите потом.

– Хапайся, – наказав Мокк, кривлячись від огиди. – Швидко!

Дільзен вхопився руками за рейку й намагався підтягнутися. При цьому він вимахував ногами, наче хотів на щось спертися. Мокк гидливо витирав носовичком Дільзенів піт зі свого обличчя. Тоді підійшов до нього й уважно глянув на його слабенькі м'язи. Дільзен підтягувався повільно й опадав. Коли його підборіддя сягнуло перекладини, він розціпив руки й упав. Завивши від болю, він тримався за вивихнуту кісточку.

– Не можу, – прошепотів він.

– От бачите, Дільзене, – Мокк викинув носовичка в куток. – Овідій мав рацію. Я хвалю вас за вашу волю до боротьби і в нагороду посаджу вас у нормальну поліцейську камеру. Там ми з вами можемо досхочу погомоніти про кримінальну історію нашого міста. Атож, там, у теплі, ви проведете свята, – він глянув на своїх людей. – Ви чули, Елерсе?

Той кивнув, зняв гумового фартуха й заховав кастет у кишеню, а тоді кинув Дільзенові його одяг.

– Одягайся, – буркнув до нього. – Підеш зі мною.

Мокк повернувся до Гоккерманна.

– А ти, напевне, сильніший від свого товариша, – звернувся він до нього. – Покажи, на що ти здатен, і теж опинишся в теплій камері.

– Я не дозволю себе принижувати ти сучий сину, – ці слова Гоккерманн сказав звичайним голосом. Без емоцій, без цокотіння зубами.

Якусь мить Мокк дивився йому в очі, а тоді повернувся до решти поліцейських.

– Дамо йому можливість подумати над своїми манерами. Ганьба, коли так висловлюється вчитель гімназії!

Мокк вийшов із приміщення в темний коридор, де темряву ледь-ледь розсіював брудний ліхтар. За ним вийшли Кляйнфельд і Майнерер. Побачивши їх, якийсь чоловік підвівся зі стільця й почав поплескувати себе по боках.

– Та й холодно ж! – мовив він.

– Стережіть його добре, – Мокк вручив йому кілька монет. – Ось вам на пляшку, щоб розігрітися. Ваш шеф теж про вас не забуде.

– Та я не те, щоб… Так, аби щось сказати…

– Пусте. Заходьте до нього час від часу й не дайте йому втратити свідомість.

Вони сіли в «адлер». Заводячи двигун, Мокк бачив у дзеркалі здивовані обличчя Кляйнфельда й Майнерера. Авто повільно рушило подвір'ям.

– Що ви так на мене дивитеся? Чи ви завжди, коли вас хтось обізве сучим сином, даєте йому по голові?

– Та ні, не про те йдеться, – мовив Кляйнфельд, трохи помовчавши. – Але навіщо ви звеліли їм підтягуватися?

Мокк зупинив машину перед шлагбаумом, який відділяв Офенер-штрасе від Віртових складів.

– Що це з вами? – Мокк різко в'їхав на занесену снігом дорогу, і його злегка занесло. Він зупинив авто посеред дороги і, незважаючи на шалений дзвінок трамваю, вдивлявся в обличчя своїх підлеглих. – Ви що, вже не здатні думати ні про що, окрім свят? Гоннефельдера, Ґайссена і цього останнього… Ну, як там його?.. Ага, Пінцгоффера… Так, Пінцгоффера. Їх убив хтось дуже сильний. Порізати чоловіка на шматки й повісити за ногу на люстрі або душовій установці може тільки хтось дуже сильний, хто може підтягнутися двадцять разів на перекладині. Вам так не здається?

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
полудень

За круглим столом, за яким минулої ночі учасники спіритичного сеансу утворювали магічне коло, тепер сидів Мокк. Навколо нього, на підлозі, стільцях, полицях, усюди, де тільки можна, валялися картонні течки, зав'язані стрічечками. На течках були намальовані різні кабалістичні й окультні знаки. На деяких були символи планет та їхніх систем або короткі написи староєврейською. Течки були напхані пожовклими аркушами або невеликими картками. Останні були вкриті каліграфічним почерком, а їхній зміст був виведений червоним чорнилом угорі картки. Мокк витяг з кишені й протер рідко вживане ним

пенсне, й дослухаючись до голосів, що долинали з інших приміщень, які сантиметр за сантиметром обшуковували Кляйнфельд, Елерс, Майнерер і недавно прибулий Райнерт. Він струснув головою й знову почав переглядати нотатки й картки. Це були типові наукові матеріали, які стосувалися історії Бреслау. Моккові не давало спокою запитання: навіщо Гоккерманн зашифрував написи на течках, якщо їхній вміст не був таємницею? Чому він не впорядковував своїх матеріалів звичайним чином, просто пишучи вгорі й на корінці течки, що в ній знаходиться? Єдиним поясненням, яке спало Моккові на думку, була екстравагантність ученого. Впоравшись таким чином з надокучливою думкою, Мокк заглибився в читання матеріалів. Він перебирав нотатки про ярмарки з польською худобою на Олбіні в чотирнадцятому столітті, про бунти сезонних робітників у п'ятнадцятому столітті, про перші протестантські меси священика Яна Гесса, про сплюндрування могили Влостовичів п'яними виродками в 1529 році… Врешті він відчув, що безсонна ніч вимагає повернення боргу. Він заплющив очі й побачив сцену на перекладині в холодному складському приміщенні. Струсивши із себе сонливість, Мокк зав'язав стрічечки десятої переглянутої нині течки й налитими кров'ю очима глянув на стоси, що лежали на столі й навколо нього. Він підвівся й почав їх рахувати. Та швидко терпіння йому урвалося, і він максимально спростив метод: рахував приблизно по десять течок. За кілька хвилин він уже знав: їх було

близько чотирьох сотень. Мокк зітхнув і почав переглядати нотатки, які лежали перед ним. Із них він довідався, що у вісімнадцятому столітті ув'язнених використовували для прибирання міста.

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
четверта година пополудні

Моккові залишалося переглянути вміст іще десяти течок. З похмурим обличчям він розв'язав стрічечки і, відкривши чергову течку, вкриту вервечкою вигнутих гебрайських літер, приготувався до читання захопливих повідомлень про проблеми старости із села Мохбор під Бреслау, який не бажав сплачувати магістратові податку за рибу, спійману в річці Сленж. Завжди, коли він наближався до кінця якоїсь копіткої праці, з'являлася купа суб'єктивних та об'єктивних перешкод, які унеможливлювали йому закінчення справи. Та, що заважала йому сягнути по наступну течку, була об'єктивною. Сонливість напала на нього важко й рішуче. Як завжди, цьому передувало візуальне нагадування про події з недавнього минулого. Мокк побачив своїх людей, які виходять із квартири Гоккерманна, і почув власний голос: «Ідіть уже. Врешті-решт, зараз свята. Я сам перегляну ці течки». Він бачив вдячні обличчя поліцейських і чув протести Кляйнфельда: «Я залишусь і допоможу вам, пане раднику.

У мене жодних свят немає, а в гімназії я добре знав латину й можу все це прочитати». У вуха йому вдарив власний сміх: «А як латиною «убивство»? – «Здається, *homicidium*...» – Кляйнфельд не забарився з відповіддю. Мокк поклав руку на сторінку, а тоді сперся на неї.

Homicidium – лунало у нього в голові. Він покліпав очима й відчув новий поштовх. Він уже не тільки чув це слово, він умить його побачив. Розплющив очі. На віддалі п'яти сантиметрів від очей лежав пожовклий аркушик грубого паперу, а на ньому старомодним каліграфічним почерком було написано *Homicidium Gnosi Dni Raphaelis Thomae in balneario pedibus suspensi die prima post festivitatem S. Thomae Apostoli AD MDCLXXXV*. Над латинським текстом видніла печатка із чотирма цифрами «4536».

– Убивство Рафаеля Томе, – пробурмотів він до себе. – Що це за скорочення *Gnosi* і *Dni*? Отже, «убивство якогось там Рафаеля Томе, повішеного в лазні за ноги за два дні до святвечора 1685 року».

Мокк відчув, як кров ударила йому в голову. Він рвучко підвівся, перевертаючи важкий стілець. Оминувши стіл, він кинувся до передпокою. Схопився за слухавку бакелітового телефонного апарата й набрав номер Гартнера.

– Який номер був на вкраденій експертом справі? – закричав він. Минали секунди. – Повторіть, будь ласка, – мовив він, коли Гартнер врешті озвався. – Так, записую… 4536.

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
пів на п'яту пополудні

«Адлер» дуже повільно в'їхав на подвір'я експедиторської фірми «Вірт & К°.». Мокк вийшов з машини й побачив біля шлагбаума власника фірми. Той щось вигукував і махав рукою, відкриваючи двері до канцелярії. Якусь хвилину Мокк стояв у заскленому приміщенні, струшуючи з пальта й капелюха мокрий сніг.

– Пане Мокк, – Вірт, схоже, був чимось дуже заклопотаний. – Мій працівник не знає, що з тим вашим голяком робити. Ви йому наказали не випускати того зі складу. А він покликав мого працівника, схопився руками за перекладину й підтягнувся двадцять разів …

– У наручниках? – перебив його Мокк.

– Так, у наручниках. А тоді хотів, аби його знову забрали в той підвал, де він сидів. Мій працівник махнув на нього рукою, але він так верещав, що мусив дістати по морді. А діставши, знову стрибнув до перекладини й знову підтягувався. Як мавпа, пане Мокку! А тоді верещав, щоб його пустили до тієї камери, бо ви так обіцяли. Разів із двадцять підтягнувся… Знову дістав по морді, але марно. Він знову верещить. Це якийсь ненормальний, пане Мокку…

– Бачиш, Вірте, – засміявся Мокк, – чого тільки людина не зробить, аби опинитися в кращих умовах? Підтягується в наручниках на перекладині.

Добре. Бачиш, як він прагне опинитися в теплій камері? Така рішучість заслуговує на винагороду. Зачини його в тому підвалі, кинь йому трохи дров і вугілля, нехай собі запалить у буржуйці й проведе свята в теплі, – Мокк витяг з кишені зім'яту купюру. – Купи йому за це трохи хліба й ковбаси. Найдешевшої. Я по святах прийду й гарненько його допитаю.

– А хто його стерегтиме? Ви ж знаєте, мої працівники мають родини…

– Атож, Вірте. Вони люди сімейні й зразкові громадяни, – Мокк погладив стародрук сімнадцятого сторіччя, що його він тримав за пазухою. – Ніхто його не стерегтиме. А ключ буде в мене, – він дружньо поплескав Вірта по плечу. – Веселих свят, Вірте! Адже завтра святвечір.

Бреслау,
п'ятниця 23 грудня,
п'ята година пополудні

У помешканні Інґе Ґензеріх панував жахливий безлад. Дві ширми, що стояли посеред кімнати, були завалені сукнями, комбінаціями й панчохами. На столі була гора брудних тарілок з рештками їжі. Під столом і на буфеті стояли порожні пляшки від вина. На підвіконні, над яким на одній защіпці висіла фіранка, лежали запилюжені газети й журнали. Посеред кімнати, біля печі, об яку хтось розтрощив гітару, стояло залізне ліжко, на якому спав Ервін Мокк.

Його дядько зачинив вхідні двері й роззирнувся навколо, бридливо морщачись. Тоді підійшов до сплячого і щосили поторсав його за плече. Ервін розплющив очі й закрив їх ізнову, а тоді сховав голову під ковдру без підодіяльника. Мокк відчув, що від небожа тхне кислим винним смородом. Він сів у кріслі, спершу скинувши з нього безформне покривало, витяг з кишені пружинного ножа, розкрив його й почухав ним потилицю під корсетом. Тоді скрутив цигарку зі світлого тютюну «Джорджія», закурив і став дивитися на вкрите ковдрою тіло Ервіна. Той почав крутитися й нарешті висунув з-під ковдри розкуйовджену голову.

– Перепрошую, дядечку, що я вас так приймаю, але… – він насилу говорив, важко видушуючи слова крізь пересохле горло. – У нас вчора були гості, які пішли допіру під ранок…

– А де Інґе? – перебив його Мокк.

– У майстерні, – відказав Ервін. – Працює…

Мокк подумав про своє порожнє помешкання, без Софі, Адальберта й Марти, які поїхали до родичів під Стшегом, навіть без пса Арґоса, якого вони великодушно взяли із собою, аби пан радник не мав клопоту. Мокк уявив собі завтрашню святу вечерю: ось він сидить сам за великим столом і відкраює шматки печеної гуски, ось запалює свічки на ялинці, ось він, п'яний, колядує так голосно, що доктор Фріц Пачковський, який живе над ним, грюкає палицею по підлозі, ось він із пляшкою горілки втупився в телефонний диск. Він не хотів, аби його передбачення здійснилися, прагнув накладати шматки коропа

на Ервінову тарілку, пити горілку й колядувати з ним разом. Тому зараз йому довелося погамувати свій гнів із приводу небожевого пияцтва, із приводу барлогу, в якому він жив і який прибирали нові коханці бреславської *femme fatale**, із приводу його триденної відсутності в гімназії та із приводу його безпорадності, якій ніхто не міг зарадити.

– Запрошую тебе… вас, – виправився Мокк, – до мене на святу вечерю. Родина повинна зустрічати свята разом…

Ервін сів на ліжку, глянув на стіл і сягнув по склянку з рештками води. Всупереч Мокковим сподіванням, він її не випив, а вилив собі на долоню й пригладив волосся, що стирчало на всі боки.

– Дуже вам дякую, дядьку, – він намагався говорити чітко, – але свята я проведу з Інґе. А вона до вас не прийде. Хіба що ви її перепросите за ті минулі речі… А зараз вибачте… Мені треба до туалету…

Ервін загорнувся у потертий халат, який, на думку Мокка, був перехідним вбранням здобувачів звабливої художниці, й непевним кроком вийшов з кімнати. Радник підійшов до вікна й широко його відчинив. Зачудовано дослухався до хлюпотіння в ринвах дощу, який шмагав засніжені дахи. Із них спливали маленькі снігові лавини й спадали долі стилети бурульок. Тоді почув Ервінові кроки й озирнувся.

– Позавчора я запропонував тобі оселитися в мене, сьогодні запрошую на спільну вечерю, – повільно промовив Мокк. – Позавчора нам зава-

* фатальної жінки *(франц.)*.

див педофіл. Сьогодні ти сам намагаєшся закінчити цю розмову, кажучи «Перепросіть Інґе» і виходячи до туалету. Ти не дочекався моєї відповіді, ти не хотів її чути, бо сподівався, що я ображусь і піду собі, і тоді ти із чистим сумлінням зустрінеш Різдво в брудній ямі, у брудному барлогові… – Мокк увіткнув цигарку в рештки оселедця, що розкладався на тарілці. – Ти завжди можеш на мене розраховувати, а чи можу я розраховувати на тебе?

Ервін встав і підійшов до дядька. Хотів його обійняти за шию, але стримався. У його очах зблиснули сльози. Та коли глянув Моккові за спину, сльози одразу висохли. Мокк обернувся й побачив Інґе. Вона стояла без капелюшка, а мокре від дощу чорне волосся прилипло до її обличчя. Вона стояла й дивилася на них, гарна, насмішкувата й п'яна.

– Дядьку, перепросіть її, – прошепотів Ервін.

– Перепросинам, – Мокк застібав пальто, – повинно передувати прохання про вибачення. Бо чого варті перепросини, яких не приймуть? Вони лише компрометують того, хто вибачається. А я в неї просити вибачення не буду, – Мокк поцілував Ервіна в обидві щоки. – Веселих свят, Ервіне, – він повернувся до Інґе. – Веселих свят, люба пані.

Не почувши відповіді Інґе, він вийшов з помешкання й зупинився в темному коридорі. У кишені намацав пляшку улюбленої горілки Франца. Він уже знав, як зустрічатиме Різдво.

Бреслау,
24 грудня,
четверта година пополудні

Мокк стояв перед дзеркалом у ванній і з люттю дивися на хірургічний корсет, який заважав одягти метелика. Безпорадний, у свіжовипрасуваному служницею смокінгу, він силкувався причепити до сорочки якомога більшого комірця, який, опинившись поверх корсета, розстібався й стирчав. Мокк роздратовано сплюнув до умивальника й шмагонув комірцем об кахлі ванної. Тоді відкрив кран з теплою водою й обмив бритву від піни для гоління. Гаряча пара осідала на дзеркалі, наповнювала ванну й заважала Моккові дихати. Мокк закрив кран і вийшов з ванної.

Великий стіл у вітальні був застелений білою скатертиною. На столі стояли лише попільничка, дзбанок з кавою і ваза з різдвяним пряником. Мокк не витяг з комірчини жодної із приготованих Мартою страв. Він не був голодний. Учорашня ніч, проведена із шахівницею й пляшкою горілки, позбавила його апетиту. Він не радів, що знайшов серійного вбивцю. Не радів вихідному, який сам собі сьогодні призначив. Його тішив лише мороз, який під ранок скував калюжі й сніг, що пухким шаром укривав слизькі дороги.

Мокк байдуже сів до столу. По радіо лунала колядка «Тиха ніч», яка завжди його засмучувала. Думка про самотнє Різдво ще не заполонила його повністю. Він дивився на телефон і все ще вірив, що той задзеленчить. Думав про гарні

жіночі руки, які десь далеко підносять слухавку й невпевнено кладуть її назад. Думав про слова вибачення, які телефонний дріт передавав би крізь тріскотняву й осудливе гудіння.

Телефон не дзвонив. Мокк пішов до свого кабінету й приніс звідти шахівницю й книжку «Шахові загадки» Юбербрандта. Розставив фігури й почав розігрувати партію Шмідт проти Гартлауба з 1899 року. Та пригадав, що він її уже розігрував минулої ночі й що жодних загадок там немає. Змахнув рукою, і фігури розсипалися по підлозі.

Мокк підвівся й обійшов стіл. Підійшов до ялинки й запалив усі свічки. Сів, налив собі кави й поколупав виделкою пряник. За мить приніс із кабінету останні течки, узяті з дому Гоккерманна. Відкривав їх по черзі й намагався переглядати їхній вміст. Він не міг сказати, що там було, але інстинктивно відчував, що там не було нічого важливого. Переглядаючи їх, відчував на собі іронічні погляди Гоккерманна й Інґе Гензеріх, коли пояснював Ервінові, що вибачення є прелюдією до перепросин. За цю думку він схопився гарячково. Підвівся і з чашкою в руках рушив навколо столу.

«Я не можу просити в Інґе пробачення. А чи можу я просити пробачення в Софі?»

Він глянув на телефон, підійшов до нього, повернувся до столу, закурив цигарку й знову сів. Раптом встав і рвучко підніс слухавку. Майже наосліп набрав номер Мюльгауза.

– Доброго вечора, пане кримінальний директоре, – проказав він, почувши характерне пахкання люльки й протяжне «алло». – Я хотів би

привітати вас і вашу родину зі святами й побажати всього найкращого.

– Дякую, взаємно, – почув він у відповідь і уявив собі, як його шеф дивиться на порожнє місце за столом, там, де довгі роки сидів його син Якоб.

– Пане кримінальний директоре, – Мокк відчув, як йому стискається горло, – я хотів би привітати з Різдвом мою дружину. Ви не могли б мені дати берлінський номер Кнюфера?

– Звичайно, зачекайте хвилинку… Ось він: 5436. Скажіть йому, щоб він мені подзвонив. Я про нього зовсім забув і не знаю, як він там…

Мокк подякував і поклав трубку. Горло стиснуло ще сильніше, коли він просив телефоніста з'єднати його з берлінським номером 5436. Тоді поклав слухавку й чекав, доки його з'єднають. Минали хвилини, він сидів і курив. Зі свічок на ялинці капав віск. Мокк втупився в телефонний апарат. За чверть години слухавка підстрибнула на важелях і пролунав різкий дзвінок. Мокк вичікував. Після третього дзвінка підняв трубку. Голос у трубці належав літній жінці, яка або плакала, або була п'яна.

– Добрий вечір, пані, – голосно закричав Мокк, – я колега Райнера Кнюфера, хотів би привітати його зі святами. Ви не могли б його покликати?

– Не можу, – жінка, вочевидь, плакала. – Він помер. Не повернувся з Вісбадена. Хтось убив його там. Минулої п'ятниці. Скрутив йому голову, зламав хребта…

Жінка розридалася й поклала трубку. Ця інформація заінтригувала Мокка. На картці паперу написав «24 грудня = субота». Тоді пересвідчив-

ся, що минула п'ятниця, про яку говорила жінка, припадала на 16 грудня. Тепер все співпадало. Тремтячими руками він розв'язав течку, у якій Гоккерманн зберігав рахунки й планував витрати. Серед паперів знайшов залізничний квиток Вісбаден-Бреслау з датою 16 грудня. Мокк скрикнув від радості.

– Ось ще один доказ проти тебе, сучий ти сину.

Мокк почав аналізувати інформацію про Кнюфера з іншої точки зору. Півхвилинної розмови вистачило, щоб він більше не питав ні про що. Остання людина, яка бачила Софі, лежить у труні. Радість згасла.

«Загинув ангел-охоронець Софі, – подумав він. – Пропала й вона сама. Немає Софі, немає болю».

Знову подзвонив телефон. Мокк підняв слухавку. У слухавці почувся добре знайомий голос:

– Ваша дружина. Щось дуже погане.

– Що погане діється з нею?! Вона жива?! – закричав Мокк.

– Жива, але робить щось дуже погане. Підвал у будинку на Бріґер-штрасе, 4.

– Хто, до дідька, говорить?!

– Курт Смолож.

Бреслау,
24 грудня, п'ята година пополудні

Будинок номер 4 на Бріґер-штрасе мали ремонтувати. Сходи загрожували ось-ось обвалитися, дах протікав, каналізація вічно забивалася, а рідко чищені комини спричиняли вибухи сажі

в убогих двокімнатних помешканнях. Прийнявши рішення про ремонт будинку, власник своїм коштом виселив мешканців і так витратився, що вирішив розпочати ремонтні роботи лише після Нового року. Тим часом квартири вподобали щурі й місцеві голодранці, які із шаленою радістю позбавляли шибок кам'яничні вікна.

У цей передріздвяний вечір на обгородженій території будівлі не було ані місцевих лобуряк, ані сторожа. Отож Мокк без проблем дістався темної брами. В одній руці він тримав вальтера, а в іншій ліхтар. Ліхтаря він не запалював, призвичаюючись до темряви. Це теж вдалося йому без зайвих зусиль. Ліворуч він побачив вхід до підвалу. Двері ледь заскрипіли. Мокк повільно спускався сходами. Йому довелося запалити ліхтар. Яскравий промінь світла вихопив з мороку коридору розбиті й повиламувані двері до підвальних приміщень. Він увійшов до одного з них. У ніс йому вдарив сморід згнилої картоплі, запліснявілого варення й поту. Людського поту.

Мокк оглянув все навколо, присвічуючи собі ліхтарем, і швидко зрозумів походження цього смороду. На підлозі сидів зв'язаний чоловік. Ліхтар освітив скуті наручниками й заломлені за спиною руки, кляп і краплини поту на поголеній голові, на якій були помітні численні синці, крововиливи й сині смуги від отриманих ударів.

– Це Моріц Стжельчик, – почув Мокк Смоложів шепіт. – Той, що побив мене ногами в басейні. Охоронець барона фон Гагеншталя. Тепер мій реванш. Я спіймав його.

– Де Софі? – Мокк освітлював то Смоложа, то Стжельчика. Його підвладний мав досить жалюгідний вигляд. Очей майже не було видно на спухлому обличчі. Ніс, мабуть, був зламаний, а одяг подертий і без ґудзиків.

– Ходімо, – буркнув Смолож.

Вони рушили темним коридором у бік мерехтливого відблиску, звідки долинало човгання ніг. За мить вони опинилися біля входу до бічного коридорчика, освітленого гасовими лампами. Смолож йшов, здіймаючи сильний галас. Мокк зупинив його й приклав палець до вуст.

– Вони мало що чують, – мовив Смолож. – Я повертався потому, як подзвонив до вас. Стжельчик мене тут заскочив. Бійка. Нічого не чули. А Стжельчик добряче дер горлянку.

Вони дійшли до виходу з коридору й обережно виглянули. Це не був типовий коридор, швидше маленький підвальний майданчик, із трьох боків якого були двері до підвалів пожильців. На майданчику валялося ганчір'я, яке, вочевидь, правило бездомним за постіль, пляшки від пива, вина та слоїчки з-під дешевої косметики.

Посередині майданчика стояла ялинка й ясельця з колискою, навколо якої були розкидані маленькі цукрові баранці. Поруч із яслами стояв табурет, накритий білою серветкою. На серветці лежали три наполовину повні шприци, а поруч стояв аптечний слоїк з тією самою рідиною, яка була в шприцах. Серед усього цього поточувалися дві постаті. Барон фон Гагеншталь спирався на стіну й щохвилі безсило падав на

коліна. Повільно, похитуючись навсібіч, підводився, й за мить його коліна знову підгиналися. Олексій фон Орлофф був зовсім голий. Він також спирався на стіну й похитувався так само, як барон, але, на відміну від фон Гагеншталя, його очі не були каламутними. За ялинкою присідала Софі й пісяла на долівку. Закінчивши фізіологічний процес, вона вийшла з-за деревця й, розтягнувши рота в неприродній посмішці, вклалася під ялинкою на купі шмаття. Мокк заплющив очі, бо йому здалося, що усмішка Софі призначалася йому.

– Муж святий зачатий буде за шість днів у святвечір. День народження Христа стане днем зачаття нового спасителя. Народження старого спасителя додасть сил тим, що сплоджуватимуть нового. Христос зачатий був від цнотливої діви, а батьком його був Господь через свого посередника, Духа Святого… Він народився в місці, призначеному для тварин, у повному приниженні… Новий Христос буде зачатий у ще більшому приниженні… у гріху, від грішниці, блудниці вавилонської…

Мокк розплющив очі. Фон Орлофф ліг поруч із Софі й почав на неї вилазити. Із напіввідкритого рота на колючу бороду спливала цівочка слини. Мокк з'явився у світлі гасових ламп, тримаючи пістолет у правій руці. Барон захвилювався, потрусив головою, схопив шприц і кинувся в його бік. Далеко він не зайшов, бо могутній удар Смоложа відкинув його до стіни, й він упав на коліна. Смолож замахнувся ногою. Голова барона різко хитнулася дозаду. А тоді повернулася в попередню позицію, щоб разом із цілим тілом зсунутися на купу порожніх пляшок.

Побачивши Мокка, який збирався напасти, фон Орлофф підвівся й кинувся у бік дверей до найближчої комірчини. Куля потрапила йому в сідниці й пройшла навиліт. Смолож помітив, що з паху фон Орлоффа хлюпнув фонтан крові. Мокк вистрілив ще двічі, але схибив. Кулі із дзижчанням рикошетували по стінах. Гуру вбіг до однієї з підвальних комірчин і сягнув до кишені пальта, що висіло на гачку. Мокк копнув його так сильно, що сам відчув біль у нозі й шиї. Носак черевика потрапив у поранену сідницю. Поранений завив, впав на пальто й зірвав його з гачка, обірвавши петельку. Мокк підскочив до нього, приклав пістолет до скроні й натиснув на курок. Затхле повітря розітнув сухий тріск ударника. Фон Орлофф витяг з кишені маленького зауера й вистрілив наосліп. Мокк відчув вологу біля вуха й завдав ще одного удару ногою. Його підкований черевик потрапив фон Орлоффові в скроню. Голова гуру заколихалася на шиї, наче збиралася от-от відірватися, а тоді різко крутнулася. Фон Орлофф упав, вдарившись скронею об великий камінь, просяклий запахом квашеної капусти. Якусь хвилю лідер секти загрібав ногами землю, а тоді знерухомів.

Мокк вийшов з комірчини й рушив до виходу. Він навіть не глянув на Софі, яка стояла замерзла й беззахисна біля колиски. Присвічуючи собі ліхтарем, він дістався сходової клітки, а тоді брами будинку. Краплини крові стікали з вуха на комір і плечі світлого драпового пальта. Мокк приклав до вуха носовичка й за мить відчув поруч запах цигарок «Берґманн Приват», улюблених цигарок Смоложа.

– Ви зможете мені пробачити? – запитав Смолож, а цигарковий дим змішувався з парою дихання. – Я вам збрехав… Я з нею… Це не фотомонтаж…

– Мовчи й уважно слухай мене, – мовив Мокк. – Ось тобі ключ від Віртового складу на Офенерштрасе. Одягни наручники на неї й барона, відвези їх цим «адлером» і зачини в підвалі під конторою. Там вже є один. Стжельчика копни під зад і позбудься його десь по дорозі. Тоді викинь тіло старого на Низьких луках. Коли зробиш це все, виїдь мені назустріч. Я йтиму Клоштер-штрасе в бік Офенер-штрасе. Мені треба прогулятися.

Мокк рушив у бік дірки в паркані, якою він дістався на територію будинку.

– А, ще одне, – повернувся він до Смоложа, – я пробачаю тобі, що ти мені збрехав і втік від мене. Ти й далі стежив за бароном, і завдяки цьому ми тут і опинилися. А крім того, хіба можна гніватися на когось лише тому, що той трахнув вавилонську блудницю?

Бреслау,
24 грудня,
шоста година вечора

Мокк повільно йшов Клоштер-штрасе. Назустріч йому їхали сани. Вони проїхали повз нього, дзвонячи й поблискуючи кольоровим світлом ліхтариків, причеплених до козел візника. Мокк придивився до людей у санях. Маленька дівчинка в картатому пальтечку обіймала рученятами пакунок

у білому папері, обв'язаний червоною стрічкою. Подарунок. Софі сиділа навпочіпки, пісяючи на долівку підвалу. А потім лежала на шматті під ялинкою й наділяла всіх усмішками. Наче святковими подарунками. Мокк теж отримав подарунок.

Він схопився за голову й звернув ліворуч перед лікарнею «Бетанія» в Марґаретен Дамм. Похитуючись, він витер світлим пальтом шорстку цегляну стіну, увійшов на якесь маленьке подвір'я й сперся на перекладину для витріпування килимів. Навколо нього ясніли святково оздоблені ялинковими гілками вікна. Вікна помешкання, до якого вели низенькі східці, не були заслонені. Звідти долинали слова колядки:

O du frölige, o du selige
O du frölige, o du selige,
gnadenbringende Weihnachtszeit!
Welt ging verloren, Christ ward geboren:
Freue, freue dich, o Christenheit!
O du frölige, o du selige...

Мокк став на східцях й почав придивлятися до людей, що співали колядку. Двоє чоловіків високо піднімали кухлі з пивом і хиталися, змушуючи в такт їм похитуватися всіх присутніх за столом. Їхні дебелі жінки голосно сміялися, демонструючи брак кількох зубів. Бабуся виймала останні цукерки з різдвяного календаря*. Діти або співали разом з батьками, або ж гасали навколо столу так швидко,

* Такий різдвяний календар мав вигляд коробочки з 24 чарунками, у кожній з яких лежала шоколадна цукерка. Протягом передріздвяного посту, щодня дітям видавали по одній цукерці. Остання з'їдена цукерка знаменувала кінець посту *(прим. пер.)*.

що замалим не перекинули ялинки. З-під столу виглянула світла голівка й усміхнене личко хлопчика, якому було років, може, із чотири. У руці він тримав чоловічого черевика. Люди раділи й співали, бо мали на це право. Вони відпочивали після роботи. Мокк не мав такого права. Його робота ніколи не закінчувалася. Навіть зараз, коли він врятував місто від серійного вбивці. Його докази проти Гоккерманна висміє будь-який адвокат. «Викладач гімназії, історик, який пише історію міста, має в себе архівний аркуш. Він вкрав його, бо він потрібний для роботи. Це не значить, що він убив Пінцгоффера. Він провідував стару тітку у Вісбадені, аби привітати її з Різдвом. Це не значить, що він убив Кнюфера. Навіть, якщо це був не зовсім звичайний викладач гімназії, який, замерзлий, наче бурулька, та ще й у наручниках, без зусиль підтягується двадцять разів на рейці в приміщенні складу». Гоккерманн вийде на волю, а Мокка звільнять з роботи за садистське знущання з ув'язненого.

Він спустився східцями й вийшов з маленького подвір'я, яким лунали колядки біля затишних ялинок. На вулиці його знудило, він сперся руками об стіну й залишив на пухнастому снігу паруючу купку вириганого пряника. Витер губи й попрямував далі. Він проминав лікарню «Бетанія» й віллу Вебського. «Цікаво, як тепер почувається цей ненормальний учитель, ув'язнений у камері разом з дегенератом і вавилонською блудницею? Чи й справді він скрутив в'язи Кнюферові й утопив Пінцгоффера у відрі води? – Мокк легенько ляснув себе по щоці. – Звісно, вирішальним

доказом стане цей вечір. Злочину не буде скоєно, бо убивця сидить у підвалі Віртової контори й не може його вчинити. Сьогодні він не зробить нічого поганого, а завтра або післязавтра у всьому признається. Сьогодні в цьому місті помруть лише від обжерливості або від старості».

Він йшов повільно, час від часу ковзаючись. Раптом побачив смужку блискучого розковзаного снігу. Він розігнався, як дитина, розправив плечі й відважно ковзнувся. Наприкінці ковзанки підошва лівого черевика наткнулась на маленький горбочок й на мить одірвалася від гладкої поверхні. Цього було досить. Мокк втратив рівновагу й різко змахнув руками. За мить він почув тріск хірургічного корсета. Різкий біль штрикнув його в потилицю. Він лежав на землі, терпляче чекаючи, коли вщухне біль, і дивився в зоряне небо. «А може, серед цих зірок є й зірка нового пророка? А що, коли на Антонієн-штрасе хтось скоїть убивство? Якщо якихось коханців застукає *in flagranti** ревнивий чоловік і отруїть їх?» Мокк намагався підвестися, але йому вдалося лише стати рачки. «Я повинен бути там. На Антонієн-штрасе. З усіма людьми. Стежити за кожними дверима, допитувати й вимагати документи в усіх, хто входить до будинку». Він важко підвівся, кілька разів перевів подих і задер голову до вікон, за якими лунали голосні колядки. «Я можу хіба що поїхати до єврея Кляйнфельда, решта сидить удома, зі своїми родинами. Святкують. Навіщо відривати їх від

* на місці злочину *(лат.)*.

дружин і дітей? Щоб стояли, заціпенілі від морозу, у якомусь будинку, невідомо навіщо? Адже убивця сидить у Віртовому підвалі. А на Антоніен-штрасе я поїду зі Смоложем. Місто в безпеці».

З будинку, над яким виднів напис «B. Brewing Fahrradschlosserei»* вийшла, похитуючись, пара. Опасистий, високий чоловік усією вагою налягав на плече дрібної жінки. Проходячи повз Мокка, жінка кинула на нього грайливий погляд. Її супутник одразу це помітив. Відіпхав її від себе й гаркнув п'яним голосом:

– Ти, шльондро, чого так дивишся на цього трахаля! Ти мала стількох трахалів, скільки опор в Імператорському мості, і тобі ще треба нових?! – він замахнувся, але перелякана жінка відскочила й пробігла кілька кроків уперед. – Ти, шмато! – загорлав він і кинувся за своєю супутницею.

– Та що ти, Фрідріху, – злякана жінка щомиті зупинялася, а коли Фрідріх наближався, розмахуючи кулаками, знову відбігала. – Я на нього й не глянула.

Фрідріх підсковзнувся й важко гепнувся на зад. Щось голосно хруснуло. Чоловік завив. Поли його пальта розкрилися, відслонивши ліву ногу, з-під коліна якої стирчав маслак. Жінка віддалялася дуже швидко. Мокк наддав ходи, залишаючи виючого Фрідріха самого з відкритим переломом гомілки.

«Якби цей п'яниця знав, що в Бреслау має настати кінець світу і що останнім злочином повинно стати вбивство віроломної жінки і її

* «Майстерня з ремонту велосипедів Бревінґа» *(нім.)*.

коханця, міг би раз і назавжди покінчити з цією своєю манією. Міг би відвести жінку на Антоніен-штрасе, 27, привести туди якогось її уявного або й справжнього коханця й обох зарізати стилетом. Навіть, якби вона була невинною, отупілою від наркотиків як Софі. Як Софі...»

– Ви не хочете довідатися, що вони зробили із цією свинею?

– Вони? Вони лише були знаряддям у моїх руках.

Автомобіль, що їхав назустріч, засліпив Мокка. Поліцейський завмер від несподіваного світла. Тоді зняв пальто й жбурнув його на купу снігу біля тротуару. Став у снігу навколішки, зсунув капелюха й почав натирати щоки жменями снігу.

– Нехай я збожеволів, але я це зроблю! – гукнув він у бік будинків. Ніхто не чув його пристрасного зізнання. Ситі бреславці сиділи біля щедро заставлених столів і насолоджувалися різдвяним святим спокоєм.

Бреслау,
24 грудня,
чверть на сьому вечора

З «адлера» вийшов невисокий кремезний рудий чоловік без капелюха. Він підбіг до брюнета, що стояв навколішках у снігу, вхопив його під пахви й поставив на ноги. Брюнет надяг капелюха, натягнув на руки рукавички, сів у машину поруч із водієм.

– Їдьмо туди, де ми були.

«Адлер» рушив, звернув праворуч на Вебськи-штрасе, а тоді ліворуч на Брокауер-штрасе. Він зупинився на розі Бріґер-штрасе, біля забігайлівки Лінке. З машини вийшов чоловік у світлому пальті, комір якого вкривали криваві плями. Він відшукав дірку в паркані, що оточував зруйнований будинок, і дістався на територію кам'яниці. Присвічуючи ліхтариком, увійшов до під'їзду, а тоді зійшов у підвал. За кілька секунд він уже стояв біля різдвяних ясел, ялинки й табурета, на якому лежали шприци й стояв аптечний слоїк із безбарвною рідиною, яку колись називали найдивовижнішими ліками з Божої аптеки. Чоловік набрав у два шприци рідину зі слоїка. Тоді озирнувся навколо. Його погляд упав на старий лікарський саквояж, який лежав у кутку біля пальта фон Орлоффа. Він відкрив саквояж і зачекав, доки з нього виповзе кілька чорних павуків. Тоді поклав туди шприци і слоїк. Його кроки застугоніли в підвалі, на подвір'ї та на тротуарі. Авто осіло на ресорах, коли чоловік із саквояжем заскочив у нього.

– А тепер по в'язнів, – сказав він водієві, – а тоді всі поїдемо на Антонієн-штрасе, 27. Зрозуміло?

«Адлер» рушив.

Бреслау,
24 грудня,
пів на восьму вечора

Майнерер стояв на порожній і темній сходовій клітці, втупившись у двері останнього помешкання в мансарді. Знизу долинав веселий

відгомін святкової вечері, бряжчання ножів і виделок, сичання пивних пляшок, що їх саме відкривали, протяжний спів колядок. Усього цього не чутно було лише за дверима, перед якими стояв Майнерер. Там віднедавна панувала тиша. Там його кохана перестала грати на піаніно. Замовк голос, який належав її коханцеві. Майнерер підійшов до дверей і почав підслуховувати. Почув шепіт і приглушений сміх. Він сів на підлогу біля дверей, спираючись спиною на одвірок. Схопився за голову й дослухався до голосів. Шепіт лунав з-за дверей, шепіт лунав знизу, він ставав чимраз виразнішим, видавався дивно знайомим, відлунював у Майнереровій голові, сичав у скронях, свердлив щелепи, переходив у голоси. Голоси були грайливими, пристрасними, збудженими, пестливими, то були сповнені докорів голоси його доньок, яких він покинув під час різдвяної вечері, солодкі голоси його коханок, які завжди покидали його зимовими вечорами, гучний голос Мокка, що принижував його. Усі вони злилися в один і, втрачаючи свідомість, Майнерер не чув уже нічого, крім свисту.

Бреслау,
24 грудня,
пів на восьму вечора

В «адлері» було задушливо. Троє осіб, що сиділи ззаду, виділяли різкий сморід. Так смердів піт допитуваних і заляканих. Схожим був запах підсудних у залі суду. Так смерділо від тих, кого

вели на страту. Мокк зупинив «адлера» під кам'яницею на Антоніен-штрасе, 27. Відкрив саквояж і подав його Смоложеві.

– Смоложе, візьміть шприци й відтисніть на них пальці Гоккерманна, – наказав він, виходячи з машини.

Смолож пошукав рукою в саквояжі й намацав предмети округлі й слизькі, а тоді круглі й шорсткі. Він припустив, що перші – це шприци, а другі – ліхтарики. Оглянувшись на заднє сидіння, подивився на в'язнів у наручниках, із кляпами в ротах. Барон тремтів, вибалушивши очі. Софі вкрилася попоною, знайденою на Віртовому складі, і сиділа спокійно, із напівзаплющеними очима. Гоккерманн напинав м'язи, а його мімічні зморшки напружувалися й розгладжувалися. Смолож схопив його за плече й із зусиллям розвернув його у бік Софі. Спітніле чоло Гоккерманна опинилося на її грудях. Смолож натяг рукавички, лівою рукою сягнув по шприци, а правою намацав зв'язані за спиною руки в'язня. Після кількох невдалих спроб він затиснув на шприцах його спухлі сині пальці. Зробивши це, Смолож помітив, що кляп Гоккерманна стає вологим, а тоді на ньому виступає якась рідина.

– Твою мать! – зітхнув Смолож. – Він блює, цей сучий син. Ще вдавиться…

Смолож вкинув шприци до саквояжа й витяг Гоккерманнові кляпа. Він помилився. На губах в'язня виступила епілептична піна. Гоккерманн зігнувся навпіл, спершись головою на коліна Софі, напружився й почав посмикуватися.

Шибка запітніла зсередини. Побачивши, що авто хитається на ресорах, Мокк відчинив дверцята з боку Гоккерманна й витяг того на сніг.

– Зачини двері! – гукнув він до Смоложа, не бажаючи бачити втуплених у себе очей Софі.

Смолож виконав наказ і підбіг до Мокка. Той силкувався увіпхнути в'язневі між зуби власного гаманця, аби той не прокусив собі язика. Раптом Гоккерманн розплющив очі й засміявся.

– Зараз саме відбувається останнє вбивство перед пришестям пророка, – тихо проказав він до Мокка. – Там, це там! Він іде! – вереснув він й усім тілом кинувся в бік дверей до будинку.

– Ох ти ж, – засопів Смолож і заткнув Гоккерманнові рота кляпом. Тоді вхопив його попід руки і, насилу зберігаючи рівновагу, відчинив дверцята машини й увіпхав тіло досередини.

Крізь легкий пухкий сніг долинув знайомий звук. Годинник на ратуші пробив двічі. Почувши це, Мокк заціпенів.

– Пів на восьму! – крикнув він Смоложеві. – Тоді власне купець забив коханців! Ходімо! Перевірити всі квартири! Починаємо згори!

Поліцейські вбігли до будинку й засвітили світло в коридорі. Їхні важкі, обліплені снігом гамаші вдаряли по дерев'яних східцях. З-за дверей долинали більш чи менш веселі голоси. Відгомін життя. Мокк припадав вухом до кожних дверей й полегшено зітхав. Зупинилися на останньому поверсі.

– А там уже тільки горище, – вказав рукою догори Смолож.

Мокк почав повільно підійматися. Світло заломлювалося на поверхах і між ними. До горища доходили лише його залишки. Мокк рухався дуже повільно, обережно намацуючи черевиком кожну сходинку. Там, куди він дійшов, була цілковита темрява. Мокк підняв ногу й ворухнув нею в повітрі, шукаючи наступної сходинки. Раптом почув придушений стогін. З однієї кишені пальта він витяг пістолет, з іншої – запальничку. Глянув додолу й побачив, що стоїть ногою на чиємусь животі. Схилившись, він побачив у мерехтливому світлі газового пломінчика бліде обличчя Майнерера. З помешкання не долинав жоден звук.

– Вони там, – почув він Майнерерів голос. – Вона і її коханець.

Мокк узявся за клямку. Двері були зачинені. Мокк відступив і сперся об хисткий поручень. Відскочив від нього й кинувся на двері. У будинку розлігся голосний гуркіт. Мокк відчув, як гіпс і шматочки тиньку потрапили йому за тріснутий корсет. Кивнув Смоложеві головою. Той повторив удар плечем. Тиньк посипався по дошках. Десь унизу хтось вийшов на сходи й не повертався назад. Смолож вдарив іще раз і разом із дверима й уламками цегли впав досередини. Мокк просунув руку в помешкання й провів рукою по стіні біля одвірка. Намацав вимикач. Клацнув ним і відскочив убік. Спалахнуло електричне світло. Нічого не сталося. Смолож лежав на підлозі непорушно, Мокк стояв у коридорі біля Майнерера. Обидва оглядали помешкання. Їхнім поглядам відкрилася одна велика кімната, посередині якої

стояло піаніно. На ньому стояли дві пляшки вина й тарілки з рештками вечері. Під стінами й біля дивана були розкладені широкі дерев'яні підставки. Мокк відчув, як стиснув його корсет. Ці підставки мали свою назву, але пригадати її він не міг. Куток кімнати відокремлений був двома ширмами. Мокк недавно десь бачив такі... Пам'ять відмовлялася йому служити. Смолож підвівся, сів навпочіпки й впав на стіну. Нічого не трапилося, ніхто не вистрілив. Мокк повільно увійшов до помешкання, попрямував до ширм. Схопив одну з них і склав гармошкою. За ширмами був округлий умивальник. Під ним лежали два голі тіла. Жінка й чоловік. На їхніх тілах виднілися округлі рани, з яких цівочками текла кров. Голови трупів ховалися в тіні умивальника. Мокк не наближався до тіл. Сів на диван і заплющив очі. Він саме пригадав, як називаються такі підставки. Міцно заплющивши почервонілі спухлі повіки, Мокк не дозволяв гарячим сльозам витікати з очей. У горлі відчував пекучий, гіркий присмак. Не міг навіть перевести подих. Він уже пригадав, що такі підставки звуться мольбертами і зазвичай стоять у художніх майстернях.

Бреслау,
вівторок 27 грудня
дев'ята година ранку

На другому поверсі будівлі Управління поліції на Шубрюкке із тріском злітали вгору стовпи магнію. У конференц-залі юрмилися й безугаву

вигукували щось журналісти. За широким столом сидів Гайнріх Мюльгауз і спокійно пахкав люлькою. Секретар Мокка, Ернст фон Штеттен, рвучко витягав руку, даючи слово журналістам.

– Це правда, що коханців було отруєно наркотиком?

– Правда.

– Що робив там о цій порі радник Мокк?

– Убитий… був його небожем. Радник Мокк йшов до нього, аби привітати з Різдвом.

– Дивно… дядько до небожа… Чи не повинно бути навпаки?

– Не знаю. *Savoir-vivre** – це не моя справа.

– Якими були мотиви?

– Убивця вбив через ревнощі. Він був покинутим коханцем.

– Убита покинула його задля небожа радника Мокка?

– Так.

– Тридцятирічна жінка має дев'ятнадцятирічного коханця?

– Мала, любий пане. Вітаю, пам'ять у вас чудова. Про вік жертв я згадував п'ять хвилин тому. Ви неабиякий розумник.

– Як Мокк спіймав злочинця?

– Він знайшов убивцю, коли той саме… над трупом жінки.

– Звідки злочинець, поліцейський, знав Інґе, жінку легкої поведінки?

---

* життєва мудрість *(франц.)*.

– У роботі в поліції ми часто зіштовхуємося саме з такими.

– Що спільного було в злочинця й «календарного убивці»?

– Злочинець видав себе за «календарного злочинця».

– Хто цей «календарний злочинець»?

– Еріх Гоккерманн. Сьогодні вранці він признався у вчиненні п'яти вбивств у Бреслау й одного у Вісбадені.

– Навіщо він це зробив? Якими були його мотиви?

– Він був фанатичним прихильником фон Орлоффа й відомим окультистом. Стверджував, що він є рукою Господньою, бичем Божим… Людиною, яка готує світ до другого пришестя… Його знання історії допомагали йому легко відшуковувати записи в старих справах про давні убивства, а потім він їх відтворював…

Мюльгауз підвівся й вийшов, а фон Штеттен ґречно подякував журналістам за запитання.

Нью-Йорк,
понеділок 21 листопада 1960 року,
п'ята година ранку

Анвальдт встав і підійшов до мапи, що висіла на стіні. Провів по ній пальцем і на мить опинився в засніженому місті, місті струнких церковних дзвіниць, місті, огорнутому димом фабрик, яке зараз мало вже іншу назву й знаходилося в іншій країні.

– Ти не сказав, Ебергарде, – Анвальдт відійшов від мапи й знову сів у фотелі, – що ти зробив зі своєю дружиною…

За вікном почувся гавкіт, а тоді собачі лапи заляпотіли по калюжі.

– Я її відпустив, – відповів Мокк. – Дозволив їй далі грішити з бароном. Невдовзі я розлучився. *Per procura**. Софі не хотіла від мене жодних грошей і кудись поїхала.

Нічну тишу порушувало булькотіння крапельниці. Мокк дивився на Анвальдта й нічого не говорив.

– Це незвичайна й трагічна історія, – Анвальдт протер сонні очі, – але чому свою сповідь ти прив'язав до цього? Ага, розумію… Ти ще ніколи не розповідав про цей свій гріх… І мені першому хотів про це розповісти… Розумію…

– Нічого ти не розумієш, – засвистіло дихання Мокка. – По-перше, я вже говорив на сповіді про цей гріх, а по-друге, у мене вистачить мужності, щоб висповідатися перед смертю й без репетиції перед тобою.

По стіні й стелі ковзнула смуга світла, яке на мить вихопило з темряви Анвальдтове обличчя.

– Останнє вбивство мого Ервіна й Інґе Ґензеріх не було справою рук Майнерера, – Мокк поволі добирав слова. – Це було справою рук сатани, злого духа чи як там ще його. – Мокк сягнув по портсигар і покрутив його в руках. – То був не Майнерер. Він узагалі не заходив до майстерні Інґе. Сидів під дверима й торочив, що чув якісь

* через уповноважену особу *(лат.)*.

голоси… Наш судовий експерт, доктор Лазаріус, провів хімічний аналіз отрути, якою вбили Ервіна. Там була сполука, яка…

Бреслау,
понеділок 16 січня 1928 року,
перша година пополудні

Годинник на вежі лютеранської общини на Кайзер-штрасе вибив першу. Його луна далеко розляглася в сонячному повітрі й відбилася від шибки лабораторії Інституту судової медицини на Макс-штрасе, де сиділи Лазаріус і Мокк, зодягнені в білі фартухи.

– Це опіум, – промовив Лазаріус і потрусив пробіркою. – Колись його вважали чудотворними ліками. У випадку вашого небожа і його подруги він став смертоносною отрутою. Їм ввели по десять кубиків розведеного у воді опію.

Доктор Лазаріус зсунув пенсне на кінчик поораного поздовжніми зморшками носа, якому він завдячував своїм прізвиськом «Мурахоїд» серед студентської братії, і поблажливо глянув на Мокка, який, здавалося, отупів.

– Вони задихнулися. Так діють опіум і морфій, коли разом із кров'ю потраплять у легені. Але тут є дещо, що мене непокоїть. У тілі вашого небожа знайшли дуже дивний різновид опіуму.

Мокк глянув на пробірки, реторти, газові пальники, на весь цей впорядкований світ науки,

у якому – диво дивне! – знайшлося місце для молодого й вразливого поета Ервіна Мокка.

– Чудово! – Мокк відчував, як у ньому закипає лють. – Тіло мого небожа стало каталізатором, який відокремив і вивільнив цей ваш «дивний опіум»! Напишіть на цю тему наукову працю й подаруйте її дружині мого брата!

– Річ у тім, любий пане раднику, – сумно всміхнувся Лазаріус, – що цей опіум виявився дуже забрудненим.

– Не розумію, – Мокк повільно заспокоювався.

– Опіум, як вам відомо, є продуктом, з якого на початку дев'ятнадцятого століття отримали морфій. Кожен грам опію теж містить морфій. Опіум, який виявили в тілі бідолашного Ервіна, також, але морфію там було надзвичайно мало. Чому? Тому що цей опіум містить безліч інших речовин, від яких його зазвичай очищують. Хтось напомпував жертви неочищеним опіумом. Але звідки він його взяв?

– Навіщо ви все це мені розповідаєте? – Мокк сперся на великий палець ноги, через що нога весь час посмикувалася.

– На бреславському, можливо, навіть на всьому чорному німецькому ринку, – Лазаріус постукав знебарвленим кислотами нігтем по пробірці, – опіум не такий уже й популярний. Наркомани воліють колоти собі морфій, він дешевший і має сильнішу дію. Убивця вашого небожа отримав цей опіум здалека… Але звідки? Адже навіть у Китаї його очищують… Це справжня загадка…

– Тобто ця сволота повинна була сама його виготовити, – буркнув Мокк. – Іншого виходу немає…

– Є, – замислився Лазаріус. – Цей опіум може бути давнім. Дуже давнім…

– Наскільки давнім? – запитав Мокк.

– Знаєте що, – Лазаріус із помітним задоволенням підставив свою лисину під промені сонця, що пробивалися крізь шибку, – історик з мене поганий, але мені здається, що приблизно в середині дев'ятнадцятого століття Англія і Франція вели з Китаєм так звані опіумні війни. Після цих воєн якість наркотику значно покращилася. Він містив близько двадцяти, а не тридцяти чи сорока алкалоїдів, як виявлений в Ервіновому тілі. Це звучить абсурдно, але, можливо, опіум, яким отруїли Ервіна, виготовлено до 1850 року?

Нью-Йорк,
понеділок 21 листопада 1960 року,
чверть на шосту ранку

Мокк підвівся на ліжку й показав пальцем на мапу.

– У цьому місті у святвечір 1927 року, – вигукнув він, – проявилося абсолютне зло, розумієш, Герберте? Я спричинився до цього, я викликав його моїм злом. Кривдою, якої я хотів завдати цій нещасній, отупілій від наркотиків жінці. У місті Бреслау з'явився сатана, і це я його туди привів.

Мокк впав на постіль, важко дихаючи. Його вузлуваті пальці жмакали постіль.

– Я сповідався в цьому, Герберте, – сказав Мокк. – Мене це весь час мучило, і я мусив комусь про це розповісти. Тому, хто бореться із сатаною. – Він сухо кашлянув. – Це сталося на початку тридцятих. Мій сповідник порадив мені лише одне. Я повинен був простити всіх, хто мене скривдив і кому я хотів помститися. Тобто барона фон Гаґеншталя і Софі…

– І що, ти їх простив?

– Барона – так, але Софі десь зникла, і навіть розлучився я з нею *per procura*.

– Послухай, Ебергарде, – Анвальдт ляснув себе газетою по стегну. – Я повинен…

– Нічого ти не повинен, окрім одного, – Мокк зігнувся від болю, який пронизав його худі, знищені раком ноги. – Ти повинен мені обіцяти, що знайдеш Софі і передаси їй цього листа, – він подав Анвальдтові довгастого білого конверта. – Це моє прощення. Я прощаю їй усе. Обіцяєш, що знайдеш її й віддаси це їй?

– Обіцяю, – відказав Анвальдт і втупився в конверт.

Мокк підвівся, щоб обійняти Анвальдта, але швидко відкинув це бажання. Він збагнув, що зараз його тіло смердить так само, як колись тіла Гоккерманна й барона в старому «адлері» на ринковій площі міста, якого більше немає.

– Дякую тобі, – мовив він, усміхаючись. – А тепер іди й поклич цього священика. Тепер я можу померти…

Анвальдт простягнув старому руку й вийшов з кімнати. Спустився сходами, пройшов повз священика Купайоло, який спав у кріслі, одягнув пальто й капелюха й полишив будинок. Він повільно рушив у бік найближчої станції метро. На розі він побачив величезну машину, яка перемелювала сміття. Анвальдт витяг з кишені вчорашню «Зюддойче Цайтунг» і ще раз перечитав повідомлення про смерть відомої берлінської театральної актриси Софі фон Фінкль. Під некрологом було інтерв'ю з відомою скрипалькою Елізабет Кернер, близькою подругою покійної. У цьому інтерв'ю пані Кернер вперше відкрила таємницю Софі: виявляється, вона уже була заміжня раніше, а її чоловіком був високий посадовець бреславської поліції, Ебергард Мокк. Анвальдт прочитав усе це востаннє й подумав про прощення. А тоді вкинув газету в жорна машини й почав спускатися вниз бетонними сходами.

Краєвський, Марек

К 77 Кінець світу в Бреслау: Роман / Пер. з польськ. Б. Антоняк. — К.: Факт, 2007. — 388 с. — (Сер. «Exceptis excipiendis»).

ISBN 978-966-359-189-6

У довоєнному Вроцлаві орудує серійний убивця. Біля тіл своїх жертв він залишає листки з календаря, повідомляючи про дати убивств. Що об'єднує жертв маніяка – аполітичного музиканта-п'яничку й безробітного слюсаря, прихильника нацистів, усіма шанованого сенатора, адвоката й безіменну повію? Відповідь на це питання повинен знайти кримінальний радник Ебергард Мокк. Захопившись пошуками злочинця, він не помічає, як віддаляється від нього його молода дружина Софі. Мокк навіть не підозрює, що його кохана Софі обертається в товаристві вишуканих аристократів, які полюбляють доволі незвичні розваги...

УДК 821.162.1-31
ББК 84(4ПОЛ)6-44

Літературно-художнє видання

Марек КРАЄВСЬКИЙ

КІНЕЦЬ СВІТУ В БРЕСЛАУ

Роман

Відповідальна за випуск *Олена Шарговська*
Коректори *Дарія Шарговська, Марина Александрович*
Верстка та макетування *Петра Симонова*
Макетування обкладинки *Інокентія Вирового*

Здано до виробництва 02.04.07. Підписано до друку 15.06.07. Формат 75x90 1/32 Папір офсетний. Гарнітура «Times». Друк офсетний. Ум. друк. арк. 15. Обл.-вид. арк. 12,1. Наклад 2000 прим. Зам № 7-1107.

ТОВ «Видавництво „Факт"»
04080, Україна, Київ-80, а/с 76
Реєстраційне свідоцтво ДК №1284 від 19.03.2003
Тел./факс: (044) 287 1882, 287 1886
E-mail: office@fact.kiev.ua
Відділ збуту: (044) 463 6887
E-mail: zbut@fact.kiev.ua
www.fact.kiev.ua

Надруковано з готових форм на ЗАТ «Віпол»
03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 752 від 27.12.2001

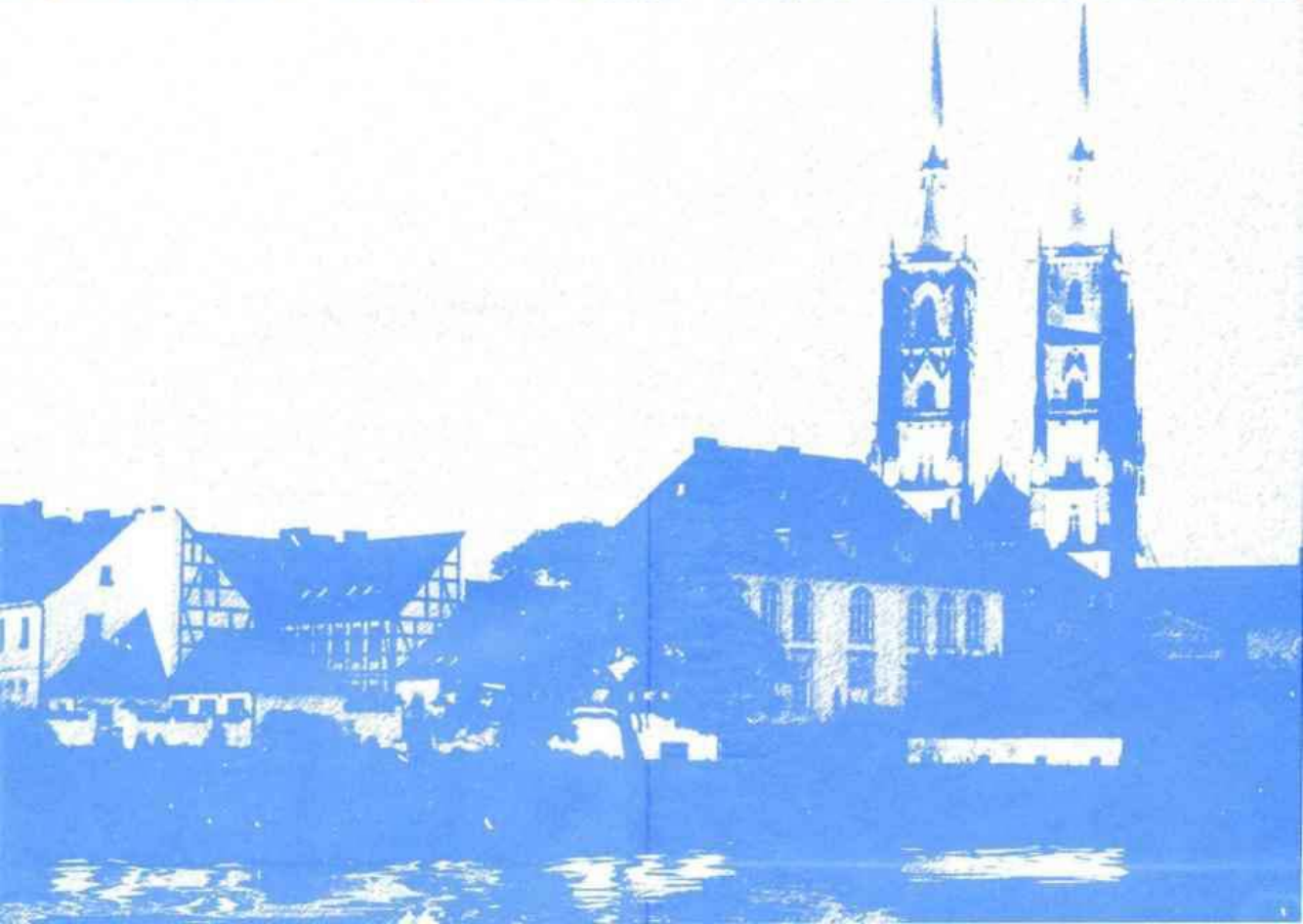

exceptis excipiendis

Марек Краєвський (нар. 1966) — викладач класичної філології у Вроцлавському університеті. Його дебютом у 1999 році став роман «Смерть у Бреслау», який започаткував серію детективів про Ебергарда Мокка. У 2003 р. Краєвський видав черговий роман «Кінець світу в Бреслау» (премія «Труп у шафі» — найкращий польський детектив року), у 2005 — «Привиди міста Бреслау», а 2006 року — «Фортецю Бреслау». Книжки Краєвського отримали численні нагороди в Польщі й постійно лідирують у списках польських бестселерів.

У довоєнному Вроцлаві орудує серійний убивця. Біля тіл своїх жертв він залишає листки з календаря, повідомляючи про дати убивств. Що об'єднує жертв маніяка — аполітичного музиканта-п'яничку й безробітного слюсаря, прихильника нацистів, усіма шанованого сенатора, адвоката й безіменну повію? Відповідь на це питання повинен знайти кримінальний радник Ебергард Мокк. Захопившись пошуками злочинця, він не помічає, як віддаляється від нього його молода дружина Софі. Мокк навіть не підозрює, що його кохана Софі обертається в товаристві вишуканих аристократів, які полюбляють доволі незвичні розваги...

ISBN ISBN 978-966-359-189-6